

84.4.100. 221 (976)

Рука Купала

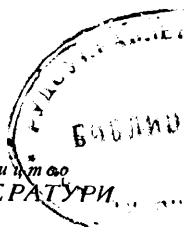
ЯНКА КУПАЛА

ВИБРАНІ ТВОРИ

Переклад з білоруської
за редакцією
ПАВЛА ТИЧИНИ

Державне видавництво
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
Київ - 1953

ЯНКА КУПАЛА

Він палко любив свій народ, якому всі сили віддавав, всі помисли свої,— і народ дав йому право говорити від його імені. З самих юних років Янка Купала був на непосильній, підневільній роботі, але ніколи він не схилявся перед панами. Та хіба міг би він міняти себе на догоду царям, поміщикам, експлуататорам? У своїх діях він керувався лише правдою і справедливістю,— і правда життя навчила його складати гнівні пісні. Ввібравши в себе усну народну творчість, продовжуючи в білоруській літературі благородні традиції боротьби за визволення від соціального й національного гніту, він сприйняв у свою творчу душу передові традиції російської революційно-демократичної літератури: Некрасова любив він найбільше, а також українського поета революціонера-демократа Шевченка. І збагатився він і зміцнів. А коли почув голос Буревісника, він сміливим голосом, незважаючи на насмішки царських сатрапів, які не визнавали білоруського народу, гордо перед всім світом заявив: «А хто там іде, а хто там іде, яка то громада велика гуде? — Білоруси!.. А чого ж, чого захотілось їм, їм, погордженням, їм, сліпим, глухим? — Людьми зватись!»

І царські сатрапи ще суворіше насупили брови. І знайшов Янку Купалу Максим Горький. Радісно повторивши слова поета: «А чого ж, чого захотілося їм? — Людьми зватись!»,— він ласкаво обійшовся з ним, обняв за плечі і посадив з собою поряд...

* *
* *

Олексій Максимович Горький в творчості Янки Купали, так само, як і в творчості Якуба Коласа, велику відчув силу. Він білоруських поетів ставив і іншим письменникам за приклад. В 1910 році Олексій Максимович писав про це Михайлу Коцюбинському. Силу дало Янці Купалі саме життя. За його словами, сюжети для своїх поем і драм здебільшого він брав або з справжніх випадків

життя, або з казок, легенд, пісень. А в статті своїй 1913 року «Чому плачуть наші пісні» — в статті, що є нищівною відповіддю на мерзенні «поради» буржуазного націоналіста поетам-демократам не торкатися тем дійсності,— Янка Купала говорив: «Хіба могли вони (поети.— П. Т.) в перших своїх словах освітати тільки красу своєї вітчизни, не глянувши спершу на реальний побут її синів?» Як це подібне до того, що сказав поет-революціонер Радіщев на початку свого відомого твору «Подорож із Петербурга до Москви»: «Я глянув навколо себе — душу мені опекло лихо людське».

Творчість Янки Купали на повну силу розквітла тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Янка Купала, усвідомлюючи ту обставину, що «не може письменник обійтися старим досвідом», частіше став відвідувати заводи й колгоспи. Особливо багато дала йому поїздка в колгосп імені БВО. Результатом його поїздки була нова поема «Над рікою Оресою»... Сь передо мною один із червневих номерів за 1952 рік газети «Звезда». В ньому, в нарисі «На землі відродженій», розповідається про те, яким невпізнаним стало тепер життя на колишній Мар'їнській трясовині. Радянські люди перетворили цей колись сумовитий куточок Полісся на квітучий сад. І гримить тепер там слава про безстрашних комуністів, про героїв праці, і славлять радянські люди рідну комуністичну партію і любимого Сталіна.

* * *

Славна комуністична партія і творець нашого щастя великий Сталін допомогли Янці Купалі, як і Якубу Коласу, піднятися на таку висоту, на яку не піднімався ще жоден білоруський письменник. З такої висоти далеко видно кругом на весь навколишній світ! На такій величезній висоті у Янки Купали більш гострим став творчий зір і більш тонким слух; і стали дії його більш швидкими— відповідно до грандіозних просторів соціалістичної Вітчизни. Так, йому чути було, як від підніжжя Ельбруса пісня Сулеймана Стальського луною прилітала до нього в Білорусь і сідала йому на руки. Джамбула звик називати він «сусідом — акином», пісні якого також прилітали до нього через ліси, поля і гори. Піднявшись на весь свій зріст, Янка Купала радісно обмінювався своїм творчим досвідом з Олексієм Толстим, Фадєєвим, Ісаковським в Москві, з Людасом Гіра в Литві, з Ісаакяном у Вірменії... Перебуваючи в 1939 році в Єревані на святкуванні 1000-ліття вірменського епосу «Давид Сасунський», Янка Купала пильно стежив за тим, що відбувалося тоді в Західній Білорусії, у володіннях панської Польщі.

Він написав у Єревані близько двох десятків віршів, в яких

славить Радянську Армію, що визволила Західну Білорусію з панської неволі.

Немає більш почесного дару,— говорить Янка Купала в одному з своїх віршів,— як «з цілим народом вести розмову, серця мільйонів підслухать удар!» Янка Купала — полум'яний патріот і співець сталінської дружби народів. Його творчість увійшла до золотого фонду культури країни соціалізму.

* * *

Ми з Янкою Купалою стрічалися не так уже й часто — в Москві, Києві, Єревані, Тбілісі, Мінську,— а мені здається, ніби я цілу вічність жив разом з ним і ніколи не розлучався. Так багато яскравого і дорогого залишилося в душі моїй від знайомства з старшим моїм співбратом по перу. Ми з Янкою Купалою не про все поговорили устигли при наших зустрічах, а мені здається, що нам буквально все було відкрито одне про одного, і що всі питання життя перед нами пройшли уже при повному нашому обопільному обговоренні. Так умів він розкривати себе друзям і в свою чергу уважно їх слухати. В дружніх розмовах своїх Янка Купала тримав себе невимушено, просто. Примружено іскрилися його добрі очі, і він, скидаючи пальцем нагорілий попіл з цигарки, таке вмів влучне слівце народне підкинути в розмову, що співбесідник не міг не розсміятися. Якась лірична теплота йшла від його слів. Але разом з тим в словах його була і різка нещадна прямота, особливо, коли це стосувалося ворогів Радянського Союзу — жорстока прямота висловлювань. О! У висловлюваннях своїх він зразу перетворювався: слова його звучали невблаганно, твердо, з ненавистю. І співбесідник уже відчував, що перед ним не просто лірик, а поет-трибун.

Таким я бачив його і на спільних виступах наших в багатолюдних залах. Таким всі ми знали його в час Великої Вітчизняної війни.

На фронті і в тилу були відомі його бойові заклики, спрямовані проти гітлерівських людодів: «Якщо ворог зірве яблуко, що допіло в нашому саду, воно вибухне в його руках гранатою. Якщо він зіжне жменю нашого важкого колосу, зерно вилетить і поразить його свинцевим дощем!..»

Нам, радянським українцям, Купала дорогий не менш, ніж білорусам. Він був дійсним членом Академії наук Української РСР. Янка Купала стежив за досягненнями українського радянського народу. Він знав історію України, український фольклор, літературу. Сам, як один з творців білоруської народної мови, він до тонкостей відчував українську мову, перекладав на рідну мову твори Тараса Шевченка, якого любив протягом всього свого життя.

Я пам'ятаю, як обурювався Янка Купала, коли українські буржуазні націоналісти зробили були вилазку проти Тараса Шевченка,— як він палко разом з нами протестував годі!

Українські радянські поети з любов'ю перекладали на українську мову твори Янки Купали, які неодноразово виходили окремими виданнями. Тепер у Києві ми видали нову збірку віршів Янки Купали в нових перекладах наших поетів. До цієї збірки ми включили і п'єси «Павлинка» та «Зруйноване гніздо». Твори Купали вивчаються в школах нашої республіки.

Українські композитори кладуть твори Янки Купали на музику, і скрізь звучить у нас і в концертних залах, і по радіо пісня на його слова:

Про Сталіна мудрого пісню складаю.
А пісня -- від серця, а пісня, я знаю,
Усюди летить і дзвенить, негвагає,
Нема ні кінця їй, немає ні краю...
Про Сталіна мудрого пісню складаю.

Велике значення поета Янки Купали у справі зміцнення дружби народів СРСР на чолі з великим народом російським Безсмертний Купала — навіки!

Павло Тичина

АВТОБІОГРАФІЯ

Народився я 25 червня (старого стилю) 1882 року недалеко від Радашковичів, колишнього Вілейського повіту, у фільварку В'яванка. Всі дитячі роки та молодість провів я, тиняючись по Борисівському та Мінському повітах. Батько мій, родом з Червеньщини, належав до числа дрібних хуторян-орендарів, вигнаних якимось польським князем з землі. З молодих років він працював на орендованій землі.

Доля кидає мого батька з одного місця на інше, як згодом і мене. В 1883 році він служить у маетку Юзефове в поміщика Богдановича, в 1887 році — в маетку Косине, а в 1889 році в маетку Сенниці в поміщика Турчинського. В 1890 році він тимчасово позбувається становища найманця в маетках і переїжджає до Мінська, де купує коня та їздить якийсь час візником.

В 1891 році він знову переїжджає на орендовану землю у фільварку Селище. В 1904 році батько помирає. Мати з дітьми після смерті батька переїжджає на орендовану землю поміщиці Старожилвої.

Отже, всі мої юнацькі роки проминули на чужій землі, в постійній залежності й під гнітом панів.

Вчили мене мандрівні учителі. Російською мовою читати я навчився від своєї няньки. Був у батька календар, в якому мою особливу увагу привернули до себе слова: «Дозволено цензурою». Половину зими вчився я в народній школі в Сенниці, неподалік від Мінська, а після того якийсь час учився в Мінську в приватній підготовчій школі: якийсь дідок готував групу учнів до навчальних закладів Мінська. Однак він пив до нестями, отже учні часто залишались без учителя. Потім навчав мене син директора Мінської реальної школи Самойла. Та нічого з цього не вийшло. Незважаючи на те, що директор школи приймав мене без іспитів, батько вирішив не давати мене до школи, а залишити працювати в хазяйстві. Хазяїн з мене вийшов поганий. Господарства я не любив, а носився завжди з книжками, за що мені часто діставалося від батька.

Батько уже жалів, що не вчив мене, і згодом, коли мені було років 15—16, я закінчив за одну зиму Білорещьку народну школу. Правду кажучи, вступаючи до цієї школи, я знав більше, ніж вимагалось програмою.

До 21 року хазяйнував дома: орав, косив, рубав дрова.

До цього часу померли батько, молодший брат та дві молодші сестри. Це глибоко поранило мене. Брат помер на тиждень раніше, ніж сестри. На похоронах я дізнався про всю жадібність ксьондзів. Коли я привіз ховати сестер, які померли в один час, ксьондз зажадав подвійної плати за похорон; він сказав, що одну плату він бере за одну голову і зовсім іншу — за дві голови. Правду казати, я й до того не дуже був релігійним, але цей цинічний торг ксьондза остаточно вибив з мене всі рештки віри.

Господарювати на чужій землі остогидло. Кинув усе й вирішив шукати «легкого» хліба. Три роки прослужив на винокурні чорноробом. Зазнав там такого пекла, якого перше ще не знав. Кинув і цю роботу й потрапив до Вільна, де виходила газета «Наша нива». У Вільні працював у бібліотеці та в «Нашій ниві», після чого я опинився в Петрограді на загальноосвітніх курсах Черняєва, на яких провчився чотири роки. З Петрограда знову переїхав до Вільна, де редагував «Нашу ниву». В 1915 році змушений був евакуюватися до Москви. В 1916 році переїхав до Мінська, з Мінська до Полоцька, а потім до Смоленська.

Молоді роки мої пройшли дуже тяжко. Читання різноманітних книжок, а читав я їх дуже багато, не розбираючи, розбуркало мою фантазію; в душі моїй завжди був якийсь нелад. Ніяк не міг я примирити реальне життя, що оточувало мене, з світом думок та вражень, які брав з книг.

Царські сатрапи всіляко намагались задушити білоруське слово. Моя перша книжка «Жалейка» («Сопілка») була конфіскована, а видавця її потягли до суду. Вільна творча діяльність почалася тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Тільки ленінсько-сталінська національна політика дала моему народові, поряд з іншими народами нашої вітчизни, державність. В Радянській Білорусії білоруська національна культура досягла такого розквіту, про який мені й не снилося в дореволюційні часи. Мої книги розходяться в десятках і сотнях тисяч примірників, пісень моїх співають у всіх кутках великого Радянського Союзу.

Тільки завдяки радянській владі та рідній комуністичній партії розквітла моя поезія.

Янка Купала

ТОБІ, ПРОВІДИР...

«Хай смуток очей твоїх добрих не росить,
Чи сонце заходить, чи сходить воно..»

(З листа білоруського народу великому Сталіну).

Тобі, проводир, і пісні мої й думи,
І щирого серця ясні поривання,
Бо хто коли снів, та і хто коли думав,
Що буду я вільним у щасті зростання.

Бо хто коли думав, що жити я буду,
Як пташка, як вітер, де нива барвіста,
Весь час дивуватись великому чуду,
Що квітне круг мене краса урочиста.

Що ти, проводир, мов ясне, любе сонце,
На все мені очі відкриєш до краю...
Повік світи ж, сонце, в мое ти віконце!
І хлібом, і сіллю тебе я вітаю!

Виходять на поле плуги,
Далеко ланами ідуть.
Ні пана нема, ні слуги,
Народ батогом не женуть.

Зернята, мов блиски зорі,
Лягають у землю стару.
На поле ідуть косарі,
Забувши про голод-мару.

Блищать у колоссі серпи,
Стіною добро залягло.
Кладуться снопи на снопи,—
Такого життя не було!

Дзвенить пісня в полі, дзвенить
І вторить серпу і косі.
Бурлиться водиця з криниць,
Купається сонце в росі.

Цвіте і колоситься край,
Немає йому перешкод.
Співай, моє щастя, співай!
Співай, білоруський народ!

* * *

Тобі, проводир, і пісні мої й думи,
І щирого серця ясні поривання,
Бо хто коли снів, та і хто коли думав,
Що буду я вільним у щасті зростання.

Ще ж гляну на темне оте, що минуло,
На край, де тривога мене огортала,
Де люд катували вроздріб і огулом,
Де кривда по стоптаній стежці блукала:

Туман застилав людям душі та очі,
З туманів стирчали горбаті лиш спини.
І думав — що й краю не буде цієї ночі,
І думав — шляхів не збагнути людини.

Та мудрий прийшов проводир,
Опали тумани і мла.
По світу і вповодж, і вшир
Щаслива слава пішла.

З туману, з імли, з темноти
Повстала країна моя.
А був же туман той густий,
А доля — лихая змія!

Повстала вітчизна. Замок
Неволі зламала навік.
Сплела з перших квітів вінок
І сльози зігнала з повік.

Поглянь же — вона молода.
Для неї тчуть кросна шовки.
Поважна у неї хода,
Шумлять золотії піски.

Цвіте і колоситься край,
Немає йому перешкод.
Співай, моє щастя, співай!
Співай, білоруський народ!

Тобі, проводир, і пісні мої й думи,
І щирого серця ясні поривання,
Бо хто коли снів, та і хто коли думав,
Що буду я вільним у щасті зростання.

Що стануть дні зоряні разом зо мною,
Мої і вітчизни моєї — новими,
Що дум твоїх дії одна за одною
Так вдало мені змінять веснами зими.

Глядять мої очі і бачать обнову:
В нас диво за дивом і хата багата,
І голос дзвенить нам в піснях юних знову,
Й радіють серця із великого свята.

Іскриться під молотом сталь,
А молот не бив так колись.
А гордії соколи вдаль!..
А гордії соколи ввись!..

По морю пливуть кораблі,
Не спинить у морі їх шквал.
І ріки інакше лягли,
Де дивний простягся канал.

Де пустка одвічна була,
Там місто постало й росте.

І скрізь залізниця лягла.
Де сад у тайзі вже цвіте.

Вогні, промінці, де не глянь,—
Не згасне багаття між зір.
То світять огнем поривань
Твої прапори, проводир!

Так хай же бує мій край,
Немає йому перешкод!
Про Сталіна пісню співай,
Співай, білоруський народ!

* * *

Тобі, проводир, і пісні мої й думи,
І щирого серця ясні поривання,
Бо хто коли снів, та і хто коли думав,
Що буду я вільним у щасті зростання.

Твоїх вікопомних законів основи,
В новій Конституції мудрістю куті,
Вони розламали старого окупи,
Що й досі ще дзвонять у трупній отруті.

Ітимуть вперед і віки, й покоління,
Закони ж твої, ніби світоч яскравий.
Шляхи освятимуть сяйвом горіння,
Зметуть рабовласництво світлі заграви.

Щасливий наблизиться вік,
І всі будуть радісно жити,
Не буде тоді чоловік
Другого терзати і душити.

Не стане у світі границь,
Розтрошені, зникнуть вони.
Затихнуть гармати бійниць,
Не будуть кривавити лани.

Не буде, не буде тоді
Війни — буде радісна путь.

Тоді юнаки молоді
Дочасно кісток не складуть.

І здійметься всесвіт у лет,
В далекий нестримний розгін.
І підуть народи вперед
До праці й науки вершин.

Так хай же буяє мій край,
Немає йому перешкод!
Про Сталіна пісню співай!
Співай, білоруський народ!

* *
* *

Тобі, проводир, і пісні мої й думи,
І широкого серця ясні поривання,
Бо хто коли снів, та і хто коли думав,
Що буду я вільним у щасті зростання.

Що дійсністю стануть надії людини,
Що казку в життя ти обернеш високу,
Засієш посівом родючим долини,
І стежку намітнеш до сонця широко.

На небі веселка під зорями лине,
На гонах красує пшениця і жито...
Біжать безупинно думки соколині
До тебе, мій вождь, у проміння повитий.

Крізь пільму минулих століть
До нових небачених днів
Народ наш радянський спішить
З близьких і далеких країв.

Іде, незборимий, іде
Увінчати правду свою,
Щоб воля цвіла, як ніде,
І тишила вільну сім'ю.

Збереться народ у Кремлі
І, цілий дивуючи світ,

Затвердить він рідній землі
Свій Сталінський вічний завіт.

І відгомін піде до хат,
За межі, кордони,— туди,
Де пута волочить мій брат,
Де значать дорогу хрести.

Так хай же буєє мій край,
Немає йому перешкод!
Про Сталіна пісню співай,
Співай, білоруський народ!

20.XI.1936 р.

ПРО СТАЛІНА-СІЯЧА...

I

Вождю-сіячеві приношу я в дар
Цю пісню сердечну, що міддю дзвенить,
У лузі цю пісню співає косар,
І жницю у полі вона веселить.

Багата врожаєм
Земля зарясніла,
В майбутнє людина
Вдивляється сміла.

Вождю-сіячеві приношу я в дар
Цю пісню сердечну, дзвінку, ніби сталь.
У горах орли її зносять до хмар,
Співає її при ковадлі коваль.

Літак наш злітає
Орлом із землі,
І волі добились
Собі ковалі.

Вождю-сіячеві приношу я в дар
Цю пісню від сонця, від зір золотих,
Співає цю пісню і молод, і стар,
І славен сіяч наш в країнах усіх.

Він дав для народів
Закон основний,

І дружба народів —
Наш прапор ясний.

Вождю-сіячеві приношу я в дар
Цю пісню про казку, про здійснення снів.
Нема вже неволі, кривавих примар,
Немає залізних на нас ланцюгів.

Заглянуло сонце
До темних склепінь,
Днів чорних, проклятих
Розвіялась тінь.

Вождю-сіячеві приношу я в дар
Цю пісню про щастя, про радісні дні.
За межі-кордони нехай її чар
На крилах несуть солов'ї голосні.

І рухнуть будови
Фашистських темниць,
Невільники вийдуть
До ясних зірниць.

*Жовтень 1937 р.
Мінськ*

II

В зиму ясну, на весні благовісній,
У зоряні ночі і зранку
Щиру й сердечну складаєм ми пісню —
Про Сталіна пісню-веснянку.

Пісня-веснянка в далекім просторі
Лунає крилато і лине,
Світлі тебе ізростили нам зорі,
Від сонця політ твій орлиний.

Виснив ти волю і долю народам...
І людську даруєш їм славу,
Серцем великий, назустріч* негодам
Зорю ти підносиш яскраву.

Пишеш ти мудрі для світу закони,
Для щастя від краю до краю.
Воля твоя окриляє мільйони,
До сонця шляхи ти зміряєш.

Ім'я твоє назива урочисто
Хлопець, що мріє літати,
Квіти збираючи в лузі росистім,
Вінок тобі в'яжуть дівчата.

З ім'ям щасливим твоїм у Хасані
Бійці самураїв топили,
Линули через моря-океани
Орлині радянські крила.

Думкою-піснею голосно славить
Народ білоруський, свобідний,
За Білоруську Радянську державу,
Що дав ти нам, батьку наш рідний!

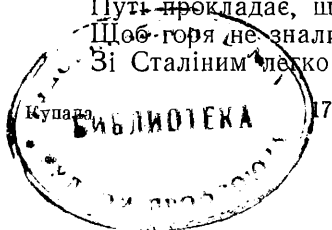
В зиму ясну, на весні благовісній,
У зоряні ночі і зранку
Щиру й сердечну складаєм ми пісню,
Про Сталіна — пісню-веснянку.

*10.VI.1939 р.
Городище*

III

Про Сталіна мудрого пісню складаю,
А пісня — від серця, а пісня, я знаю,
Усюди летить і дзвенить, невгає,
Нема ні кінця їй, немає ні краю...
Про Сталіна мудрого пісню складаю.

Зі Сталіним легко живеться на світі,
Він — сонце ясне, що сіяє в блакиті,
Пугі прокладає, щоб щастя зустріти,
Щоб горя не знали дорослі і діти, —
Зі Сталіним легко живеться на світі.

Як пісня, ім'я його зване в народі
На вільних ланах і на кожному заводі,
Чи в свято травневе в гучнім хороводі,
Чи в свято жовтневе в колгоспній господі,—
Як пісня, ім'я його зване в народі.

Все бачать його соколинії очі
І ясного дня й непроглядної ночі;
Він витер нам сльози, він щастя нам хоче,
Він долю щасливу бездольним пророче,—
Все бачать його соколинії очі.

Радянських людей він виводить у люди;
Ми вільні, на повні ми дихаєм груди,
І більше на пана нам спину не гнути,
При Сталіні в біженцях гинуть не будем.
Радянських людей він виводить у люди.

Він пише закони вікам і народам,
Щоб світ осіяти небаченим сходом.
І вільною стане земля уся згодом,
І воля, як сонце, пройде небозводом...
Він пише закони вікам і народам...

Живи і красуйся, любимий, навіки,
Як вічно живуть повповоднії ріки!
З тобою добром у нас повні засіки,
З тобою здолаєм негоди великі,—
Живи і красуйся, любимий, навіки.

Про Сталіна мудрого пісню складаю.
А пісня — від серця, а пісня, я знаю,
Усюди летить і дзвенить, невгаває,
Нема ні кінця їй, немає ні краю...
Про Сталіна мудрого пісню складаю.

*18. XII, 1939 р.
Мінськ.*

ПОЕЗІЇ

І ЯК ТУТ НЕ СМІЯТЬСЬ

На нашім хитрім світі
Усяк живе народ:
Один живе по-людськи,
Другий живе, як скот.

Один одним гандлюють,
Купують, як той квас,—
Один одного водять
За ніс вони не раз.

І як тут не сміяться
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось пан на парі мчиться,
Вся збруя мерехтить!
І коники обмиті,
І панський лоб блищить.

В очах пиха, погорда,
І ніс усе дере,
А був же нещодавно
Овечим гендлярем.

І як тут не сміються
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Лихвар ось купу грошей
З процентів назбирав,
І фабрику поставив —
Заробок людям дав.

Людей дві сотні в нього,
Тяжкий їх мучить гніт.
Лихвар же ненажерний
Кривавий смокче піт.

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось лікар, пан вельможний,
Усіх лікує вмент,
Веде убогих, хворих
В окремих кабінет.

Постукав та послушав,
За труд став вимагать.
А був студентом — бідним
Ішов допомагать!..

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось ксьондз, служака божий,
Щодня повчає люд.
Щоб у костьол ходили,
Щоб не грішили тут.

Щоб до чужої жінки
Часом не йшли нічним,
Допомагали бідним,
А сам... та бог із ним!

І як тут не сміятись
І правди не сказать:

На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось економ пузатий
Реве, як віл в хліві,
Хоч глузду й на копійку
Не має в голові.

І лає без упину
Селян у всякий час;
А сам же нещодавно
В селі тім свині пас.

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось шляхтич, ласий трутень,
Ступнувши в вищий стан,
Кандьбором душу мучить,—
І вже він, бачте, пан...

Біднішому він брату
Не подає руки,
Хоч ноги в такі самі
Взуває личаки.

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Ось мужичок,— обрали
На старшину його,—
Як чорт, перемінився,
Не пізнає свого!

З урядником у змові
І з писарем улад,
Він мужиків, як липку,
Обдерти завжди рад.

І як тут не сміятись
І правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

Тепер свої примовки
Покину я на час,
Бо багатьом мотив цей
Не до смаку якраз.

Бо як там кажуть: шапка
На злодії горить,
Чи — порося хто вкраде,
Тому в ушах пищить...

І як тут не сміятись,
Як правди не сказать:
На світі гав багато,
Та нікому стрілять.

1905

СПРОСОННЯ

..Ні, досить, досить! Важко далі
Терпіти, сльози тихо лить.
Мені ж нічого не давали,
А все взяли, чим міг би жить.

Невільник... Вік вклонятись треба.
Усім; вік з потом кров тече.
Нема полегшення й від неба:
То студить, то вогнем пече.

Б'є в ветху хатку громовиця,
Посіви сушить суша й град,
У лузі вовк роздер телицю,
Скрипить мій віз,— усе невлад.

А жінка худне в слізній праці,
Над кволим труситься дитям...
Гей, ти, що тишишся в палаці,
Смієшся над моїм життям?!

Я сам... Нога гние від лика,
І болі ран гнітять мене.
Чи ж вік страждати чоловіку?
Скоріш хай лихо це мине!

Сорочка драна з пліч спадає,
Не може свита догодить,—
Узимку холод пропускає,
А влітку гаряче ходить.

Волосся злиплося від поту,
Подерту шапку вік носи.
Нажив задишку і лому
Від рала, пилки і коси.

Мозолі роз'їдають руки
Побиті, змуляні, брудні.
О, скільки горя, скільки муки,
Життя, приносиш ти мені!

Ніхто не радиться зі мною
Про долю скривджену — біду.
Лиш відгукнеться ліс луною,
Як слізну пісню заведу.

Гей, розтлумач, поганий враже,
Мерзенний трутню наших праць!
Чому, де труд кривавий ляже,—
Цвітуть сади, стоїть палац?

Чому я в полі трудно сію,
А інші жнуть мої плоди?
О, досить, досить! Серце ние...
Нова сопілко, загуди!..

Чекав і дні, чекав і ночі,
І остогидло вже чекать.
Встаю. Іду у світ за очі,
За кривди плату відшукать.

1906

ВІДГУК 29 ЖОВТНЯ 1905 р. У МІНСЬКУ

Боже наш, боже, що тепер буде,
Чом такі стали знецінені люди?
Царській слуги б'ють їх, стріляють,
Рідних братів за собак вони мають.
Нащо їй за що це — усе за свободу,
Що в морі фальшу йшли шукать броду.
Люд хоче правду збудить із могили,
Щоб не марніли думи і сили,
Грошей і хліба вволю щоб мати.
Бачте, і в бідних потреб є багато.

Хай хоч і бідний, хай хоч і вбогий,—
Треба свитину і лапоть на ноги,
Тютюн потрібний, щоб закурити,
Чарку горілки — горе запити,
Булку і шкварку треба на свято,
Почастувати кума чи свата...
Треба усього. Цар же бичує,
Бідний від горя ударів не чує.
Рай він надіється мати за сльози,—
Знов весна буде, зникнуть морози.
І хоч за правду гине невинно,
Сміло йде в бій... бо так бути повинно.

Трапилось це недалеко вокзалу:
Крові в бою пролилося немало;
Трупів, калік там нещасних без ліку
Долі лежало; од стогону, крику

Всюди гуло, мов пожежа палала.
Сонця з-за хмари не видно вже стало.
Царському вийшли радіти указу,
Всім що свободу приносив одразу.
Кожен по-своєму мислить, міркує:
Чи у житті він полегкість відчує?
Вже не прийдеться страждать у неволі?
Вже не надінуть кайданів ніколи?..
Може й сказав хто про це забагато...
І почала царська зграя стріляти
По всіх знедолених, мов по скотині,—
За проблиск волі люд бідний гине.

Волю нам дати вони обіцяли,
Йї нас на цю бійню обманом загнали?
Кожен по-своєму нині тут судить:
Каже один тут, що гірше ще буде,
Ось із рушниць почали там стріляти —
Потім ще будуть палить із гармати.
Цар,— каже інший,— нацарювався,
Вдосталь він крові з людей насмоктався,—
Ніби прожить без царя він вже зможе.

Дерти ж кому, як цар голову зложить?
Чи ти тверезий, чи знову напився —
Цар біля тебе, ніде він не дівся.
В волі такій як тобі поживеться,
Навіть за сонце платить доведеться.

1906

НЕ КЛЯНІТЕ МЕНЕ...

Не клянiте мене
За печальнi пiснi:
Надто горе страшне
Мучить душу менi.

В серцi, наче в огнi,
Кров кипить пломiнка,
Йдуть безрадiсно днi,
Сон про щастя тiка.

Тяжких дум, гiрких дум
Я не в станi здолать,
Людський плач, горя шум
Рвуся мислю сприйнятъ.

Я не можу брехать
I веселi пiснi
Лицемiрно спiвають,
Коли браття сумнi.

Коли стiльки бiди,
Стiльки горя i слiз
Бачу скрiзь i завжди,
Скiльки й сам перенiс!

Ось зiгнулась вдова
Вся в брудних лахманах,

У рубцях голова,
І туман у очах:

«Лесть на світі живу.
Дайте хлібця мені.
Пожалуйте вдову,
Муж поліг на війні».

Раптом сльози гіркі
Полилися з очей...
Буть слабим — не з руки,
Смійся з горя людей!

Ось гуляє багач,
Аж палац той двигтить,
А під брамою плач —
Там сирітка стоїть.

У негоду, в пургу,
Холод тілом трясе,
Гнуться ніжки в дугу,
Вітер скарги несе:

«Тут проходив раз люд,
Дивну пісню співав,
Визволятися з пут
Трударів закликав.

З ними тато пішов —
Іще й досі нема.
Замерза в жилах кров,
Сипле снігом зима.

Ні двора, ні кола.
Нема їсти чого.
Де б я ніч провела,
Чи ж найду я кого?»

Раптом сльози гіркі
Полилися з очей.
Буть слабим — не з руки,
Смійся з горя людей!

Знову співи чувать,—
Дід-прохач появилсь.
На нім торби висять,
Він на посох схиливсь.

Свою пісню почав —
Голос хриплий такий,—
Про біду він співав
І стискав кулаки:

«Сорок літ я служив
І зігнувсь без пори,—
Став служити з юних днів
І тепер вже — старий.

Ех, служив пану я,
За п'ятьох працював,
Працював за коня,
Пізно ліг, рано встав.

І орав, і косив,
І канави копав,
Ліс рубав і возив,
Стусани діставав.

Шла робота огнем...
Пан у розкоші жив:
Багатів з кожним днем,
Смачно їв, смачно пив.

А я чахнув, бідак,
Голодав, мерз, як вовк,
І служив вірно так,
А тепер...» І замовк.

Раптом сльози гіркі
Полилися з очей.
Буть слабим — не з руки,
Смійся з горя людей!

Тож не лайте мене
За печальні пісні.
Надто горе страшне
Мучить душу мені.

15. IV. 1906 р.

РІДНІ ПІСНІ

Гей, рідні пісні! Ви у сумі, у горі,
Чи нічка панує, чи північ дме зимно —
Для рідного краю ви — світлії зорі,
Для рідного краю ви — райській гімни.

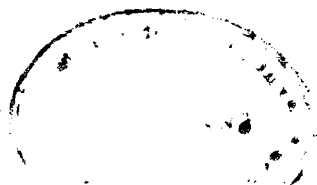
У вас одіб'ється недоля і доля,
Зітхання, що ходять, де плуг і сокира,
І холод і голод, неволя і воля,
І в світле майбутнє надія і віра.

На світі і правдою й честю багато
Гендлюють, збувають за фальш і неславу.
Пісні, ви б і землю могли захитати,
Покликать на битву за добру справу.

На руки невомні наложать окови,
Загарбають край, його доли і ріки —
У пісні народній наш край, наше слово
Жили і живуть і не згинуть повіки.

Гей, рідні пісні білоруських просторів,
Заграйте на втіху на полі народнім,
Що більше немає кайданів і горя
І люди не стогнуть, як стогнуть сьогодні.

1906

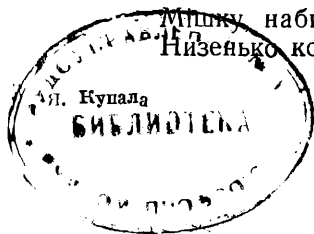

СПРОБА ОКТАВИ

Удар, душе моя, по лірі,
По струнах думок-веселух!
Збудить же приспаний в зневірі
Життя нещасного мій дух.
Нехай думки поета щирі
Утішать братній погляд, слух.
Народу прийде хай пора —
Згадати часом пісняра!

Та щастя нам так мало треба.
Привіт сердечний з сторони,—
І вже, неначе ми під небом,
Вже сміємось, плекаєм сни!
І ви, борці за хліб для себе,
Що втіх не знаєте весни,—
Узнайте, що душа загра,
Слова узнайте пісняра!

Ми плачем, змучені в недолі,
Над хмарою своїх лиш бід.
Пісняр, забувши власні болі,
Весь облітає білий світ,
За всіх він вистражда і в полі
Зів'яне, мов осінній цвіт.
Чи ж мали ласку брат, сестра
До мук такого пісняра?

Хоча б злодійськими руками
Наповнений був з криеди він...
Хто ж бідних бачить поміж нами,
Хто відчуває горя плин?
Хто, хоч послухать вже пора,
Послухав пісню пісняра?

Стоїть палац, високий, білий,
Збудований під рівний шнур,—
Та чи живуть в нім ті, що вміло
Руками зводили цей мур?
О, ні! Їм доля лиш судила
Вмирати від життєвих бур.
Ясна провісниця зоря
Веде до світла пісняра.

Все сходить з світу довго, скоро,
Ніщо не вічне на землі,
Хоча народні сльози й горе
На світі вічними були.
Помер пісняр, що жив учора,
Поплакать друзі, бач, прийшли...
Людці, сміятись не пора,
Хоч на могилі пісняра!

1906

ХЛІБ

З бороною, із плугом в ранковій імлі
Ми ходили по ласку твою,
Гній возили возами, трясли по ріллі
Для рясного твого врожаю.

І святили тебе, ідучи засівать,
Кращий день вибирали сівбі,
Влітку йшли усією сім'єю збирать,
Хмарну вгледівши тіль на тобі.

На колядки, як вітер пекучий зими
Слав прокльони і нам і життю,
Йшли на тік спозарану по холоді ми,
Йшли з ціпами по плату свою.

І все щиро тобі слугували ми так,
Щоб зобидить ти нас не схотів...
А ти що ж нам зробив, одплатився нам як?
Чи хоч крихту ти нас пожалів?

За наш піт над тобою, за працю тяжку,
Як лягти тобі треба на стіл,
Ти від нас заховався за гору стрімку,
Відцурався замучених сіл.

1906

НА СЛУЖБИ

Ех, проклятая доле моя!
Служба, панщина — гірші за смерть!
Смокче кров з мене пан, мов змія,
Ще й погрожує — вижену геть.

За латки на свитині старій
Він, неситий, мене обікрав
І, в полон мене звабивши свій,
Крові мало — життя б відібрав.

Чи неділю, чи свято я знав?
Чи, як люди, гуляв я коли?
Чи коли в мене гість побував?
Чи мені добре слово дали?

Не вода плине в жилах моїх,
Не сміття у моїй голові,
Маю очі й лице, як у всіх,
Маю душу і серце живі.

Як і люди, і я б так хотів
І гулять, і на сходки ходить,
І співать про життя бідняків,
І дівчину-красуню любить.

Та проклятая доля моя!
Служба, панщина — гірші за смерть.
Смокче кров з мене пан, мов змія,
Ще й погрожує — вижену геть.

1906

З ПІСЕНЬ БІДНЯКА

Ой, тяжко жити,
Нудити світом,
Долю зробити
З ясным просвітом
Тяжко мені.

Горе вбиває
Всі сподівання...
Молодість, радість,
Думи, бажання —
В серці на дні.

* * *

Вічно наймаюсь,
Хліба шукаю,
Поневіряюсь
З краю до краю —
Горе моє!..

Та й коли хліба
Здобуду потом,
Сильні відірвуть
В мене від рота,
Наче своє.

* * *

Поневіряння,
Праця кривава,
Голод, страждання,
Кривда й неслава
Мучать мене.

Гляну я — скільки ж
Хаток і поля.
Де ж мое місце?
Де ж моя доля? —
Нема ніде.

1906

ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Зима, на просторах метелиця віє,
Холодні пісні починають вітри.
І зорі не світять, і сонце не гріє,
Аж виглянуть страшно й пройти у дворі.

Насипало білого снігу доволі,
У рублені стіни мороз аж стріля.
Шалено гуляє хуртеча у полі,
Заметами щільно покрилась земля.

Замети село біля бору покрили
Ох, надто убоге у нього життя,
І хуги солом'яні стріхи розкрили,
У стінах дірявих метелиць виття.

В хатині старій у завію цю кляту
Лучина палає, то тьмяно димить.
Там діти маленькі й натруджена мати
Ллють сльози, і втіха не йде ні на мить.

Іх шестеро, бідних малих, у хатині,
Де вже кілька днів не бувало тепло.
До матері лізе погрітись дитина,
Немов пташеня під пташине крило.

У цих сиротинок велика недоля,
Хоч мати і є, але батька нема.
А тут іще холод, неначе неволя,
Хурделиця клята, безжальна зима.

Іх батько воює з японцями нині,
Бо він запасний у царя був солдат.
Гвинтівку дали йому, замість родини,
Й дірявий потертий солдатський халат.

Без хліба залишив дітей своїх дрібних,
Залишив недужу без хліба жону.
А тут ще податки платити потрібно,
І чинш поземельний віддати в казну.

Корівка реве, бо немає їй сіна.
І мекає в хаті овечка й ягня.
Нетоплена піч — дровенят ні поліна,
У комині вітер свій плач не спиня.

Ой, бідні ви діти, немов на пожарі,
Хто ж вас нагодує і дров насіче?
Хто пічку підпалить, хто їсти наварить?
Хто хліба, чи коржиків вам напече?

Нема у вас батька, захворіла мати,
Нема кому, бідним, тут вам помагати.
Од вітру стара похилилася хата,
Рятунку ніякого вам не діждати.

А ген на просторах метелиця віє,
Холодні пісні починають вітри.
І зорі не світять, і сонце не гріє,
Аж виглянуть страшно й пройти у дворі.

1906

ЩАСТЯ

Ми мрієм про тую оману багато,
Яка у нас щастям зоветься,
Ой, важко, ой, важко її упіймати,
Хоч близько, так близько здається.

В одних оте щастя — багатство у скрині,
А в інших — назбирані гроші,
У інших — порядок і згода в хатині,
А в інших — дружина хороша.

Той прагне, щоб славу придбати велику,
Той мріє в веселоощах жити,
Той — пісню веде незнайому і дику,
Той — думи хотів би відкрити.

Про щастя ми мріємо цілими днями,
Воно — швидкоплинне і рвійне...
А сльози, що ллються завжди перед нами,
Чи спать нам дозволять спокійно?

1906

Я БАЧИВ

Я бачив, як вітер у полі гуляв,
Як землю він рив і берізку хитав,
Заносив піском сіножаті родючі,
Ламав на берізці гілки біля кручі.

Я бачив, як яструб голубку забив,
І виклював серце, і кров з неї пив,
Як вихор розвіяв кістки у долині,
Як голуб сумний воркував в самотині.

Я дівчину бачив у полі хистку,
Як бігла нещасна, пірнула в ріку!
І слід той загладили хвилі бурхливі,
Лиш вільха шуміла про очі зрадливі.

Я бачив усе це й від муки стогнав,
І більш я веселих пісень не співав,—
Я плакав гіркими слізьми без упину,
Згадавши берізку, голубку й дівчину.

1906

Я НЕ ДЛЯ ВАС

Я не для вас, пани, о ні,—
У вільний час пісні складаю,
Що спали в серці там на дні,—
Буджу і в світ на суд пускаю.
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,—
Не знаю часом супокою,
І у хвилини я сумні
Не раз вмиваюся сльозою.
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,—
Свої найкращі дні марную,
В одвічній з муками борні
Живу і радості не чую.
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,—
Підняти скибу слова рвуся
На запустілій цілині
Свого краю — Білорусі.
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,—
Над долею людей ридаю.
Нікчеми, зайди навісні,
Мене б цькували ви без краю,
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,—
Співаю. Мук вам не збагнути;
Серця у вас-бо кам'яні,
Вам голосу страждань не вчути;
Не вчути вам, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні..
Здається втіхою життя вам,—
Тім, хто у ситості й вині.
Вас не розчулиш словом правим,—
Не збудиш вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні,
А я для бідних і для гнаних,
Ділю страждання їх страшні,
Я з ними разом у кайданах...
Я не для вас, пани, о ні!

Я не для вас, пани, о ні!
А я для темних — нещасливих,
Від них і відгомін мені
Лунає по лісах і нивах.
А не від вас, пани, о ні!

1907

ПЕРЕД БУРЕЮ

Що бачу? — все тихо, все повно неслави...
Невже панування ворожої сили?
Невже оборонці народної справи,
Знесилені, в ранах, зійшли у могили?

Невже весь народ так знемігся нікчемно,
І здався без бою тирану у руки?
Невже дух свободи, дух сили бентежний
Не збудиться знову тепер без принуки?

Чи мало нещастя нещадно всіх морить?
Чи мало кайданів і муки без міри?
О ні, мені серце щось інше говорить,—
І тиші оцій я не вірю, не вірю!

Буває так тільки під бурю улітку —
Пташки завмирають, і сонце несміле,
І хмари вкривають небесну намітку,—
Та грім загуркоче й здригнеться світ цілий!

1907

КОСАРЕВІ

Цоки, цок, цок, молоток!
Клепай косу, мужичок,
Клепай гостро на весь день,
Я ж згадав одну з пісень.
Гоп, гоп, гоп!
Ось одна з пісень.

Хитрий був народ колись,
Без рушниць, а стережись!
Коси шаблями були,
Воювати з ними йшли.
Гоп, гоп, гоп!
Воювати йшли.

Косу в шийці відігне,
І насадить, і махне;
Клекотав у грудях гнів,
Смерть несли для ворогів.
Гоп, гоп, гоп!
Смерть для ворогів.

Не боялися й гармат,
Гурт — велике діло, браті!
Коли хтось один впаде,
Замість нього сотня йде!
Гоп, гоп, гоп!
А вже сотня йде!

Косу ти свою гостри
Так швиденько — раз, два, три!
Підеш з нею на війну,
Іншу ж пісню я почну.
Гоп, гоп, гоп!
Я співать почну.

Тож косить траву рушай,
Часу марно не втрачай!
Грім гуркоче поміж хмар,—
Добре вріже наш косар.
Гоп, гоп, гоп!
Вріже наш косар.

Пташка сіла на вікно,
Кращу долю ждем давно...
Годі косу вже клепать,
Час з колодки-бо вставать.
Гоп, гоп, гоп!
Час уже вставать!

1907

ДАЙТЕ МЕНІ...

Волі я хочу! Дайте орлиною,
Щоб розірвала всі пута.
Дайте мені ви перед кончиною
Тіло і душу розкути.

Долі я хочу! Дайте багатую,
Щоб розпрощалась з бідую.
Радощам дайте в хаті, за хатою
Бути у дружбі зі мною.

Сонця я хочу! Дайте огненного,
Виведіть з темної ночі.
І до наук, до навчання щоденного
Сміло відкрийте нам очі.

Правди я хочу, правди дня ясного!
Дайте просвітленість божу,
Виріжте з серця, серця нещасного
Все, чим його я тривожу.

1907

ЗЛОЧИНЕЦЬ

Зашліть мене в заслання,
Закуйте в ланцюги,—
Злочинець я останній,
Важкі мої гріхи.

Якось у панськiм лісі
Я хмизу нарубав,
У панськiм лісі також
Я з кіньми ночував.

У волость не віддав я
Податок свій у строк,
Зібрався раз до церкви,—
Потрапив у шинок...

Раз перед земським шапку —
Здурів — забувся знять,
Уряднику, підпивши,
Хотів кістки нам'ять.

Читать книжки люблю я,—
Газетку раз знайшли,
Кричав з другими з горя:
— Нам волі ще й землі!

Злочинець я останній,
Мій боже дорогий:
Зашліть мене в заслання,
Закуйте в ланцюги.

1907.

В ПІСЕНЬ ПРО МУЖИЦЬКУ ДОЛЮ

Чий цей лан у латках,
Що посох і зачах,
Де лиш мох, осока?
— Мужика!

Чия в праці щемить,
Не спочине й на мить
У мозолях рука?
— Мужика!

Чию хату вітри
Поточили згори,
Чий то дах протіка?
— Мужика!

В кого — в землі чужі
Од сівби, від межі
Одірвали синка?
— Мужика!

Кого лихо-борня
Мучить-крає щодня
На цепу, як Сірка?
— Мужика!

Чия слава завжди
Не минає біди,
Тюрем, торби, шинка?
— Мужика!

Чию пісню чувать,
Ніби йдуть проводжать
На той світ бідака?
— Мужика!

А могила чия
Мов провалля зія,
Що розмила ріка?
— Мужика!

1907.

ПРИЙШЛА ОСІНЬ...

Прийшла осінь, мужичок,
Ой, прийшла!
Глянь, що в клуню, на точок
Принесла.

Цілий рік ти працював,
Весь твій рід,
Розливав ти, розливав
Кров і піт...

Що ж чекає молодця
Кожен рік?
Купку назбирав сінця
Трудівник.

Ще зложив він на току
Скарб — снопи;
Околотів у кутку
З півкопи.

З копу гречки і вівса —
В другий кут.
Ось і плата тобі вся
За твій труд.

Йди на тік, іди до дня
Ціпом клюй.
І корівку і коня
Нагодуй.

Що позичив на посів,—
Те віддай...
Ось твої достатки всі —
Урожай...

Прийшла осінь, мужичок,
Ой, прийшла!
Глянь, що в клуню, на точок
Принесла.

1907.

Я НЕ ПОЕТ

Я не поет,— о, боронь мене, боже! —
Не рвусь я до слави тієї зухвало.
Хоч пісеньку-думку і висную, може,
Та звуся я тільки — Янка Купала.

Славу поетів розносять по світу,
Сплітають вінки їм, щоб слава не в'яла.
Я ж тихо співаю, й не чую привіту.
Ет! звісно, з села він — Янка Купала!

Край кожен тих має, що в пісні співають,
В чім сила народу, чому занепала,
А білоруси нікого ж не мають,—
Нехай же їм буде хоч Янка Купала.

Долею вбогий, він тихий, несмілий,
Біда, лиха мати, його згодувала,
Сльози погорди п'є тільки вік цілий,
Та й справді простий він — Янка Купала.

Спів свій почав на тій мові убогій,
Якою погорджують гірко, недбало,
Певне, й пісень одцурались від того,—
От, звісно, надумав Янка Купала!

Щастя так рідко прогляне на сході;
Все ж досить нам мати його хоч і мало,—
Якби я стрів долю у ріднім народі,
То й був би щасливий Янка Купала.

Ет, з часом і люди втрачають на силі,
Смерть скосить, поглянеш — хрестом більше
стало;

Хтось запитає: а хто в цій могилі?
А напис покаже: Янка Купала.

ДО ПІСЕНЬ

Співи мої, співи,
Мого суму діти,
Коли ж вам надійде
Година радіти?

Ой, свою та вашу
Одну долю бачу:
Плачете ви, співи,
І я з вами плачу.

Хотів би вас, любі,
Зректися, покинуть,—
Силоньки замало,
Буду з вами гинуть.

Виплекав вас серцем,
Вимріяв душею,
Б'ючися із горем,
З бідною своєю.

І тепер за мною
Ходите повсюди,
Навесні по травці,
Восени по груддю,

По снігу зимою,
По покосах літом;
З вами я пізнався
З горем, з людським світом.

Скільки мені в душу
Ви нагнали суму,
Не одну почую
Полиневу думу.

Так мені здається,
Скільки не тужити,
Нерозлучні завжди
Вічно будем жити.

Тільки, мої співи,
Мого суму діти,
Коли ж вам надійде
Година радити?

ПІСНІ МОЇ ПЛАЧУТЬ...

Страшно стогнуть ріки,
Збурені весною.
Пісні мої плачуть,
Голосять зі мною.

Не стогни так тяжко,
Річенько бурхлива,
Не плач, моя пісне,
Пісне нещаслива.

Хто зупинить води?
Одне тільки море.
Хто пісні заглушить,
Що викличе горе?

Велике горе
Людам серце крає,
Навча ненавидіть
І плакати навчає.

Як дубок, обдертий
Пастухом улітку,
Як той соловейко,
Що попав у клітку,—

Так я пропадаю,
Не маючи долі,
Як дуб засихаю
І плачу в неволі.

Ні поля, ні хатки
В житті я не маю
По чужих притулках
Я силу лишаю.

Ген там за горами,
Де погляне око,
Світ гучний, великий
Стелеться широко.

Я хотів би вільно
У той край злітати.
Доле, де ти, де ти?
Де ті крила взяти?

Я пісень співав би
Про щастя на волі,
Немов той горобчик
В саду на тополі...

Страшно стогнуть ріки,
Збурені весною.
Пісні мої плачуть,
Голосять зі мною...

ЯК ПІДУ Я, ПІДУ...

Як піду я, піду я по нивах,
По розоранім свіжим сліду,
По борах і по луках журливих
І по селах убогих піду.

На сопілці своїй, на грайливій,
Розпочну я там пісню співать.
Прислухайся, щаслив, нещасливий --
Кращі думи іду викликать.

Рідній ниві я пісню заграю,
Щоб родила добірні жита,
Колосилась від краю до краю
І стояла, мов щітка, густа.

Запашній помолюсь сіножаті,
Щоб побільше нам сіна дала,
Щоб на ній, на квітучій, багатій,
Кожна квіточка щастям цвіла.

Я до пущі гукну, щоб скупую
Не була, дров дала мужикам,
Помогла воювати з зимою.
Шелест бору підслухаю сам.

А прийду я до бідного люду,
Буду з хатки до хатки ходить,
Свого серця жаліти не буду,
Буду грать, і співать, і будить.

А ХТО ТАМ ІДЕ?

А хто там іде, а хто там іде,
Яка то громада велика гуде?
— Білоруси.

А що вони несуть на худих плечах,
На руках в крові, на ногах в постолах?
— Свою кривду.

А куди ж несуть вони кривду всю,
А куди ж несуть показати свою?
— У світ цілий.

А хто ж ото їх, не один мільйон,
Кривду вчив нести, розбудив їх сон?
— Біда, горе.

А чого ж, чого захотілось їм,
Їм, погордженням, їм, сліпим, глухим?
— Людьми зватись.

1907.

ПІСНЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Даремно посвистом нагаю
Тирани хочуть залякать,
Пригнавши чорних сотень зграю,
В кайдани можна закувать,—
В душі я вільний кожну мить,
Таким я буду вічно жить!

Нам не страшні Сибір, остроги...
Нехай зіниці рвуть з очей,
Хай закують і руки й ноги,
Хай голова злетить з плечей,—
В душі я вільний кожну мить,
Таким я буду вічно жить!

Більш їсти хочуть босі й голі,
Чим голод більш живіт зведе.
Тим більше ми рвемось до волі,
Чим менш її до нас іде.
В душі я вільний кожну мить,
Таким я буду вічно жить!

Даремно деспотам здається
І всім тиранам на землі,
Що воля в пута закується,
Що згине воля у петлі.
В душі я вільний кожну мить,
Таким я буду вічно жить!

Чи ж сонце можна погасити,
Згасить, як свічку, ясність дня?
Так, волі деспотам не вбити,
Бо воля — сонечку рівня.
В душі я вільний кожну мить,
Таким я буду вічно жити!

ВОЛЯ

Та й люблю ж я без меж
Свою волю святу!
Заберу її теж,
Коли в землю піду.

Нащо соколом будь,
Щоб у небі літати,—
Тільки б волю здобуть,
Тільки б путів не знати!

Коли б я розламав
Сталь важких ланцюгів,—
Я б усім показав,
Як на волі б я жив!

Хай я в землю піду,
Та мій спів не спинить,
І я волю свою
Не покину любити.

Я МУЖИК-БІЛОРУС...

Я мужик-білорус,—
Пан коси і сохи;
Темний сам, білий вус,
Весь кістлявий, сухий.

Голод — батько мій був,
Годував, не забув,
Біда — мати була,
Праця силу дала.

Хоч погорду терплю,—
Зріс я в горі німім;
Хоч світ хлібом кормлю,—
Сам я висівки їм.

Мою працю тяжку
Всяк собі забирав,
Та за те на віку
Я подяки не мав.

Глянь: високий цей бір,
Що нічим не пробить;
Та загув мій топір,—
І вже поле лежить.

Рало з вишок стягнув,
І шкапину запріг,
Плечі трохи зігнув,—
Ліс вже нивою діг!

Та й засіяв шматок,
Потім з жінкою зжав...
Пан пшенички точок —
Любо глянуть — наклав.

Так от, люди, який
Я мужик-білорус!
Під чолом синяки,
Темний сам, білий вус.

Коли б темний не був,
Коли б книжку читав,—
Я б і долю здобув,
Я б пісень заспівав!

Я зумів би сказати,
Що і я — чоловік,
Що й мені горювать
Остогидло весь вік.

З ПІСЕНЬ НЕДОЛІ

В паморозь сріблясту
Одягнувся ліс.
Я хотів би плакати,
Та не маю сліз.

Я б хотів співати
Про свою біду,
Мені ж серце ние
І пісні не йдуть.

Я б хотів, суворих
Зим щоб не було,
Щоб горіло вічно
Весняне тепло.

Я б хотів, щоб доля
У хатах жила,
І в бурхливу річку
Недоля спливла.

Я б хотів, щоб воля
Пестила мене,
Щоб як сонце гріла,
Сонце весняне.

Але, боже милий!
Долі не зазнати,—
Кайдани неволі
На руках бряжчать.

Ні весни, ні сонця,
Світлих днів нема,—
Холодом сувора
Завива зима;

Завива, морозить,
Паморозь снує,
Змушує трудитись,
Їсти не дає.

Ех, піду я в поле
Доленьку шукать
З гострою косою,
Як на сіножать.

Ой, піду я в поле,
Мовби на війну,
Шукаючи волі,
Шаблею махну!

Може, зійде доля,
Як зірки ясні,
Може, сонцем воля
Заблищить мені.

МОЖНА

Можна вбрати хатину новим тинкуванням,
Можна горя над нею почуть голоси,
Можна, мов солов'єві, співають безустання,
Що недолі нема і щасливі усі.

Можна кров'ю й пожежами землю заслати,
Можуть грому вогненні злетіть перуни,
Можуть гинуть невинні у битвах солдати,
На беззахисних можна зодіть кайдани.

Але є ще великая правда у світі,
Ніби сонце, могутня й, мов сонце, ясна —
Тепер спить. Та ще встане у сяєві, в цвіті,
За своє зневажання відплатить вона.

НА СТАРШІЙ МОТИВ

Світить місяць, світить
З вечора до рана,
Оре мужик поле
Не своє, а пана.

Не своє так поле
Мужик обробляє,
Бо землі своєї
Дуже мало має.

Оре мужик поле,
Весь в кривавім поті,
Тужно тягне пісню
На важкій роботі.

В далечінь широку
Гонить роєм думи,
Гонить — і в прийдешне
Поглядає з сумом.

Ось надійде осінь,
Двір багатство стріне,
Буде повна торба
І збіжжя, і сіна.

Пан і паненята
Ідуть за границю,
Мужику ж хоч зуби
Клади на полицю.

Гнув на пана спину
В полі ціле літо —
Собі ж і на осінь
Не зміг заробити.

І глухе безхліб'я
На столі засіло,
І з жінкою, з дітьми
Його посварило.

В корчму виганяє
На горе-забаву,
Останню свитину
Дать скаже в заставу.

У хатині холод
Над пільмою свище,
А у панськiм лісі —
Сосна сосни вище.

Мужичку ті сосни
Все шепочуть тихо:
Покинь сумувати
І забудь про лихо.

Ось прийде година,—
Земельки прибуде,
Запанує доля,
Де убогі люди...

Мужичок слова ті
Чує і не чує,
Оре й тихо плаче,
Про долю міркує:

«Ой, не шуміть, сосни,
Так удень і вночі,
Доки сонце зійде,
Роса виїсть очі.

Роса виїсть очі,
Доки сонцю встати,
Доки буде в хаті
Доля панувати».

ОСЬ ТОБІ Й ЖИВИ...

Нема хліба, нема солі,—
На чужих роби;
Нема щастя, нема долі,—
Ось тобі й живи!

Щозими мороз великий,—
Дрова в Мінськ вези;
Дітки змерзли: зойки, крики...
Ось тобі й живи!

Вище сонце, тепло стало,
Весна на землі;
Тільки їсти й пити мало,—
Ось тобі й живи!

Весна, літо — час робочий:
Ори, коси, жни;
Піт кривавий залив очі,—
Ось тобі й живи!

Пройшло літо, прийшла осінь,—
Податки неси,
В хаті дітки голі й босі,—
Ось тобі й живи!

От і будь щасливий, брате,
Долі не кляни:
Холод, голод, лихо в хаті,—
Ось тобі й живи!

Працюй тяжко дні та ночі,
Знущання терпи;
Сказав правду — вирвуть очі,—
Ось тобі й живи!

У палаці п'ють, гуляють,
Світяться вогні;
Мене ж з хати виганяють,—
Ось тобі й живи!

ГЕЙ, СКАЖИ, МУЖИЧОК...

Гей, скажи, мужичок,
Де ти долю подів? —
Чи спихнув у струмок,
Чи пропив, чи проїв?

Чи мороз її згриз?
Чи ти в лаптях стоптав?
Чи на ринок повіз, —
На хліб дітям продав?

Чи зарівав серпом?
Чи сохою зорав?
Чи важким різаком
У землі закопав?

Чи у жерді на пліт
Розпиляла пила?
Чи зморив її піт?
Чи сльоза залила?

Чи в заставу віддав,
Як податки платив?
Може, пан не додав,
Як за працю платив?

Чи прибив її град,
Як жита оббивав?

Чи тобі її бог,
Як родився, не дав?

Так скажи, мужичок,
Де ти долю подів?
Чи спихнув у струмок,
Чи пропив, чи проїв?

НЕ ЙДИ ДО БАГАТИХ

Чи придуть пожежі, хвороби під стріхи,
Чи голод, чи холод, чи смуток до хати,
Не йди до палацу шукати утіхи! —
Там тільки почувеш злорадість на лихо.
Ой, раджу — не йди до багатих, мій брате!

Не йди до багатих, знедолений, вбогий,
Бо серця в багатих даремно шукати!
Ти будеш у них оббивати пороги,
Тобі ж, як собаці, щось кинуть під ноги...
Тож слухай! Не йди до багатих, мій брате!

Багатий гуляє, одягнений, ситий,
Багатому завжди все свято і свято,—
Ти ж вічно працюєш, вік потом облитий!
Так будь же людиною, ти ж не убитий!
Спокуси багатства не слухай, мій брате!

ОЙ, ЧИ ДОВГО...

Ой, чи довго, братці, будем
Під неволею стогнать?
Ой, чи довго своє щастя,
Свою долю проклинать?

Чи так завше, як сьогодні,
Ми терпітимем біду?
Може, бог гірку недолю
Нам позначив на роду?

Ой, тяжке життя убоге
В нас, забитих мужиків,
Ми живемо гірше тварі,
Гірш собак і черв'яків.

Мозолясті наші руки,
Нам трудитися не лінь,
Хоч від праці ми тяжкої
Сохнем з голоду, як тінь.

А жінки і діти наші
Просять хліба у людей;
У осінній дощ і холод
Нічим їм прикрить грудей.

Босоніж ідеш ти в поле,
Хоч на дворі сніг, зима,
Бо такий уже нам вирок
Доля винесла сама.

Коли часом де двозлѳотку
Заробив у пана ти,
Так на ренту й на податки
Треба в волость однести.

Хоч нам рідну землю нашу
Бог задарма наділив
І платить податки й ренти
Нам за неї не велів,—

Тут цього не пам'ятають,
Тільки шкуру з нас деруть
І корівоньку останню
За податки продадуть.

Хто тут винен — важко знати —
Чорт проклятий чи всевишній? —
Винні ми й самі багато
В нашій долі безутішній!..

ЧОГО НАМ ТРЕБА

(Наслідуння)

Перша потреба — хліба нам треба,
Щоб до врожаю не відать турбот,
Дров із соснини, коникам сіна,
Зайву копійку собі на зворот.

Треба нам, треба, як сонця із неба,
Клаптики довші родючих ланів,
Ситу худобу, хатку в оздобі,
Щоб коло хати садок зеленів.

Нам би на свято чарку підняти,
Хлібом і сиром гостей частувать,
Мати пожиток, книги для діток,
Школи б у селах нам збудувать.

Рівну дорогу, боти на ноги,
Жінці на сукню хороший мультап;
Жити у хатці і не бояться,
Щоб не ганяли у волость, у стан.

Треба лікарні світлі і гарні,
Де б лікуватись могли бідарі;
Щоб не тягаться з торбою, братці,—
Треба, щоб мали притулок старі.

Треба не мало селам відсталим
Ще нам зробити, щоб добре жили,—

Тільки не лити сліз сумовито
В горі, що доля дала з-під поли.

Праця лиш зробить кращий нам побут,
Стопчем ногами біду на путі,
Зборем недолю, зборем неволю,
Світоч запалим щастя в житті.

Зміняться ночі, висохнуть очі,
Змочені злиднів гіркими слізьми;
Голод загине, горе покине!
Долю здобудем,— гей, будем людьми!

ЗАХІД СОНЦЯ

За незвідану
Даль захмарену
Закотилося
Ясне сонечко.

Ой, пора тобі
Відпочить піти
Після сяяння
Цілоденного.

Находилося,
Нагулялося
Над земелькою,
Що окривджена.

Певне, бачило,
Коли вродою
Нива вбогая
Убиралася.

І нагріло ти
Безпритульного,
Сльози витерло
У знедолених.

Усміхалося
Всім замученим
Щастям-долею,
Вільним соколом.

Після чесної
Праці-мачухи
Спочинь, сонечко,
Там за горами.

І наавтра встань
Ще могутніше,
Запали вогонь
В серцях стомлених.

Розпали вогонь
Віри в автрашне,
Що днів кращих ми
Дочекаємось.

ОСІНЬ

Осінь ти, осінь,
Де ти взялася?
В пісні похмурій
Геть розляглася?

Декому щастя,
Осінь, приносиш,
Іншому ж — гірко
Горем голосиш.

Декому, ясна,
Тепло навієш,
Жару-багаття
Не пожалієш;

Збіжжя насиплеш
Повні комори;
Буде, ой буде
Золота — гори!

Дико ж ти б'єшся
У невеселі
Бідні мужицькі
Хатки-оселі...

Хатка старенька
Стогне, трясеться:
Так ось, безсила,
И рухне, здається.

Людоньки бідні
Криються в хатці
Страшно їм, страшно
Холоду, братці!

Діти худенькі —
Скорше до печі:
Босенькі ноги,
Голенькі плечі.

Слідом полізла
Нитки сукати
В драній спідниці
Хвора мати.

Батько на лаві
Сів — та й зненацька
Думі віддався:
Дума ж бідацька.

Ось, ніби осінь —
Дума — не збиток, —
Тільки ж нема вже
Хліба для діток.

Ціле ж він літо
Бився — не жарти, —
Що в тім? — нічого ж
Труд цей не вартий.

Зібраним збіжжям
Тік лиш притрусиш:
Ну, а податок
Вивезти мусиш!

З поля зібрав ось
П'ять кіп без мала:
Лиш змолотив їх —
Волость забрала.

Купка й зосталась —
Чи ж збережеш ти?

Всю магазинщик
Вивіз до решти.

Ось і живи тут
З тої поживи;
Щастя зазнай тут
З бідної ниви!..

Холод у хаті,
Голод проймає;
Ось вже й скотинці
Харчу немає.

Кепсько, ой, кепсько
Жити в неволі,—
Ну, та й не краще
Бідним — без долі!..

Думи ці, думи
Сушать старого...
Мій бідолашний:
Шкода такого!

Біля хатинки
Вітер заводить:
Чуєш, нещасний? —
Холод надходить!

Чуєш нещасний,—
Дальні ж дороги:
Будеш морозить
Руки та ноги.

Дрова до міста
Будеш возити,
Сівер тобою
Стане трусити;

Околівати
Будеш у полі,
Діткам здобути б
Хлібця та солі!..

Вуха замерзнуть,
Плечі спітніють,
Ноги у лаптях
Вкрай задубіють;

Сіяти будеш
Сльози по полю
Та проклинати
Мачуху-долю.

Кволий від праці,
Битий морозом,—
Так і помреш десь
В полі під возом!

ЗИМА

З вітрами, непогідная
Прийшла до нас зима.
Терпи, землеце рідная,
Нема життя, нема!

Вже сонце десь за хмарою;
Де шум той боровий?
Навкруг сніги примарою —
Ні збіжжя, ні трави.

Мов саван смертний, стелиться
Широке поле те;
Гуде, шумить метелиця,
Мітлою сніг мете.

Мороз рукою владною
Ріку всю в льод скував;
Стрільбою він безладною
У стіни бить почав.

Пташок стрільбою клятою
Та на льоту ж він б'є!
При хаті й поза хатою
Спокою не дає.

Скотинка в хлів забилася,
Сховався люд в хати...
Пустеля, сніжнобіла вся,
Ой, як набридла ти!

Лихі вовки збігаються
І вдень на кров-пиття —
І тужно розлягається
Голодне їх виття!

Біда в снігу безмежному,
Як стрінеш зграю їх:
Не жить необережному,
Не бачити своїх!

Враз вирвуть ясні віченьки,
Всю вихлептають кров —
І підуть в морок ніченьки
Шукати жертв ізнов...

Ой, грізно-непогідная
Розгулює зима...
Терпи, землице рідная,
Нема життя, нема!

Терпи, сторінко рідная,
Страждання пий до дна:
Мине ж зима — й побідная
Воскресне знов весна!

ЗАСВАТАНА

Дівчино, вдягнись, мов у свято,
Та косу тугу заплети.
У тебе ще ж діла багато:
Сьогодні прийдуть свати.

З горілкою будуть сьогодні,
Зап'ють вони волю твою...
Розваж, чи не йдеш на злигодні?
Про долю подумай свою.

Подумай, що станеш за жінку,
Що в хаті чужій тобі жить,
Злюбити нелюбу сторінку,
Чужую сім'ю полюбить.

Від батька на посаг — телиця,
Свиня чи овечка з ягням;
Від матері — щось постелиться
Та скриня стара з убранням.

Усе це одержить твій милий;
В додачу — тебе, дорогá;
І будеш ти аж до могили
І жінка йому, і слуга.

Служити повинна ти мужу,
Нерідній коритись рідні;
На працю, на голод, на стужу
Зважати не мусиш, ой ні!

Свекруха налає ще зрання,
Не вчуєш ласкавих ти слів;
Зовиць і ятрівок чіпляння
Зазнаєш, погроз діверів.

Натерпишся, серце... Лиш часом
Поскаржишся мужу своєму:
Та кривди ж і в нього з припасом:
Чи ж горю зарадить твоєму?

А горе твоє, на початку
Несильне, почне прибувать.
Як станеш ти рідне малятко
Своїми грудьми годувать...

Десь жати — дорога неблизька;
Муж піде орати, косить;
З тобою ж маля — і колиска
Ось тут, на тринозі висить...

А вернешся з поля додому —
Ой горенько ж гірке твоє!
Заглянеш, долаючи втому,
У засік: чи борошно є?

Служниця і неня — ти всеньке
Поробиш, та що й говорить:
Сповиєш в пелюшки маленьке
І станеш вечерю варить...

Довіку не знайдеш спокою
В заміжжі тім рабському ти;
Недоля услід за тобою,
Як тінь твоя, буде іти!

Ось вирядиш мужа в дорогу,
Чекатимеш, вийдеш стрічать...
Хоч інколи й вдарить небогу,
Підпилий, а мусиш мовчать.

Цю косу, розвитку над станом,
Покошлано буде не раз;
Наб'є він синців під каптаном,
Не стане дівочих прикрас.

Погаснуть од сліз твої очі,
Змарнієш, зав'янеш. Ой, де
Літа ті, на ласку охочі,
Коханнячко те молоде?

Невільника з краю недолі
Невільниця вбога, худа —
Довіку ти — жертва сваволі,
До гроба ти — жертва труда!..

Ет, що там смутніти, небого:
Горілки ось вихилиш ти...
Вберись-но — журба ні до чого —
А то ще зречуться свати.

Незмінна ж ця думка, відома —
Із дому б скоріш полетіть:
Бо дома... не менше і дома,
Ніж замужем, мусиш терпіть...

Вже дзвоник дзвенить по дорозі;
Вже гості приїхали ось;
Ідуть; вже в дворі; на порозі...
Ти плачеш?.. Таж буде якось...

Це спів мій сумний — чи й потрібно? —
Розчулив тебе гаряче,
Що ллються так болісно, дрібно
Сльозинки з чудових очей?

Кинь плакати, смійся: хай плаче,
Хто піснею сум цей нагнав,
Хто сонця і ласки не бачив,
Хто щастя й дитям не зазнав...

Не слухай про сум, про неволю;
Повір, ще талан твій не вмер —
І кращую вибори долю,
Ніж тую, що маєш тепер!

ЩЕ НАСТАНЕ ВЕСНА

Не лякайся, що грізна хмара
З краю в край небосхил пелена,
Що внесла темнота свої чари,
Що кружля чорний ворон над яром:
Ще настане весна!

Не лякайся, що листя діброва
З краю в край обтрусил здала,
І пташині затихли розмови,
Тільки вибіжить заєць раптово:
Ще настане весна!

Не лякайся, що нива ячмінна
З краю в край опустіла сумна,
Що нещасна рука селянина
Вже зібрала бідняцькі зернини:
Ще настане весна!

Не лякайся, що визвольная сила
З краю в край у кайданах кона,
Що насилля всю правду здушило
Й смерть викопує густо могили:
Ще настане весна!..
Ще настане!..

1908

РІДНЕ СЛОВО

Могутнее слово, ти, ріднее слово!
Зі мною ти в сні й наяву.
Ти в серці моему озвалось громово
І пісню збудило нову.

Безсмертнее слово, ти, ріднее слово!
Ти кривду й неправду змело;
Хоч гнали тебе, накладали окови,—
Дарма: ти живеш, як жило.

О, вільнее слово, ти, ріднее слово!
Лунай сміливіш, веселіш!
Сичать хай гадюки, кружляють хай сови,
Ти людям на славу дзвениш.

О, гноблене слово, ти, ріднее слово!
Як грім прогрім до усіх,
Що рідная мова, хоч бідная мова,
Миліша від пишних чужих!

1908

ДУМА

— Гей ти, хлопче, брате рідний,
Чом похмурий став?
Чи з путі-дороги збився,
Чи її й не мав?..

— Але як мені радіти,
Як же не тужить,
Коли наша доля в серці
Каменем лежить!

Ти поглянь-бо на оселі,
На людей в біді,
На народ поглянь селянський,
І спитай тоді,

Скільки нашої там крові,
Скільки слізних рік
Розтеклося, розлилося,—
Не злічить повік!

Ми дістали в нагороду
За мільйони ран
Лиш хрести, лише могили,
Та німий курган.

Не сумуй! Засвітять зорі.
Щастя буде знов,
Долі-волі зійде квітка
Там, де сльози й крові..

1908

Я І ВОЛЯ МОЯ

Народились на світ —
Я і воля моя.
Щиро нас прийняла
Дружна людська сім'я.

Ми зростали удвох —
Я і воля моя;
Небу гарно було,
І раділа земля.

Ми удвох живемо —
Я і воля моя;
Воля грає пісні,
Розумію їх я.

Та помрем не удвох —
Я і воля моя.
Я помру — воля вік
Не покине життя.

1909

ПІСНЯРУ-БІЛОРУСУ

Яким, питаєш, мусить бути
Землі забутої співець?
В шуканні хліба як здобути
До щастя шлях і до сердець?

Не жди порад в житті безщаснім,
У хашах сонця не шукай:
Здобудь всю правду — в серці власнім!
Своїх думок ти запитай!

Хай серце серцю вірить кріпко,
Душа на струнах душ співа;
Ти виголось, могутня скрипко,
Про правду пристрасні слова!

За рідну пісню, воїн вірний,
Не жди похвал, людських дарів:
Пісняр — слуга всіх слуг покірний,
Пісняр же — й цар усіх царів!..

В танки зірок, за небозводи,
Заглянь сміливо, без тривоги;
Простеж усі небесні ходи —
Хай сам задумається бог.

Що шепотить земляця-мати —
Відчуй; в скарби її заглянь:
Хай звістка облетить всі хати —
Як з ниви взять найбільшу дань.

У шасті й горі — будь недремним!
Буди синів вітчизни ти;
Над білоруським ланом темним,—
Зорю свободи засвіти!

Дивись, прокинеться, рвонеться
До сонця приспаний народ —
І поклик слави прнесеться,
Піснярської із роду в род!

В своїм вінку святім терновім
Уздриш ти миртовий вінок,
І, вічно-славний, в сяйві новім
Злетиш на той світ, як листок...

Умер пісняр.— Над прахом хижє
Свавілля зим перебіжить;
Ім'я співця непам'ять злиже...
А пісня буде жить і жить!

1909

ТУТ І ТАМ

Ви тут гуляєте, панове,
Мов сита, п'яна череда,
А там, що в селищі твориться,
Вам і на думку не спада.

Тут у крові людській омита
Копійка сходить задарма,
А там, у селищі невтішнім,
Все важче й важче від ярма.

Тут ви прийшли розбити об чарки
І честь і славу пополам;
Там в горі стогнуть, риють ями,
Кому? Пора подумати вам!

1909

ПАМ'ЯТІ Т. ШЕВЧЕНКА

(25 лютого 1909 р.)

Справля Україна великеє свято,—
В цей день народився творець «Кобзаря».
Повага на всіх і на всіх — пишні шати,
Лунають усюди слова пісняра.

Преславному батьку вкраїнського слова
Поклін б'є розбуджена вся сторона,
Про це сповіщає і хвиля дніпрова,
І думає думу степів тишина.

В народі живе його пісня яскрава,
Як з піснею жив, так у пісні й не вмер,
Не з плит мармурових здобув собі славу,
А словом, що сяє огнем і тепер.

.....*

Буває, люд стогне, бо гніт його тисне,
Співець появився — і пісня дзвенить.
Співець умирає... а пісня?... а пісня?..
Лиш камінь не зможе цього зрозуміть.

Живе тая пісня, як вихор злітає,
Над лісом могил, над питьмою біжить,

---

* У першому виданні в цьому місці викинуто царською цензурою дві чотирирядкові строфи. За відсутністю рукопису цієї пропусь залишається і тепер. (Примітка автора).

Зриває засови і брами ламає,
І кривда німіє, і підлість дрижить.

Колись голос пісні весь світ перемінить,
Одкриє нові нам шляхи в майбуття
І кращої долі засяє проміння,
І в долі новітній завітне життя.

Хвалу хай віддасть пісні щирій і чесній
З нас кожен, хто, правди не зрадивши, жив,
Згадає про «батька», що в пісні чудесній
Своїй Україні так вірно служив.

О, славний кобзарю, син вірний народу!
Ти рідного слова в собі не глушив,
Терпів і учив, як долати негоду.
І люд зрозумів твій — чого його вчив.

На південь, на північ, на схід, захід сонця,
На струнах людських душ твій грає
«Кобзар»,
У хаті, в палаці, в тюрмі, у корчомці,
Ти будиш серця, ніби дзвоном дзвонар.

До нас твоє слово щораз долітає,
Ми слухаєм втішно, що мовить сусід,
І квіти свої у вінок твій вплітаєм,
Прийми, брате, й наш білоруський привіт!

1909

ЯК Я ПОЛЕМ ІДУ...

Як я полем іду, шепче колос мені,
Сумовиту розмову з ним тихо веду,
Колос чує усе в зачарованім сні,—
Шепче колос мені, як я полем іду.

Як я лугом іду — травка-шовк біля ніг,
Сипле роси живі — з них очей не зведу.
Цвіт поскарживсь мені,— він за день цей
знеміг,—
Травка-шовк біля ніг, як я лугом іду.

Як я лісом іду, довгу думу сную
І дивлюсь на сім'ю тих дубів молоду,
Ніби дома я пісню співаю свою,
Довгу думу сную, як я лісом іду.

Як я в хатку ввійду, то гнітить щось мене;
Сум надійде важкий, відчуваю біду,
Запліснявів куток... Як же вогкістю тхне —
Ой, гнітить щось мене, як я в хатку ввійду.

1909

ДО ДІВЧИНИ

Не цурайся, дівчино-голубко, мене!
Пожалій, приголуб бідака-сироту:
Збуди серце, збуди,— хай повік не засне,
Добудь пісню з душі, розжени темноту.

Я не бачив утіх від людей, від життя,
Не заглянуло сонце у хату мою,—
Бурі гнали — гули без кінця, без пуття,
Що аж кляв я нерадісну долю свою...

Так минали роки, пролітали сумні,—
Все ж є щастя, ох, є на землі між людьми!
Щастя це у коханні, із злом у борні,—
Так підходь, не тікай — душу й серце візьми.

Сміло станемо поряд удвох — ти і я,
Проти нещастя й горя ми підемо в бій;
Жить, любити і терпіть, ненаглядна моя,
За свій змучений люд, за свій край дорогий.

1969

БРАТОВІ НА ЧУЖИНІ

Чи не забув, недбалий друже,
Все те, де ти родився й зріс?
Зими посивілої стужу
І в росах луговий покіс?

Оздобу неба — сонце, зорі,
Жовтавий місяць в тумані,
Русалок мову в млі прозорій,
Пісні пташині в літні дні?

Чи не забув привітні очі
Свого любинного села,
Звідкіль ти в світ побрів; у ночі,
Де молодість твоя спливла?

Безмовне поле, сіножаті,
Де лози й сосни — сторожі,
Могилки, де заснули браття,
Курган дідівський на межі?

Низеньку призьбу, сад з квітками,
Свою хатину й свій тічок,
Усе поставлене батьками,
Де тин схилився набочок?

Чи не забув дорогу бити,
І в березневі теплі дні
Водою міст старий підмитий
І ряд беріз удалині?

Чи не забув свою матулю,
Що над колискою тобі
Співала тихо — люлі-люлі
І мрійно думала в журбі?

Ту рідну пісеньку крилату,
Нехитрий материнський твір,
Що вилітала в нас із хати
Луною десь у темний бір.

А чи жнива у праці ширій,
Нічліг, вогонь серед полів,
І лет із вирію у вирій
Бузьків, гусей і журавлів.

Сільську одежу без вигадки,
Сільський простий отой звичай...
Край білоруський, мирні хатки,
Ти не забув свій рідний край?

1910

Я ВІД ВАС ДАЛЕКО...

Я від вас далеко, ниви Білорусі,—
На чужі простори я тепер дивлюся,
Але в серці, в думках тільки вас і знаю,
Як і жив, живу я у своєму краю,

І нема на світі сил таких над нами,
І нема на світі кованої брами,
Щоб хоч на часину, на малу годину
Зачинить від мене батьківську країну.

Я від вас далеко... хай це кажуть люди...
Але хто людині зазирнув у груди,
Хто збагнути вміє це огнисте море,
Що горить, бушує,— а про що говорить?

Той лиш зрозуміє, хто аж до сконання
Не пізнав спокою, повен хвилювання,
Кого доля-відьма ще в літа дитинні
Кидала по світу, ніби лист осінній.

Я від вас далеко... Та куди не йду я,
Дома тільки думка днює і ночує;
Пущу Беловезьку чую гомінливу,
Німану все бачу течію примхливу.

Де в чужій країні сад такий чудовий,
Де такі прекрасні вирости будови,—
Щоб на них берези рідні проміняв я,
Села білоруські щоб за них віддав я?..

Я від вас далеко... Ділить нас півсвіта,—
А живу ж я з вами взимку й серед літа;
З вами разом чую я осінню пісню,
Провесни ознаки бачу благовісні.

І чи сонце сходить, чи заходить красне,
Образ незабутній у душі не гасне;
З вирію як линуть перельотні гуси,
Жду від них я серцем вістки з Білорусі.

Я від вас далеко... Живу між чужими.
Чую ж ваші співи,— відгук шлю своїми.
Добуваю співи із душі, із серця,
Сам би я за ними полетів, здається.

Не зробить нікому домовини тої,
Викопати яму глибини такої,
Щоб у ній від мене можна заховати
Білорусь єдину, дорогу, як мати.

Я від вас далеко... Боже ти мій милий!
Нерозлучний з вами буду до могили,—
Не покину зроду думати-гадати,
Як живе без мене рідна моя мати.

Коли в домовину лягти доведеться —
Встане тінь з могили, на хрест обіпреться
І туди дивитись пильним оком буде,
Де живуть одвіку білоруські люди.

1910

І ВІТЕР, І СОКІЛ, І Я...

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

Ось вітер крило розпластав,
Злетів, зашумів, заспівав;
Співа про свободу гірську,
Співа про недолю людську.

Як вітер, і я б полетів,
Як вітер, почав би я спів,
І вільний, як вітер, мій дух,
Хоч горя тягну я ланцюг.

Під зорями сокіл повис,
Зорить по-орлиному вниз.
Йому та й нічого не жаль:
Миліш йому зоряна даль.

До зір'я хотів би летіть:
Там сонце, там неба блакить.
Лишив би навік без жалю
І хатку, і долю свою.

І вітер, і сокіл, і я —
Одна для нас доля сія.
Навіки тривожна, смутна,
І дума, і пісня — одна.

ПІСНЯ І СИЛА

Дайте розгону, простору
Пісні дрімотній і силі!
Мури здригнуть найміцніші,
Ми сколихнемо й могили!

Предка забутую думу
Правнук сонливий почує;
Те, що взяли в нас кургани,
Ми на кургані збудуєм.

Шлях золотий перед нами,
Злинемо в горді висоти,
Понад неправду й неславу;
Понад одвічне болото.

Миць свою світу покажем...
Сиві здивуються й діти,
Що значить пісня і сила!
Що значить — дуже хотіти!

* *
*

Як візьму сопілку в руки,
Як візьму свою,
За ніщо тоді всі муки,
Граю-виграю.

Що мені і сльози, й горе,
Як заграю я,—
Знає небо, сонце, зорі,
Знає вся земля.

Вітер здійметься, присвисне,
Зашумить усе...
Це втішається він з пісні,
Пісню в світ несе.

ЛІТО

Літо, ти, літо квітчасте, зарошене,
Скільки з тобою краси приплива!
Тягнуться рівно поля заколошені,
Пахне над річкою п'янка трава.

Ген косарі понад лугом нагнулися,
Де-не-де виблиснуть леза серпів,
Довга, нерадісна пісня почулася,—
Відгомін знявся — їй бір відповів.

Шум покотився по лісу кошлатому,
Сонячний промінь у росах заблис.
Ех! Коли б щастя оце небагатому!
Ех! Коли б менше і горя, і сліз!

ПІСНЯ

По зимовій, по доріжці
Мужичок бреде;
Дух займається од вітру,
Сніг кружля, гуде.

Не жене щасливих доля
Із-під теплих стріх
У таку негоду люту,
На мороз і сніг.

Край села копать могилу
Бідачок спішить.
Гість страшний у нього вдома,—
В хаті мрець лежить.

А над білою труною
Вже останню дань
Віддають, голосять дітки:
«Мамо, мамо, встань».

Іх п'ятірко сиротинок,
П'ятеро малих;
Хто ж замінить їм матусю?
Хто пригорне їх?

Хто від мачухи їх буде
Боронить — чужий?
Хто сиріток пожаліє?
Друже мій, скажи?

НЕ СОПІЛКА ГРАЄ

Не сопілка грає
Під гаєм несміло,
Не вітрець хитає
Берізоньку білу;

Дівчина-небога
Все зітхає, плаче
Про милого свого,
Про життя бідаче.

Жив — любив сирітку,
І вона кохала;
Утішав лебідку,—
Та біда спіткала.

Одягли кайдани:
За своїх озвався!..
Лиш курган піщаний.
Від життя зостався.

Спить він, неборака;
Дощик насип миє...
Йї лишилось плакати,
Серденько йї ние.

З НЕДОЦВІТІВ

Зеленіли луги,
Вже цвілося в саду,
Як дівчину свою
Я зустрів молоду.

Вітер коси її
Розплітав, сповивав,
Припадав до грудей,
Колихав та співав.

З нею ми обнялись
В божім сні, в тихій млі,
В даль до сонця пливли
По зеленій землі,

По квітчастім шляху,
Де стіна золота...
І до сонця пливла
З нами вдаль яснота...

Під вогнисту зорю,
Над кургани пливем,—
З нею я заручивсь
Туманом і вогнем...

Аж незмінна тут ніч
Напливла, обплела.

Наче темна сіва,
Поміж нами лягла.

Розлучила мене
Ї молодую мою...

• • • • • • • •
Розминувсь я навік,
Втратив вєсну свою.

1911.

ЖНИЦЯ

Мов сама цариця
В золотій короні,
Йде вона в віночку
Поміж стиглих гошів.

Мов гаряча квітка
Розцвіта в волоссі —
Так горить віночок
З жовтого колосся.

На щасливих грудях
Каптанок рожевий,
У руці серпочок
Зублений, сталевий.

Вітер обіймає
Стан її дівочий,
Сонце їй цілує
Шию, личко, очі.

Колоски схилились
Низько перед нею,
Здивувавшись, груша
Стала над межею.

А вона — цариця,
Молода, щаслива,

Коронує співом
Золотисте жниво.

Сміло йде у сонці,
І сама — як сонце,
Отака-то жниця,
У моїй сторонці.

1911

Я КОЗАК, ТА НЕ ТОЙ...

Я козак, та не той,
Що бідноту карав,
А козак, що колнсь
За свободу стояв!

Що гуляв за Дніпром
Від зорі до зорі,
Що на Січі гримів,
Як пороги в Дніпрі.

Той, що пісню, як клич,
Посилав з-за ріки,
В побратими собі
Брав лише батраків,

Що відстояти вмів
У запеклім бою
І народні права,
І свободу свою,

Що корони мечем
У борні потрясав,
Свій закон ворогам
Грізно кров'ю писав.

1911.

ВЕСНА ПО ВЕСНІ...

Прибуває весна по весні
І відходить безслідно, як дим...
Ні кінця вам, сумні наші дні,
Ні початку немає ясним.

Хоч би щедро сіяла роса
Нашим бідним убогим полям,
Хоч би раз задзвеніла коса,
День щасливий накликала нам!

В'януть квіти щораз без пори,
В'яне зелень спустошених нив,
Вічним шумом співають бори:
Люди! Буйних не ждати вам жнив!

Не наповнить засіків своїх,
Піт і сльози ви лете дарма;
У невірничій службі в чужих
Не піднять вам голів з-під ярма.

Вам — покірним рабам — не весни,
Руки навхрест поклавши, чекать,
А під співи глухої зими
Власні труни собі будувать.

Будувать, поки праця тяжка
Для панів ваших буде служить,

Будувать, поки ваша рука
Панським коням даватиме пити!

Для осліплених, здавлених вас
Не було і нема інших дум...

. . . . .
Так весною над нами всякчас
Виє бору зеленого шум.

1911

ЗА СВОБОДУ СВОЮ...

Я свободу свою
В боротьбі відстою;
Я за нею піду,
Щоб здолати біду.

Хай вже краще мене
Люта смерть не мине,
Але волі катам
Поховати не дам.

В серці, в думках своїх
Я од літ молодих
Її пестив, кохав
І своєю назвав.

Гей ти, вітре в гаю,
Слав свободу мою!
Гей ти, боре, шуми,
Про свободу грими!

Гей ти, сонце, гори
Від зорі до зорі!
Спопели навкруги
Вікові ланцюги!

1911

ГЕЙ, ВПЕРЕД!

Доки серце б'ється в грудях,—
Гей, вперед, прискорюй крок!
Годі скніть у муках лютих;
Гей, до сонця! до зірок!

Хай батьки стогнали вчора,
Часто гинули вони;
В нас тепер могуті гори,
Ми життя хазяїни!

Думка в думку, дружно, сміло,
Крок тримай твердіше свій!
Кожний відай своє діло,
Знай, за правду міцно стій!

Нам до щастя шлях проляже.
Як Чумацький в небі Шлях,
Слова, дум ніхто не зв'яже,
Геть тепер вагання й страх!

І не стане більш спокуса
Перших-ліпших з боку брать,
Слов'янина-білоруса
В постолі завжди взувать.

Доки серце б'ється в грудях,—
Гей, вперед, прискорюй крок!
Годі скніть у муках лютих;
Гей, до сонця! до зірок!

1911

ДВІ ТОПОЛІ

За селом, там у полі, дві стояли тополі,
Як одна, дві тополі стояли.

І стогнали у полі суховійно тополі,
Як одна, дві тополі стогнали.

І про Схід все у полі шумували тополі,
Як одна, вкупі дві шумували,

І про Захід у полі все співали тополі,
Як одна, дві тополі співали,

Що панують у полі над дубами тополі,
Як одна, дві тополі панують,

Що ночують у полі самовладно тополі,
Як одна, дві тополі ночують...

Неба помсту у полі тут почули тополі,
Як одна, дві тополі почули,

І навіки у полі дві заснули тополі,
Як одна, дві тополі заснули.

1911

НАД РІКОЮ В СПОКОЮ...

Над рікою в спокою
Зацвітала калина;
У селі за рікою
Виростала дівчина.

На зелену калину
Прилітала зозуля;
На дівчину-малину
Задивлявся Януля.

Край ріки, де калина,
Сіножать розчищали,
У селі, де хлопчина,
До походу заграли.

Перестала калина
Квіточками пишатись;
Перестала дівчина
Із коханим стрічатись.

Жалкувала зозуля,
Що калини не стало;
Жалкувала матуля,
Що дівчїнонька в'яла.

Хвилі річкою гнали
В далеч віти калини;

Люди в річці шукали
Нещасливу дівчину...

Над рікою в спокою
Знов розквітла калина,
А в могилі під нею
Спочивала дівчина.

1911

НА СІНОКОСІ

Кожен раз, як пахучим зеленим рядном
Літо вистеле рідні луги,—
Понад річкою коси дзвенять за селом,
Чуть пісні косарів навкруги.

У квітучій росі відблиск сонця і кіс,
Идуть покоси по килиму гін;
Вітер співи розносить — і слухає ліс
Довгу пісню і кіс передзвін.

І відлуння пішло по лугах між копиць,
Ліс в жалобі його повторив:
Чи ж я інших, великих діждусь косовиць
Під перегук пісень косарів?

1911

ТИ, ЗЕЛЕНИЙ, ТЕМНИЙ ГАЮ...

Ти, зелений, темний гаю,
Сон скидай, розцвітай,
Твоя слава хай лунає,
Хай шумить на весь край.

Гомони, розходься шумом
Од межі до межі,
Влий надію вільним думам
І про все розкажи.

Казку давніх піснеспівів
Розпали, розігрій;
Розмети управо, вліво
Сухоцвіт, суховій.

Молодії заговори
В хід пусти, сотвори;
Ясноглядом доли, гори
Освіти, прибери.

Прокричи у світ безмежний,
Що настала весна,
Хай у небі відіб'ється
Голос твій, як луна.

Упади на ниву рідну
І душею, й грудьми;
Край прибитий, край свій рідний
Сколихни, підійми...

1912

СІРІ, БУДЕННІ ДНІ...

Сірі, буденні дні
Сумно на рідній землі
    Шляхом похмурим ідуть;
Часом на обрії в млі
Де-не-де блимнуть вогні,
    Кров'ю немов зацвітуть.

Співи привільні мовчать,
Ті, що невільницькі сни
    З душ підневільних змели б,
Дзвони заводять сумні,
Тільки осики скриплять
    Над умиранням селиб.

Скрегіт нам чути осик...
Рабству поклони бив дід,
    Гнувся від горя і мук;
Батько — за дідом; услід
За батьком плететься і син;
    Як же ти підеш, онук?

1912

ВИЙДИ...

Встань ти, сторононько, рідная мати,
Досить зимового, рабського сну,
Досить уже тобі слізної зітхати,—
Вийди на поле, на ті сіножаті,
Вийди стрічати весну!

Скинь-бо лахміття, що довго носила
Ти із костриці іще й з полину,
Вийди з-під злої зимової сили,
Що над тобою знушання чинила,—
Вийди стрічати весну!

Віхоли лютії вихором-снігом
Вигребли яму тобі не одну;
Мáла замети собі ти нічлігом...
Глянь, тане сніг, уже рушила крига,
Вийди стрічати весну!

Бавився вітер північний тобою,
Кидав у холод тебе, в глушину,
З заходу звірі ішли чередою
Рвать тобі груди... Ти ж встала живою,—
Вийди ж стрічати весну!

Кривдою скрізь твоїх діток сліпили,
Мучили, гнали дочасно в труну,
Казок навчали, що ти у могилі,—

Сонце ж здолати облуду в силі...
Вийди стрічати весну!

Ясно, святково в красу одягнися,
Пташкою рвися ти вдалину,
Сонцем світися, зорею іскрися,
Піснею лийся, славою вкрійся,—
Вийди стрічати весну!

Сплетену з тернів корсну ти маєш,
Маєш світлицю — чудова вона,
Царство твоє простяглося без краю,
Край весь мозолясті руки здимає...
Вийди... Чекає весна!

1912

Я ЛЮБЛЮ

Я люблю вруна піль наших ранні
І сповиті у зелень луги,
Шуми бору понурі, глухі
І улітку струмочка дзюрчання...

Я люблю на покрівлях мохи
Наших сіл — свідків кривди, страждання,
Свій народ, що зів'яв без буяння,
І весь край, що такий дорогий.

Я люблю ясні очі і груди,
Гнучку постать дівчини-краси.
Вона в мрії не раз промайне.

Її кличу, кохану, усюди,
І мій гук чують рідні ліси,
Гук: хто ж любить, хто ж любить мене?

1912

БУДЬ СМІЛИМ!..

Будь смілим! Розбивши ярмо назавжди,
Братів за собою з неволі веди.

Будь смілим! Не вір у сваволю й брехню,
А вір тільки в силу і правду свою.

Будь смілим, хоч злидні й недоля́ навкруг,—
Борця не лякає тюремний ланцюг.

Будь смілим, як вітер, як воля сама:
Не займе відважних ні кривда, ні тьма.

Як буря, що трощить дубове гілля,
Будь смілим, і правда здолає твоя!

1913

ЛІТОМ

Вийду, сяду біля саду
У затишній стороні,
Дивуватись буду чуду,
Що привидиться мені.

Літо в гаї пісню грає,
Що дзвенить і окриля.
Нам благословіння нині
Шле сам бог, сама земля.

Дзвонять в полі пісню волі,
Дзвонять в полі колоски;
В буйнім лузі сяють, грають
В квітах коники прудкі.

Річка в'ється і сміється
До зелених лозняків.
І сріблиться у водиці
Рибка біля поплавків.

Ліс одвічний і величний
Гомонить і гомонить;
І пташки з грайливим співом
Ген снують між верховіть.

А в блакиті сонце нігі
Розстеляє золоті,

Зігріва простори, гори,
Лле в серця струмки святі.

Так у гаї літо грає
Пісню, повну почуття...
Чом для мене стало мало
В ній утіхи і життя?..

1913 s

ПІСНЯ

(З народної)

Як була б я перепілка,
Як мала б я крила,—
Де б хотіла, полетіла,
Дома б не сиділа.

Чи по ягоди до бору,
Туди, за хатини,
Чи в темний ліс по горіхи,
Де гнучка ліщина.

Чи в зелений луг, де річка
В'ється і леліє,
По калину по червону,
Що в тім лузі спіє.

Перепілкою не бути,
Крилечок не мати.
Ні в бір ширій, ні в ліс темний
Мені не літати!

Найгіркіші у тім лузі
Ягоди калини.
І на панщині найтяжча
Доля у дівчини.

Як вийду я, молоденька,
За ворота в поле,

Самі сльози так і ллються,
Ллються від недолі.

Ой, і ллються з очей синіх
Кривавії сльози,
Мовби з білої берези
В літню нічку роси.

Гірко плаче люд одвіку
Дома і на полі —
Не по добрім чоловіку,
А по добрій волі.

1913

А ТИ, СИРОТИНО...

...А ти, сиротино, живи,
Як лист, гнаний в полі вітрами,—
Ні місця тобі на землі,
Ні втіхи у дружбі з піснями.

Неси свою ношу життя
Між насипів чорних, могильних,
Без віри в мету, без пуття,
В сльозах у гірких, безнадійних.

Як тінь з того світу, блукай,—
Зла доля сирітська так хоче,—
Дівочого серця не знай,
Ні пестощів ніжних дівочих.

Ти мрій все про сонце ясне.
Та думай одно, сиротино,
Що навіть ніхто не зітхне,
Як ляжеш в сиру домовину.

1913

«ЧИН», ГЕРБ І ЛИЧАК

«Чин» з гербом засперечались
Раз, як п'яний з п'яним:
Хто з них ліпший і над ким хто
Має бути паном.

Їх личак довгенько слухав
Та й сказав без жартів:
«Киньте сварку: ви обидва
Шибениці варті!»

1913 ↓

ДЕПУТАТИ Й ГРОМАДЯНИ

Сіли в Думу думать думи
Пани-депутати
І, мов шершні, між собою
Спiр ведуть завзятий.

Той кричить: такого треба
Ладу і порядку;
Той гуде: не тре' нічого —
Все в Русі йде гладко!

Хто з них прав, а хто неправий,—
Важко те сказати,
Ясно тільки — громадяни
Змушені мовчати.

1913

БДЖОЛИ Й ТРУТНІ

Став доводить селянину
Хтось в убранні чорнім,
Що потрібно бути слухняним,
Смирним і проворним.

«Бо і бджілки,— каже в чорнім,—
Мед беруть із квітки,
В згоді з бджілками і трутні
П'ють той мед, як дітки».

Селянин тут і питає
Ніби неохоче:
«Хто бджола з нас і хто трутень,
Дай одвіт, панотче?»

1913

СЕЛЯНИН І КІНЬ

Під горою в селянина
Кінь пристав, не слуха:
Змучивсь, бідний, став, ні з місця,—
Хоч тягни за вуха.

Селянин ласкаво каже:
«Но! Вези, мосьпане!
Бо напишуть у газеті
Все про нас погане...»

Кінь йому: «Нехай вже пишуть,
Раз то в їх натурі,
Тільки ти облиш писати
На моїй-бо шкурі!»

1913

З ПІСЕНЬ МУЖИЦЬКИХ

Горе нам, бідним, горе нам, гнаним,
Мучать нас люті недолі,
Цар нас катує, стогнем під паном,
Стогнем і вдома, і в полі.

Вічно не знаєм ні суду, ні права,
Темний народ, незаможний.
Б'ємся, працюєм слізною, криваво,
Іздить на шиї в нас кожний.

Нас самовільно земський карає,
В тюрми жене і в заслання,
Кривдить урядник, піп оббирає,
Волість з нас тягне останне.

Глянь: жандармерія, військо численне,
Тюрми, церкви і палаци!
Наш-бо це труд, полатки,— щоденна
Наша мужицька то праця.

Плаче в неволі край наш любимий,
Всі ми не знаєм спокою:
Літо нас палить, мучать нас зими,
Морить нас голод весною.

БРАТОВІ

Мій ти вбогий, мій ти темний,
Кров моя,
Ти пигаєш, хто такі ми —
Ти і я?

Чи ми люди, чи скотина,—
Запитай
Оцю косу, цього плуга,
Оцей гай;

Оце поле, на якому
Млієш, млів;
Оцю згорблену хатинку,
Оцей хлів.

Запитай своєї долі,
Своїх пут,—
Чи ми люди, чи скотина —
Хто ми тут?!

ПІСНЯ

Сіло вже сонечко, тінь — на віконечко,
На сіножаті — тумани.
Вийди, дівчинко, вийди, голубко,
Вийди до мене, кохана.

В тіні під шатами нічка минатиме,
Тепло і хороше буде;
Бачить нас будуть зорі і місяць,
Бачить не будуть нас люди.

Липа шумітиме, казочку вітами
Шепчучи тихо й чарівно:
Буде привітно співать соловейко,—
Я ж твій навіки, царівно.

Радістю, віхами в липок під стріхами
Буде нам доля у всьому.
Ми в струни серця вдарим коханням
Світу на заздрість цілому.

Вийди ж, дівчинко, вийди, голубко,
Вийди до мене, кохана,
Сіло вже сонечко, тінь — на віконечко,
На сіножаті — тумани.

ОБІЙМИ...

Обійми ти мене, молодая,
Обійманням гарячим, вогнистим,
Та й помчімо від краю до краю
В думці вольній по світі тернистім.

В день веселий ми сонцем пекучим
Заіскрімось в небеснім просторі.
З вітром-соколом душі заручим,
В ліс вплетемо всі змови-зговори.

А вночі сумно зіркою глянем
На сади, на замшілі хатини,
Чарів сон наведем заклинанням,
У сваті вишлем роси-перлини,

Позолотимось в яснії сльози.
В сльози-іскри узятих в заgonи;
Снігом-пухом спашнем у морози,
Влітку цвітом заграєм червоним.

День і ніч одну пісню хай грають
Нам, як сиротам, в світі тернистім...
Обійми ти мене, молодая,
Обійманням гарячим, вогнистим.

ПЕРЕД НІЧЧЮ

Смеркло. Зорі. А в хатині
Полум'я бліде.
Таємничий морок синій
В світ іде, іде.

Догоріла ось лучина,
Спочивати час.
Заспівай іще, дівчино,
Ну, хоч раз, хоч раз.

Про майбутні дні й минулі,
Про мій рідний край,
Мов матуся коло люлі
Ти співай, співай!

Заспівай і владно й стиха,—
З повної душі.
Мої думи, вічне лихо
Ти заколиши.

Потім нишком, опівночі
Серед тишини
Притулись, закривши очі,
І засни, засни.

Нас від ока злого скрие
Повінь темноти.
Сни побачим золотії
Разом — я і ти.

ПІСНЯ СИРІТКИ

Ой, якби ж мені та доля —
Сирітці,
Нема хатки, нема поля,
Ні хлібця.

На тім світі батько, мати —
У могилі,
А сама я працювати
Не в силі.

Хто одітись, прокормитись
Поможе?
Де подітись, притулитись,
О боже?

Йду до дуба, притулюся,
Заплачу.
Зорям в думці помолюся
Біднячій.

Важко жити без хатини,
Ой, горе!
Пошлю скаргу, хай полине
За море.

Може, сліз не ллють невинні
Там люди?

Одна доля сиротині
Усюди.

Стогне бір, вітри зривають
З хат стріхи.
Мої просьби завмирають
Без втіхи...

НАША ПІСНЯ

Ти удар, наче грім, залунай, наче дзвін,
Наша пісне, як воля, незборена.
Нехай кривдник тремтить, буде знищений він,
Хай відлуння іде на всі сторони.

Хоч багато нудьги виливала слізьми,
Думо-пісне, не хитро ти створена.
Але — наша навік! Недруг, спробуй, візьми,
О, не будеш ним, пісне, ти скорена.

Як на небі зірки, як думки у душі,
Не скуєшся неволі ти путами,
Ти, немов соловей, задзвениш у глуші,
Із людьми поріднишся закутими.

Лийся вдень і вночі, пісне—рідна ти нам,
І співай про життя це проклятеє.
І заграй ти до серця хоч раз біднякам,
Навчи щастя здобути багатее.

Ти удар, наче грім, залунай, наче дзвін,
Наша пісне, як воля незборена.
Нехай кривдник тремтить, буде знищений він,
Хай відлуння іде на всі сторони.

* *
* *

Підрубуйте того дуба,
Що на пні всихає;
Не любіте того серця,
Що жалю не має.

Проганяйте хижу пташку,
Що несе в двір горе;
Не любіте тої пісні,
Що співає ворог.

Ой, шануйте гай зелений
Навесні і літом;
Серцю доброму вклоніться
З щирістю й привітом.

Поважайте тую пташку,
Що не робить шкоди,
І шануйте рідну пісню
В дні щастя й негоди.

КРУК І СОЛОВЕЙ

Раз крук, зустрівши солов'я,
В свояцтво набивавсь йому:
«Ти — родич мій, як бачу я,—
Іди ж, як брата обійму!

З тобою в нас один фасон —
Подібні ж крила і носи,
Пташині в нас життя і сон,
Пташині маєм голоси.

Чого ж нам жить так — сам собі?
Тебе я не цураюсь, ні,
Хоч ростом не рівня тобі
І в чорному ходжу вбранні!»

«О, вельми дякую за честь,—
Тут соловейко так озвавсь,—
Хоч і однакова в нас шерсть,
Та круком був ти й ним zostавсь!»

1914

ОСЕЛ І ЙОГО ТІНЬ

Осел, побачивши в воді
Свою осячу тінь брудну,
Спинивсь здивований, тоді
Задумавсь і хвостом махнув.

«Який тут чорт намалював
Мене інакшим, як я є?
Які мені він вуха дав,
Спотворив геть лице моє!»

І, щоб себе не оглядать
Та не махать з нудьги хвостом,
Давай з грязюкою мішати
В струмочку воду копитом.

1914

ЯК ЦВІЛАСЬ КАЛИНА...

Як цвілась калина в лісі
Спадно-цвітнугубко,
Золотими снами снили
Ми з тобою, любко.

Колихалися берези
Вольно ще й наметно...
Шепотіли хащі в лісі
Лозно-очеретно.

Як жита заваготіли
Тремтливо та танко,
Обнялися ми з тобою,
Моя милоданко.

Блискотіли коси в травах,
Травах повноліття,—
Мліли роси під косою,
Завмирало квіття.

Як одвис — одчервонівся
Горобинець дзюбко,
Аж тоді прийшли до себе
Ми з тобою, любко.

Можевіль пожовк у лісі,—
Тиша — одцвітання,—
Десь співали дикі гуси
Й журавлі востанне.

1914

МОЄ ТЕРПІННЯ

Моє терпіння, мій кривавий біль,
Що варгі перед муками мільйонів,
Де безнадія стогонів, прокльонів,
І сльози очі всім печуть, як сіль!

Хоч дух мій знісся високо й звідтіль
Мов б'є поклін об мури головою,
В порівнянні із всесвіту мольбою
Мій крик шалений — звук слабких зусиль.

І вірю я, що я ніщо в бутті —
Інакше мислить не дає сумління.
Чому ж мені ввижається незмінно,

Що меж цьому терпінню не знайти,—
І що воно таке в моїм житті,
Як люду незліченного терпіння?

1915

НА СУД

На суд вам, книжники, себе я віддаю,
Судіте по статтях, як пише ваш закон;
Було життя мені — взаконений пригон *,
Одначе ні, не дам стоптати я душу вам свою.

Я фарисейську вашу обминав сім'ю,
Всі ваші ідоли — пустий, безглуздий сон.
Коли ж з грудей моїх і вилітав прокльон,
То кляв я сам себе і мук своїх змію.

Нічим грішить від вас грішнішим я не вмів,
Пив чарку кривди і терпіння — все до дна,
І не споганила мене облуда ні одна.

Один лиш душу стис найтяжчий із гріхів,
Єдиний злочин мій: я серцем, серцем жив!
Але хіба така провина вже страшна?

1915

---

* Пригон (білорус.) — кріпацтво, тут — неволя.

МОЯ ВІРА

Не вірю ідолам поганим,
Що вирізають різьбярі,
Божкам не вірю полотняним,
Що їх фарбують малярі.

Не вірю купленим пророкам,
Що ллють з амвонів брехень муть
І зиркають лукавим оком,
Чи їм червінчики несуть.

Не вірю тим майстрам облуди
Усіх народів і віків,
Що напускають спритно всюди
Туман на очі бідняків.

Не вірю в церкви-кам'яниці,
Де хтиві людства вороги
Кують важкі, немов із криці,
Живому духу ланцюги.

Нізащо не продам їм ліру,
Не дамся їхній ворожбі...
В свій край, у свій народ я вірю
І вірю ще я сам собі.

ДВІ ДОЛІ

Росте берізка серед поля,
А ліс лиш мріє вдалині.
Живе співець серед неволі,
І думи у співця смутні.

Берізка з бурями воює,
І в хугу гнеться, мов трава.
Співець неправду серцем чує,
За всіх боліє, всім співа.

З берізки вітер ломить віти,
Оббивши листя, мчить удаль,
Співця пісні у темнім світі
Долають кривду, біль і жаль.

Берізка впала. І на дрова
Вже дроворуб її посік.
Сказав співець останнє слово
І у могилу ліг навек.

В печі дожеврili вуглини,
Із диму хмаронька пливе...
Давно співець смутний загинув,
А пісня в світі ще живе.

МОЯ НАУКА

Не дав мені бог книжну мудрість вивчати —
Мій батько й не бачив розкошів таких.
Слова білоруські дала мені мати,
Пісні білоруські вивчав я без книг.

На самій зорі моїх днів невеселих,
Мене білоруська ростила земля,
І я прислухався до гомону в селах,
І пильно вдивлявся у рідні поля.

І душу краси землі окриляли,
Під небо блакитне злітала вона,
Веселки її променисті купали,
І стала душа як веселка-весна,

Сп'яніла від чарів, від пісні сп'яніла,
Як сон заворожений райських країв,
Про весни майбутні вона говорила,
І вільно в ній лився немовчний мій спів.

І річка бурхлива, і млии гомінливий
Розмірним, розгонистим шумом води
Мені навівали співучі мотиви,
У віршах рівняли музичні склади.

Над шляхом широким дерева тіністі,
Гусині ключі, що у вирій плили,

Родили у серці гармонії чисті
І злагоду ніжну у пісню лили.

І поле, що манить зеленим простором,
І сонцем залита ясна сіножать
Квітчали пісні мої ніжним узором,
Навчали слова у вінок заплітатъ.

Від шепоту нив у пшеничнім колоссі,
Від шелесту листя на груші старій
Музичне відлуння у душу лилося
І скарги нещасних лунали у ній.

Шум пралісу-бору своїми казками
Шептав про скорботу, про смуток життя
І в серці моїм озивався піснями,
І думи заснулі будив з небуття.

А сонце, що вічними іскрами сяє,
Небесним мене грівало теплом,
А вітер, що трави в лугах нахиляє,
Давав мені крила, щоб линуть орлом.

Коса і сокира і ціп малобитний
Навіяли силу могутню мені,
У спеках, в морозах зріс гарт непохитний,
І громом, і дзвоном озвались пісні.

Без іншої зріс я науки і школи,
Шукав у пітьмі і знайшов я свій дар,
І ллється мій голос, широкий, як поле,
І я білоруської пісні владар.

1919

ПІСНЯ І КАЗКА

Пісня і казка
Ходять у парі,
Сіють по світі
Дива і чари.

Будять спросоння
Думки дитячі,
Як той уранці
Промінь неначе.

Пісня і казка,
Як у кришталі,
Світу покажуть
Сховані далі.

Стежку простелять
К сонцю і зорям
Стежку для долі,
Скутої горем.

Пісня і казка
В дивних уявах
Щастя збудують
З квітів яскравих.

Серце сповинуть
В вічну ласку...
Слухай же, серце,
Пісню і казку.

1921

МОРОЗ

Іду я, сніжистий, всесильний,
По стежках — дорогах німих,
І вдень і вночі безупинно
Пильную просторів своїх.

Безмежно і владно паную
В склепіннях дерев вікових,
Вінець мій — це пуща зелена,
А трон мій — холодний це сніг.

Палац мій — ліс буйний, гіллястий,
Де сотні брильєнтів злилось.
Ведмеді й вовки — мої слуги,
Вивірка пухната і лось.

Як пухом, сніжком посипаю
Ялину і клен і сосну;
Хто в гості до мене потрапить,
Голублю, клоню я до сну.

Казки їм шепчу я про щастя
І тьму відганяю од вій...
До мене скоріш, до мороза,
У гості до мене мерщій!

1921

НА СМЕРТЬ СТЕПАНА БУЛАТА

Задрімав ти, жив же мало,
Ліг в труну важку, безлунну...
Ой, скосила, не спитала...
— Сни, мій друже, про Комуно!

Ти хапав за коси сонце,
Думав думку про Перуна,
Що розбудить дух сторонці...
— Сни, мій друже, про Комуно!

Ніби сироти-дитята,
Ціп, коса висять у клуні,—
Хто ж їх візьме проти ката?
— Сни, мій друже, про Комуно!

Промінь знявся, сколихнувся...
Б'є свободи вітер юний
По землі, по Білорусі!
— Сни, мій друже, про Комуно!

Забує в славі буйній,
Задзвенить золотострунно
Рідний край в одній комуні...
— Сни, мій друже, про Комуно!

На могилі, в нас в сторонці
Зійдуть рясно квіток руна;
Зайде сонце, зійде сонце...
— Сни, мій друже, про Комуно!

1921

А ЗОЗУЛЯ ВСЕ КУВАЛА...

Як на світ родився Янка,
Мати сина сповивала
І співала колисанку,
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Спи, соколик, ку-ку, ку-ку!

Як на ноги звівся Янка,—
Доглядав худобу дбало.
На сопілці грав допізна,
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Паси корів, ку-ку, ку-ку!

Як великим виріс Янка,
Став ходити коло рала,
На сівбі співав про долю,
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Сій зернята, ку-ку, ку-ку!

Як не сіяв бідний Янка,—
Все чогось неvistачало.
Янка сіяв, люди жали,
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Жити будеш, ку-ку, ку-ку!

Як старий-старий став Янка,
Сила марно вся пропала.
Баяв байочки онукам,
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Годі баять, ку-ку, ку-ку!

Як ховали люди Янку,—
Вся рідня по нім ридала:
— Ой, нащо ж помер, сівачу? —
А зозуля все кувала:
    Ку-ку, ку-ку, кинь докуку!
    Спи, соколик, ку-ку, ку-ку!

8.IX, 1921 р.
Окопи.

ОРЛЯТАМ

І

Гей, здіймайте буйні крила,
Орленята, гей, до бою
На минулих днів могилі,
Над сонливістю старою!

І у блискавках грозових
Линьте сміливо в польоти,
Для віків шукайте нових
Ще нечувані ясноти.

Вам серпи і коси в руки
І мечі сталльні, могуті
Далі бурі, завірюхи,
Що гуляли тут, ревучі...

День минувшини проклятий,
Той — з нагайкою й журбою,
Ви розвійте, орленята,
Льотом, міццю молодою.

Вже ударила година —
Побороть лиху негоду,
Вийти з тьми, із трясовини
Білоруському народу.

В чародійнім хороводі,
В неокраєній свободі
Без кайданів, на роздоллі
Вже гуляє наша доля.

II

Вам на пам'ять Серп і Молот
Дарувала доля,
Щоб з вас кожен, духом молод,
Пліч не гнув ніколи;

Щоб здобути цю свободу
Знали і цінили,
Щоб її у час негоди
Грудьми боронили;

Щоб устали мужньо в бурі,
В бою, в неспокої,
Не проспали у постелі
Волі вогняної.

* *
*

Вам од прадідів лишилися
Сохи на роздоллі,
Щоб вам праця полюбилась
На новому полі.

Щоб зорали свою ниву
Широко, глибоко,
Зерно вкинули щасливо
Чисте, ніби око.

Щоб врожаєм золотіла
Нива величава,
І щоб колосом шуміла
Соколина слава.

* *
*

Вам діди подарували
Гартовані коси,
Щоб із сонцем разом встали,
Вийшли на покоси;

Щоб косили ви косою
Бур'яни шкідливі,
Що отрутою гіркою
Виросли на ниві.

Щоб дзвеніли ваші коси
На землі безсонно,
Од нічних — по ранні роси,
Гучно, вікопомно.

* * *

Вам лишилася від роду
У спадщину пісня,
Щоби дати насолоду
У дні передвісні.

Щоб співали в гордій силі,
В радості і в горі,
Гомоніли, наче хвилі
У бурхливім морі.

Щоб було пісні ті чути
Од поля до поля,
Щоб вони ще не розкутих
Кликали до волі.

1923

ДВІ СЕСТРИ

На тутешній землі
Дві сестриці росли,
Як забуті у лісі калини:
Живодайних криниць
Не було у сестриць,—
Вони чахли тяжкої години.

Як настане весна,—
В чистім полі одна
В три погібелі гнулась, бувало,
А як прийде зима,—
В хаті чорній сама
Пряла кужіль, снувала і ткала.

А другій з року в рік
Дим фабричний все пік,
Роз'їдав чорні очі дівочі;
І дівочу красу,
Наче сонце росу,
Пив цегляний підвал серед ночі.

І від горя і сліз
Плечі гнулись униз
У сестриці, у першої, в полі;
І співала з нужди,
Від страшної біди:
Гірко жити без щастя і долі!

А друга — у людей
Годувала дітей,
У журбі до зорі колисала;
І так само страшний
Її стогін тяжкий:
Ох ти, доле жіноча, недбала!

Та прийшов уже час,—
Встало щастя для вас,
Наче сонце, рідненькі сестриці;
Голос ваш молодий,
Після горя й біди,
Хай дзвенить, мов струмок із криниці!

Годі вам сумувать,
Тужну пісню співають,
Час пожити і вільно й яскраво!
Заспівайте пісень
Ви нових у цей день —
Пролетарко й селянко білява!

1924

ЗА ВСЕ...

За все, чим я багатий,
Що дав народ мені,
За хліба шмаг, за хату
У рідній стороні,

Віддячив я народу
Усім, що тільки мав:
Боротись за свободу
Трудящих закликав.

Я батьківщині бідній,
Для скутих її сил,
Співав пісні побідні
Серед хрестів, могил.

Змагався із напастю
За щастя всіх людей,
Не раз писав в нещасті
Я кров'ю із грудей.

І власну частку вносив
Для спільного добра,
А більше... Більше досить
Жадать від пісняра!..

1926

ВЛІТКУ

Солодко літньої днини
В зелені, в квітах купатись,
З вітром гулять неспокійним,
З сонцем гулять, цілуватись!

Слухати лісу розмову,
Зважні, невтомливі шуми,
Як тії віти соснові
Ніжно розгойдують думи.

Слухати, як на обніжку
Мовить із колосом колос;
В серце вливає усмішку
Ниви замріяний голос.

Музика леться у світі,—
Мовкнуть негоди, напасті...
Хочеться думать, як діти,
Вірить, як діти, у щастя.

1926

ДЕ СТОЯВ ДВІР ПАНСЬКИЙ...

Де стояв двір панський,
    Вежі, мов пікети,
Де пани справляли
    Танці та банкети,—
Там тепер квітують
    Виселки, оселі,
А їх прикрашають
    Райдуги веселі.

* *
  *

Де стояв прикажчик
    На полях розлогих
І бичем підгонив
    Орачів убогих,—
Вже тепер без страху
    Там сівач у полі
Весело співає
    Пісню щастя й волі.

* *
  *

Де палац був панський,
    Де життя — отрута
І гніздо звивало
    Панство хиже, люте,—

Там тэлер порядок
Іншій розгорнувся:
Вчаться нашi дiтi —
Квiтi Бiлорусi.

Ліпень, 1926 р.

НОВА ОСІНЬ

Широкими осінь полями
Проходить статечно, як ратай.
Своє відгулявши жнивками,
Жниварки пішли спочивати.

Закрякали галки з тривоги,
Листки по гаях затремтіли...
Ціпів стукотіння убоге
Комбайни гучні заглушили.

Від хати подовшали тіні,
Рілля розляглась, аж синіє...
Добірного жита насіння
Сівалка невтомная сіє.

На вітрі колишуться віти —
І небо видніє між ними...
Січкаря гуде працьовита,
Готує запаси на зиму.

У вирій зібралися гуси,
Дзвенять журавлі яснодзвонні...
Пливають по шляхах Білорусі
З пашнею обози червоні.

Глянь: сонце, розбивши тумани,
В просторах німих походжає...
Гуляє під стягом багряним
Колгоспівське свято врожаю.

1930

ДИКТАТУРА ПРАЦІ

Культуру хамства і долара,
Князів і біскупів палаци,
Від Скандінавів до Сахари
Зруйнуеш, диктатуру праці!

Світ рабовласників і трутнів,
В'язниць, неволі й спекуляцій
Двигінням дизелів могутніх
Повалиш, диктатуру праці!

І всіх, що на землі імлістій
Спішать в людській крові купатся,
Серпом і молотом огнистим
Зрівняеш, диктатуру праці!

Права й закон, що рівний буде
Для всіх людей і різних націй,
Залізною рукою всюди
Напишеш, диктатуру праці!

Життя без темряви й терпіння,
В ясному сонці, як у байці,
Не для одного покоління
Збудуеш, диктатуру праці!

1930.

ПІСНЯ БУДІВНИЦТВУ

Прійде мудрий історик новітній,
А він прийде,— уже він іде,—
Довгу повість у правді несхитній
Він складе про діла цілосвітні,
Про події, про час, про людей.

Розповість він, як з творчим горінням
Для народів закон видавала
Більшовицька премудрість, сумління,
Щоб життя не було животінням
І минувшина клята пропала;

Як своєю твердою рукою
Пролетар нищив класи ворожі,
Як фронти пломеніли від бою,
Як з ворожою злою ордою
Покінчив наш народ-переможець;

Як ішла реконструкція сміло
На поля, на думки, на заводи,
Перешкоди долаючи вміло,
Хоч ревли вороги знавісніло,
Що погублять нас ці перешкоди;

Як той труд, що в минулім був гнітом,
Був для наймита потом кривавим,
Звівся в сонячнім сяйві над світом
І назвався іменом гордовитим:
Справа честі, геройства і слави.

Хай історик новим поколінням
Перекаже з польотом орлиним,
Як велично з бетону, з каміння,
З цегли, сталі, заліза, проміння
Тут за домом ріс дім на руїнах.

І як праця, славетна віднині,
В соцзмаганні, в ударництві квітла,
Здобувала багатства країні,
Будувала міста у пустині,
В ніч пустельну приносила світло;

Як за трактором трактор виходив
На селянське межоване поле,
Щоб згуртованим, спільним походом
Нищить межі, машини заводить
І пробуджують села навколо;

Як вела світ старий руйнувати
Славна партія більшовиків,
Надихала на подвиг завзятий,
Щоб в упертій борні здобувати
Перемогу на віки віків.

Прійде мудрий історик новітній,
А він прийде,— уже він іде,—
Довгу повість у правді несхитній
Він складе про діла цілосвітні,
Про події, про час, про людей.

УДАРНИКУ

Робочим і колгоспникам,
Що в дружнім колективі,
Від партії та уряду
Така є директива:

По цілому Союзу
Могутній клич лунає:
Хай гине знеосібка,
Зрівнялівка зникає!

На фабриці і в полі
Хай кріпнуть наші сили,
Щоб ледарі, прогульники
Там більше не ходили.

Щоб наші промфінплани
І бойові накази
Виконувались вчасно,
Старанно і відразу.

Щоб ті опортуністи —
Чи лівий він, чи правий —
Не міг приносить шкоди
Для ленінської справи!..

Ударник про це чує:
Він, мов на барикаду,

Веде на штурм прориву
Ударную бригаду.

Идуть разом бригадири,
Працюючи невпинно;
І їх стрічає вдячна
Радянська вся країна...

1931 р.
Мінськ

МОЛОДИМ ПОЕТАМ

На весьвіт Жовтень пролунав,
Старий світ корчиться в конанні.
Повстав, хто в кайданах не спав,
І йде на подвиг, на змагання.

Зі сходу вітер-буревій
Змітає пил і бруд з дороги,
Щоб виріс світлий дім новий,
Дім слави, праці й перемоги...

Земля у сьйві ожила,
І стяги — наче мак червоний.
Так революція дала
Народу сонячні закони.

Од вас, жовтневих днів сичи,
Чий голос пристрасно лунає,
Мов нива ранньої весни,
Пісень бурхливих люд чекає.

Їх жде завод, де праця йде,
Поля колгоспні, буйні трави,
Червона Армія їх жде
І прикордонні ждуть застави.

1931

ЗАВЖДИ У МАЙБУТНЄ

Ти слухай, послухай,
Товаришу-брат:
Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

Дивись: пролітає
Життю вперевій
У полі, у пущі
Вихрун-буревій.

Як вихор, машини
Біжать по землі,
На морі на синім
Пливуть кораблі.

В моря та озера,
Крізь хвиль каламуть,
Джерела і ріки
Течуть і течуть.

Орли-самольоти
Мчать, бистрії, теж,
Не знаючи в льоті
Ні впину, ні меж.

Завжди у майбутнє!
Ніколи назад!

. . . . .
Ось так, не інакше,
Товаришу-брат!

1937

НАСТАНЕ ТАКА ГОДИНА

Я вірю — настане
    година така,
Ще сходи радянські
    зійдуть на роздоллі,
В долинах і Вісли,
    і Сени, й Дунаю,
І всюди, де праця
    сьогодні в неволі.

Розвіються в порох
    корони і трони,
Стерлінги, і франки,
    дукати й долари;
Мікадо, прелатів,
    банкірів, баронів,
Поглинуть повстань
    всенародних пожари.

І маси трудящих
    візьмуть в свої руки
Заводи і фабрики
    й шахти великі,
Збудують палаци
    для себе і внуків,
Де сонце сіятиме
    й радість — навіки.

Колгоспний наш плуг
    всі поля переоре,

Пригорне земля вас,
пани-феодали,
Щоб ратай трудящий
забув своє горе,
Щоб ниви врожайні
буйніш шумували.

Христа, Магомета —
всіх ідолів «вічних»,
Божниці, каплиці,
всіх вір і всіх націй,
Як сміття на світі,
як пил віковичний,
Змете диктатура
розкутої праці.

А білі, і жовті,
і чорні — всі раси
До спільної мови
прочистять дорогу.
І війни затихнуть,
і щезнуть всі класи,
Кордони, застави
порве перемога!

Нью-Йорки і Лондони,
Рими і Відні
Берліни, Парижі,
Шанхаї, Варшави
Оздобляться в стяги
червоні, побідні,
Що в нас пломеніють
У сяєві слави.

Під ленінським стягом
пролетаріату
Кайдани розіб'є,
хто щастя не відав,
Хто сохне без хліба,
хто гине без хати,
Хто працею й потом
трима дармоїдів.

Здригнеться земля
від незлічених кроків,
І здійметься пісня
од моря до моря:
Нехай живе труд
на всіх землях широких,
Хай світять комуні
всесвітньої зорі!

Я вірю — настане
година така,
Ще сходи радянські
зйдуть на роздоллі,
В долинах і Вісли,
і Сени, й Дунаю,
І всюди, де праця
сьогодні в неволі.

*Березень, 1932 р.
Мінськ*

ТРАВЕНЬ

Ходить Травень світом,
Сонцями іскриться,
Закованих, сонних
Кличе встать, збудиться.

Долітає голос
Великого свята
В нетрі віковичні,
В закурени хати.

* * *

Ходить Травень світом,
Стяг його червоний
Потрясає грізно
Трони і корони.

І дрижать сатрапи,
І царі, й царята
Від колон травневих,
Від кличів завзятих.

* * *

Ходить Травень світом,
Думою крилатий:
Візьмуть на всім світі —
Візьмуть гору ради.

Прапори замають
Шовком полум'яним,
Хто в неволі гнувся,—
Господарем стане.

* *
* *

Ходить Травень світом,
Велелюдний, буйний
І пісні складає
Світовій комуні.

І як рівний з рівним
Будуть люди жити,
Бо ніхто не буде
Іншого гнобити.

Ходить Травень світом...

19.IV.1933 р.

Я — КОЛГОСПНИЦЯ...

Я — колгоспниця
Молоденька,
Труджусь весело,
Жить раденька.

Моїх діточок
Пізно-рано
Нагодовано
І убрано.

Свою Настечку —
Ще дитинку —
Несу в яслі я
На всю днинку.

А мій старшенький,
Жвавий Данчик,
Радо бігає
На майданчик...

А як вийду я —
Їхня мати —
Та колгоспнее .
Жито жати,—

Тугі снопики
Ваблять очі.
Жну, співаю я
Аж до ночі.

І спокійна я
Вже за діток,
За ріднесеньких
Малоліток.

Я — колгоспниця
Молоденька,
Труджусь весело,
Жить раденька!

15. VII. 1934 р.

ВИРЯДЖАЛА МАТИ СИНА

Виряджала мати сина
З колгоспної хати
Та не в найми, не в чужину,
Не дівчину брати.

Виряджала і казала:
— Мій синочку милий,
Уже маєш ти доволі
Розуму і сили.

Ти відважною ходою
Йдеш у світ на люди,
Слать шляхи перед тобою
Край безмежний буде.

Не зазнаєш мріям спину,
В житті перепони,
Вартувати будеш, сину,
Радянські кордони.

Не зазнаєш там біди ти,—
Будуть поважати,
Доглядати і учити,
Як рідная мати.

Не служити царським гадам,
Під бичем жандармським,—

Ти служити будеш Радам,—
Справі пролетарській.

Виряджала мати сина
Із колгоспних гонів,
Щоб служив він вірно, чинно
Армії Червоній.

*1934 р.
Мінськ*

Б'ЮТЬ ХВИЛІ В НЕСТРИМНОМУ ШКВАЛІ

Б'ють хвилі в нестримному шквалі,
І вітер над водами свище,—
Ми ж плинемо далі і далі,
Ми ж линемо вище та вище.

Вперед ми йдемо вікопомно,
Як сонце на небі в погоду,
Будуєм мартени і домни,
Будуєм гіганти-заводи.

Будуєм, неволі не знаєм,
Торуєм до щастя дороги.
Святкуємо Жовтні і Маї —
Врочисті свої перемоги.

Ніщо нам погрози ворожі,
Ніщо інтервентські нам шхуни,
Ні звідти, де лорди-вельможі,
Ні звідти, де жовті тайфуни.

На заході, півночі, сході —
Скрізь наша відлунює пісня,
Йде з нами у творчій поході —
Нового життя буревісник.

*1934,
Мінськ*

НА СМЕРТЬ ТОВАРИША КІРОВА

Колись... О, ні! Це зовсім ще було недавно...
Збагнути важко, біль серця у всіх нас рве!..
В газетах бачили усі ми фото славне,
Того, хто у живих у пам'яті живе.

Пливуть по Біломорському каналу...
А ліс шумить... Озера в хвилях з двох боків...
Пливуть товариш Кіров і товариш Сталін,
І перед ними даль Вітчизни та віків.

А нині... Нині що? Від рання і до рання,
Гойдаючи сумний просторів дальніх шир,
Пливе з Москви скорботнее ридання,
І котиться луна аж до Кавказьких гір.

...Не стало Кірова... Без часу смерть скосила...
Герой загинув від ворожої руки...
Зніміть шапки біля його могили!
Ховають, знайте всі, більшовика більшовики.

Тож грайте героїчної, музики,
Щоб слухав світ увесь, щоб линув звук до хмар!
Обсип квітками, дівчино, курган великий,
І пісню вічну хай складе поет-пісняр.

Гнів пролетарський міг і зможе стерти
З землі всіх підколотних ящірок, гадюк,
І ворогам за смерть одплатимо ми смертю,
Піднімем вище стяг, що впав із славних рук.

*4.XII.1934 р.
Кисловодськ*

УКРАЇНА

Україно! Краю милий,
Сяеш ти огнями...
А колись була безсила,
Скута кайданами!

Сотні літ тебе терзали
І царі, й гетьмани.
Кров пани віками ссали
І ятрили рани.

Темна ніч кругом стояла,
Гнуло люте горе.
Кров синів твоїх стікала,
Мов Дніпро у море.

* * *

Україно, цвіте-дзвону,
Сонячний наш крину!
Розбудив від сну-полону
Жовтень Україну.

Але став на перешкоді
Ворог лютий, дикий:
Скоропадський і Петлюра,
Махно і Денікін.

Знов пожежі над степами,
Знов нависло горе,
Знову кров текла шляхами,
Мов Дніпро у море.

* *
*

Україно, Україно,
Навкруг подивися:
Як терпіла, повставала,
Як ідеш у висі.

Шлях твій світлий, мов злотавий
Той пшеничний колос,
В трудового твого люду
Смілий, дзвінкий голос.

По Дніпру, де ходить слава,
До самого моря,
Плинуть гордо пароплави,
Не знаючи горя.

* *
*

Ти, Вкраїно, мстила славно
Ворогу-катюзі!
І тепер ти рівноправна
В нашому Союзі.

Неподільна в нашім колі,
Під червоним стягом,
Ти свою будуєш долю,
Линеш вільним птахом.

Хто ж підбить тебе бажає,
Попаде в могилу,—
І Дніпро твій поховає
Кляту вражу силу.

*16. I. 1935 р.
Мінськ*

ОРДЕНОНОСНІЙ БІЛОРУСІЇ

*На роковини визволення
від білополяків і на день
вручення ордена Леніна.*

I

Чим ти була, Білорусь моя зоряна,—
Чи не дивились на те наші очі?
Вічно обдерта і голодом морена,
Сонця не бачила, тільки ж бо ночі...

Люди твої виростили голотою,
Вік доживаючи в жебрах та в горі...
Злісно стогнали вітри над болотами,
Хмари повзли, наче хвилі на морі.

Цар, царенята нагайками няньчили,
Пан і панята також — батогами,
Тюрмами пестили, петлями лащили,
Сікли різками, дурили богами.

Цар, генерали і панство з вельможками
З гиком і свистом справляли все бали...
Села обдерті лиш думи тривожили
Та по дорогах старці мандрували.

Роки минали, ішло горе-злибіда,
Наче дощі, лихоліття суворе...

Ох, хто шляхи того горя повивідав,
Чому у пісні лиш горе та горе?

. . . . .

Грізно завили гармати хавтурської *,
Тепла крівця оросила простори:
Гори Карпатські, болота Мазурські,
Рідного краю долини і гори.

Скрегіт і смерть. А там... біженці, біженці...
Над могилками вчорнілі дерева.
Хоч би вже в царську горлянку урізаться,
Крові пустити із панського чрева.

Потім ще німці приходили з битвами,
Злі і похмурі непрохані гості,
Вітер свистів з жалібними молитвами,
Сіра пилюка лягала на кості.

Потім за тими чужинцями лютими,
Польська корона прийшла як додому,
Стала на кулях, забрязкала путами,
Кров полилася... Пожежі, погроми...

Сльози лилися у день неозорений.
Діти батьків розгубили в негоді,
Гей, пани шляхто! Народ наш нескорений
Ще вам помститься при першій нагоді.

II

І сьогодні знають, не забудуть люди,
Люди Білорусі, що живуть без панства
Як їх катували, як чекали чуда,
Як прийшло зі Сходу визволення з рабства.

Пам'ятати будуть люди Білорусі,
Що жили в неволі, у недолі гірко,
Що тепер без лиха, що тепер не в скрусі,
Над життям засяла їм червона зірка.

---

* Хавтурський (білорус.) — похоронний.

Всі ідуть на поле тихої години,
Сіють чистим зерном, нищать пустозілля,
Піднімають ріллі і ведуть машини,
І сади розквітли, і гуде весілля!

Зеленіє жито, жито і пшениця,
Так ще не рясніло у літах ніколи,
Буде щира радість у ясных світлицях,
Як зберуть колгоспом урожайне поле.

Потім знов засіють всі поля-загони,
Хай не зводять руку ті пани прокляті,
Бо вартує межі Армія Червона,
Роти й батальйони,— хлопці все
завзяті!

А якщо піткнуться, хлопці візьмуть
зброю,
Одностайно стануть на захланців
диких
І братів з кайданів визволять в двобої,
Що живуть ще в муках, в злигоднях
великих.

III

Шум і гомін у столиці,
Стяг при стягу в'ється,
Як на лузі мак червоний,
Що аж серце б'ється.

Серце б'ється і питає:
— Що то за новина?
— То визволення від шляхти
Світла роковина!

А столиця — диву дайся!
Встала із руїни,—
Мінськ — столиця, гордість наша
Для всієї країни.

Де димились попелища,—
Була панська влада,

Виросли нові квартали,
Чистота, порядок.

Де кривавий бал гуляла
Банда інтервентів,
Там співають пісню волі
Тисячі студентів.

Де навкіл була пустеча,
Ніби та могила,
Встали фабрики, заводи —
Республіки сила.

А народ там героїчний,
Наш народ робочий,
Дужі руки, мов сталеві,
Ще й орлині очі.

Білорусь моя кохана,
Як же розцвіла ти!
За оці літа короткі,
Як вигнала ката!

Не злічить твоїх здобутків,
Ясна кожна днина...
І людина на свободі
Стала, як людина.

Колосися, розцвітайся,
Мов квітки червоні,
У Радянському Союзі,
В рівному законі!

Знай цю днину урочисту,
Славну в нагороді;
І святкуй велику радість
В полі й на заводі!

При водиці із криниці
Чисто умивайся,
Прибирайся рясно квітом,
Сонцем завітчайся.

За здобутки, що створили
    Широ твої люди,
Орден Леніна сьогодні
    Ліг тобі на груди.

Рано, пізно,— але знаєш,
    Чи сонце, чи зорі,
Мудрий Сталін поділяє
    Твое щастя й горе.

1935

ОЛЕСЯ

Ой, зозуля кувала
На зеленій ялині,
Мати ніжно співала
Все Олесі-дитині.

Йшов по всій Білорусі
Сосен шум дивовижний,
І співала матуся
Над колискою ніжно:

— Спи, засни, моя дочко.
Чуеш? Птахи поснули,
Спи, веселий дзвіночку,
Люлі-люленьки, люлі.

Спи, рости без тривоги,
Набираючись сили,
Як зіпнешся на ноги,
Будеш красна та мила.

Будеш кужіль ти прясти,
Полотно будеш ткати,
Свою долю і щастя
В юні дні виглядати.

Знов кувала у лузі
Зозуленька край поля,
Не вгадала матуся,
Що в Олесі за доля.

Чи це казка, чи дійсність?
Поталанило доньці.
Полетіла, як пісня,
Прямо в небо, до сонця.

Понеслась на машині,
Самольотом крилатим,
По щасливій країні
Геть від рідної хати.

Відчиняє ворота
За небесним маршрутом,
То, як яструб достоту,
Пада вниз з парашутом.

Згодом знову злітає
Вище й вище угору,
Літаком розрізає
Чорні хмари в ту пору.

Що не день в піднебесся
Зорить мати з віконця:
Може, вглядить Олесю
Біля ясного сонця?

Ой, зозуля кувала
У зеленім полоні,
Мати щастя прохала
Недаремно для доні!

1935

ЛЬОН

Як почувся на землі
Гомін птахів весняних,
Розсівала я в ріллі
Зерен пригорщі льняних.

Небо сяло тепло,
І тепленький дощ імжив,
І так радісно було,
Що в душі родився спів:

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

Як пішов мій льон у рост,
Зняв листочки догори,—
Я полола з ранніх рос
До вечірньої зорі.

Паленіла я в труді,
Серце тьохкало всь час,
Бо сподобався тоді
Бригадир мені Михась.

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

Як одцвів та як надів.
Льон голівоньки тверді,

Краще людського вродив —
Мала щастя я в труді.

Брать його, в'язать в снопи
Йшла, співаючи пісні,
Бригадир із-за копи
Раз у раз моргав мені.

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

Льон зібралась оббивать,
Тільки вийшла я у двір,
Ніби сім'я просівать,—
Вслід за мною бригадир.

Праник мій все лясь та лясь,
А до мене через лан
Поспішає мій Михась,—
Підійшов, обняв за стан...

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

А як слала я льонок
На зеленому луку,
Де стрічався Михасьок —
Цілувала на бігу.

Серцю радісно було,
Цілий світ — неначе рай.
Хоч і осінь — весело,
Щастя ллється через край.

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

А як біла, м'яла льон,
Добре тіпала тріплом,—
Заяснів, як дивний сон.
Він шовковим волокном.

Ясний промінь на стіні
Загуляв, запломенів...
Хату рублену мені
Бригадир мій становив.

Ой, льонок, льонок мій чистий,
Волокнистий, золотистий!

1935

ВЕЧІРКА

В нас вечірка відбулася,
У «Червоному Ратаї»,—
Прийшли Стьопки, Петьки, Васі,
Прийшли Зосі, Стасі, Касі,
І гармошка грає, грає.

Прийшли з поля господарки,
Клуб заповнивши до краю,
Бригадири і доярки,
Бригадирки і свинарки,
А гармошка грає, грає.

І танцюють господині —
Молодая і старая,—
Зіна шепче щось Мальвіні,
А Мальвіна шепче Зіні,
А гармошка грає, грає.

Глянь, які щасливі пари —
Янка, Манька, Юрка, Рая,
«Сербіянку», «Польку» шпарять
Скільки сили, скільки жару,
А гармошка грає, грає.

За столом ведуть розмову
Про життя, про урожаї,
Чарку п'ють сусіди знову:
— Будь здоровий! — Будь здорова!
А гармошка грає, грає.

Ніч минає, сонце сходить,
Вже б додому — кожен знає,
Та ніхто не каже: — Годі!
Всі танцюють в добрій згоді,
А гармошка грає, грає.

Сторожі ввалились в хату,
Хто йде — хату не минає:
— Ти приймай нас, добра хато!
Та й пішли в танець завзято,
А гармошка грає, грає.

Ти виспівуй, веселися
Мій колгоспе, мій «Ратаю»!
Вже й за вишкварки взялися,
У шовках пливе Марися,
А гармошка грає, грає.

1935

СИНИ

Синів своїх батько кличе
На пораду в хату
Так врочисто, мов скликає
На велике свято.

І з повагою він сина
Кожного питає,
Ким з них кожен бути хоче,
Що він обирає.

— Бо, сини мої,— так каже,—
Живете в країні,
Де людей щаслива праця
Не вмира віднині.

Сини відповідь держали
Перед батьком рідним,
Намагався бути кожен
Свого батька гідним.

Перший каже: — Землю буду
Трактором орати,
Щоб шуміла, зеленіла,
Щоб раділа мати,

Щоб зросли у зріст людини
Жито і пшениця,
Щоб з-за моря до нас гості
Іхали дивиться.

* *
*

Другий каже: — На заводі
Бути — моя мрія,
Де чавун тече рікою,
Як зоря жевріє.

Там я домни і мартени
Буду будувати,
Мідь та вугілля у шахтах
Буду людям брати.

* *
*

— Мені плавати на морі,—
Каже третій,— в силі,
Де «Челюскін» гордо плавав,
Де пурга, де хвилі.

Пароплав мій пройде всюди,
Де вітри і бурі,
Через теплі океани
І моря похмурі.

* *
*

Син четвертий:— Я літав би,
Наче птах крилатий,
Прилітав би в літакові
Й до твоєї хати.

Орлом себе в снах я бачу,
Лину над горою...
Хочу бути я, мій батьку,
Льотчиком-героєм.

* *
*

— Бійцем буду я червоним,—
Каже тоді п'ятий,—

Щоб Країни Рад кордони
Вміть обороняти.

Аби ворог — як поткнеться —
Зустрів він могилу.
Бійцем буду, щоб пишався
Мною Ворошилов.

* * *

А син шостий: — Складу пісню
Про нову дорогу,
Про славетнії події,
Сталінську епоху:

Як працюєм, як змітаєм
Зрадницькі напасті,
Як будуєм, як квітчаєм
Батьківщину щастям.

* * *

Так сини відповідали
З молодим запалом
Про ті думи, що у серце
Глибоко запали.

Більшовик був їхній батько,
Пролетарем родом,
Звідав сушу, звідав море,
Битви і походи.

1935.

ГОСТІ

До мене в гості з привітанням щирим
І з піснею колгоспники прийшли.
Сам голова прийшов і бригадири,
Доярки, пастухи і вчителі.

Прийшли у гості з щедрими дарами
Хазяїни розквітлої землі:
Пиріг пшеничний, мед із щільниками,
І квіти й льон поклали на столі.

І сіли ми, немов одна родина,
За стіл, де льон, пиріг і щільники...
Із гаю чулась пісня солов'їна,
І десь гули у небі літаки.

Так не гордивсь я, не радів ніколи,
Хоч довго на землі оцій живу.
Щоб це мені піднесли хліба-солі,
І то не в сні, а справді, наяву!

Поволі зав'язалася розмова,
А говорить про що у нас було:
Про те, що доля світла в нас і нова
І як жило в минулому село.

Про наші зими, весни говорили,
Про добрий урожай і трудолні...
І сосни схвально за вікном шуміли,
Вечірні загорялися вогні.

...Ми вірно служимо своїй державі,
Шляхи ладнаєм, сплавлюємо ліс.
Живем заможнo ми у добрій славі,
Вже не трясем лахміттям, як колись.

І кажуть:— Загатити треба річку,
Щоб озеро було, щоб був і млин,
Щоб до кошари вівцям і теличкам
Пішла вода нагору із низин.

І кажуть: — Школа в нас чотирилітка,
Десятилітка треба щоб була,
Щоб нашим здібним, працьовитим діткам
В науку далі стежка пролягла.

Про се, про те ми довго говорили,
А більш за все — про успіхи в житті...
Десь крила півня враз залопотіли,
Розкидав місяць ниті золоті.

Заграв музика; хлопці і дівчата
Під музику пустились танцювать —
Та так, що ходором ходила хата.
Було нам весело — та й що казати!

І гості вийшли. Співи обірвались.
Та тут раптово здогад мені сплив:
Колгоспники відваги не набрались
Просить, щоб пісню я про них створив.

*Червень, 1935 р.
Левки, Оршаницина*

ДОРОГИ

Шосейні ж ви доріженьки,
Щасливії дороги,
Широко розіслалися
На польові розлоги.

Повз ниву урожаїсту,
Через торфи в болоті,
Через діброви прівічні
Лягли ви в позолоті.

Ніколи не дримаєте,
Від ранку і до ранку,
По вас машини котяться
І цокотять фурманки.

І пішоходи весело,—
Молодший він, чи старший;
Бійці — радянські воїни,
Ідуть похідним маршем.

Машини мчать з товарами,
Фарбовані, хороші,
З листами привітальними
Проходять листоноші.

Із містом поєднали ви
Ліси й поля-розлоги,

Шосейні ж ви доріженьки,
Щасливі дороги!

Там, де лежала бѣздоріж
В вибоїнах незмінно,
Прийшла орденоносная
На рівний шлях країна.

1935

ВІСНЯ ТРАКТОРИСТКИ

Трактор, милий трактор,
«Сталінець» мій славний,
Поховали горе
Вдвох ми нещодавно!

Поховали горе,
Горе та неволю,
Як пішли з тобою
По широкім полю.

Сонце нам сміється,
Підсипає жарту,
Місяць ясновидий
В небі став на варту.

Вітер повіває,
Оббиває роси,
Коси розплітає,
Мої русі коси.

Трактор, милий трактор,
«Сталінець» мій славний.
Поховали горе
Вдвох ми нещодавно!

Ми йдемо з тобою
В світ новий, у люди,
Шлях новий торують
Твої й мої груди.

Проспіваєм пісню,
Вдвох і казку зложим,
Радості і щастя
Краєві примножим.

З тобою поїдем
Ми широким світом,
Нас зустрінуть люди
Радісним привітом.

Щедро почастиє
Медом кожна хата,
І стежки квітками
Встелють нам дівчата.

Трактор, милий трактор,
«Сталінець» мій славний,
Поховали горе
Вдвох ми нещодавно!

Я тебе покину
Та на вільну волю,—
У поліг до сонця
Кличе мене доля.

Полечу я, друже,
«Сталінець» мій славний,
Там, де в небі хмари
Пропливають плавно.

До зірок долину,
Вільная дівчина,
Звідти тобі, милий,
Одну зірку скину.

І пошлю від сонця
Тобі привітання
Про моє велике
До тебе кохання.

Трактор, милий трактор,
«Сталінець» мій славний,
Поховали горе
Вдвох ми нещодавно!

З тобою поїде
Стахановець новий,
Молодий, веселий,
Стрункий, світлобровий.

З ним добудеш скарби
З нашої землиці,
А він буде радий,
Ніби справжній рицар.

Та про мене в нього
Буде думка мила,
Що колись з тобою
Сни дівочі снила.

Трактор, милий трактор,
«Сталінець» мій славний,
Поховали горе
Вдвох ми нещодавно!

Я тебе покину,
Та на вільну волю,—
У політ до сонця
Кличе мене доля.

7.VI. 1935 р.
Мінськ

СОНЦЮ

Ой ти, моє сонце,
Як же світиш ясно!
Де ж було раніш ти,
Як я був нещасний?

Як я у дитинстві
Не бачив утіхи,
Як брели за мною
Слідом горе, лихо.

Як ховав я батька,
Що вибився з сили,
Як його могилу
Повіддю розмило.

Як ішов понурим
Без шляху-дороги
Оббивать з поклоном
У панів пороги.

Як я самотнім
Бідував на світі,
Як молодість люба
Згинула у цвіті.

Ой ти, моє сонце,
Як же світиш ясно!
Де ж було раніш ти,
Як я був нещасний?

*Червень, 1935 р.
Левки, Оршанищина*

ХЛОПЧИК І ЛЬОТЧИК

— Мій милий товаришу льотчик,
Дай змогу літати і мені!
Я, знаєш, великий вже хлопчик,
І вмію літати уві сні.

Та й мама сьогодні сказала:
Мені уже повних сім літ.
Для тебе це, може, й замало,
Для мене — літати вже слід

Мені надокучило дома,
Одно тут — ходити в дитсад,
А то б я поглянув, відомо,
На інший порядок і лад.

Візьми ж мене, льотчику, — треба
Поглянуть мені й зрозуміть,
Як місяць почує на небі,
Як в лісі блукає ведмідь,

Чом світяться ввечері зорі,
А вдень їх нема; безліч рік
Чому аж до синього моря
Невпинно течуть цілий рік.

Щоб море обнять мені зором,
Як ходять у нім кораблі,
Над світом летіти просторим
І потім побути в Кремлі.

І там, з неосяжної далі,
Щасливо гукну я ледь світ:
— Привіт вам, товаришу Сталін!
Поклон з самольота прийміть!

Отак осяйною порою
Ми будем літати і літати.
Візьми ж мене, друже, з собою,
Й не будеш ти клопоту знати!

*Червень, 1935 р.
Левки, Оршаницина*

СОСНИ

Сосни стрункі мої,
Рідні і милі,
Скільки ви сонячних
Весен зустріли!
Горді, спокійні,
Вас вітер колише,
Думи ви будите
В шумі і тиші.

* *
*

Ті ж і на півночі
Сосни зростають —
В сніжній Карелії
Весни стрічають.
Біля південного
Чорного моря
Сосни окутали
Кримської гори.

* *
*

Сосни близькі мої,
Сосни далекі!

Серцем люблю я вас
В холод і в спеку.
Скрізь вас однаково
Вітер колише,
Думи ви будите
В шумі і тиші.

*Червень. 1935 р.
Левки, Оршанищина*

ДВІ ДІВЧИНИ

По узгірках, по долинах,
Вітром-вихором невпинно,
Хутко мчиться вдаль машина,
А в машині дві дівчини,
Дві дівчини, як малини...

Стережися, супротивник!
Відбиває дні годинник!

З них одна — шофер бувалий.
Не страшні їй ліс чи скали,
Доли, гори, перевали.
Хід дає машині добрій,
Далі й далі, ген за обрій...

Стережися, супротивник!
Відбиває дні годинник!

Інженер — ота друга,
Будувать машини знає,
В неї слава по всім краю:
Молода ж, іще дівує,
А машини вже будує!..

Стережися, супротивник!
Відбиває дні годинник!

У розквітчані простори
Дві дівчини — невідкори
Їдуть полем, їдуть бором,
Перед ними суша й море,
А над ними сонце, зорі.

Стережися, супротивник!
Відбиває дні годинник.

*Серпень, 1935 р. .
Левки, Оршаницина*

СТАРІ ОКОПИ

Уздовж Дніпра лягла окопів смуга,
Зарослі в травах шанці, бліндажі,
Мов і тепер відгонить крові духом,
Минулих битв спливають міражі.

За рабовласників, за патріархів,
За королів, банкірів знов і знов
Лилася кров людей, блідих од жаху,
Під музику гармат і дзвонів — братня кров.

Закриєш очі, і здається — очі
Перед собою бачать трупи-кістяки,
Здається, вуха чують, як скрегочуть
У муках передсмертних вояки.

Ой, ви, мої окопи з бліндажами!
Огідно робиться на серці й на душі,
Що там — за прикордонними стовпами —
За нові війни п'ють криваві бариші.

Що там вони — сапєги, радзівілли,
Розгром забувши коло вод Дніпра,
Свої в Росії свіжі ще могили,—
Кричать: «На схід, нам у похід пора!»

Що гітлери і герінги з Берліну,
Культуру нищачи, що нам дали віки,

І в божество возвівши гільйотину,
Для нас готують гострені штики.

. . . . .

Пливе Дніпро, плоти пливуть помалу.
— Спокійно спіть, окопи! Прийде час,
На їхніх землях, з їхніх генералів
Шаблі зірвемо й марний блиск окрас!

1935

ЯКУБУ КОЛАСУ

Живи у радощах і в щасті,
У світлій долі, славній волі,
Хай, брате мій, тебе нападє
Не зачіпають вже ніколи.

Хай сонце шлях тобі осяє,
Пісні золотить колосисті,
Хай кожен бачить, кожен знає:
Ми йдем по стежці золотистій.

Була ж колись важка година,
Як ми в ярмі ходили панським,
Як всі ми, наша вся країна,
Під гнітом мучилися царським.

Над Німаном ти став співати
В часи реакції зловісні,—
З убогої тієї хати
Лились слова твоєї пісні.

У пісні тій — і сум, і жалі,
Й любов до рідного народу
І вітер вільний в сиві далі
Й розносив у негоду.

Ти пам'ятаєш, Колас, друже,
Як я до тебе йшов у гості,
Як віяла могильна стужа
У час безсилля помсти, злості.

Як співи наші в ту годину,—
Так князів бір шумів у тузі,
Лякали звірі щохвилини,
Душа терзалася в напрузі.

Крізь княжий бір отой до тебе
Мені дорогу Німан значив,
Блищали зорі в темнім небі
І гомін чувся разом з плачем.

Тепер не пішки в гості ходим,—
До послуг нам — машини наші.
Дрімучий бір, лякають нас годі!
Нам не страшні ведмеді княжі!

І вірю: швидко вже, невдовзі
У непримушеній охоті
В небесній сонячній дорозі
Полинемо на самолёті.

Полетимо на Німан синій,
Понад знайомим вільним бором,
Заглянем, хто живе в хатині,
Де, брате, ти дружив із горем.

Полетимо звідтіль на Вільно,
Де хліб і сіль ділили спільно,
І все оглянем оком пильним
В радянськiм Вільно, славнім, вільнім.

. . . . .

Живи у радощах і в щасті,
У світлій долі, славній волі,
Хай, брате мій, тебе напасті
Не зачіпають вже ніколи.

Нам значать партія та зорі
До щастя — сонця шлях великий,
Живе у щасті, а не в горі
Народ, розкований навіки.

Працюють фабрики, заводи,
Гудуть гудками неугавно.

Ніколи нашої свободи
Ніякий ворог не споганить.

Колгоспник землю обробляє,
Працює віддано і широко,
Його в роботі окриляє
Любов до Сталіна і віра.

Так хай же, Колас, з літа в літо
Твої пісні летять у далі
І мовлять людям, мовлять світу,
Як тут керує мудрий Сталін!

1936

ІСПАНІЯ ВІЛЬНОЮ БУДЕ!

Зараза в Севільї, в Гренадї,
На трупи плюють генерали,
Іспанія зранена, в зрадї,
Лютує фашистів навала.

Розгул інтервентів шалїє,
Грабїжницькї тягнуть лапи,
Республіку, волю, надїї
Спїшать задушити сатрани.

Вже Рим посила кулемети,—
Хай гинуть іспанці, іспанки,—
Берлін — літаки та багнети,
З човнами підводними танки.

У Лондонї лорди Плімути
Розводять свої процедури.
Сміються з людської покути,
Готують для люду тортури.

Криваве затьмилося сонце,
Скривавлені ниви вітчизни,
До бою встають каталонці,
Ідуть батальйони залїзні.

З Астурїї схилів узгірних
Ідуть шахтарі — за свободу!
Іспанці не будуть покїрно
Служити фашистському зброду!

І падають мати і діти
Від кулі фашистської зграї.
Вас гибель чекає, бандити,
Могилу вам помста копає!

Мадрид вже до битви готовий
За щастя, за світлую долю.
Республіка в горі, у крові,
Здобуде в бою собі волю!

Змете інтервентів з країни
Той гнів, що сповня наші груди;
Розквітнуть і гори й долини,
Іспанія вільною буде!

*30 жовтня, 1936 р.
Мінськ*

НА ТЕМУ КРИТИКИ І САМОКРИТИКИ

У вік наш критики серйозний,
Вік самокритик бойових,
Підходить дуже грізно кожний,
Та не до себе, до других.

В сусіда бачим порошок
І спішимо про це сказати,
А в себе в оці горошину
Ніяк не хочем помічати.

Без зайвих закидів, ухмилок,
У конкурентів у своїх
Ми стільки знайдемо помилок,
Що й не злічити зразу їх.

Самобичуємось, бо треба...
Та й то ледь-ледь — вряди-годи.
Хвалу лишаємо для себе,
Других бичуємо завжди.

Куди їм лізти до Парнасу? —
Де ткнеш — там хиба, чи ухил...
І дошкуляєм тим ми ласо,
Кого терпіть не маєм сил!

Ось я — пісняр, я — літератор,
Піснями чудо я творю.
А він... агітки агітатор,
Він стінгазетчик, говорю...

Позбутись рапівських заскоків
Ми не навчилися як слід.
І часто судим однобоко
Других, себе, події, світ.

* *
*

А критики?.. Майстри з розбором,—
Прикуті очі до халяв.
Змішає з брудом той, хто вчора
Так підлабузно вихваляв.

Не озирнувсь, попав в канаву,
З дешевим поваливсь мостом,
Стоїть і мимрить — вліво-вправо
Виля, покручує хвостом.

Стоїть. За розум розум в нього
Заскочив туго, невпопад.
Так написав, що аж нічого
Не добереш, а він, бач, рад!

О, критик! Гризопер мій бідний!
Хоча б соромився людей.
Не уміщає лоб твій мідний
Ні принципів, ані ідей.

Мов баба на кутю, ворожить:
Про кого що і як сказать.
І щоб себе не потривожить,
Та інших в рай чи в гроб загнать.

* *
*

Себе так гордо називаєм—
Ми інженери людських душ.
Та як ми душі виміряєм?
Чому у творах тиша й глуш?

Подивишся. Іде фігура
Якихось невиразних рис...

Згадайте, що це за натура?—
У снах про почесні закис.

Нічого славного не має
Його писання для людей.
У гонор лізе він, лякає
На грядці тітчиній курей.

* * *

Ми інженери... А не вмієм
Ремонтувати своїх же душ,—
Отам підклеїм, там зашиєм,
І грай скоріш, музико, туш!

Грай славу, грай! Пишу я вірші,
Роман і драму написав.
А чи подумав перший-ліпший,
Як все оце народ сприйняв?

Отой народ, що зерно сіє,
Що косить, жне, що хліб нам дав,
Що гартувати сталь уміє,
Що склеп темниці розкував.

О, так — гукну я всьому світу,—
Прозаїки і піснярі!
Народ позве вас до одвіту,—
Глек носить воду до пори.

На службі в вас земля і небо,
Пиши з душі, пиши як слід.
Якого ж біса ще вам треба?
Яких чекаєте боліт?

Не сплять шляхи, по них ми йдемо,
Шумить на річці осокір.
Нам сонце каже, хто ми, де ми,
В очах іскриться кругозір.

Ідуть великі роковини,
А ми ще з місця ані руш,

Ми, що працюєм для людини,
Ми — інженери людських душ.

Ідуть по світу гули, шуми.
І прокладають світлу путь.
Ідуть і творять пісні-думи,
Красу і радощі несуть.

Квітучі весни край стрічає,
Співає збуджений розлог.
Життя нам шовком вишигає
Шляхи до щастя й перемог.

1937

ДЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ

(5-го грудня)

День Конституції сьогодні,—
Великий день святковий час!
Народ, що зніс віки голодні,
Віки страждань, віки образ,—
Господар вільний він сьогодні.

Сміються разом з сонцем люди,
А сонце — гість щоденний їх,
Бо що було, того не буде,
Ні марних снів, ні бід лихих...
Щасливі люди — наші люди!

По всіх світах лунає слава,
Шумить, прокинувшись, весь шир,
З висот Радянської Держави
Ясніше сяє пурпур зір,
Щоб ще зростала наша слава!

Тепер життя — чарівна казка,
Цей чар сповив серця людей,
І світиться весела ласка
В очах дідів, дівчат, дітей,
Бо стала явом давня казка.

Берись гучніш, музико, грати!
Пісень нам, дівчино, співай!
Не піде з торбою жебрати,

Як то колись ходив наш край.
Так нумо ж грати і співати!

Нам мудрий Ленін, мудрий Сталін
Путі вказали до мети,
Відкрили людям сяйні далі,—
Умій це щастя берегти,
Як учить Ленін, учить Сталін.

День Конституції сьогодні,—
Великий день, святковий час!
Народ, що зніс віки голодні,
Віки страждань, віки образ,—
Господар вільний він сьогодні.

*30 листопада 1937 р.
Кисловодськ*

**ПАМ'ЯТІ ДАГЕСТАНСЬКОГО АШУГА
СУЛЕЙМАНА СТАЛЬСЬКОГО**

Помирали, будуть помирати люди.—
Все одно — людина мала чи велика,—
А народ жить буде, пісня жити буде,
Поки світ жить буде—од віку до віку.

Чи там, де на скелях вільного Кавказу
Днюють і ночують орли на свободі,
Чи там, де з пургою, з хуртчею разом
Білії ведмеді близ полюса бродять,—

Пісню чути всюди
В безмежнім просторі,
Чи то день, чи нічка,
Чи сонце, чи зорі.

Хто ж бо стрима хвилі
Моря-океану,
Хто ж бо стрима пісню
Вільну, полум'яну?!

У країні гордій, де під небо — гори,
Там, де був прикутий Прометей безстрашний,
Виростав без хліба, у нужді та горі
Сулейман страждальник, наш пісняр одважний.

Насміхались з нього вороги прокляті,
Його пісня-дума всіх князів лякала.

Не знав щастя-долі він у рідній хаті,
В ній біда і злидні вічно гостювали.

Та минули роки —
Не дзвенять кайдани,
Прийшла радість, воля
В хату Сулеймана.

Його спів в народі
Скрізь лунає, дивний,—
Голос у ашуга
Чистий, солов'їний.

Про Сталіна-батька, про життя щасливе,
Що вирує, наче джерело-криниця,
Про людей-героїв, про квітучі ниви
І про сонце ясне, що горить-іскриться,

Була твоя пісня, ашуг Дагестану,
І Вітчизни голос в ній, крилатій, чувся,
Ой, дзвеніла пісня по країні, славна,
Аж із-під Ельбрусу і до Білорусі.

Спи, пісняр наш рідний!
Спів твій скрізь лунає.
І про тебе люд наш
Пісню проспівав.

Будеш жити в серці,
Як думки орлині,
На красу і славу
Рідній батьківщині.

*27 листопада 1937 р.,
Кисловодськ*

СОНЯЧНОМУ ШОТА РУСТАВЕЛІ

Грузинка, і сонце, й засніжені гори,
Вино виноградне і в зорях простори,
Щасливі під сонцем і саклі, й аули...
О, як мое серце хвилюєте чуле!

Он мед носять бджоли, складаючи в скелі,
Чабан виграє на зурні на веселій...
О Грузіє славна, Ельбрус ти героїв,
Як солодко жити й співати з тобою!

Тут казка і правда живе з Руставелі
На кожному верхів'ї, в ущелині, в скелі,
Орел недосяжний на плаї крутому
Та барс із ведмедем нам свідками в цьому.

Народ героїчний крізь гори й долини
Століттями з серцем своєї країни
До нашого часу, до Сталіна слави
Доніс руставелівські думи і справи.

Століття минули і прийдуть майбутні,
А в гордім народі грузинським, могутнім,
В піснях та у щасті хвилюючи груди,
Як був Руставелі, так вічно він буде.

Казки із Кавказу, як ласки дівочі,
Далеко, привабно крізь сонце і іщі

Розносять по світу, в аулах, в оселі
І думи й казання, що дав Руставелі.

Грузинка, і сонце, й засніжені гори,
Вино виноградне і в зорях простори,
Щасливі під сонцем і саклі, й аули...—
О, як мое серце хвилюєте чуле!

1937.

А МИ СОБІ СІЕМО Й СІЕМ...

1

А ми собі сіємо й сієм
Пшеницю і квіти барвисті;
Очищене сієм насіння
В колгоспні поля молодисті.

Гудки наших фабрик, заводів
Пісні нам складають і думи;
І пісню щасливу заводять
В просторі нам тракторів шуми.

У світ нам дороги одкрито,
Ім краю нема, осіяним;
На землю, квітками повиту,
Не прийде біда ураганом.

Стоїть вартовий на кордонах,
Вартує наш край од напасті,
І нашу пшеницю, і гони,
І наше велике щастя.

А ми собі сіємо й сієм
Пшеницю і квіти барвисті;
Очищене сієм насіння
В колгоспні поля молодисті.

Судилось нам у сьйві щастя жити,
Йти по землі у райдузі пісень,
Вночі збираєм папороті квіти,
Із сонцем об руку ми ходимо удень.

Летять удаль квітчастії дороги,
Нам до мети по них іти дано,
І ранки стелять промені під ноги
І ллють у жили радості вино.

Для нас кругом цвітуть сади й городи,
І житній колос мрійно нам шумить,
І про життя та праці насолоду
Зелений бір листками гомонить.

І виноград цвіте, як дар любові,
Плоди під сонцем спіють наливні,
Пасеться статок рослий у діброві,
В труді й цвіту пливають веселі дні.

Заможність завітала в кожду хату,—
У нас такого не бувало ще,—
Й турботливо у будні та у свято
Пшеничний каравай для нас пече.

Про нас по світу слава горда лине,
Поміж людей ми славою ясні.
І прозира наш погляд соколиний.
Що буде там — в майбуття далині.

Де пустка поруч з вічним лихоліттям
І з диким звіром правила й жила,—
Нові міста снопами світла світять
І переможців стверджують діла.

Каналами злучили море з морем,
Стан Волга обняла Москви-ріки,
Пливуть по синіх кораблі просторах,
Пливуть, куди не плавали віки.

Пануєм над землею ми в висотах,
У небі плінуть наші кораблі,
Як мед густий збирають бджоли в согах,
Збираєм скарб з землі ми й з-під землі.

Свавільних рік ми води зупинили,
І хід новий дали ми водам тим,
Електрика могутньо освітила
Радянську землю сяйвом золотим.

І там вода життям і шастям лине,
Де сум пустель стрічав мандрівників,
Де спрага й голод мучили людину
І суховій в просторах шелестів.

Земля збудилась, розцвілася іоно,
Проснулось все, що спало довгим сном,
В сухих пісках зазеленіли вруна,
І мідь з-під скель полинула струмком.

З глухих глибин фонтанами б'є нафта,
Прийшла весни сподівана пора,
І чорне злото шлюють невтомно шахти
Вдень і вночі потоком «на-горá».

Лунає шум веселий, будівничий,
По всій країні вільній з краю в край,
Зозуля роки радісні нам лічить,
І співи пtiць зелений будять гай.

Життю зорим ми радісно у вічі,
Воно несе нам свій багатий дар,
То ж нас веде у сонячні сторіччя
Дбайливий наш Кремлівський господар.

*3 листопада, 1938 р.
Мінськ*

ГРУЗІЯ

Грузіє, дружня із сонцем країно,
Які твої гори для серця привітні!
Очі тут бачать дива у долинах,
Слух зачаровують співи столітні.

Зміряв століття народ воївничий,
Люди грузинські і дружні й веселі,
Піснею скарби народ возвеличив,
Вірність і дружбу ростив з Руставелі.

Капає золото з променем ранку,
Золото сяє у нетрях скалистих.
Думи, ах, думи бринять безустанку,
Скільки до пісні поривів огнистих!

З сонцем годує земля виногради,
Поруч цитрини й важкі мандарини,
Там — померанці, як злотні розсади,
Ріки бурхливі пливуть у долини.

Соком червоним налиті гранати,
Висять, мов яблука ті ваговиті,
Чаю листки, мов зеленії шати,
Листя садів наче вічно у цвіті.

Сумно було тут. Шляхи віковії
Спали немало під гнітом свавілля,
Сон поминув — і здійснилися мрії,
Гори й долини гуляють весілля.

Край розбудився. Над скелю, ще дику,
Глянули в небо палаци свободи.
Ріки бурхливі — їх сила велика,—
Вийшли на службу герою-народу.

Вільні вітри вилітають з безодні,
Скелі обсіли орли, орленята,
В Горі будиночок — в славі народній,
Де там будиночок,— бідная хата.

Той, хто з неволі народи в нас вивів,
Визначив нові для світу скрижалі,
Той, хто народи збудив, ошасливив,—
В хаті оцій народився наш Сталін.

Грузіє, дружня із сонцем країно,
Які твої гори для серця привітні!
Очі тут бачать дива у долинах,
Слух зачаровують співи столітні.

1938

ГЕНАЦВАЛЕ

Сніг біліє на вершині,
На горі, де скелі й далі,
Квіти квітнуть у долині,—
В сонці, в квітах Генацвале.

Любо так було в Цхалгубо,
В живогворних вод хоралі,
Я в думках тебе голубив,
Неповторна Генацвале.

Лікує в твій усміх мильний,
Губ ьшневії корали,
Чарівливі сни будила
Ти, грузинко, Генацвале.

Я поїду, і у грудях
Серце стиснегься від жалю,
І такий самотній буду
Я без тебе, Генацвале!

Будуть сниться скелі, гори,
Грузії чудові далі
Й ти, між зір єдина зоре,
Снитись будеш, Генацвале!

Еліко, мое світання,
Посмутились зір кришталі...
«Сулікє» на розставання
Заспівай-бо, Генацвале!

Січень, 1938. Грузія. Цхалгубо.

ПАМ'ЯТІ МАКСИМА ГОРЬКОГО

*Проспівав свою пісню про сокола,
Сколихнув білий світ буревісником.*

Очей твоїх ясних зоря-зоряниця,
Як перше світилася, буде свігиться,
Сіяти над світом, розгонячи тїнь,
В часи вікопомні, для всіх поколінь.

Сіять вона буде околицям темним,
Народам і людям іще під'яремним,
Щоб праведним шляхом дістатись мети,
Щоб знать, як до щастя, до волі дійти.

Ясні твої думи, як небо, як води,
Як перші у полі напровесні сходи,
За літ їх сміливий, орлиний розмах,
Народ збереже їх навек у серцях.

Твій голос сердечний і милий, як струни
Співучої ліри, спокійний, розумний.
Я слухав твій голос — і серцем зростаю;
Ми всі його чули... недавно ж лунав.

Він кликав іти на шляхи, на дороги,
Що Сталіна славної гідні епохи,
І очі людині на сонце відкрити, —
І слово творити дзвінке, наче мідь.

Мене ти примітив тоді, мій сокобле,
Як темрява скрізь панувала довокола,

І горе стогнало, і стигли серця.
І ночі, здавалось, не буде кінця

Та зором орлиним мене ти помітив,
Коли, як загублений, жив я на світі.
Ти, пісню почувши мою, похвалив,—
О, як же тим словом мене окрилив!

А пісня була з Білорусі, з тих гонів,
Що вічно стогнали — від царських законів.
Слова ті звучали: «А хто там іде?..»
Могутнім ти був, коли битва гряде.

Сьогодні ж ніхто вже не стогне, не плаче,
Багатша країна, молодша неначе.
Піснями лунає розкований край,—
Це жовтень у світі, чи сонячний май?!

Тепер вже народ білоруський на волі,
Він зна своїх друзів в новій своїй долі,
Тебе споминає в думках у своїх,
Великого друга народів усіх.

Липень, 1938 р.

НА ВИБОРИ ВИЙШЛИ...

Такої події не бачили зроду —
Її у віках не бувало:
Під Сталінським прапором вільні народи
Величнее свято вітали.

Лунає хвилююче пісня весела,
Летить по дібровах і нивах.
До сонця виходять щасливі села,
Попереду — місто щасливе.

Народ білоруський, що гнувся віками,
Кохається нині у щасті,
Любиму країну прикрасив садами
І знищив ворожі напасті.

На вибори вийшли. Пшениця і жито
Схиляють до колоса колос.
І кожний з нас хоче таємно й відкрито
Подати за Сталіна голос.

Портрет Ворошилова ніжно дівчата
Убрали в червонії квіти.
Щасливий народ мій! Величнее свято!
Як хочеться жити і жити!

*25 червня, 1938 р.
Мінськ*

НАША МОЛОДЬ

Молодь прекрасна, молодь крилата,
Гордість моєї країни!
Гори й моря ти умієш долати,
Серцем розплавить крижини.

Знала походи в темнії ночі,
Крики шалені ворожі,
Ночами смерті дивилася в очі,
Яструб ночівлі тривожив.

Гордо ти вийшла і сяєш у славі,
Нині — твої перемоги,
Перед тобою у зорях яскравих
Встали до сонця дороги.

Весни ідуть і відходять в природі,
Молодь незмінно квітує,
Славная вічно у вічнім народі,
Славу з народом будує.

Райдуги цвіт на яснім видноколі
Сяє крізь хмари з блакиті...
«Я — в Комсомолі! Вона — в Комсомолі!» —
Хто скаже краще на світі?!

*29 жовтня, 1938 р.
Лінськ*

ДОБРИДЕНЬ, МОСКВА!..

Добрідень, Москва, як весна, молодая!
Добрідень, кремлівській зорі!
Ми пісню про щастя, столице, складаєм,
А пісня летить на просторі.

А пісня говорить, як тяжко жили ми,
Як чахли у панщини ночі,
Як нас годували голоднії зими,
Як темінь сліпила нам очі.

* *

Добрідень, Москва, наша доле і воле!
З тобою нам радісно всюди.
Тебе не забудуть народи ніколи,
Як пісні ніхто не забуде.

Тобі шлють привіт наші пуші, криниці,
І ниви колгоспні, і хати.
Тобі завдяки, наша рідна столице,
Життя в нас щасливе й багате.

* * *

Добрідень, Москва! Як ти ясно сіяєш,
І сієш проміння червоне,

До щастя нового шляхи прокладаєш
І пишеш, як сонце, закони.

Сама ти у сонці, ще й сонцем владаєш,
Зганяєш тумани з прогалин.
Добридень, столице, весна молодая!
Добридень, кремлівські зорі і Сталін!

1939

НА ЗАХІДНОБІЛОРУСЬКІ МОТИВИ

ВЕРЕСЕНЬ МІСЯЦЬ

Вересень місяць ішов над полями.
Жаби притихли, пташки не співали.
Квіти з сухими були пелюстками,
В полі жінки вже картоплю копали.

Курно лучина димить у хатині,
Липа самотньо шумить біля хати,
Сонно хлюпоче вода в баговинні.
Чути — далеко гуркочуть гармати.

В хаті розмови всю ніч не змовкають,
Вітер за хатою віє та й віє.
Дід і онук, батько й мати сідають,
Мріють уголос, плекають надії...

Відгуки битви пливуть здаля грізно,
Думи веснянії сняться народам.
Вірять вони ж бо, що рано чи пізно
З Заходу голос їх дійде до Сходу.

ДІД

Ось коли прийдуть, коли їх побачу,
Я розповім, як я тяжко бідую. .
Надто старий вже, та я не заплачу,
Хоч і глухий, їх імення почую.

І розповідь послідовно, по плану,
В поті чола як весь вік працював я,
Вік одробляючи панщину пану...
Пан жив по-панськи, а я — у безправ'ї.

В холод і спеку, я в час безпросвітний
Скнів у ярмі, в підневільній роботі.
Бидлом зробив мене пан ненаситний,
Вік марнував я в сльозах і у поті.

І перед тим, як зійти у могилу,
Поки ще зможу життя відчувати я,
Гнівню клястиму панів кляту силу,
Щоб і в могилі їх гризло прокляття.

ОНУК

Діду, кортить розказати й про себе.
Зиму і літо я кривду лиш маю.
Іншого зовсім життя мені треба,
Сам Ворошилов про це нехай знає.

Як отой хліб діставався мені гірко!
Я ж чабаном був у пана свого;
Лізла на штанях дірка на дірку,
Навіть не мав личаків я у нього.

Якось пригнав я, втомившись, з поля
Панську отару й подався додому.
Садом я йшов; тут валялося вволю
Яблуко і груш; зголоднів я, відомо,

Яблуко взяв. Але пан тут наскочив,
Крикнув і стрельнув. Із ніг я звалився,
Ледве вже потім підвівся. Ах, очі!
Очі пан вибив, сліпим я лишився.

БАТЬКО

Кривду вони і мою зрозуміють,
Сталіну скажуть про дні пережиті.

Кров стигне в жилах, серце німіє,
Сонце не сонце на білому світі.

Пану служити почав я ще змалку,
Все я віддав йому — розум і сили.
Добре його пам'ятаю я палку,
І батоги, що по плечах ходили.

Скільки страждань довелось перенести.
Горе було і у будні і в свято;
Рідну дочку він мою обезчестив
Неповнолітною, деспот проклятий.

Вигнав мене він на старості з хаги
Поневірятись, страждати безмірно.
Лапу огидну його цілувати
Мусив колись я в дні юні покірно.

МАТИ

Може, докотиться й мій голос тихий
Аж до Кремля зореносного, нині.
З ласки, задарма служила на лихо
Довго за мамку я в панській родині.

Клятий панич мені висмоктав груди,
Так у панів я й зачахла, змарніла.
Сином молочним зовуть його люди,
Хай би його не минула могила.

Роки пройшли. А панич — мов дубина.
Звичай з ним виріс негідницький, панський.
Був, як батьки, озвіріла скотина,
Підлий, дівчат гвалтував він селянських.

Влітку го ягоди йшла я. І раптом
Вибіг панич навісний на стежину.
Висипав ягоди, викликав варту,
Здер з мене, клятий, кофту й хустину.

Сурми заграли. Крокує врочиство
Військо Червоне і рве всі кайдани.
Воля вступає в село ще й у місто,
Сталінський промінь у вікна заглянув.

Порозбігались непрошені гості:
Досить смоктати з білоруса кров ласо!
Чорний там ворон клює панські кості,
З трупів вельможних складає запаси.

Доля нова, щасна, сонячна доля,
Світлу зі Сходу проклавши дорогу,
Йде до лісів, до річок і до поля,
Радість несе, розганяє тривогу.

. . . . .

Вийде оратай, з кайданів розкутий,
Сяде за трактор з поклоном, щасливий,—
Праця не буде йому за отруту,
Звільнена праця на звільненій діві.

*Версень, 1939 р.
Єреван — Мінськ*

ЗАСПІВАЙ МЕНІ, ДІВЧИНО...

Заспівай мені, дівчино,
Як у пана ти служила,
Чом сумуєш, сиротино,
Навхрест рученьки зложила?

Уставала рано,
Спать лягала пізно
І в сні чула пана
Голос хриплий, грізний.

Від гіркої долі,
Змучена, безсила,
Як билинка в полі,
Гнулася, тремтіла.

Заспівай мені, дівчино,
Як ти пану жито жала,
Як у полі гнула спину
І про що тоді співала.

Ой, тяжко дівчині
Жать поле чужее,
У злигоднях гине
Життя молодеє.

Ой, тяжко дні й ночі
Робити на пана,

Лить сльози дівочі
Від рана й до рана.

Заспівай мені, дівчино,
Як тебе за твоєю працю
Босу, в латаній свитині
Взимку вигнав пан з палацу,
Заспівай!..

*Вересень, 1939 р.
Єреван — Мінськ*

КОЛИСКОВА

Спи, мій синочку маленький,
Любий, очищі стули.
Скільки ночей ми, рідненький,
В горі, без сну провели.

Десь там за ґратами татко
В панському острозі гниє...
Тихо, не плач же, дитятко,
Скривджене щастя моє.

* * *

Спи, мій синочку, мій рідний,
В новий ти виростеш час!
Вітер свободи привітний
Щастячком віє на нас.

Знати не будеш неволі,
Панських бичів, темноти.
Служкою панським ніколи
Вже не страждатимеш ти.

Люлі, мій синку, недоля
Нас не злама в боротьбі.
Зорі кремлівські — це воля! —
Будуть світити тобі.

Вік ти не будеш, як татко,
Поневірятись ніде.
Бо твою долю, хлоп'ятко,
Сталін до сонця веде.

*Вересень, 1959 р.
Єреван — Мікськ*

ТИ З ЗАХОДУ, Я ЗІ СХОДУ

Ти з Заходу, я зі Сходу,
Вдвох ми з Білорусі,
Вже з тобою більш ніколи
Я не розлучуся.

Твої коні, мої коні
Після днів буремних
Завжди пастимуться разом
На лугах зелених.

Будем трактором орати
Борозни глибокі,
Висівать пшеницю й жито
На поля широкі.

Під новий рік частуватись
Будемо з жінками
Верещагою * в колгоспі,
Медом, огірками.

Складемо пісні і думи
Не на панській службі,—
Буде в них хвала свободі
І сталінській дружбі.

*Вересень, 1939 р.
Єреван — Мінськ*

---

* Верещага (Білорус.) — ячня з свининою.

ДЯКУЮ ПАРТІЇ ЛЕНІНА—СТАЛІНА

Дякую партії Леніна — Сталіна,
Дякую Сталіну мудрому, рідному,
Що на Росії нової підвалинах
Щастя створили народові бідному.

Що Білорусь мою темну та вбогую
Вивели в люди, і стала державною,—
Витерла сльози, пішла в світ дорогою
Поруч із сонцем, дорогою славною.

Сонце зійшло над полями скорботними,
Дійсність постала чудовою явою;
Вольнії люди, як бджоли турботливі,
Творять цю дійсність, овіяні славою.

Рине життя ключовою водицею,
Край наш лунає піснями веселими,
Воля живая лунає орлицею,
Доля щаслива здружилася з селами.

Воля і доля над долами, горами
Скрізь в нас гостюють чудовою казкою,
Радісно жить під кремлівськими зорями,
Сталіна тішитись доброю ласкою.

Дякую партії Леніна—Сталіна!..
Наші минулися дні безпросвітнії,

Видно від сонця на світі проталини,—
Ми перемогу відзначим весвітнюю!

Дякуй, поете: жить радісно стало нам,
Леніна орден дано тобі, щасному.
Дякуй за премію рідного Сталіна.
Дякую Сталіну, соколу ясному!

Поїзд Тбілісі—Москва.

23—24 вересня 1941 р.

СПАСИБІ НАРОДУ ЗА ПІСНЮ

Про муки і горе народу,
Про те, що ми будем щасливі,
Що пройдуть всі бурі й негоди,
Співав я у пісні правдивій.

Народна і дума і казка
Дала мені сили немало,
А молодість прагнула ласки,
А молодість ласки не знала.

І пісня, перейнята болем,
Народну повідала долю,
Стогнала, кружляла над полем,
Народжена в тяжкій неволі.

І кривда тяжка насідала
На долю мою молодую.
Минула прокляття навала,
Вже двадцять літ в щасті живу я.

Життя стало радісне, світле,
Нові вже пісні мої, думи,
Душа оновилась, розквігла,
Не знаючи горя і суму.

Привітно шепочуться сосни,
Берези шумлять при дорозі,
Співає земля плодоносна,
Не будь ні біди, ні тривоги.

Квітують, колосяться ниви,
Радіють колгоспні хати,
І разом з народом щасливо
Святкую я радісне свято.

І линуть пісні легкокрилі,
Мов птиці веселі на волі;
Хай предки заснули в могилі —
Нащадки знайшли свою долю.

Спасибі народу за пісню,
Що нас надихає й навчає.
Ту пісню співав я в дні грізні
І зараз весну прославляю.

Спасибі народу від серця,
Що силу давав для змагання.
Хай серце вперед усе рветься,
До Сталінських зір, до світання.

БІЛОРУСЬКИМ ПАРТИЗАНАМ

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани —
Вішай кодлище погане
Гітлерівців на гіллі!

У бору на деревині,
В попелищі по ярах —
Хай клое їх трупи сині
Хижий ворон в цій годині,
Править тризну на кістках.

Нищить Гітлера з ордою,
Щоб звільнить своїх сестер,—
Ситий кров'ю він людською,
П'яний кров'ю він терпкою —
Хай же згине людожер!

Випікав він дітям очі,
Груди матері старій.
Де з'являлись поторочі,
Там стояли чорні ночі.
Хай же гине людожер!

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани —
Вішай кодлище погане
Гітлерівців на гіллі!

Кличу вас до перемоги!
Хай вам щастя сяють дні,
Скрізь руйнуйте їх барлоги,
Падло їх метить з дороги —
Хай гниють в драговині!

Тінь сестер, украй змарнілих,
Немовляток, матерів,
Дідусів старих, безсилих,—
Все кругом у наших жилах
Викликає лютий гнів!

Не давайте ж їм спочити,
І женить їх шкереберть,
Нищить кодро їх несите,
І гидке, й несамовите,—
Кров за кров і смерть за смерть!

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани —
Вішай кодрище погане
Гітлерівців на гіллі!

Хай же всюди перемога
Вас вітає, хай ніде
Вас не стомлює знемога,
Славна зоряна дорога
До свободи доведе.

Хай пишається синами,
Бачить Сталін рідний вас.
Скрізь яругами й лісами
Пильно стежте за катами
І женить їх кожен час!

І від нечисті ми звільним
Наші ниви і гайки.
Сліть же, гади, сном могильним!
А у нашім краї вільнім
Хай буяють колоски...

Партизани, партизани
Білоруської землі!
За неволю, за кайдани —
Вішай кодлище погане
Гітлерівців на гіллі!

1941

ПОВСТАВ НАРОД

Повстав народ мій білоруський героїчний,
Діди, жінки, онуки — всі повстали
На заклик вічовий — бадьорий і величний,
На заклик, що нам кинув вождь наш рідний Сталін.

І бандам Гітлера, фашистським кровопивцям,
Народ недовго катувати безневинний, —
Він переріже горло людоджерові, убивці,
Він Гітлера повісить на сухій осині.

Як в давні дні, народ до зброї взявся спільно,
За волю й землю, супроти сатрапів озвірілих.
Щасливих перемог, о мій народе вільний!
Щасливо жить тобі на батьківських просторах милих!

Хай хліба нашого шматок розпеченим залізом
У ненажерній пельці ворогів триклятих стане.
Вода з криниць живих хай звірам-людорізам
Засліпить очі і отруїть кодло їх погане

Знай, на чолі народ Росії йде відважний,
Іде на ворога з мільйонами народів,
Товариш Сталін вказує нам в битві шлях звитяжний,
Щоб ми поразки завдали фашистській злій породі.

Як в давні дні, народ до зброї взявся спільно,
За волю й землю, супроти сатрапів озвірілих.
Щасливих перемог, о мій народе вільний!
Щасливо жить тобі на батьківських просторах милих!

І ЗНОВУ ПРИЙДУТЬ ЩАСТЯ Й ВОЛЯ

Люте Гітлер озвірілий:
Замало власної країни.
Йому під ноги дай світ цілий,
Хай світ в жорстоких муках гине!

На людським викоханий м'ясі,
Бандит, людською кров'ю вмий,
Простяг до скарбів руки ласі
Народів кат несамовитий.

На Білорусь мою щасливу
Шакалом кинувся він диким,
На Білорусь, що всім на диво
Пишалась розквітом великим.

Він душить, вішає й стріляє
Батьків, дітей, дідів безсилим,
Міста і села спопеляє,
Плюндрює простір гонів милих:

Він по ланах моїх просторих
Ступає чоботом солдата...
За нашу кров, за муки й горе
Народна жде його відплата!

Його страшному пануванню
Уже кінець надходить, чую,
Бо всенароднеє повстання
Останні дні йому віщує.

Повстали гнів і мста народу,
Повстали грізно партизани,
Вони фашистську б'ють мерзоту,
Б'ють, добивають гнид поганих.

Червоної Армії в підмогу
Іде народ з бійцями разом
До щастя торувать дорогу,
Бандитську нищити заразу.

Ми помстимося на бандитах,
Що нам несли страждання, лихо,
За немовлят, в колисках збитих,
За спопелілу нашу стріху.

Ми звільним шир свого поля
Від гітлерівського наброду,
І знову прийдуть щастя й воля
До нас в оновлену господу.

Знов стане все живим, розквітлим,
Де нині бачимо руїну,
Нечуваним осяєм світлом
Ми молоду свою країну.

Знов глянуть наші ввись палаци,
Святково приборуться люди,
Як красувався, красуватися
Червоний стяг над нами буде.

ДЕВ'ЯТЬ КІЛКІВ ОСИКОВИХ *

Їх дев'ять кілків цих осикових, дев'ять,
Ганьблять білоруськую землю мою.
Тож сотні їх тисяч гадючого плем'я,—
Я ж тільки про цих ось, про дев'ять скажу.

Бушує, лютує, як злодій чигає,
І п'є — аж п'яніє — кров людську і піт,
Невинними трупами землі встилає.
Він — фюрер, роз'юшений пруський бандит.

Кишить Єгерштрассе в Берліні,— там Берги,
Бліді проститутки (арійська, бач, кров),
В сорочках, з дівчат білоруських іздертих,—
Аж де фриц проклятий трофеї знайшов!

Засни, білоруська ти квітко-дівчино,
Солдат пруський вирізав груди тобі,
Осліплений батько знайшов домовину,
А матір повісив фаніст на вербі.

Розбійник, грабіжник на рівній дорозі —
Усю Білорусь у грабунках пробіг.
Народ мій закутий тримає в острозі,
Республіку всю б він спалив, якби міг.

---

* Ця балада є останнім твором Я. Купали, який він не встиг закінчити.

І рідна країна гуде від пожару,
Дзвенить ланцюгами закутий народ.
Та ось партизани — несуть вони кару,
Кривавим частують фашистський зброд.

А круки у небі навалі ворожій
Загибель пророчать, пророчать вони.
Моя Білорусь, мій ти краю пригожий,
Тебе твої визволять рідні сини.

Їх вивели дев'ять, моїх білорусів,
Їх вивели дев'ять, євреїв моїх,
Землі дідівської людей сивоусих,
Людей неповинних, під вигуки й сміх.

І дев'ять було їх, звір'я, людоїдів,
Прислужників фюрера, дев'ять собак.
Кругом безнадія, рятунку ні сліду,
Десь тільки на сході світліє маяк.

Команда: «Копайте, євреї, тут яму!»
Євреї копають, не знають кому.
І викопали (бо ж на них з батогами)
Глибоку для себе ту яму, тюрму.

Кричать людоїди: «У яму, євреї!
Ви ж їх, білоруси, засипте самі!»
А вітер все рве проти гиді цієї,
А звір за болотом десь вие у тьмі.

Стоять білоруси, євреї так само
Ні з місця, застигли, стоять як стовпи.
— «Ну, що? За лопати, обідранці, хами,
А ви, юди, в яму...»

ПОЕМИ

ВЗИМКУ

Колядная нічка весь світ укриває
І землю крильми білосніжними б'є;
Метелиця в полі гуде, завиває,
І свист її лютий заснуть не дає.

У комині вітер затихнуть не хоче,
Заводить свій спів безконечний, сумний —
То стогне, то плаче, то дико регоче,
Мов з горя людського сміється лихий.

Стежки і доріжки — все біла завія
Вкриває. Не знати — болото, чи яр?
Вовк вийшов із хащі і жалібно вие,
Вдихаючи запах овечих кошар.

І синее небо від зір не ясніє,
І місяць сховався — не ходить по нім;
Все більш сутеніє, мороз все міцніє,
Сніг сиплеться й сиплеться сріблом рясним.

Біда перехожому нічцю цією
Дорогу заковану перемагать,—
Примерзнеш, як стовп — і прощайся з душею;
Сніг може засипать і звір розірвать.

Проте оцієї холодної ночі
Хтось вдома не всидів; бач, полем іде.
Все ближчає постать, зігнулась од ноші,
Крім неї ж не видно нікого піде.

То хто ж це, безтямний, у шал сніговію,
Хатину покинувши, рушив у ніч?
Погляньте — аж серце, жаліючи, мліє —
Йде жінка з дитиною вітру навстріч.

Історія звична: це дівчина вбога
Служити наймалась для хліба шматка,
Одвічна біда виганяла небогу
Із рідної хати, святого кутка.

Сімнадцять було прехорошій Ганнулі,—
Літа молодії: живи — не зітхай,
Гуляй, поки птахом ці дні не майнули,
Полюбиш в цю пору — про все забувай!

Принадна для хлопців, на заздрість дівчатам,
Своєю красою вражала вона,
І ця ж таки врода зробилася катом,
Пішла за водою дівоча весна.

О молодість, молодість! Скільки з собою
Гірких розчаровань несеш для людей!
Ти серце збенетежиш нічною порою,
А потім ти висмокчеш кров із грудей!

І я пам'ятаю, як щастя приснилось,
Як мрії найкращі тобі я віддав,
А ти, немов мачуха, люта зробилась,
Та що там казати! Тебе я не знав.

Жила моя Галя на божому світі,
По ширості вірила людям усім.
Відомо, сірома, як всі наші діти
Убогих ланів, поневолених сіл.

Багато в маєткові слуг проживало
Сумлінних, правдивих і просто дурних.
Тимко з них найкращий: про нього бувало
Лихого ніхто говорити не міг.

І дівчина гарна, і хлопець хороший —
Ось голубів пара: Ганнулька й Тиміш!
Все чисто на світі забудь вони можуть,
Як кров молода зашумує буйніш!

Хто з вас не любився, хто втіхи кохання,
Хоча б на хвилину, в житті не знайшов?
Один на один... тихий шепіт... зітхання...
Та хто з нас не слухав ласкавих розмов?

Тиміш і Ганнуля — це рівная пара:
Вона — бідна дівка, він — бідний селяк,
Любилися й мали побратись, хоч зараз...
Та зрадило щастя їм, випало з рук!

Його, бідолаху, далеко погнали,
В солдати погнали для муки, для сліз;
Лишилася Ганна, самотньо ридала,
Так сумно було, хоч на світ не дивись!

Сьогодні чвалає в таку холоднечу,
Притискує втіху-дитя до грудей,
Хоч вітер зимовий штовхає у плечі —
Болючіш від нього знущання людей!

Іде вона, йде... треба десь зупиниться...
Втомилась. Ще й плаче дитина... Біда!
В торбині — промерзла суха паляниця
Й шмат сала — убога її коляда.

По кручах іде, по просторах безмовних,
А сніг всі дороги завіяв-заткав,
А руки і ноги мороз невгамовний
Давно заморозив, давно закував.

Ледь дихає, важко злипаються очі,
Ще крок, ще зусилля — й спинилась на мить,
І вітер на плечі похилені скочив,
Хитнулась... і ось — нерухома лежить.

Лежить серед ночі пустинної,
Над нею небесна покрівля;
Засни, моя рідна, з дитиною —
Де кращу знайдете ночівлю?

Не бійтесь! Од лютого холоду
Сніг білий, пухнастий сховає,
Затягне вам пісню метелиця,
І вовк у бору заридає.

Та посвист вітрів за дібровою
І вовчі виття непривітні
Своєю ворожою змовою
Нехай не лякають вас, бідні!

Віднині вже вітер не мучить вас,
Виття не віщує нещастя,
Вам смерть під холодною кручею
Щасливою долею здасться!

Чи ж мала ти щастя побачити
Щось краще, ніж мертва ця нива?
Скажи мені, мати безбатченка:
Була ти до цього щаслива?

Хіба тобі юність завітчана
Веселі пісні проспівала?
Чи люди в селі тебе, дівчино,
Привітно завжди зустрічали?

Подумай, подумай, знедолена! —
Я ж в пісню вкладу твої думи.
Співаймо! Пустелю оголену
Нечуваним сповним сумом!

* * *

Бідак живе тільки сьогодні,
На щастя не звик він чекать:
Цар-голод скликає голодних
Кривавого хліба шукать.

Біда його гне, як билину,
У злигоднях б'ється бідак
Та мріє в житті про єдине:
На хліб заробити хоч як.

Іде, а неситіі очі
З усіх позирають сторін,
Похмурої, темної ночі
З дороги збивається він.

Упав — і вже міцно тримають
Неситих тенета цупкі,
Вужі його стан обіймають,
Ссуть кров глитаї-павуки.

В подяку за кров і за муки,
За те, що покійно терпів,—
Гріш мідний в простягнуту руку
Дають йому зверх батогів;

А висмокчуть кров усю чисто,
Всю силу його молоду,—
Женуть на дорогу тернисту,
На лихо, на глум, на біду.

І піде бідак нещасливий,
Забувши надій огнецвіт,
Повз темні бори і повз ниви
З жебрацькою торбою в світ.

Що? ти вже дримаєш, дівчино?
Не спи ще... Чому ж ти мовчиш?
Гей, що там, калино-малино?!
Співаймо: удвох — веселіш!

Цікавою пісня ця буде,
Бо вилле все серце до дна.
Стискає печаль мої груди...
Ну, слухай — в нас доля одна!

Скажи мені, дівчино люба, чи згадуєш
День, постоли як матусенька взула,
Як ти, підростаючи, грубу й полатану
Сорочку на тілі відчула;

На житню хлібину жадібно дивилася,
У полі до ночі згиналась,
І, дивлячись в небо, даремно молилася,
Бо в злигоднях жити зосталася.

Під літньою спекою змучена, стомлена,
Вмивалася потом кривавим;

А осінь студила сльотою безжалісно
Тебе ув одинні дірявім.

Чи йшла ти у полі широкім між квітами,
Чи гнала отару із поля,
Ніхто не вітав тебе широко й привітливо,
Ні свій, ні сторонній, ні доля.

Вже й виросла, стала дівчам прехорошим,
Та гірко було тобі й далі:
Батьки твої бідні, нестатками змучені,
Найматись тебе одіслали;

Найматись за хліб, за шматок недоїдений,
Служити на горі велике,
І ти без батьків, без поради, без радості
Себе загубила навіки.

На тебе, знедолену, горем придавлену,
З усмішкою всі поглядають,
І серденько кров'ю твоє обливається,
І сльози в очах закипають.

У горло не лізе подяка господаря,
Подачка з глитайських достатків,
В колиці лежить, од плачу захлинається
Голодне твоє немовлятко.

Гріхом своїм рідних батьків не потішила,
З дитиною зайва ти в хаті,
Роботи нема: в кровопивця-хазяїна
Тепер і не смій попрохати!

І що ж тебе в світі чекає веселого,
Де візьмеш бадьорості й сили?
Уже не побачиш віночка дівочого
Й не підеш вінчатися з милим.

Навіки ти втратила, дівчино, молодість,
Недовгу, печальну й зрадливу,
На цім бездоріжжі, в кошлатій метелиці,
Ти, мабуть, і справді щаслива!

А сніг сповива пеленою сліпучою,
Виблискують зоряні шати...
Так зручно, так м'яко, так тихо і солодко
Тобі не доводилось спати!

Тобі не доводилось... Ось ти згорнулася,
З дитиною мирно заснула.
Спи! Мабуть, і пісні моєї правдивої
Ти, рідна моя, не дочула!

Спи, спи, поки сонце вгорі не прокинеться,
Не піде гуляти над світом;
А може, заснеш ти й повік не прокинешся,
Бо краще для тебе не жити!

* * *

Вічно не може мучить метелиця,
Вічно не може ніч панувати;
В небі зимовому промені стеляться,
Вітер не віє, хмари не мчать.

Поле виблискує іскрами білими,
Бір говірливий безмовно стоїть,
Вовче виття — пісня дика і смілива,—
В мертвому полі уже не звучить.

Сонце холодне у сяйві чарівному
Тихо на обрії білім зійшло,
Поле дрімає у затишку дивному,
Наче й метелиці тут не було.

Селище сповнилось ранішнім гомоном,
Стелеться променів ніжне шиття,
Ген кучерявиться дим над соломою:
Тепла й сумирна ознака життя.

Люди прокинулись, люди збираються
Ранок колядного дня привітати;
Пара весела з їх уст вибивається,
В інеї брови, щоки горять.

Скрізь мѣтушаться баби заклопотанѣ,
Всюди шкварчання та булькання чуть.
Сиві й дівчата — усі за роботою:
Свято — млинці празникові печуть.

Жінка Григорова рано схопилася,
Все чоловіка й дочку вигляда...
Воду з криниці носила — стомилася...
Де ж вони, де ж вони, просто біда!

Сонце вже високо: — що таке сталось,
Гляне в віконце й здригнеться сама,
Чорні думки невідступно снувалися...
Ганни й Григора нема.

Вчора ж він вранці поїхав за Ганною,
Ждала вночі.. Правда, був сніговий,
Правда, дорогою тою поганою
Важко буває кобилі старій.

Тільки чому ж її серце стискається?
Важко придумати... хоч ворожи!
Може, додому в пургу пробивається,
Може, ночує він десь в Руб'язі?

...Скрипнули сани. В вікно заворожене
Дихає. Тане намерзлий узор.
Доньку не бачить Григориха: боже мій!
В'їхав Григор. А чому ж сам Григор?!

— Де ж наша Ганна? — крізь сльози питається.
— Ганка? Невже її досі нема? —
Ганка! І болісно серце стискається.
Очі обом застилає п'їтма.

Мабуть, вона не тією дорогою
Йшла? Може, зараз десь в полі бредє?
Думав, що вдома... бачить з тривогою —
Вдома немає. То де ж вона? де?

Тільки дарма вони йдуть за околицю,
Стукають в вікна сусідські дарма;
Хай він не стогне, вона хай не молиться:
Іхньої Ганни — нема...

Тільки від тої пори, як це сталося,
Ходить розмова така у селі:
Пізно вночі, коли вітер змагається
З вовчим зимовим риданням в імлі,—

З бору високого, з ями глибокої
Постать небачена — глянути жаж —
Тихо підводиться й тихими кроками
Суне, мов тінь, з дитинчам на руках.

Йде хтось, чи їде — бодай не доводиться
Бачить таке або голос почуть,—
Бродить примара в подертому одязі,
Коси скуйовджені, очі — печуть...

Вимерзлі груди її одкриваються
Чорною раною: рану стару
Вітер тривожить, і постать спиняється,
Й руки гойдають дитину-мару.

Тіло дитини безшумно хитається,—
Ручок, голівки, ніжок — нема;
До подорожнього тінь наближається,
Плаче без голосу — мертва сама.

Скаржиться, плаче, а потім схиляється,
Пісню заводить журливу й страшну,
Пісня та жалить, і смерть вам ввижається,
Й поле скидається вже на труну;

Пісня — про тих, що зі світом розлучені,
Ще й про загублені, втрачені дні,
Пісня — про матір та крихту замучену,—
Просить мара врятувати її.

Слухають люди слова ці предивнії,
Кажуть: минайте це місце мерщій!
Мати ж покинута спів недоспіваний
Знову співає дитині своїй.

Спогадом, казкою, співом, розмовою
Пам'ять по селах про це бережуть;
Яму ж оту серед хаші соснової
«Ганчиним яром» і досі там звуть.

ПІСЛЯСПІВ

Любий читачу, може, читаючи,
Скажеш: співає журливо пісняр!
Чи не зумів би ти, вірші складаючи,
Пісню веселу принести у дар?
Щоб замість снігу над нашою нивою
Кожен побачив принаду весни,
Ганну — не в горі, Ганну — щасливою,
Бачив не сльози, а радісні сни.
Так скажеш, друже, зустрівши неласкою
Повною горя цю пісню мою,
Я ж бо твоєю судьбою селянською
Думу печальну підтверджу свою.
Дайте хоч літо без бурі навальної —
Б'є вона бідних на рідній землі;
Дайте хатинку без долі печальної,
Радістю сповніть навіки її!
Ніч укривається тіньми могильними,
Гинуть з нещастя малі і старі,
Кволії гинуть, скривджені сильними,
Стогнуть в біді од зорі до зорі.
Пута і кари катами вподобано —
Хто із живих тих тортур не зазнав?
І до людини, немов до худобини,
Жалю не має ніхто і не мав.
Наче сліпі, з горем з'єднані-злучені,
Бідні не бачать біди, темноти,
Хто ж і заплаче — то надто вже змучені,
Май же, читачу мій, жалість до тих.

1906

ОДВІЧНА ПІСНЯ

У XII картинах

КАРТИНИ:

I. Хрестини	VII. Косовиця і жнива
II. На службі	VIII. Осінь
III. Весілля	IX. Свято
IV. Весна	X. Зима
V. За сохою	XI. Похорон
VI. Літо	XII. На кладовищі

I

ХРЕСТИНИ

Сільська убога хата. Ніч. Всі сплять. В осикових ночвах, загорнуте в полотняні пелюшки, лежить немовля. Над ним з'являються тіні й співають.

Життя

Рукою, що вміє творити,
Даю йому право я жити,
І право на землю даю,
І душу дарую свою.

Він буде тепер володіти
Всім чисто на цілому світі;

Він буде сильніший за всіх,
Він буде мудріший за всіх.

Річки і долини, і гори
Його будуть слухать в покорі:
Там висушить, виполе все,
Там зриє, а там нанесе.

Для ниви ліси він зкорчує,
Усякі будівлі збудує:
Святині під небо зведе,
Побілку на мур покладе.

Він буде царем для природи,
І сам із найкращого роду,
Йому до останнього дня
Носити людини звання.

Д о л я

Я пісню складу нелукаву
Про радість, багатство і славу,
Де щастя несе нам привіт,
Як сонечка ясного світ.

Він, чуючи пісню про волю,
Не раз заголосить від болю
І страшно життя прокляне,
Бо вічно не вдержить мене.

І стане ганятись за мною
Він серцем, душею сумною,—
А пісню скінчивши таку,
Втечу я у ліс чи в ріку.

І буде так жити й молитись,
Невдачею гірко хвалитись
Людина — творіння життя,
Аж поки знайде небуття.

Б і д а

Ось — тут вже моє панування!
З ним скрізь я, і перша й остання.
Весна, літо, осінь, зима —
Я з ним, як цариця, сама.

Дарма він мене буде гнати!
Піду з ним за хату й до хати,
Й так звикне до смутку мого,
Що стану душею його.

На плечі звалю горб великий,
Узую в вербовее лико,
Хай буде і вдень йому тьма,—
Я просвіток знищу сама.

Голод і Холод

(разом)

Ми будем ходять за ним в парі,
Наводить хвороби і хмари,
І душу й хатину трясти,
Одвічні химери плести.
Хай чує і дужий, і молод,
Що сильні і голод, і холод,
І зійде в могильний пісок
Од втоми, за хліба шматок.

Хор

Гей, справим над ним тут хрестини,
Де сльози із кров'ю неспинні!
Щоб був він нужденний повік,
Хай носить імення: Мужик.

Дитя заплакало, тіні розбігаються й зникають.

II

НА СЛУЖБІ

Панський вигін, випас. Недалеко ліс. День похмурий; мжичка. Пасеться худоба; коло неї бігає маленький пастушок. Штанці в нього подерті. Босий. В задубілих руках держить берестяну дудку. З лісу на шляху з'являється жінка — його мати.

Пастушок

В своїй хаті, там де мати,
Жив, не жив,
Лихо вигнало блукати,—
В світ побрів.

Кожен гонить, випихає,
Свій, не свій.
Ой ти, службо, ой, лихая,
Боже мій!
Ой ти, доле моя темна!
Рад, не рад;
Є притулок, та непевний —
До коляд.
Несуть хліба, чи до хліба,
І зорять:
Іж не дуже, товста скиба...
Взять?.. не взять?
Вовк, вовчиха за горою
Виють знов...
Ні притулку, ні спокою
Не знайшов.

М а т и

(підходячи)

Чом же, синку, йдеш сумненько,
Мій же ти?
Тобі кланявся батенько
І брати.
Розкажи мені, мій милий,
Щиро так,
Як там служба, як там сила,
І жа як?
Чи шматочок коли ласий
Піднесуть?
Чи не кривдять коли часом,
Чи не б'ють?
Як надійдуть ті колядки,
Свята, все ж,
Чи не виженуть із хати
Де живеш?

П а с т у ш о к

Як в слуги літа минають —
В пастушка,

Он спитай — пташки це знають —
Цуць гірка.

Запитай в цієї хмари -
Сліз оцих,
У квіток спитай, в огари,
В лоз гнучких.

Можеш в груш, що серед поля,
Запитать:
Вони всі про мою долю
Гомонять.

М а т и

Я не хочу в них питати,
Синку мій,
Тут не знайде втіхи мати,
В час тяжкий.

Колыхала, годувала,
Як могла,
А тепер чого діждала?
Що знайшла?

П а с т у ш о к

Не плач, мати, в наріканні
На життя,
Все зроблю я — сили стане —
До пуття.

Вечоріє. Пастушок жене худобу додому. Мати, схлипуючи, йде,
слідом за ним.

Ш

ВЕСІЛЛЯ

Хата в молодого. Багато народу. Стіл повен горілки і всякої їжі.
За столом сидять на лавах: сват, сваха, молоді, боярин, дружки,
парубки, — всі веселі. Музика, гульня.

С в а т

От де, братці, розгуляться!
Ось побавитесь коли!

Хоч берися, розігнися,
Та навприсядки смали!

Дзвонять чарки, тріщать шкварки,
Тупіт, гомін, сміх і крик,
От де ходором все ходить,
Лихо де забув мужик!

Гостей повно, безумовно,
Наче сходка чи базар.
Є Марися, ще й Орися,
Юрій, Савка і Назар.

Як належить, в скрипку чеше
Наш музика, наш Улас;
За ним слідом, як за дідом,
Б'є у бубон Опанас.

Трилля! трилля! Ось кадрили,
Ось лявониha іде,
Валять просто, ніби з мосту,
Як ніколи, як ніде!..

С в а х а .

От забава! от так слава
Молодому, молодій!
Всюди ладом і з парадом,
І в порі якраз своїй.

Є надміру сала, сиру —
Хоч ти слину тут ковтай,
Скрізь не пусто, їжі густо;
А пиріг! а коровай!

Дівки красні, очі ясні,
Наче сонця промінці,
Ну, а хлопці — ну, молодці!
Ось вони! орли оці!

Ненароком, скоком-боком,
Не гуляли так давно.

Гоп-ля! свате, пострибати!
Ну, й весілля! Ну, воно!

Молодий

Хто бадьорий, хоч і в горі,
Тому слава, тому честь.
Чим багата, рада хата,
Їжте, пийте, все що єсть!

(До молодої)

Ти, сестрице, кинь журиться,
Жаль у закут викидай,
Їж, лебідко, пий горілку,
Душу в пісні звеселяй!

Кінчим зараз весь цей галас,
За ніщо гульня піде;
Заживемо по-своєму,
Як ніколи і ніде!

Молода

Гуляй, милий, скільки сили!
Не зважай на смуток мій:
Я поплачу, бо всіх бачу
Вас у хаті у чужій.

Чужа хата, батько, мати,
Сама тут я перший раз;
Ниють груди, що то буде?
Що в житті чекає нас?

Хор

Рідкі сміхи і потіхи,
Часті сльози та біда!
Часом гарно, часом хмарно,—
Пий, громадо молода!

Сват вилазить із-за столу і шкварить лявониху зі свахою; за ним
молодий з молодою і все товариство.

ВЕСНА

Ранок. Сільська хата: вигляд непривітний і вбогий. Крізь маленьке віконце пробивається блідувате сяйво. Темнувато. Мужик сидить на полу, звівши ноги, курить люльку і глибоко щось роздумує. Входить Весна; на голові у неї з курячої сліпоти і пролісків вінок, в руках розірваний ланцюг.

Весна

(боязко, тоненьким голосом)

Ну, як жив, Мужичок?
Я ж у гості іду.
Викинь швидко в куток
І печаль і біду!

Протри очі зі сну,
Жить інакше почни!
Ладь соху, борону,
І до ниви тягни!

Вже просохла рілля,
Вже руніє трава,
Тебе кличе земля —
Б неї ти слова.

Тобі ріки бурлять,
Тобі квіти цвітуть,
Тобі пущі шумлять,
І зозулі кують.

Та і сонце ж, дивись,
Тепло знов позира:
Ну, іди! ну, берись!
Орать, сіять пора!

Мужик

(щохвилини зітхаючи)

Вже встаю, вже іду,
Весно, пані ясна,
Тільки от, на біду,
Бач, насіння нема.

Трохи ніби було,—
Мені Осінь дала,
Та Зиму принесло,
І все чисто звела.

Пуд останній в цей рік
На різдво я змолов,
Подивися на тік —
Пусто-порожньо знов.

І сам сіять я рад,
Та, як бачиш, з коляд
Усе вибрав до дна,
Ой же, Весно ясна!

Весна

Що мурмочеш ти там?
Нема часу чекать, —
Тобі раду я дам,
Як біду ошукать.

Знайди смілість в собі,
Пиху з серця зніми
І насіння к сівбі
З магазина візьми.

Тільки трохи слід брать,
Який пудик, другий,
Бо, як чула я, брат,
Твій шнурочок вузький.

Мужик

Добра рада твоя,
Весно славна, ясна,
Оцей світ пізнав я,
Випив горя до дна.

За свій вік магазин,
Я вже вивчив як слід,
Один вихід, один:
Недорід, недорід.

В е с н а

Бог з тобою — я йду
Дати Літу наказ;
В рік по тому ж сліду
Я ходжу один раз.

Виходить. Мужик злазить з полу, бере з кілка хомут і батіг, виходить з хати. Сонце привітно заглянуло у віконце.

V

ЗА СОХОЮ

Поле. Небо ясне. Недалеко в зеленій діброві куче зозуля. Мужик оре. Коник, малий і худий, щохвилини спиняється. Над головою в орача співають жайворонки. Шляхом наближається подорожній.

О р а ч

(ходячи за сохою)

Гей же, борозною,
Коню мій маленький!
Гей же, за сохою,
Селянин худенький!

Отаке роздолля
На чотири боки!
Виорем ми поле
В скиби неглибокі.

В ріллю зерно вкине
Праця цілоденна;
Темная долино,
Будь ти вся зелена!

Пройдуть отут люди,—
Бідний і багатий.
Дивно, дивно буде,
Що зробив оратай?

Гей же, борозною,
Коню мій маленький!

Гей же, за сохою,
Селянин худенький!

П о д о р о ж н і й

(наближаючись)

З піснею, дбайливо,
В певності й надії
Кожен свою ниву
Хай оре і сіє!

Чи дощ заливає,
Чи вітер лютує,
Пташка не зважає,
Гнізда в'є, лаштує.

Не питав оратай
Свого щастя, долі,
Що дадуть зернята,
Кинуті у полі.

З піснею, дбайливо,
В певності й надії
Кожен свою ниву
Виоре, засіє!

О р а ч

(ніби сам до себе)

Вже тупі нароти,
Кінь іти не хоче,
Терпнуть руки, ноги,
Пил засипав очі.

Лихо чуть старее —
Ломить кості, груди,
Жінка, як на тее,
З полуднем марудить.

Гей, спочиньмо, коню!
Запалю цигарку,

Може, праця згодом
Піде знову шпарко.

П о д о р о ж н і й

(минаючи орача, кланяється).

Поможи вам боже,
Працьовитий брате!
Виорав ти гоже,—
Тільки засівати.

Знать, живеш щасливо,
Маєш хату, поле...
Де ж мій дім? де нива?
Доле ж моя, доле!

(Іде далі).

О р а ч

Він іде і плаче,
І я часом плачу...
Гей ти, небораче,
А хто щастя бачить?

(Випрягає коня; жінка в кошику приносить обід).

VI

Л І Т О

Поле. Вдалині навкруг чорніють ліси. На обніжку під дикою грушею сидить, замислившись, Мужик; навпроти нього Весна; далі дорога й двір, оточений садками й садами. Ліворуч залита повінню сіножать; праворуч засіяні смуги: ярину всю укриває свиріпа, жито всуміш із берізкою й кукілем, побите градом. Зі сходу на небі піднімається хмара — чути грім. До Мужика підходить Літо, тримаючи в одній руці серпа, а в другій косу.

Л і т о

Чом задумався так, Мужичок?
Веселіш подивися мерщій!

На! косу, молоток і брусок,
І серпок на! це жінці твоїй!

Вже косить заклика сіножать:
Спіє жито, ячмінь пожовтів.
Час давно і косити і жать;
Не на те хіба день нам Петрів?

Час такий — все на полі збери!
А себе пожалієш — біда:
Дочекаєш такої пори,
Що і хата тобі пригада,

Пригадають і дітки малі,
І худоба згадає твоя,
Як засвищать хурделиці злі,
Хоч помри — ні життя, ні пуття!

Тож бери, що тобі я даю;
Свою спадщину дасть нам Весна.
Іди працю збирати свою,
Своє діло доводь до кінця!

М у ж и к

(водячи каламутними счима)

Що? куди ти нам радиш іти,
Літо яснеє, жати й косить?
Легко співи веселі весті,
Але спробуй насправді пожить.

Свій лужок я весною зрівняв;
Сіяв смужку — в борг дав магазин, —
Тепер, глянь! луг мій багнищем став,
Колос, глянь! чи стоїть хоч один?

Чи я їв, чи одягнутий я,
А до всього берусь я мерщій;
Світ би зрушила сила моя,
Що ж я, хто я на ниві своїй?

Не здійметься до праці рука:
Горе змучило, вік мій псує,

Ех ти, доле — біда мужика,
Ой ти, Літо, ой, Літо мое!

Літо

І не сором тобі з кожним днем,
Хоч ти дужий, мов дуб віковий,
Все розмову вести із плачем,
Нахилитися нижче трави!

Наріканням не збореш біди,
Хоч би як нарікав, неборак:
Щастя ходить в житті не завжди,
Воно села минає, це так.

Ось, як бачиш, я гостем прийшло,
Не куняй, як під плотом топір,
Пану в двір я добра принесло,
Смужку жни, та скоріше у двір!

Мужик

Панський двір я вже знаю давно!
Трачу сили там з року у рік.
Гляну вдома, то вийде одно:
Все порожне — і хата, і тік.

Вибивала ж та панщина дух,
Зжив її — думав, воля дасть хліб,
А чи впав, чи не впав той ланцюг,
Як за панщини, з горя осліп.

Літо

І поїхав ти, братіку мій...
Видно, толку не буде у нас:
На! серп, косу — біду сам побий!
Я йду Осені дати наказ.

Кидає косу й серп Мужикові під ноги і відходить. Мужик гострить косу, пробує її на обніжку і, обминаючи село, йде в маєток. Буря все наростає; миготить блискавка; щоразу дужче гримить грім. Блискає. Іде дощ з градом.

КОСОВИЦЯ І ЖИВА

Сіножать і поле, що біля груші. Спекса стоїть нестерпна. Мужик, розхриставшись, косить. Жінка в одній сорочці жне; біля неї на триногах, завішаних ряднами, висить у ночвах дитя; двоє менших повзають слідом за матір'ю.

М у ж и к

(обтираючи піт рукавом)

Ех ти, праце вся,
Непороблена!
Ех, коса, коса,
Потом скроплена!

І коли ж, стальна,
Ми чудовую
Здобувать підем
Долю новую?

Вік дзвениш, свистиш,
Ти, гартована,
Вік тече сльоза
Та й горьована.

Буря там гуде,
Ліс хитається;
Там співа косар,
Утішається.

Ех, робото вся,
Непороблена!
Ех, коса, коса,
Потом скроплена!

Ж і н к а

(перев'язуючи ногу, поранену стернею)

Не пали вогнем,
Сонце, літечко!
Не коли ти ніг,
Гостре житечко!

Трудно спину гнуть,
Гнуть знесилену,
Колоски збирать
Та й похилені.

Урожай малий,
Не похвалишся,
Кров і піт все ллєш,
Заливаєшся.

Між людей ходив
Бог із ласкою,
Ниву лиш минув
Цю батрацькую.

М у ж и к

Вже моя коса
Притупилася:
Не бере трави,
Натомилася.

Поклепать піду
На обніжечку,
Як бруском звезду,—
Знов на смужечку.

Та в хід знов пущу
Тугу слізную,
Хай знов бачить світ
Силу грізную.

Ж і н к а

(витягаючи колючку з пальця)

Знов дитяточко
Озивається;
Подивлюсь, піду,
Як там мається.

Ох, щоб нивку цю
Ми зчирикали!

Вже до пана в двір
Робить кликали.

Мужик і жінка

(разом)

Ой, життя, життя
Безпросвітнее!
Чи не краща й смерть
Непривітная!

Мужик сідає клепати косу, а жінка йде до завішаних триног і годує груддю дитя.

VIII

ОСІНЬ

Світання. Тік. Блідий блимає на сіні каганчик. Мужик молотить. Ціп гупає. Йому, глухо завиваючи, підгягує вітер. Двері відчиняються, входить Осінь. В одній руці тримає жмут різного зів'ялого зілля, в другій — порожній мішок.

Осінь

Я усюди ходила,
Я усюди була,
Як де що уродило,
Я рахунок вела.

І до тебе зайшла я
Позирнуть, запитать,
Як ти жив, як справлявся,
Що видать, що чувать?

Із Весною ходило
Літо скрізь по землі;
Чи ж нарівні ділили
Вроду й скарби малі?

Тобі з краю до краю
Було вдосталь завжди;
Роблять чудо, я знаю,
Мозолі і труди.

Як з харчами? як жито?
Пан то має чим жить:
Сіном клуня набита,
Там добра, аж тріщить.

М у ж и к

Осінь, ясна пані,
Глянь! бо я не змовчу —
І до січня не стане,
Як лічу, не лічу.

Щось немає вмолоту,
Та і що молотить?
Дві копи околоту,
Гречки — з возик лежить.

Ярини трохи й сіна,
І ячменю, вівса...
От і хліб, і насіння,
І за труд плата вся!

До стола ж сядуть швидко
Споживать ці дари:
Жінка, семеро діток
Та ще батько старий.

О с і н ь

Правду говориш либонь ти:
Бог не дуже поміг.
Ти ж не тільки сьогодні
Так устав, так і ліг.

От і в цей рік ще треба
Дотягти до кінця,
Прикупи з пудик хліба,
Та позич віз січня.

Хліба й висівок трохи,
Бульби мірку яку,
Трохи бобу й гороху —
Чи й не все мужику?

М у ж и к

Ну ж і рада-порада!
Докупить, докупить...
Де ж копійка у «гада»?
Де його скарб лежить?

На насіння, на страву
Я стягався весь час,
Влітку штраф за «потраву»;
Волость близько від нас.

О с і н ь

Як дивлюся, знаходжу
Я нестачі самі.
Будь здоров! я відходжу
До сусідки Зими.

Виходить. На дворі вітер вие щораз дужче. Краплі холодного дощу б'ють об гнілі стіни. Мужик набирає в сітку в'язку соломи і йде давати худобі. Двері зі скрипом зачиняються.

ІХ

С В Я Т О

Та ж хата, що й весною. На столі стовбець гречаних млинців. На полу лежить двоє хворих дітей; інші босі, в самих сорочечках, повзають коло матері по хаті. На печі крекче старий батько. Мужик сидить на лаві й під ніс мугиче.

М у ж и к

Ну, гуляко, ну, хамуло!
Чи ж стогнать не годі!
Що минуло, те минуло,
Більше не приходить.

Пікся, пікся весну, літо,
Аж тільки держися,
А тепер спочинь на світі
Та повеселися.

Трохи жінка хоровета,
Трохи хворі діти,
Випий чарку! Ну і квіти!
Як це все терпіти?

Юрка варто б і до школи
З горя посилати!
Не шли: буде, як ти, голий,
Хай звика до хати...

Насті треба черевики,
Кожушок Симонку,
Ну, для цього час великий...
Пора ж і в корчомку!

Ж і н к а

Що ти там бурчиш під ніс?
Шкребеш біля вуха?
Позираєш косо, корчиш
Великого зуха?

«До корчомки.. Погуляти...»
От так молодчина!
А в шо жінку озувати?
Де дрова, лучина?

Треба новее корито,
Зосі — одежину,
Просить фельдшера Микита,
Вже й не їсть хлопчина.

Не тобі спочить, хамулі,
Не тобі співати,
Не до сміху, не до гулів,
Як біда у хаті.

С т а р о с т а

*(заходить, трохи напідпитку, з якоюсь смішною статечністю й
суворістю)*

Ось і я до вас нарешті.
Ну, готуйся, бражку!

Щось в кишені набереш ти:
Треба нам податку.

І «пеню», і чинш — все разом
В тиждень нам збирати,
Бо з повітом, з тим наказом
Нам не жартувати.

Сплачуй все ти, як належить!
Бо не жить і в хаті,
Чи корівка, чи одежа —
Може, й те продати.

К р а м а р

(входить, теж п'яний)

Поважання вам, сусіде!
Як життя, здоров'я?
Вже й зима на санях іде —
За боргом прийшов я.
Вівса мірку, чверть ячменю,
Зо дві чверті жита,
Віддать мусиш достеменно —
Тоді будем квити.

М у ж и к

Ну і що? то й більш нічого?..
І доки це буде?
Ані серця, ані бога...
Ну, життя! ну, люди!

*(Хапає шапку і втікає зі своєї хати. Жінка втирає хусткою сльози.
Староста й крамар виходять у двір).*

Х

З И М А

Ліс. Внизу на деревах навкруг висить іній. Мужик у полатаному кожусі, у ватяній шапці стоїть по коліна в снігу й рубає товсту сосну. Здаля наближається Зима. У неї в одній руці кувадло й молот, у другій жмут залізних ланцюгів. Як іде, молот б'є об кувадло, а ланцюги бряжчать.

З и м а . .

Як жив, як жив, як маєшся?
Чи жить не надокучило?

Повсюди я мотаюся,
Уже й до тебе влучила.

Кайданиками дзвонячи,
До тебе йду — всесильная,
Про долю твою знаючи,
До тебе йду — могильная.

Над цілою країною,
Мов пані, розгулялась я:
Мій сніг лежить периною,
У кригу річка вбралася.

Гуляю я із холодом,
Гуляю я зі стужами,
Сміюсь над слізьми, голодом,
І всіх, і все подужаю.

Кинь вигляд очманілого,
Пора вже долі звіритись.
Міцніш ти світу цілого;
Ну, як? Чи нам помірятись?

М у ж и к

Ой, Зимко, пані ясна!
Не варто так знущатися,
Докори кинь невчаснії:
З ким тут за плечі братися?

Я з силою розлучений:
В полях, лугах закинутий...
Невдачами замучений,
Утіхами покинутий.

Не можу й рук підняти я;
Не муч же ти зболілого!
Під хутра йди багатії,
До палацу до білого!

Сім'я моя голодная,
Хатина моя хилиться.

Иди, Зимо холодная!
Дарма з тобою силиться.

З и м а

Та зроду не повірю я
Твоїй брехні спиячений,
Що горе тебе міряє,
Що ти сльозами няньчений.

Для кого ж сосни валяться
Рукою мозолистою?
Кому колоди ставляться
На просіку на чистую?

Чи ж хата з сосен тесана
Та плотом не обнесена?
Чи ж вируб не засіяно,
Сохою не розрівняно?

М у ж и к

Як дні Зими жорстокої
Ізнов минуть з негодами,—
Сосоночки високії
Пливуть річками-водами.

Стежинами, дорогами
У місто дрова тягнуться,
Не за цими порогами
Скарб лісовий ховається.

З и м а

Тобі життя, знать, стелеться,
Немов сама нудьга ота;
Пошлю іще й метелицю,
З бідую хай посватає.

Відходить. Починається хуртовина. Темніє. Сосна, підрубана, з тріском і шумом валиться і вбиває Мужика. Зграя зголоднілих вовків наближається до небіжчика. Ліс стогне.

ПОХОРОН

Хата. Напроти дверей у білій труні лежить Мужик. Тесля розбиває пил, бере дошки з нього й робить віко на труну. За столом сусіди тужать по небіжчику. Жінка голосить і примовляє. Діти схлипують. Старий батько, крякчучи, злазить з печі. Метелиця шумить. У комині жалібно вие вітер

Ж і н к а

А мій ти соколочку!
 А мій ти корольочку!
 Лежиш, не встанеш знову...
 Ох, доля бідакова!

Невчасно смерть-могила
 Життя твоє скосила;
 В нещасную годину
 Сиріточок покинув.

Не мають їсти дітки,
 Нещаснії сирітки,
 І дров нема поліна,
 Нема ні жмені сіна.

Як жив, як світ ти бачив,
 То все ж було інакше,
 Чи в полі ти... чи в людях...
 Що з нами тепер буде?

Нащо на світ родитись,
 Щоб з ним та розлучитись,
 І сум гіркий лишати
 Для удови й дитяти...

Б а т ь к о

(втираючи непрохані сльози)

Держить біда старого,
 Хоронять молодого;
 Забрала домовина
 Не батька, але сина.

Не місце мені в хаті:
Не можу працювати:
Хто б взяв дожити віку
Нещасного каліку?

Візьму хіба онука,
Чи в світ іти наука?
Підемо з хаги в хату,
До бідних і багатих.

Збирай, старий, торбини,
Лахміття, одежину,
Рушай з своєї хаги
В холодний світ блукати!

(Витягає з-за печі лахміття й постолі).

Т е с л я

(закінчивши віко на труну)

Поки сказали слово,
І віко вже готеве.
Труну закрити можна,
Підходь прощатись кожний.

Підходь чужий і хатній
Поглянуть раз остатній
На того, хто родину
В тяжку лишив годину.

Некепським був сусідом;
Йшов прадідівським слідом,
Не кривдячи нікого;
Життя зазнав гіркого.

М е н ш и й с и н о к

(цілюючи небіжчика в руку, до матері)

Чому, скажи, матусю,
Прибрали так татуся,
Лежить у цій ось скрині
Такий холодний, синій?

Старшенький синок

Не лізь ти без потреби:
Душа вже татка в небі.
Не встане він і літом,
Бо розлучився з світом.

Діти відступають; підходять прощатись інші. Тесля забиває віко труни. Сусіди беруть небіжчика на плечі і виносять з хати.

Хор

Рай світлий, безнастанний,
Дай, боже, на останнім
Суді — за вік болінь
На вік віків. Амінь!

Жінка й діти голосять. Батько, обвішаний торбами, забирає онука і йде у світ. Хата залишається порожньою. Чути дзвони. Виють собаки.

XII

НА КЛАДОВИЩІ

Темна ніч перед воздвиженням. Кладовище. Літають сови й кажани. На поваленому хресті сидить тінь Мужика.

Тінь Мужика

Чом горбик розмито дощами?
Чому мені спать не дають?
Чом сови нічні з кажанами
Отут наді мною снують?

Геть, всі слизняки і гадюки!
Загиньте у пеклі на дні.
А добрі і праведні духи,
Прийдіте на поміч мені.

Не хочеться спати вік цілий;
Я хочу узнати, почуть,
Що чути на світі на білім?
Нащадки мої як живуть?

Чи досить в них хліба, привіту,
Чи щедро їм платить земля?
Чи ласки од неба, од світу
Не мають вони, як і я?

Співають пісень, чи як мухи
В тенетах гниють павука?
І все розкажіть мені, духи,
Що зроблено для мужика.

Злітаються ті самі духи, що й під час хрестин. Кружляють навколо
Мужика і по черзі співають.

Б і д а

Ми скажем тобі, що узнали,
По смерті твоїй що прийшло:
Заслони до щастя не впали,
А сліз іще більш, як було.

Г о л о д

Лежать наче пустка обшари,
А бідність ізнов, як була.
По небу за хмарою хмара
Пливе і пливе, як пливла.

Х о л о д

Хатина у цвілі згниває,
На поминках дзвін не луна,
Під вітер, що дико співає,
Прокляття і стогін зрина.

Х о р о м

До просвітку стежку забито
Хрестами дочасних могил,
А брат твій, мужик, без привіту
У всім оцім чахне без сил.

Д о л я

Тобі іще знати цікаво,
Що сталось з твоїми дітьми?

Усяка була у них слава,
Усяк їм жилось між людьми.

Один, як і ти, нивку оре,
І душу в корчмі веселить,
Другий на чужині жне горе,
А варта при третім стоїть.

Четвертий в знущанні загинув
За правду, за кривду свою,
А п'ятий рук збувсь на машині,
Він торбою кормить сім'ю.

Ж и т т я

Ну, що? як хатина, як діти,
Як все між людьми чи звірми?
Я ловко розставило сіті!
Ти спробуй, розплутай візьми!

Я ж силам пекельним у руки
Неправд пустозілля дало,
Хай сіють погибель і муки,
Хай корчить всіх неміч і зло.

Т і н ь М у ж и к а

Це чуть мені важко, немило —
З моєї землі цей привіт.
Розкрийся ізнову, могило:
Страшніш тебе люди і світ.

Могила розкривається. Чути, заспівав десь півень. Духи розлі-
таються. Зникає тінь Мужика. Перегукуються з зайцями, сови.
У повітрі лопочуть крильми кажани й нічні птахи.

1909 р.

НІКОМУ

(З кріпацьких часів),

I

Скінчена робота.
Сонечко зайшло.
І осінній вечір
Оповив село.

Серед хати тіні
Залягли сумні,
Наступає нічка,
Час палить огні.

Витягайте скіпку,
Запаліть її.
І почнем розмову
Про жалі свої.

Розказать готовий
Я без зайвих слів
Про кріпацьку долю
За старих часів.

Тільки слухать мовчки,
Не перебивать!
Стихли... Але з чого
Розповідь почать?

II

Неозора думкѡ,
Ти неси мене
Білоруським краєм,
Де життя сумне.

Понеси в минуле,
Як тоді, згадай,—
Літ тому з півсотні
Жив наш бідний край;

Стукала у двері
Смерть до бідаків,
І ніхто не чув їх
Зойків і жалів.

На біду і горе
В ті далекі дні
Тут пани справляли
Бенкети гучні.

Хоч минув навіки
Час той, лиходій, —
Та лишились згадки
В пам'яті людській.

III

Між горбів піщаних
І лісів чужих
Там село стояло —
Сто хатин сумних.

У селі у тому
Душ яких п'ятсот,—
Працювать на пана
Мусив весь народ.

Пан село терзає, —
Злий його нагай.
У сльозах і муках
Був невільний край.

За малу провину
Різкою січуть.
Чимось провинився,—
В рекрути здають.

Батько робить «діло»,
Йде в солдати син,
Пан бере на втіху
Дочок і дружин.

IV

У селі у тому,
На біду, на гріх,
Дівчина зростала,
Краща між усіх.

Виросла Альона,
Дівчина-душа,
Ну... і покохала
Щиро Тамаша.

І Тамаш — Альону,—
Вік би їм кохать!
Про любов їх щиру
Варто розказать.

Так вони кохались,
Двоє молодих,
Тільки, мабуть, щастя
Не було у них.

Ліс шумів і плакав,
Лихо накликав.
Недарма Альону
Пан на оці мав!

V

Вбравшись у святкове,
Наче на кірмаш,

Раз повів до пана
Дівчину Тамаш.

Увійшли в покої,
Впали в ноги враз:
«Хочем повінчатись,—
Ощаслив ти нас!»

Відповів: «Вінчайтесь,—
Вам давно пора...
Та коли ж весілля?»
— «Просим на Петра».

Йшли вони додому
Повні мрій ясних:
Пан такий хорсший,
Добрий пан у них!

Йшли вони, не чули
Ні біди, ні зла.
А за ними мчало
Лихо до села.

VI

Вигуки і гомін
Чути на весь зал:
Скликав пан магнатів
На бенкет, на бал.

Дорогі наїдки
Всюди на столах,
І заморські вина
Сяють у чарках.

Випили панове:
Чути глум і сміх.
З сорому сховались
Навіть жони їх.

Ім цього і треба!
П'яні вкрай пани.

«Гей, дівчат давайте!»
Вже кричать вони.

І господар хоче
Гостям догодить.
І собі Альону
Привести велить.

VII

Тамашу Альона
На весь вік жона.
Їхала із церкви
Пара чарівна.

Він дививсь на неї,
Мріяв про любов.
На щоках рум'яних
Грала в неї кров.

Та немає щастя,
Мабуть, молодим,
Щось лихе прикмети
Провіщають їм:

Перебіг дорогу
Заєць з-за кущів,
Десь гукає пугач,
Ворон пролетів.

Тиснуться все ближче
В смутку молоді.
Ой, коли б не знать їм
Лиха у житті!

VIII

Вечір. Тихо. Зорі
Над селом горять.
Раптом гомін чути,
Дзвоники бряжчать.

Йде весільний поїзд, —
Випили дружки...
Стали молодята
Вже на рушники.

Ідуть молодята,—
Любо їм обом.
Заслана дорога
В хату полотном.

Батько й мати віко
Від діжі держать,
А на нім горілка
І хліб-сіль лежать.

Марш музика грає,
Аж трясеться піл.
І сідають гості
За широкий стіл.

ІХ

У кутку на лаві
Молоді сидять.
І свати навколо
Гучно гомонять.

П'ють, їдять, сміються —
Без турбот, думок.
Скрипочка заграла,
Кличе у танок.

Весело на серці,
Любо молодим,
Наче сонце ясне,
Очі сяють їм.

Та біда!.. Вагага
Панських гайдуків

Увірвалась в хату,
Наче сто вовків.

«Де,— кричать,— Альона,
Батькова дочка?
На бенкет до себе
Пан її гука!»

Х

Гості зацікавили,
Увірвався сміх.
Та невже спіткало
Чорне лихо їх?

Та невже Альону
Хоче взяти пан?
Знали — він розпутний
І страшний тиран.

Тут Тамаш підвівся,
Зблід, неначе мрець.
Та невже це правда?
Та невже кінець?

Та хіба Альону
Він за жінку взяв,
Щоб її в день шлюбу
Пан той згвалтував?

І Тамаш сокиру
Ухопив до рук.
Не знести зневаги,
Не стерпіти мук!

ХІ

«Гей, ви, слуги панські,—
Закричав Тамаш, —
Ви гидкі та підлі,
Як хазяїн ваш!

Ви дарма з'явилися,
Щоб узять рабу:
Я не дам Альони
На страшну ганьбу!

Хай згнию в острозі
Чи в яру на дні,
Та її не бачить
І йому, й мені!»

І за мить єдину,
Щоб кінчить мерщій,
Він ввігнав сокиру
В груди молодій.

Падає Альона,
Згинула краса,
Розлилась кривава
По землі роса.

ХІІ

Так скінчилось свято,
Молода в труні.
Поховали бідну
Родичі сумні.

На її могилі,
Що видніє ген,
Зеленіє липа
І розлогий клен.

Взимку клен і липу
Застилає сніг;
І мороз шукає
Там собі нічліг.

Влітку клен і липа
Зеленню шумлять,
Сонцю щось і вітру
Тихо гомонять.

Люд весною ходить
До дерев отих.
Мужем і жоною
Прозивають їх.

ХІІІ

Много літ минуло,
Много їх пройшло
І подій чимало
Зіллям заросло.

Та віками спогад
Серед люду жив
Про гірку наругу,
Що народ терпів.

Од діда дістались
Згадки ті батькам,
А від них у спадок
Перейшли і нам.

І ось цю пригоду —
Згадку літ страшних,
Я почув недавно
Від людей старих.

Хочете ви знати
Все про Тамаша,
Як жила у світі
Щира та душа?

ХІV

В кайдани сірому
У тяжкі взяли.
У сибірських руднях
Дні його пройшли.

Не побачив більше
Він своїх країв:

Він помер під тужний
Брязкіт ланцюгів.

А що сталося пану?
Як і кожен пан,
Лютував в окрузі,
Наче той тиран.

Та коли кріпацтво
Зникло назавжди,
Пан тоді повісивсь
З люті та біди.

Пустка у палаці.
Страшно в ньому жить!
Лиш мара там ходить,
Наче хоче мстити.

1906

КУРГАН

I

Між пустельних боліт білоруських країв,
В лісовій глушині, над рікою,
Наче пам'ятник той позабутих часів,
Спить прадавній курган самотою.

Дуб крислатий гілками схилився над ним,
Груди всохлими травами вкриті,
Вітер тужить над ним і з зітханням глухим
Сумно згадує дні пережиті.

Там співають улітку дзвінкі солов'ї,
А зимою вовки завивають,
Сонце коси удень розпускає свої,—
А вночі в небі зорі сіяють.

Пропливають там хмари не раз в небесах,
Грім гуркоче страшної години...
Він стоїть, наче пам'ять людська, у степах,
І гутірка про нього там лине.

II

У імлі віковій на горі на крутій,
Оповитій навколо рікою,
Білий замок стояв, шпиль підносячи свій,
І похмуро виднівсь над водою.

Край підмурків його розстелялись поля,
Болота і бори та долини,
І замшілі хатки, де селянська сім'я
У недолі та злигоднях гине.

У тім замкові князь над усім панував,
Чорна слава про нього лунала.
Бідний люд перед ним низько чоло схиляв,
Люта смерть непокірних чекала.

Він проходив, мов кат, по підвладних краях,
В лютім горі там мучились люди.
І благання вставали в невірних серцях,
І прокляття здіймались усюди.

III

Раз у княжому замку був славний бенкет,
Заміж доньку-княжну видавали,
Розливались там вина, мов той водомет,
Співи й музика гучно лунали.

На весілля бучне спозарання прийшли
Красні гості вельможного роду.
І пишніших убрань, ніж на гостях були,
Не було на весіллі ще зроду.

Дві доби там святковий бенкет не стихав,
І під музику чаші бряжчали.
Князь на славу гостей дорогих пригощав,
Що бажали — усе діставали.

А на третій день князь, щоб потішить людей,
Враз надумав утішну забаву:
Наказав він позвать гусяра до гостей,
Що гучну у країні мав славу.

IV

Весь народ знав співця. Пісня-дума в серцях
Відбивалася, люд хвилювала,

І багато пісень і казок в тих краях
Про ті гуслі в народі лунало.

Кажуть, вийде гусяр і погляне навкруг, —
Задзвенять, не стихаючи, співи.
Сон злітає з повік, і спиняється рух,
Затихають діброви і ниви.

Пуща-ліс не гуде, білка, лось не біжать,
Солов'ї на гілках замовкають.
Між високих дерев тихо плеса стоять,
І у рибок плавці завмирають.

Причаїлась русалка і ділько-віщун,
Чайка тугу свою забуває,
І для всіх там під пісню гусярових струн
Дивна папороть цвіт розкриває.

У

Із глухого села гусяра привели
В княжий замок, без краю багатий.
Посадили його там, де клени росли,
Біля входу на ганок магната.

Борода в нього сива, на плечах міцних
Небагата у нього свитина,
І натхнення вогонь в його очах ясних,
Гуслі-струни лягли на коліна.

Він по струнах дзвінких водить пальцем худим,
Віщі гуслі в задумі ладнає.
Б'ється відгомін струн перед замком глухим,
У покоях старих завмирає.

Ось він гуслі свої вже настроїв як слід,
Не поглянув на струни ні разу,
І похмуро сидить сивий зморений дід,—
Він чекає від князя наказу.

VI

— Що ж, співець лісовий, мій гусяре, мовчиш,
Славний речник мого народу?
Ти на гусях своїх нам заграй голосніш,—
За пісні твої дам нагороду!

Заспіваш як слід ти громаді ясній,—
Повні гуслі насиплю дукатів.
Не до серця ти будеш дружині моїй,—
Конопляну дістанеш відплату.

Знаєш волю мою, силу звичок моїх...
— Чув про тебе багато я наче.
Заспівая тобі по заслугах твоїх...
— Починай же, гусяре-співаче!

Тихо слухає князя суворий гусяр,
Тільки брови нахмурились сиві,
Пролунав під склепіннями перший удар,
І заплакали струни журливі.

VII

— Гей ти, князю, що слави сумної зажив!
В тебе наміри в серці погані...
Не купить за червінці пісень гусярів,
Не до серця магнати їм п'яні.

Власну душу згубив би червінцями я...
Гусям, княже, закону немає!
Наче сонце, сія вільна пісня моя,
Думка в небі, мов птиця, ширяє.

Бачиш ліс віковий, і поля, й сіножать?
Тільки їм я скоряюсь думками.
Вільний, княже, карать, вільний голову знять,—
Тільки дум не скувають кайданами.

Здавна грізний і ти і твій замок страшний,
В твоїх стінах і холодно й темно.
Твоє серце — немов цей поріг кам'яний,
І душа — наче темінь підземна.

VIII

Глянь, владарю-магнате, на славний свій край:
Скільки рал на широкому полі!
А чи чув ти, скажи, що співає ратаї?
Як живе у тяжкій він неволі?

Ти заглянь у льохи, до підземних споруд,
Що під замком збудовані білим:
Там конають брати, ти їх кинув у бруд,
Черви точать криваве їх тіло.

Ти все золотом хочеш круг себе прикрить.
Блиском злота ганьби не залити!
Кров людська на дукатах палає-горить,
Кров, якої нікому не змити.

Ти шовки і парчу в самоцвіти прибрав,—
Це кайдани потерті та ржаві,
І усе, що в житті ти, мій князю, наткав,—
Це для шибениць петлі тужаві.

IX

Повно страв на столі,— кості бачу під ним,—
Кості тих, хто стражда у неволі.
Ти частуєш червоним вином дорогим,—
Це ж бо сльози людської недолі.

Замок ти збудував,— щоб отут височів,—
Він — з гладенької цегли й каміння;
Надмогильні це плити з страшних цвинтарів
І сердець скам'янілих ячіння.

Грім музики тебе на бенкеті п'янить,
Бенкетуєш на горе народу...
Та прислухайся, князю, то стогін дзвенить
І прокляття князівському ролу!

Ти тремтиш, ти поблід... Гости — наче мара,
Стихла музика, все заніміло...
Що ж, мій князю, пора вшанувать гусяра!
Та невже я співав так невміло?..

Х

Князь стоїть, князь мовчить, мста в очах
зайнялась.

Все затихло: ні жартів, ні сміху...
І змінивсь на виду, брязнув шаблею князь,—
Лиш луна йшла, віщуючи лихо.

— Гей ти, сонцю рівня! Чи для того я звав
На бенкет тебе княжий весільний?
Ти безумний, гусяр... Звідки ти завітав?
Таж співець ти голоти свавільний!

Ти насміливсь мені проспівати пісні,
Супротивної сповнені сили...
Всім я мстою платив, що в даремній борні
Проти мене перечити сміли.

Я по-княжому, щедро умію платить.
Нагороду дістанеш велику...
Взять співця! Разом з гусями в землю зарить!
Знає хай, хто владар тут довіку!..

ХІ

Оточили, зв'язали співця-старика,
Захопили і гуслі до купи.
І на берег крутий, де шуміла ріка,
На тортури взяли душогуби.

Коло берега дикий обрали куток,
Миттю вирили яму глибоку,
Закопали, ввігнали у землю кілок
І могилу звели там високу.

Теслярі не тесали для нього труни,
По старому не плакали очі...
Змовкли гуслі його, більш не грають вони,
Всюди тиша, немов опівночі.

Тільки княжий там замок гримів, не стихав.
Аж до ранку музики там грали.
Князь гуляв-святкував, князь гостей частував,—
Це весілля у замку справляли.

XII

Пропливли, проминули далекі літа...
На могильнім кургані суворім
Розрослася трава соковита, густа,
Звівся дуб над широким простором.

Над курганом замшілим промчало сто літ.
У народі казки гомоніли:
Раз у рік уночі, кажуть, з гусями дід
Із кургана виходить весь білий.

Гуслі тихо бере, віщі струни бринять
Під рукою старого так вільно...
І співає він щось, що живим не добрать,
І на місяць він дивиться пильно.

Кажуть, хто б зрозумів у тій пісні слова,—
Того б лихо не гнуло погане...
Хочеш — вір чи не вір, та душа ожива,
Як розказують казку кургани.

1910

БОНДАРІВНА

(З народної пісні)

I

Не вітри колишуть лісом,
Не вовки заводять,
Не розбійники юрбою
За здобиччю ходять.

В Україні пан Потоцький,
Пан з Канева родом,
З своїм почтом господарить
Над бідним народом.

Де заїде, бенкетує
Сам він, його варта.
Ні старому, ні малому
Не дарує жарту.

Коли ж де спаде на око
Ще й краса дівоча,—
Він знеславить і збезчестить,
Батьку плюне в очі.

Стогне бідна Україна,
Пана проклинає,
Та Потоцького від карі
Багатство ховає.

І сьогодні живе пам'ять
По цім злім катюзі

На всій чисто Україні
І на Білорусі.

В селах, як кляли донині,
Так і проклиналиють,
У палацах його тільки
Любо споминають.

Про вродливу Бондарівну
І про вчинки пана
Збереглася у народі
Тільки пісня здавна.

II

В славнім місті Берестечку —
Славний Бондаренко.
В нього донька — Бондарівна,
Панночка гарненька.

Отакої вроди в світі
Не було, не буде;
Скрізь про неї говорили,
Як про дивне чудо.

Як малина — її губи,
Личко — як лелія,
Як дві зірки — її очі,
Гляне — світ ясніє.

А з плечей спливають коси,
Ніби сонця коси.
І іскряться, як на сонці,
Діаманти-роси.

Зріст високий, стан привабний,
І гнучка, і рівна.
Як іде вона бувало —
Чисто королівна.

А сьогодні, як ніколи —
Гарна, молоденька,

У корчомі з козаками
Тішиться, раденька.

На гулянні коло водить,
Весело киває,
Причаровує всіх чисто,
Як зоря живая.

Ой, гуляй же, Бондарівно,
З вечора до ранку!
Тебе ворог вже нагледів
Взяти за коханку.

III

На той час у Берестечко
К дружині козачій
Прибукався пан Потоцький,
І слуги ледачі.

Як почув він у корчомі
Голосну розвагу,
Йде туди — свою безчесну
Показать відвагу.

Бенкетує з козаками,
П'є вино із кварти,
До жінок, дівчат смолою
Пристає у жарти.

А найбільш до Бондарівни
Він пристав огидно,
Цілувать, обняти хоче,
Аж дивитись стилно.

Обережно, пан Каньовський!
Буде лихо, буде,
Пам'ятай, що свою гідність
Мають прості люди!

Не дадуть у кривду славу,
Славу та свободу,

Хоч і дужий ти й багатий,
І панського роду.

Ох, зуміє народ часом
За себе вступитись —
Освітить пожегом землю,
Кров'ю шляхти впитись!

Лізе пан до Бондарівни,
За рукава смика,
А та, жартів не збагнувши,
Вдарила у пику.

IV

Страшно, страшно дим пожежі
Уночі клекоче,
Та іще страшніш у пана
Розгорілись очі.

Лізе п'яний з кулаками,
Всіх лякає в хаті:
Всі тепер відповідайте —
Донька, батько, мати!

— Обережно, ясний пане,
З карами своїми! —
Загули старі тут люди,
А молодець — за ними.

Вибіг, кличе пан Потоцький
Всю свою дружину,
А поважні люди учать
Бідну дівчину:

— Утікай же, люба дочко,
Загодя від пана,
Поки день засвітить ясний,
Поки сили стане!

Пан ніколи не дарує,
Не зважа на вроду,

Як не вміє дарувати
Він нікому зроду.

Утікала Бондарівна
В світ з ясної хати,
Обіймала її нічка,
І вітер крилатий

Розплітав їй коси буйні,
Пестив білі груди,
Більше жалю мав до неї,
Як декотрі люди.

v

Утікала Бондарівна
Та поміж тинами,
А за нею три гайдуки
З голими шаблями.

Перебігла гони, другі,
Вибігла на треті,
Та вже сил неvistачає
Бігти так од смерті.

Ой, нещасна Бондарівно,
Відпочинь годину,
Помолися ти за себе,
За свою Україну.

На сирій приляж земельці,
Обгорнись косою,
Нехай серденько дівоче
Прийде до спокою.

Думай думку, що́ чинити
У біді поганій,
Коли панські посіпаки
Приведуть до пана!

Не прийшлося спочивати
Довго Бондарівні, —

Налетіли, одшукали
Посіпаки гнівні.

З диким сміхом учепились
За коси і руки,
Потягнули нещасливу
На великі муки.

Нічка темная гляділа,
Ще темніша стала,
Одна зірка миготіла,
І тая пропала.

VI

Хто голубку оборонить,
Вбереже від згуби,
Як коршаку попадеться
У пазурі грубі.

Вирве серденько нещасній,
Вип'є кров червону,
Кине коршак тільки кості
На землю сонну.

Зостанеться тільки пам'ять
В зраї голубиній,
Що забрав хтось їх голубку
У злобі неспинній...

Притягнули Бондарівну
До пана в світлицю,
Як злочинницю якую
Чи як чарівницю.

Одяг дівчини подертий,
Розплелися коси,
Тільки в очах стигнуть сльози,
Як улітку роси.

Чи то сльози з кривди злої,
Чи з гіркої злості,

Що к чужинцю без прохання
Привели у гості.

Стала мовчки перед паном,
Мов калина тая,
Що у лузі над рікою
Вітер нахиляє.

Та й збирає у голівці
Думоньки дівочі,
Сміло дивиться, безстрашно,
Ворогові в очі.

VII

Посадив пан Бондарівну
У кутку на лаві,
Ніби тую молодую
У весільній славі.

Заставляє стіл дубовий
Ситою їдою,
Вина, мед шумують в жбанах
Піною густою.

Мало й цього: пан вельможний
Заклика музику;
Урочисто починає
Він гульню велику.

Не чекає Бондарівна
Тут собі потіхи
І не вірить панській ласці
І панському сміху.

Ручки білі заломила,
Звісила голівку,
А тимчасом пан Потоцький
Вийшов у боківку.

І приносить він рушницю,
Кулю забиває,

В руки взяв і Бондарівну
Голосно питає:

— Ну, що хочеш собі вибрати,
Пишная панянка:
Із панами розмовляти
З вечора до ранку,

І зі мною пий, гуляти,
Ночі коротати?
Чи навіки свої кості
В землю заховати?

VIII

Задрижало з помсти серце,
У грудях клекоче,
Похмурніли чорні брови,
Заїскрилися очі.

Не таку бачиш, пане,
Ти перед собою,
Що захоче честь і славу
Продавать з тобою.

Зоставляй собі палаци
Й золото своє ти,
Пий ти сам заморські вина
І носи саєти.

Пий, гуляй собі з рівнею,
Поки ваша сила,—
Бондарівні більше мила —
Аніж ти,— могла.

Не продасть вона дівоцтва,
Як ти, пан, сумління;
Не страшні твої погрози,
Мук важких терпіння.

Перед паном із Канева
Горда дівка стала,

Сміло глянувши у вічі,
Сміло відказала:

— Дужий ти з своїм багатством,
Я ж його не прошу:
Мій народ, і правда в мене,—
В тебе ж тільки — гроші!

Чим з тобою пить, гуляти,
Ночі коротати,—
Краще вже назавжди кості
В землю заховати!

ІХ

Тут як стрілив пан Каньовський
В її ліве ухо,—
Стало нашій Бондарівні
Зразу темно й глухо.

Полилася кров червона,
Серденько зомліло,
Повалилась на земельку
Як берізка біла.

А розплетенії коси,
Як срібло осоки,
Впали пасмами хвилясто
Коло неї збоку.

Лиш з докором сумовитим
Очі поглядали,
Ніби всіх спитать хотіли:
За що покарали?

Та й заглянули глибоко
Ворогові в серце:
Сам собі не рад Потоцький,
Вже він не сміється.

Сам себе він проклинає
І нічку прокляту;

Кличе батька, кличе матір,
Щоб дочку забрати.

Як приходив Бондаренко,
А з ним Бондариха,
Над дочкою голосили,
Голосили стиха.

Ой, ламали свої руки
Старий зі старою:
— Наложила, доню наша,
За всіх головою!

Х

Забирали батько, мати
Доньку-нещасливцю.
Несли тихо, обережно
Свою помічницю.

Де йшли з нею — кров червона
Капала поволі
Та блищала по тій стежці,
Як роса на полі.

Як принесли Бондарівну
У світлицю нову,
Та й поклали потихеньку
На лаву дубову.

Прибирали, як до шлюбу,
В фату і вельони,
Заплітали в буйні коси
Кісники червоні.

Позолочені на пальці
Персні надівали,
У сап'янні черевички
Ніжки обували.

З рути-м'яти їй віночок
Плели у домівку,

Як корону королівні,
Клали на голівку!

Збили з дошок обтесаних
Білу домовину
І поклали в ній нещасну
Забиту дівчину.

Спить сном вічним Бондарівна,
Та більше не встане,
А по ній старі співають
«Вічне спочивання».

ХІ

Неспокійний пан Потоцький
У своїй провині,
Що вчинив такую кривду
Ні за що дівчині;

Хоче гріх тяжкий загладить
І провину збавить;
Бондарівну хоч по смерті
Думає прославить.

Він спішить на поховання,
В пишноті, порану,
Шовком каже оббивати
Труну дерев'яну;

Брати, скільки треба буде,
Шовку та атласу,
Щоб труну її оздобить
В золоті кутаси.

Загадав копати яму,
Мурувати мури,
Щоб могилу не розмили
Ні вода, ні буря.

Загадав слать до могили
Стежку килимами

І посипать килими ті
Білими квітками.

Як понесли Бондарівну
В вічну хату жити, —
Загадав він грати музикам
Тихо-сумовито.

Як спускали Бондарівну
На той світ великий,
То іще сумніш заграли
Панській музики.

ХІІ

Поховали Бондарівну,
Вбрану в квіти білі,
Тільки гніву українців
Поховать не вміли.

Довго міг народ терпіти,
І помститись вміє,
Як дошкулить люта кривда
Пана-лиходія.

Вість про страту Бондарівни
Скрізь пішла, як море.
Зашуміла Україна —
Горе панам, горе!

Бондаренко сход. скликає,
Зла стерпіть не може;
Військо сильне він збирає,
Дужче за вороже.

Задиміли у пожарах
Панській садиби,
Полилася кров рікою
На луги, на скиби.

Ой, даремно проти нього
Військо шле Варшава, —

Вже козацтво натерпілось,
Битва йде кривава.

Скільки крові розлилося,
Не будем казати,
Бо тоді своєю кров'ю
Треба б нам писати.

А від долі Бондарівни,
Із тої години
Зосталася тільки пісня,
Що по світу лине.

1913

БЕЗ ІМЕННЕ

Поєма

I

Спочатку воно шелестіло
Зовсім несміло,
А потім лизнуло віконце
Тихе, як сонце.

Назавтра зняло голосочок,
Ніби дзвіночок,
І вдалині продзвеніло:
Хвилю збудило.

Дня третього чуть було гомін:
Не жаль, не спомин,
А сповнений вільної сили,
Для серця милий.

А далі воно зашуміло
Ой, та ж і сміло!
Аж в світ покотилось луною,
Кличем до бою.

Пішло буреломом лісами,
Понад хатами —
Кинуло слово повстання
Проти кайданів.

Сила розкута повстала:
Буря! Навала!

В квіти червоні вдяглися
Гони й узлісся.

Ось так почалось у нас тихо
Тее все лихо,
Що всі білоруськії межі
Встали в пожежі.

II

Мости трухляві спалено
І ланцюги старі,
Підведено підвалини
Під нові прапори.

Росте до неба синього
Дім для нових столть...
Ворота не зачинено:
І куме й свате, йдіть!

Не слухайте по закутках
Ворожу ворожбу:
«Чи довго святкуватиме
Цей лад свою — сівбу?»

В цей час сівби великої
Одвічна лють не спить —
Голодним вовком рикає,
Гадюкою сичить...

Ідуть до нас і радяться,
Міркують сват і кум.
Ніхто не докопається
До їхніх слів і дум.

Ой, кривдо людська! Межами
Одвіку ти ішла,
Мечами і пожежами
Втішалась, як могла.

Коли ж ти забобонами
Покинеш годувать,
Над батьківськими гонами
Тугу петлю стягать?

III

Та й була ж в нас розмова, була
Дуже гарна й гучна розмова! —
Не одходили од стола
Гості, ласі до страв медових.

Мов на ярмарок, в рідний край
Всі зліталися щонеділі
На пшеничний наш корсвай,
Наче мухи ті зголоднілі.

Тепле макове молоко
Випивали у білоруса.
Так пили його, що аж текло
Через горло саме і вуса.

Після меду й всіляких страв
Їм ще мусили бути вдячні:
На сопілку музика грав,
Щоб пилося їм та їлося смачно..

Та прийшов несподіваний день:
Довелось їм платити за гуляння,
Бо задурно такого ніде
Не зустрінете частування.

Ну, й розплата ж була — хоч куди!
За питво та за їжу відразу;
Задиміли маєтки й сади,
Розігнав цей вогонь заразу.

Хто потрапив до рук — заплатив,
Інші геть за моря поспішили
Од розкутих, веселих ланів...
Значить, нам ще не всі заплатили!

IV

Було воно колись-то,
Коли, як жовте листя,
Жили ми й не жили;

Минали дні імлісті,
І в далі променисті
Ми вийти не могли.

Гнав листя лютий вітер
По всім широкім світі,
За хутір, за село;
Давило лихоліття,
Безладдя, безпросвіття
Тугу петлю плело.

Оце така слава,
Як пошесті проява,
Бродила по світах,
Аж доки днів ласкавих
Усмішка золотава
Не освітлила шлях.

Гадюкою безсило
Враз лихо заніміло..
— Іде,— кричать,— вістун!..
І хтось підвівся сміло,
І слово прогриміло —
Як помста, як перун.

Од заклику пророка
Хитнулись темні роки,
Стяг підняла весна,
І по землі широкій
Побігли свіжі соки —
Святкова новина.

Селяни і селянки!
Чарівні обіцянки
Збуваються для вас;
На вільне поле зранку,
Виходьте, дружні ланки,
І сійте в добрий час!

У

Ми встали співом-казкою
Над чорною пов'язкою
Минулих лихоліть.

Ми йдем, хоч ворог ляскає,
Приспаги хоче ласкою,
Погрозами спинить.

Та не зломить — не виломить
Ні іклами, ні вилами
Того, що ожило,
Воскресло над могилами,
Над селами похилнми
Минулому на зло.

Не взять руками голими
Того живого полум'я,
Що, ніби огнецвіт,
Веселими сокблами
Над горами, над долами
Розносить іскри в світ.

. . . . .
А гони вже розорані,
І панські сили зборені
Втопили ми на дню.
І жорна, вік не зморені,
На зерна чисті, зоряні
Чекають вже давно.

А личаки й онучини
Розплетено, розкручено,
І давній сон — як дим...
Справляй свої заручини,
Відданице засмучена,
З веселим молодим!

Лявониha... Метелиця!..
Підволь, підволь ясне лице,
Дударю, дужче грай,
Околиці і села ці,
Під ноги сонцем стеляться...
Господарю, вставай!

VI

...І пішла, і пішла
По ланах квітчастих —

Од села до села
Розмовонька часта:

На по́куті Білорусь
В хаті своїй сіла,
Чарка меду у руці,
Поглядає сміло.

Сидить горда, сама
Собі господиня,
А вдяглася вона —
Ніхто не закине:

На голівці вінок
Із волошок синіх,
А круг стану поясок
Червоний, весільний.

Поглядає навкруг —
Чи ж як слід весілля:
Треба всім догодить
І хлібом і сіллю...

А в тутешніх музик
Капела гучная.
Хто в дуду, хто під смик, —
Йй весілля грають.

Так говорять-гудуть
Вірні її діти,
А із заходу чуть,
Що кажуть сусіди:

— Бач, вона з мужиків
Уже ввійшла в люди!
А за кілька років —
Що тоді вже буде?!

VI

Ой, музі́ка гучно грає,
Тане вічний сніг!
Нагаїв уже немає,
Не свистить батіг.

Сіли маком дуки злії,
Що на вільний люд,
Не шкодуючи, помії
Виливали тут.

Більше пана в нас немає —
Вигнала Москва.
Пан Варшаву пропиває,
Гонор пропива.

І над вільними ланами —
Ми господарі,
Молотами і серпами
Дзвоним до зорі!

Наче бджоли, без утоми
Ми через поля
В улик мед несем додому,
Як одна сім'я.

Сходимся до гурту й лічим
Бідних у селі,
Хто спізнився — дружньо кличем:
Йдіте до землі.

— Скільки, — хтось пита тривожно, —
Скільки ж вас буде?
— Гей! Дорогу, пан вельможний!
Білорусь іде!

Ой, музика гучно грає,
Тане вічний сніг!
Нагаїв уже немає,
Не свистить батіг.

VII

Газ. «Сав. Беларусь» в день виходу її 1000-го номера

Треба славу нам, яку віками
Всі ми славно боронили,

Вишить світлозорими вогнями
Щоб вона повік ясніла.

Бо пильнує хитрий ворог
Тих, що спиняться в знемозі,
Що самі в червоних зорях
Задрімають на дорозі.

* * *

Треба бити молотом шосили,
Сталь розпечену кувати
Так, щоб насміятись не посміли
З нас оті сичі прокляті.

Бо пильнує хитрий ворог
Тих, що спиняться в знемозі,
Що самі в червоних зорях
Задрімають на дорозі.

* * *

Треба рук прикласти нам до діла
Більше й більше якомога,
Щоб із сонця викута ясніла
У майбутнє нам дорога.

Бо пильнує хитрий ворог
Тих, що спиняться в знемозі,
Що самі в червоних зорях
Задрімають на дорозі.

* * *

Треба нам ще днів і днів немало
Серцем, думкою своєю
Пізнавати світ, щоб сонцем сяло
Щастя наше над землею.

Бо пильнує хитрий ворог
Тих, що спиняться в знемозі,

Що самі в червоних зорях
Задрімають на дорозі.

ІХ

Іще не всю роботу зроблено,
Не вся ще нива в нас дожата,
Іще країни постать згорблена
Була й лишилася горбата.

Ще десь лукава ласка панська
На білоруську сіла спину.
І крутить з підлістю поганською
Нам господарство без упину.

Ще там панич рукою ласою
Безчестить вроду білоруски
І лічить долари за касою,
Що здер у нас із ниви-смужки.

І наші сестри, ще знедолені,
За няньок служать і сьогодні
І в ярмах стогнуть поневолені
Брати, як ми колись, голодні.

Ще там устануть димом-хмарою
В червонім полум'ї пожежі.
І гнів паде страшною карою
І розіб'є тюремні вежі.

Х

Ми спадщину залишим поколінням,
Але вже не таку,
Яку взяли од предків на руїні
В годиноньку гірку.

Інакше в світ, інакше піде в люди
Нащадок-володар,
Згинатися не буде він, не буде
Пить з недопитих чар.

Далась нам стежка, на якій упасти
Могли ми без мети.
Але ми прокладем свій шлях до щастя,
Щоб сміливо іти.

На плечах предків виростили вежі,
Де продавали нас,
А ми залишимо своїм нащадкам межі
Прекрасні без прикрас.

Лишили нам полуду ненависну
З минулих чорних днів,
А ми залишим визволення пісню
І вільний край батьків.

1924.

БОРИСОВ

1

Тече у світ ріка Береза,
Тече сьогодні, як і вчора,
Де верби хиляться старезні,
Де берег вкрито темним бором.

Береза напуває широ
Колгоспи, фабрики, заплави,
І на плечах несе у вирі
Плоти та баржі, пароплави.

Тече ріка одвіку плавно,
Тече, ми на долини, скелі;
На берегах Берези здавна
Постали скрізь міста і села.

Постав Борисов у долині,
Стоїть над річкою в задумі:
Яким він був, про віщо нині
Йому співа Береза в шумі.

2

Тут князі владали,
Королі лукаві,
Й царі царювали
У кривавій славі.

Тюрми будували,
Кували кайдани.
На народнім тілі
Ятрилися рани.

Були війни, битви,
Сльози, кров струмились,
Шведа, Бонапарта
Сліди залишились.

Німець у Березі
Напував тут коні;
Вільгельмова згряя
В пам'яті й сьогодні.

Без жалю, «культурно»
Всі тут грабували,
І сіряк останній
З бідняка знімали.

Край цей плюндрували
Зовсім недалеко
У недавні роки
Гітлерові предки.

А панів навалу,
Іх тортури, страти,
Будеш ти, Борисов,
Завжди пам'ятати.

Пам'ятає навіть
Комсомолець нині,
Як жили в неволі,
У лихій годині.

Паші привітали
Тебе, мій Борисов,
Кулею, петлею
І пожарів приском.

Генерал Шептицький,
Проклятої слави,
Тут справляв залізом
Свій бенкет кривавий.

Але до загину
Йому не вдалося
Споелить ідею,
Як наше колосся.

Генерал Шептицький,
Найясніший пане!
Чобіт твій жандармський
Більше тут не стане.

Вже тобі не бачить
Шибениць, погромів,
Що творив ти, пане
Польської корони.

Вже трудящі мають
Зброю для удару,
І на твою кару
Буде грізна кара.

3.

Понесла Береза
Кров людську у море,
А із кров'ю разом
І велике горе.

Повішені сім'ї,
Діти невеселі,
Спалені пожегом
І міста і села.

Спалений Борисов
Збувся окупантів,
В праці більшовицькій
Устає гігантом.

Як рожева квітка,
Устає з руїни,
Фабрики, заводи
Знов буде нині.

Димарі під небом,
Дим у голубизні;
І гудки лунають
По усій вітчизні:

Березинським буйним
Комбінатом сміло
Запишавсь він нині
Перед світом цілим.

За сірник,— за наші
Вогники чудовні,
Золотом пам платять —
Бери жмені повні.

А народ робочий —
Молодці всі, друзі!
Такий знайдеш тільки
В Радянськiм Союзі.

Пращое ударно
І журби не знає,
Бо він син достойний
Радянського краю.

Він ходив походом
На ворожу силу,
Нині в праці славить
Батьківщину милу.

Гордий в своїй силі,
Гордий в своїй владі,
До верстата став він
Непохитно й радо.

4

В фабриках, заводах
Гомін всюди лине:
— Пам'ятник ми Леніну
Поставить повинні.

Пам'ятник вождеві
На довічну славу,
Що весь вік боровся
За народну справу,

Так пішла цехами
По усіх бригадах
В робітничій масі
Важлива нарада:

Скільки дати хто може
З заробітку свого
На цю славну справу,—
Та й збирає недовго.

Це була не жертва,
Це були не гроші,
Що несли трудящі
Старші і молодші,—

А частинку серця
Хотів кожен дати —
Ленінської справи
Славу підіймати.

В Борисовськiм парку
Височить могутньо
Пам'ятник вождеві,
Для віків майбутніх.

5

І помер старий Борисов,
Встав Борисов новий,
Не димлять вогні пожарів,
Не бряжчать окупи.

Проминуло лихоліття,
Бурі, завірюхи;

Але ти, Борисов новий,
Не дрімай, а слухай!

Не впадай у сни спокійні
Під щасливим небом:
Хитрий ворог за межею —
Пильнувати треба.

6.VII. 1934 р.

НАД РІКОЮ ОРЕСОЮ

І. ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Є пісні і думи,
І казки найкращі
Про болото наше,
Про поліські хаші.

А не чув я пісні
Про комуну смілу,
Славних комунарів,
Іх сім'ю зміцнілу,—

Як ці люди щиро
В нетрях, де завали,
Для всього Союзу
Славу прибавляли.

А не чув я пісні,
Щоб у ній співалосьь,
Як всі комунарки
В роботі змагались.

На багністім полі,
В трудовім поході
Сил не шкодували
Й молоді вроди.

А не чув я пісні
Про героїв славних,

Що багно скорили
На безмежних плавнях,

Що, йдучи навпроти
Труднощів тривожних,
Вийшли на шлях рівний,
Вийшли переможно.

І не чув, не чув я
Голосної пісні,
Що співа сьогодні
Молоде Полісся.

II. ПРО МИНУЛЕ

На колоді ворон
Сумно дзьоба звів...
Про минуле чорне
Приснилось Полісся.

Що були колись там
Трясовиська-нетрі,
Вкриті прілим листям,
В хашах, в очереті...

Піде там людина —
Засмокче, й немає,
З душею загине,
Сліду не лишає...

Звірі ходять хижі,
Дикі гуси, круки,
В темряві і тиші
Вужі та гадюки...

Ведмідь смокче сонний
Лапу у барлозі,
Ходять безборонно
Серед нетрів лосі.

Вепр іде, веприха,
Слідом тічка вовча,

Там усяке лихо —
Серед дня і ночі.

Десь хитнеться човник,
Ніби домовина,
Сунеться безмовний,
Никне в трясовині.

Знов Полісся красне
Воскресне весною,
Заросте, нещасне,
Дикою травою.

Соловейко тільки
В гіллі защебече,
Про щастя сопілка
Заплаче під вечір.

Нових літ назичить
Зозуля крізь віти.
Бабуся полічить,
Чи довго ще жити.

Й знову, як могила,
Полісся замовкло,
Знов спить його сила
Під багном поживклим.

А люди? а люди?
Їх мало — не мало,—
Запалися груди,
Нестатків навала.

На грузькім багнищі,
На піщаних купах,
Мов на попелищі,
Живуть у халупах.

Живуть люди в хатах,
Їм лапті сплітати,
Щоб з торбою в латах
Іти старцювати.

Під шум безконечний,
Де берези й сосни,
Ралом недоречним
Орють пісок млосно.

Їх розум болото
Тримає в полоні.
Темнотá-темнота,
Ростуть забобони.

Спогади недавні
Про літа нужденні
Лізуть у мовчанні
Крізь кущі зелені.

Крізь літа і зими
Йде прислів'я всюди:
— Поліщуки ми,
А не люди!

ІІІ. ЗАШУМІЛО, ЗАГУЛО

1

Зашуміло, загуло,
Мов земля збудилась.
У поліськеє село
Вістка докотилась.

Люду хмара напливла,
Птаство піднялося,
Небом синява імла...
Звідки узялося?

Українців гомін чуть,
Чути мову нашу.
Мов на ярмарок, ідуть
На багнисту пашу.

Безліч хлопців у шапках,
Дядьків бородатих,—
Гострі пилки у руках,
Сокири, лопати.

Щось та буде тут тепер...
— Нічого не буде! —
Хитро думали в четвер
Поліській люди.

А в неділю, ледь зоря,
Загули сокири,
Од лопат боліт кора
Рветься, наче шкіра.

Шум і гомін навкруги,
Мов на тому гриці,
А лопати — в ґрунт тугий,
А сокира свище.

Ріжуть в торфі перший штих
У воді по груди,
Кров бушує в жилах їх —
Не бояться люди!

Люди знають, — вийдуть так
Із біди лихої,
Тут вони залишать знак
Слави трудової.

Тут канава — мов струна,
Ще канава — поруч,
Всі похожі, як одна,
Ліворуч, праворуч.

Звірину зганяє страх,
Шум її лякає —
І по торфу й по корчах,
Скрізь воша втікає...

На гектари обвели
Канавами петри,
Далі мірять почали
Вже на кілометри.

Магістралі аж ген-ген
Рівно пролягають,
Торфовища день у день
На сівбу чекають.

Магістралі, дренажі
Шлях у негрях значать...
Ой, даремно ворожив
Поліщук невдачу!

Недобачив поліщук
Із вікна старого:
Йдуть без гніту й давніх мук
Нові дні до нього.

Бо звільнив болота з пут
З драговиння, глею
Героїчний вільний люд
Працею своєю.

2

І лежать канави,
Рівні магістралі,
В них вода річками
Пливе далі й далі...

Біжать по Оресі,
Там, де досить пусток —
Цілина болотна
Залягає густо.

Магістралі землю
Смугами розбили, —
Скільки ж тут роботи
Для людської сили,

Щоб луги придатні
І родючі стали,
Щоб по рівнім полю
Трактори співали,

Щоб високий, буйний
В торфовищі чистім
Звівся очеретом
Колос золотистий.

Чекає Полісся
Людей смілих, жвавих,
Щоб прийшли і дружно
Узялись до справи.

Рук воно чекає,
Нових, господарних,
Друзів непохитних
І бригад ударних.

Хутко люди прийдуть,
Огнища розложать,
Геть усе болото
В багнищ одворожать,

Бо чутки проходять
По усій країні,
Що скарби знайшлися
В болотній пустині.

ІV. КОМУНА

1

Їх сім з'явилося по весні
Світ новий будувать,
А восени прийшло іще
Їх сімдесят і п'ять.

З Самарської дивізії
Було найбільше їх —
Болотних мужніх піонерів,
Охочих, запальних.

Прийшли і фрнзівці орать
Безмежну цілину,
На сонних землях вікових
Заводить повину.

Так само і з Чонгарської
Дивізії в ті дні
Сюди усіх їх вісім
З'явилося навесні.

Бажання новий лад творить
Сюди їх привело,
Надія, віра в кращий час —
Багатство їх було.

І смілим не страшні були
Ні холод, ні біда,
Ані сльота, ані сніги,
Ні крижана вода!

А Заболоттям той бугор
Звав полішук-бідар,
Де ногу перший раз своєю
Поставив комунар.

Болото, багнища, дригва,
Хоч як там називай,
Але ступив тут більшовик —
Він змінить сонний край.

Сокири, пили і шатри
З собою принесли,
І дружно, мов сім'я одна,
У наступ всі пішли.

Одні в дригві корчують гать —
Угору йдуть корчі,
А другі варять в казанах
Звичайні їм харчі.

А треті там стягають ліс,
Щоб збудувать барак:
В наметі добре влітку жить,
А взимку — вже не так.

Корчують петрі день у день
Уздовж, ушир, углиб;
Намети білі ставлять вслід, —
Других нема селіб.

За кроком крок, за метром метр,
Щораз новий гектар,
Ясніє поле торфовищ
Від сонця із-за хмар.

Кипить робота, як ніде,
 Горить, аж креше з-під руки,—
 Що значить, труд в громаді йде —
 Який тут зліт, розгін який!

Здавалося б, чого хотіть,—
 Щоб всяк трудився і співав.
 Але павук прокляту сить
 В сім'ї Комуни поснував.

Той, інший, хмуро позира,
 Мов хто з ножем ішов на них.
 Прорветься лайка там стара,
 Немов гадюка в серці їх.

В Комуні лад хтось роз'їда,
 Щоб менш добра, а більше зла.
 А де взялася та біда —
 Причина тут проста була.

Бо із восьми чонгарців — п'ять
 Невдалі вийшли трударі:
 Не вміли скинути-порвуть
 Ще пута власницькі старі.

Комуна їм була невтям,
 Трималися, мов дикуни;
 Намет, і той окремо там
 Собі поставили вони.

До праці мало в них часу,
 А більше десь гуляють, сплять,
 Громаду баламутять всю
 Негідних «комунарів» п'ять.

Їх праця — курям лиш на сміх,
 Живуть, не знаючи турбот,
 А як посієш — так пожнеш,
 Такий добудеш обмолот.

Робота падає в них з рук,
 Та ще й давай — крути-мели:

Щоб жить без наглядю́ й спонук,
Окрему ділянку взяли.

Тож на «загоні» на «своім»
Тупцюються, мов тумани;
В такій безглуздій праці їм
Не дочекається весни.

І комунарам їх терпіть
Уже не стало більше сил;
Нехай засіка так стоїть,
Ніж осідатиме в ній пил.

Неспокій хлопців розбудив,
Зійшлася молодь бойова,
Прийшов на збори, як завжди,
Товариш Модін — голова.

І слово взяв, і каже так:
— Не богадільня тут у нас
Для ледарів та для гуляк,
А місце для трудящих мас.

Мо' хліб смачний вам дармовий,—
Але мала таким ціна.
Комуні не потрібні ви,
Без вас обійдеться вона.

Один з п'яťох:

Так як же так?
Роби, роби,
Одно багно,
В болоті спи.

Ні сну тобі,
Не в час їда,
Куса комар,
Смердить вода.

Один з комунарів:

А щó б собі хотіли —
Щоб з пуху ковдри білі?

Чи, може, на весіллі
Гулять вам на похміллі?

Щоб на столі млинців і сала
Гора високая стояла,
Щоб зовсім не робить нічого
Ані собі, ані для кого?

Другий з п'ятьох:

Ти баляндрасів
Нам не мели,—
Ми вільні землі
Всюди б знайшли.

Не треба нам
Твоїх болот,
Де ноги сам
Зламає чорґ!

Один з чонґарців

(до п'ятьох):

Та як не сором, як не стид
Отак поводитися вам!
Чонґарці досі ви були —
Та не рівня тепер ви нам.

Як добрих, радо вас прийняв
Комуни вільний колектив,
Щоб дружно, ширю, без понук
З нас кожен у Комуни жив.

І правду каже голова,
До слів його і я додаю:
Ви нашу зрадили сім'ю,
Не місце у Комуни вам.

Другий з комунарів:

Та що з ними панькатись,
Та що воловодитись?

Без таких комунщиків
Ми зможем обходитись.

Не нам з відщепенцями
Такими брататись,
З такою «бригадою»
Час нам розпрощатись!

Третій з комунарів:

Під партійним керівництвом
Боремось за якість,
Уряд нам іде назустріч
І наша громадськість.

За всім пильно наглядаєм.
Оком господарським,
Руйнувати не дозволим
Лад наш комунарський.

Чи то ледар, чи прогульник —
Тут не жить такому...
Забирай манатки з хатки,
Вибирайся з дому!

Голова Модін

Товариство, тихше!
А то вже надто гучно,
У нашій громаді —
Нібито й незручно.

Із ваших всіх промов
Тут ясно нам одно:
З Комуни слід було
Їх виключити давно.

Але, як кажуть, краще
Хай пізно, ніж ніколи,
Я голосую справу,
Як бути? — Ваша воля!

За виключення хто з вас? —
Піднести прршу руки.
Хто проти, хто утримавсь? —
Нема! Без туги й муки

Пройшло одногосно,
Щоб їх, за панську вдачу,
Всіх виключить з Комуни —
Чонгарців п'ять ледачих.

Четвертий з комунарів:

Та видать їм папери
І приписать за кару, —
Щоб їх в Союзі знали,
Які з них комунари.

. . . . .

А чонгарців троє
Працюють і нині
У тій комунарській,
Братерській родині.

3

Як з плеч гора скотилася, —
Йде про Комуна слава.
З «п'ятіркою» упорались —
І далі знов за справу.

І думи прояснилися
У комунарів наших,
Комуні новоствореній
Вже розбрату не страшно.

Кипить робота трудная
Од рання і до ночі,
Ніхто не йде з докорами —
Такий-бо люд робочий!

Осушна ланка шириться,
Зійшли в канави води,
І грають пили теслярів,
На дошки йдуть колоди.

Одні на торфовищі —
Щоб сіять без зупинки,
А другі тешуть дерево
Найкраще під будинки.

Так місяці проходили,
І впливло до всього:
Невистачає дечого
Комуні молодого.

Вони усі огледілись,
Що в них нема жіноцтва,
Без рук жіночих важко їм,
Чоловікам, жилося.

* * *

Сход. На сході, як годиться,
Голова — товариш Модін,
Пильним зором строгі лица,
Сход очима він обводить.

— Хочу взять коротке слово,—
Руку в роздумі підносить,—
Що Комуні нашій новій
Женщин треба,— от і досить.

— Треба! Треба! — стоголосно
Обізвалась щиро маса,
Аж луна пішла у соснах
І від тенора й від баса.

— Голосую! — каже Модін.
— Так прийнять! нашо молоти...
І схвалили, тут і жоден
Не сказав нічого проти.

— Отже,— далі Модін каже,—
Ви по черзі в села шкварте,
Хай лиш кожен з вас розважить,
Як і що робити варто.

Ліквідуйте господарства —
Поросят, овечок, коні,
І привозьте у. Комуна
Комунарок хоч сьогодні.

Хто жонатий — вези жінку,
З подушками й без подушки,
Хто не мав жони, — без ліньки
Пошукай собі подружку.

Після мудрої промови
Ідуть весело до хати,
Всі радіють постанові —
Нежонаті і жонаті.

Як жениться, так жениться, —
Хлопці раді постараться, —
Краще буде у світлицях,
Дружніш в полі піде праця.

А в роботі на болоті
Немала там буде поміч,
Бо вже жінка при охоті
Не поступиться нікому.

* *
* *

Шум і гомін кругом, —
Що зашумувало?
То Комуна уже
Вдвічі більша стала!

І робота пішла
Там скоріш удвоє,
Комунарський народ
Ходить буйним роєм.

Йде у світ новий рік, —
Дев'ятсот тридцятий;
Який буде, який:
Бідний чи багатий?

Дні біжать, як вода,
Сніг водою сходить,
Своє право весна
На землі заводить.

Ліс зелений озвався
Голосами дзвінко,
Над полями кричать
В небі жайворінки.

А в Комуні, дивись,
Незвичайне свято:
Вже трьохсотий гектар
Засіяв їм трактор.

Походжають собі
Комунари горді —
Це ж бо перша сівба,
Буде хліб в господі.

Походили собі,
Та й знов на болота —
Буде чистить, орать
Їх ударна рота.

4

Зробили чимало
Комунари тут:
На межі болота
Будинки ростуть.

Хати та обори,
Треба й ще робить,
Стали рівним рядом,—
Стало легше жить.

Швидко збудували
І млин паровий,
При нім лісопильню
На два постави.

Млин гурчить та меле
Зерно на муку,
Ріже лісопильня
Дубок по дубку.

На тій лісопильні
Тесля працював,—
Кожен комунара
Борисенка знав.

Підкладав колоди,
Дошки він знімав,
Та в руках невтомних
Долі не втримав.

Якось на роботі,
Хто б чекав цього,
Одлетіла дошка,
Вдарила його.

Вдарила без жалю,
Мов обухом тим.
Тут народ зібрався
Натовпом густим.

Понесли на ношах,
Клали в ліжко з нар;
Три дні і три ночі
Вмирав комунар.

І помер цей воїн
За лад комунарський;
Вже йому не треба
Ні трудів, ні ласки.

На могилу свіжу
Капнула сльоза;
Сердечну промову
Голова сказав:

«Спи, наш Борисенку,
Комунарський син.

У комуні нашій.
Був ти не один.

В Армії Червоній
Вірний був солдат,
Полк тобі був радий,
Командир був рад.

Комунаре любий!
Рано, брате, згас.
Комуністом вірним
Був на варті в нас.

Спи, наш Борисенку,
Пухом будь пісок!..
По тобі zostався
Твій малий синок.

Він тебе замінить,
Не зрадить тобі —
Першим буде в наші!
Оранці й сівбі.

Буде він ударник,
Буде бригадир...
Спи, наш Борисенку,
Праці командир!»

Сипнули землею
На його труну;
Нагорнули мовчки
Могилу сумну.

Комунарки збоку
З тугою в очах, —
Свого комунара
Провели в сльозах.

Та ще й голосили
Бабусі тепер:
— На кого ж покинув?
— Ой, нашо ж помер?

Іде будівництво,
 Іде корчування
 Усе далі, ширше,
 Щиро, безнастанно.

У Комуні школа,
 Електрика, ясла,
 Вже чадна лучина
 Назавжди погасла.

На лугах пасуться
 В чередах корови,
 Іржуть ситі коні,
 Скрізь городи нові.

Як з оселі оком
 Кинути навколо,—
 Далеко, далеко
 Розляглося поле.

Трактори виходять
 Над Оресу-річку,
 Торфовище ріжуть
 Дискамі на січку.

Жито і картоплю
 Ще й овес, капусту
 Засівають, саять
 На тій скибі густо.

Заздрить вже болоту
 Й «мінерал»¹ убогий:
 Бо врожай — на торфі,
 А на нім — нічого.

Так росте, росте все
 Небувалим зростом,
 І, здається, збоку,—
 Все так ясно, просто.

---

¹ «Мінералом» звуть ґрунтовий шар, щоб одрізнити його від болота.

Ніби споконвіку
Так усе зростало
І само собою
Багно полем стало.

То лише здається...
Все зробили руки,
І їх не забудуть
Нащадки-онуки.

Чим зробили люди
Болотні ділянки —
Свідком моя пісня,
Співанки-веснянки.

Тисячу гектарів
Та іще із треста
Засіяно збіжжя
На болоті чистім.

* * *

Сам сівбу я бачив,
Я ходив у полі,
На життя Комуни
Надививсь доволі.

Дуже дивувався
Справою чудною:
Ніби їх робота
Йшла сама собою.

Як не придивлявся
Пильно, та одначе
Ніяких пригінчих
Там я не побачив.

Самого начальства
Там не чуть, не видно...
Як же так, без панства,
Без принук огидних?

А іще й таке там
Дещо я завважив,
Що для чужоземця
Здалося б міражем.

Перед цілим світом
Мушу ще відзначить:
Що людей сумних там
Не прийшлося побачить.

Не було в Комуні
Тужного зітхання,
Суперечок, чварів
Або нарікання.

6

До радгоспу «Сосни»¹
Рейки — наче струни.
Це вузькоколіяка
Йде аж із Комуні.

Провели ударно
Хашами густими
Її комунари
Ще в минулу зиму.

Не було в них спеців,
Не знайшлись прораби,
Самі ж вони знали
Інженерство слабо.

Знали одню добре:
Чугунка — для справи,
Наче дощ для пиви,
Наче хліб до сграви.

І розмов чимало
Провели на місці,
А тут з мінських центрів
Ніякої вісті.

---

¹ Радгосп імені десятиріччя БРСР. Про нього далі. Скорочено його звуть, по-старому, просто — «Сосни». (Примітка автора).

Комунари радять,
Та усе чин-чином;
Думка про чугунку
Їм засіла клином.

Найнять інженера —
Будувать настало,
Слід платить багато,
З цього толку мало.

Взятись просто з мосту
За таку справу,—
Наробити можна
Шкоди для держави.

За таку ж затію,
Самочинства всі ці
Потім не поглядять
Тихо по голівці.

Радяться, міркують
Весело й журливо,
Часом дружно, тихо,
А коли — бурхливо.

Але тут озвався
Гучно Адзяриха:
— «Буде залізниця,
Хай не збудусь лиха!

Робив на заводі
Я колись в майстерні,
Склепував ресори,
Ще й складав шестерні.

От складу й чугунку,
То вже будьте певні.
Всі діла влаштуєм,
Бо це ж наші, кривні».

Під його керунком
Пішли справи струнко...
Шпали полягали
Рівним візерунком.

По них рейки — шнуром,
Як на скрипці струни.
От уже й готово —
Користайсь, Комуно!

Строїв Адзяриха
Трудівничим масам —
Червоноармієць,
Одставний до часу.

Не учивсь у втузах,
Та в науку вірив,
Був він комунаром,
На авто шлях міряв.

З тим чи іншим стажем,
Але комуністом
Прокладав чугунку
У краю багністім.

* * *

Колія лягає,
Через торфовище,
Паровоз гукає,—
Тільки вітер свище.

Комунари пишуть,—
Чітко та уміло,—
Що по їх чугунці
Можна їздить сміло.

Приїдьте, впишіте
В державний прибуток
Нашу перемогу,
Наш новий здобуток.

Приїжджали «специ»,—
Ім не слід баритись,—
Почали дорогу
Знехотя дивитись.

— Як це? Де наш дозвіл? —
Почали одразу: —
Хто вам дав по формі
Наряди, накази?

— Хто одводив місце?
Планував хто плани?
Чом же циркуляри
Збереглись погано? —

Так вони сердито
Стали дорікати,
Колію ж, нарешті,
Мусила прийняти.

* * *

Свиснув раз, свиснув два
Спритний паровозик
І повіз, і повіз
За візочком возик.

Вагонетки біжать
По рейках чавунних
Аж у Сосни, в радгосп,
Просто од Комуни.

Із радгоспу назад
Ідуть до Комуни.
Скільки радощів тут, —
Чути гомін, луни!

То не жарт, то не сміх,
Мають на підмогу
В господарстві своєю
Залізну дорогу.

Ой, ти куй чи не куй,
Зозуленько-птушко...
Комунари паровоз
Прозвали «кукушка».

А на річці, на Оресі
 Сталася пригода:
 Наступають на болото
 З півночі, зі сходу.

Там красується Комуна
 На торфищі бурім...
 Поліщук-одноосібник
 Все ще брови хмурить.

Ти не хмурся, добрий дядьку,
 Так похмуро, сумно!
 Для твоєї щастя-долі
 Виросла Комуна.

* * *

А по річці, по Оресі
 Від «моторки» хвилі,
 Старий човен, як корито,
 Позира на схилі.

Доживає свого віку
 У новітнім дневі,
 Бо човни вже у Полісся
 Врізались сталеві.

Новий човен сили повен,
 Дивну міць леліє...
 Пломеніється Ореса —
 Червона лелія.

А на річці, на Оресі
 Славний темп узяго:
 Комунари, комунарки
 Вміють працювати.

Тут змагання у пошані,
 Ударництво наше,
 Кожен місце своє знає,
 А як же інакше?

Не погаснуть їхні зорі,
Як досі не гасли;
Розширюється Комуна,
Розширяє ясла.

* *
*

А на річці, на Оресі
Ростуть жовтенята,
Піонери, комсомольці —
З більшовицьким гартом.

Росте зміна комунарам,
Стійка і чудесна,
Як батьки, кріпить комуну
Будуть твердо, чесно.

Не дадуть себе покривдять
В бурі, в лихоліття;
Цілий світ їм — мов край рідний,
Для них сонце світить.

* *
*

А на річці, на Оресі —
Будинки, будинки!
Пахнуть теплою сосною,
Пахнуть свіжим тинком.

Гарно вибілені стіни,
Дах із бляхи — білий,
І підлога фарбована,
Вікна в сажень цілий.

Сонце вдень, а ніч осяє
Електричне світло.
Комунар здобув для себе
Це життя розквітле.

* *
*

А на річці, на Оресі —
Скрізь багато дива;

Живуть собі комунари
Весело, щасливо.

Та комуну впоряджують,
Щоб усе — найкраще,
Та заводять дзвінку пісню:
«Як зачепиш, враже,

Та час прийде, й нас покличуть
На нову роботу,—
Ми з гвинтівкою осушим
Пінськеє болото».

У. РАДГОСПИ

1

Мар'їне болото,
Ніхто не повірить,
Скільки ти ховаєш
Багатства без міри!

У тобі, болото,
Сили більш, ніж досить!
Саме ти годуєш
Комуну, радгоспи.

Мар'їне болото,
Цвіт усім долинам!
Ти людей годуєш,
Харч даєш тваринам.

* *
*

Ідуть луни світом...
Про Комуну красну,
Що так забуяла
Швидко і прекрасно.

Ідуть луни світом...
А тимчасом — поспіль
Близько од Комуні
Виросли радгоспи.

Край селища Сосни
Один виріс гордо,
Велетнем зробився —
Всім отут на подив!

А другий — Загалля,
По той бік Ореси —
Зацвів на болотах,
На пустельних плесах.

Сорок тисяч оре
Безмежних гектарів,—
Це вже вам не жарти,
Це не мрії-мари!

Тільки я не хочу
Величать Загалля,—
Критики хай пишуть
Відгуки похвальні.

Краще своє слово
Я лишу на потім,
Бо там непіднятим
Пахне ще болотом.

* * *

Сосни мої, Сосни!
Споконвік росли ви,
Бачили чимало
В роки нещасливі.

Панщину, лад царський
Бачили ви, Сосни,
Зим багато, весни
І похмуру осінь.

Убогого люду
Тортури суворі,
Ланцюги на шиї,
Голих трупів гори.

* *
*

Сосни мої, Сосни!
Ви пішли далеко,
Хоч рости в болоті
Вам було нелегко.

Виросли ж ви буйно,
Всього за три роки.
Гордо ви звелися,
Гордо та високо.

Чи то сонце світить,
Чи то місяць ясний,
Вам сміється небо
Весело і щасно.

* *
*

Сосни мої, Сосни!
Для вас іще далі,
Як у тій Комуні
Лягли магістралі.

На ваших ділянках
Колекторів більше,
В полі йдуть дренажі
Ще краще, рівніше,

В торф'яному полі,
На яке учора
Людина боялась
Вийти з своїм горем;

А сьогодні сміло
Йде коло машини
По сухій рівнині...
Як усе це дивно!

2

Я в глибінь подій радгоспних
Залазить не хочу

І змалюю те, що бачив
Я на власні очі.

Про бригади всі ударні
Скажу в добрім слові,
Про робочих, трактористів —
В іншій десь розмові...

Тут почну я говорити,
Як у казці кажуть,
Бо інакше не виходить —
Прошу на це зважить!

За горами, за ярами,
В диких трясовинах,
Виринала, виростала
Новая країна.

Де лежали непрохідні
Багнища та гаті,
Там пишаються, буяють
Ниви, сіножаті.

Поле рівне і розлоге,
Наче стіл широкий,
Тільки там, де стала ферма —
Пагорки високі.

Од весни, веселим ранням,
Аж під осінь пізню
Співа поле тракторами
Весело і грізно.

Де чугунки на радгоспнім
Сходяться вокзалі,
Свищуть, грають паровози,
Аж чути в Загаллі!

То привозять і привозять
По залізних шинах
І добриво під наслідня,
Й трактори, машини.

То вивозять і вивозять
Все товари цінні:
І коноплі, і картоплю,
А найбільше сіна.

А ще скільки інвентаря,
Щоб хутчіш робити,—
Неживого і живого,
І не полічити!

Радгосп — місто, не містечко,
Не якась там Любань!
Лад-порядок, повно люду,
Просто глянуть любо.

Господарному радгоспу
Є чим похвалиться:
На два поверхи будинки,
Клуб,— як у столиці.

Є лікарня, у лікарні —
І доктор, і фельдшер.
Хто приходить чи привозять —
Лікують до речі.

Замінила акушерка
Повитуху-бабку,
Бо в радгоспі темпи, темпи,
Не сплять люди в шапку!

На робфаку, на вечірнім,
Учаться студенти —
Неписьменність, некультурність
Знищують дощенту;

А робфаківці — з бідноти,
Вчаться всі охоче,
А робфаківки як глянуть,
Серце затріпоче.

І мужчинам і жіноцтву
Зручно всюди, мило!
Ясла, пральня, добра лазня,
Скільки хочеш мила.

Люди там працюють дружно,
Нема звичок панських,
Бо народ усе радянський,
Робоче-селянський.

Є, напевне, неполадки,
Без них чи буває
В господарстві, в будівництві?
Я ж про них не знаю.

Є електрика повсюди,
Є великі кошти.
Тут і радіо в радгоспі,
Телефон і пошта.

Я скінчу, бо все згадати
Все одно не вдасться...
Загалом там менше тіні,
Більше сонця, щастя.

VI. ЗАМІСТЬ ПІСЛЯСЛОВА

І Комуна рідна,
І радгосп новий
Розцвітуть побідно
В новий час ясний.

Щоб дізнались всюди
Про нові поля,
Сюди прийдуть люди
Зблизька і здаля.

І побачать сили
Вільні, молоді,
Скажуть слово миле
Трударям тоді.

Сонце, місяць, зорі
Будуть озирать
Все нові простори —
Ниву, сіножать.

Про нове Полісся
Світлої зорі
Заспівають пісню
Нові піснярі.

Оспівають в пісні
Працю, героїзм,
Як на край болотний
Йшов соціалізм.

Як в твердому гарті
Партії побід —
Комуністів партії —
Виріс новий світ.

Хоч на світле, юне
Виють злі вовки,—
Та радгосп, Кошуна
Пройдуть у віки!

*Кошуна БВО — Мінськ,
Травень, 1933 р.*

ТАРАСОВА ДОЛЯ

Пам'яті Тараса Шевченка

I

Лине гомін по Україні
Сонячно, крилато...
Гомонить Дніпро зі степом
Про велике свято.

Долю, що Тарас пророчив
Для рідного краю,—
Тепер кожен її бачить,
Кожен її знає.

А та воля, що в дні давні
Тарасові снилась,
Серед степу колоситься,
З сонцем поріднилась.

А те щастя, що в минулім
Тараса минало,
Всім народам на свободі
З Кремля засіяло.

Добрим словом споминає
Великого сина
Україна молодая,
Вільна Україна.

Як ролився — не світили
Серед степу зорі,
Зуби скалила неволя,
Реготало горе.

І пісень веселих, вільних
Не співала мати
Над колискою малого
Хлопця-немовляти.

А як виріс, як підвівся,
На свої став ноги,—
Він у пана у неволі
Оббивав пороги.

Гнувся, бідний, перед паном
Та зітхав ночами,
І не раз юнацьке тіло
Били нагаями.

Енгельгардти, енгельгардти,
Вам гнобить доволі!
Відплатила Україна
За свою недолю.

III

А було тоді так темно,
Мов на дні могили,
Люди гинули, як мухи,
Наче тіль, ходили.

Ні проміння, ні усмішки,
Хоч на мить єдину,—
Ніч вкривала Україну...
Не одну Вкраїну!

І гриміли, і дзвеніли
Кайдани усюди,
Хиже панство, мов товаром,
Торгувало людом.

Продавало і міняло,
В карти програвало;
Сльозам-горю кінця-краю
Голота не знала.

Тих тортур, тієї муки
Пером не списати...
Все минуло. Тільки в пісні
Про старе чувати.

IV

Народився на світ білий
І Тарас в кайданах.
Ой, не легко бути змалку
У неволі, в ранах!

Я так само народився
Скутий ланцюгами.
Геть спалив би ті літа я,
Коли б міг — вогнями!

Пройшли роки. Тарас виріс —
Мов тополя в полі.
Ледве викупили друзі
Юнака з неволі.

Брав той викуп пан вельможний
Клятою рукою, —
Кров блищала на дукатах
Мукою людською.

Кров кріпацька, — батька, нені,
Скованого сина;
Кров блищала на дукатах
Скутої України.

V

По дорозі білоруській
В Петербург з Варшави
Позад панської карети
Йде хлопчина жвавий.

Це кріпак Тарас нещасний,
Що служив у пана;
Пан у хутрі, він, бідаха,
У одежі драній.

Білоруські лиш берізки,
Ставши над шляхами,
Українцеві-хлопчині
Кивали листками.

Ліс шумів йому над вухом,
Дзюрчали потоки,—
Юнакові було любо
Бачить світ широкий.

Бачив криті соломою,
Вбогі він хатини,
Людей бачив уярмлених,
Як і на Україні.

VI

Чом у серці білоруса,
Мов струмки бурхливі,
Відгукнулись, задзвеніли
Тарасові співи?

Чому вітер з України,
Мов думки крилаті,
Долітав до Білорусі,
Гомонів у хаті?

Спільна доля білоруса
З долею українця,
І серця їх були горем
Сповнені по вінця.

Вони змалку і до скону
Гнулись в самотині,
Та в ярмі тяжким чекали
Світлої години.

Як жилося, як велося,
Як марніли сили,—
Про це повість зберегли нам
Кургани-могили.

VII

Полюбив Тарас дівчину,
Покохав неждано,
І до смерті не забув він
Своєї Оксани.

Вдвох овець чужих ганяли
Пастись на полянку,
Разом бігали до річки
Босі на світанку.

І про що вони, сирітки,
Думали в ті роки,—
Знають лиш дніпрові хвилі
Та степи широкі.

Юне серце у Тараса
Так любить уміло,
Що усе життя крізь сльози
Згадував він милу.

Тільки пан повіз Тараса
В чужину незнану,
І пішла просить під вікна
Дівчина кохана...

VIII

Хто, скажіть-бо, міг подумать,
Що в такій неволі
Збереглись скарби в Тараса,
Незнані ніколи?

Ні царі, ні їхні слуги,
Ні пани прокляті

Не могли забрать, украсти
Ці скарби багаті.

А була його багатством,
Хистом небувалим,
Дивна пісня, що із серця
На світ вилітала.

Не тонула пісня в морі,
В огні не горіла,
Закувать не міг ту пісню
Сатрап озвірілий...

Маловав він і картини,
Та як не старався,
Змалювать в неволі щастя
Так і не діждався.

ІХ

І не спиться і не сниться
Тарасові в світі:
Де не глянь — неволя всюди,
Плачуть мати й діти.

Україна під панами,
В царя під п'ятою
Стогне, гине, бідолашна,
Не знає спокою.

«Вішать ката! Йде розплата
Посіпаці-псові!» —
Зашуміло по Україні
Тарасове слово.

Все те горе, всі ті муки,
Що його терзали,
Виливав він на папері,
Аби люди знали.

Кликав він шукати долю,
Долю і свободу,
Щоб зійшло, мов сонце, щастя
Рідного народу.

Х

І пішли слова Тараса
Мандрувати всюди,—
Просто в серце западали
Кріпацькому люду.

Люди очі розкривали,
Свободи хотіли,—
«Справедливий гнів Тараса!» —
Всюди гомоніли.

І царя з його панами,
Кодло їх криваве,
Раптом жах поймав великий
Від грізної слави.

Стали думать, як Тараса
Краще покарати,—
Чи то в полі, на роздоллі,
А чи в рідній хаті?

І карали його люто,—
Щоб німим зробився,
Щоб своїх пісень співати
Навік розучився.

ХІ

Стежка каторжна далека,
Витоптана горем,
Та кістями людськими слана,
Мита слізним морем!

Повела по ній Тараса
Його люта доля —
Через пуші, через хаші,
У пустельне поле.

Скрізь пустеля. Все замовкло
Тут невидовижу.
Тільки звір завие часом,
Засміється хижо.

Ось куди загнав Тараса
Лютий цар-душитель!
І живим поклав в могилу
Страдника мучитель.

Про Тарасові страждання
Тільки камінь знає,
Та літучий вітер чує,
Як бідак ридає.

ХІІ

Мов тюрма — фортеця Орська,
Із царським наказом,
Щоб не брався він за пензлі
Й за перо ні разу,

Щоб не брався він бунтарських
Тут пісень складати.
Ось які терпів страждання
Тут пісняр від ката!

Мріє серце про вітчизну
І у цій могилі,
Хоч би кров'ю записать їх! —
Теж заборонили.

Пісня проситься із серця,
Кров'ю червоніє,
Та папір і пензлі в нього
Взяли лиходії.

Чахне-сохне одірваний
Від рідної ниви
Під царськими нагаями
Тарас нещасливий.

ХІІІ

Ні, такої злої кари
Не знести нікому!..
Повертав Тарас з неволі
В неволю додому.

З'їла там царська сваволя
Тарасову силу,—
Менше він дививсь у небо,
А більше в могилу.

Не забув пісень складати
І у злу годину,
Не забув у своїх думках
Рідну Україну.

Він пісні б своєю кров'ю
Записав навіки,—
Але кров повипивало
Люте кодро дике.

Так жадібно з його серця
Ссали кров гадюки...
Хай навіки збережеться
Пам'ять про ті муки!

XIV

І помер Тарас. Не стерпів
Він життя в оковах.
Тільки чути скорбний стогін
По нім хвиль дніпрових.

Гомінкі побігли хвилі
Аж у сине море.
Розкажіть-бо, хвилі, людям
Про велике горе!

І плакала Україна,
Плакала-ридала,
Як ховала свого сина,
Кобзаря ховала.

І насипали могилу
Над Дніпром ревучим,
Щоб далеко Україну
Було видно з кручі.

Спить Тарас, одпочиває
В темній домовині,
Та не спить, живе в народі,
Пісня його лине.

xv

Ой, Тарасе, якби встав ти
Знову, повний сили,
Та поглянув на Україну,
Наш Кобзарю милий!

Ой, побачив би в огнях ти
Рідний степ широкий!
Привітав би новим співом
Дніпро синьоокий.

Над твоїм широким краєм
Сонце ясно світить,—
Скинули ярмо навіки
Батько, мати, діти.

Без царя живуть, без пана
Повік вільні люди.
Скрізь будови, всюди радість —
Дивне диво всюди!

А про горе та про сльози
Немає й помину.
Ой, Кобзарю, подивився б
Ти на Україну!..

22 лютого 1939 р.

ДРАМИ

ЗРУЙНОВАНЕ ГНІЗДО

Драма на п'ять дій

ДІЙОВІ ОСОБИ:

ЛЕВОН ЗЯБЛИК, літній господар, кульгавий, років під 50.
МАРИЛЯ, його дружина, буркотлива, змучена життям худенька жінка, років 48.
СИМОН, 24 роки.
ЗОСЬКА, 18 років.
ДАНИЛКО, 14 років.
ОЛЕНКА, 8 років.
ЮРКО, 7 років.
СТАРЕЦЬ, років під 70.
ПАНИЧ, років 23.
НЕВІДОМИЙ, років 35.
Двоє дворових людей.

} діти Зябликів.

Дія відбувається в 1905 році. Перша дія у хаті Зябликів, останні чотири — на руїнах тієї ж самої хати.

ДІЯ ПЕРША

Час дії — напередодні Купали. Полудень. Хата Зябликів.

М а р и л я — хвора: то сидить, то лежить у ліжку. Д а н и л к о на долівці майструє скрипку. С т а р е ц ь, сивий, як голуб, обчіплений торбами, із ціпком у руці, сидить на лаві.

Я В А І

М а р и л я, Д а н и л к о, с т а р е ц ь.

С т а р е ц ь. Так, так, пані хазяйко! Завжди біда біду везе, але ніколи не треба піддаватись. Лихо перемелеться, і все буде гаразд. Колись і на мене насідали нещастя з усіх боків, а тепер... Е! Що говорити? — Живу собі і ніякого горя не знаю. Торби за плечі, ціпок сучкуватий у руки, — і ходжу собі, як ні в чім не було, по шляхах-доріжках. Так, так, пані хазяйко!..

М а р и л я (*говорить через силу*). Тож тільки подумати, дідусю. Мало всякого безголів'я, а тут на тобі ще й ця хвороба. Літо не за горами, скоро косовиця почнеться, жнива, роботи до біса, а ти лежи отут прикута до ліжка, ніби якась покутниця. Хай би вже краще смерть прийшла на мою голову нещасну, доки ще ця хата не завалилася. Не так я весну зустрічала і проводжала, як довелося цього року, ох, не так, ти й сам знаєш! (*Кашляє.*) А цей суд у мого з двором... Тож не доведи господи. Господарство все так занехаяли, що вже далі й нікуди. І сьогодні вже людина не знає, де завтра доведеться сонце зустріти. Ой, боже ти наш праведний, за які тяжкі гріхи ти караєш нашу сім'ю! Ох, як же важко! Подай мені води, Данилку.

Данилко подає.

Данилко. Правду каже мати. Дуже погано жити на світі. Ось хоч би й мені така біда приключилася: скрипку стару, що раніш була у мене, батько спересердя поламав, а тепер і роби, що хочеш. Коли ще я таку нову змайструю... Ну, та зате вже як і зроблю,— ну вже й заграю! Увесь світ дивуватиметься!

Старець. А де ж хазяїн ваш, пані хазяйко?

Данилко. Тато пішов у двір просити, щоб трохи ще почекали і не викидали нас звідси.

Марилля. Так, так. Сьогодні кінчився строк, нам виїжджати, а мій ще нічого не пристарався.

Старець. Погано, дуже погано, кели так виходить. Свого не маєш, голодним спать лягаєш.

Данилко. Ось тобі так добре, дідусю: з одної хати виженуть, то в другу підеш.

Марилля. Аж до останньої хвилини ми думали, що землю за нами признають, а тимчасом вийшло на-впаки.

Старець. Так, так, пані хазяйко: людина стріляє, а чорт кулю несе.

Марилля. Мій же чоловік — коли б ви, дідусю, бачили — за останній час як набрав собі чогось у голову, ну, просто божеволіє. Почорнів, осунувся, те і робить, що тільки тупцює з кутка в куток, як сам не свій. Боюсь, дідусю, дуже боюсь, коли б з ним, боронь боже, чого лихого не скоїлося.

Я В А ІІ

Ті ж і Симон.

Симон (входить з сокирою й кладе її під лаву). Чи тато ще не повернувся?

Марилля й Данилко. Ні, не було ще.

Симон. А дідусь все ще гостює у нас!

Старець. Так, синку мій. З матір'ю твоєю забалакався про справи ваші хатні. Як я бачу, нелегко вам буде цього року.

Симон. Е! Нічого, дідусю. Поки буде ще хоч якась мала можливість, не дамося живцем вовкові в зуби. Побачим!

Старець. Сміливо, синку мій, загадуєш. Може, й не

потрапите вовкові в зуби, але життя бере у свої лещата, ох, як бере! Ще й не такі сміливі й дужі здаються на його ласку й немилість. Так, так, синку мій! Відвага наша — одне, а життя — інше, і здебільшого верх бере це останнє.

Симон. А ми з батьком не поступимось, та й що з нами це життя вдіє?

Старець. Батько твій вже нездуха.

Симон. Ну, то в мене сили вистачить — за нього, за себе, за всіх нас.

Старець. Дай боже, дай боже, щоб тобі цієї силоньки вистачило до кінця життя. Горе лише, що сила людська не завжди на добро йде.

Симон. Я й не збираюся з своєю силою в грабіжники чи розбійники йти.

Старець. Не кажу тобі цього, синку мій, але молодість свої права має. Я сам був молодим!

Марилля. Нічим ти його, дідусю, не вговориш. Не такий він у мене вдався, не такої полатливої натури. Голову покладе, а свого мусить домогтись.

Данилко. Симонку, ти в мене вдався: і я голову покладу, а таки зроблю собі нову скрипочку!

Симон. Який я вже вдався, таким і буду, а себе кривдити не допущу, хоч би там світ догори ногами став. Біда — немає часу більше про це говорити. Піду, може, батька зустріну. Кортить мені дізнатись, що йому там у дворі сказали.

Я В А Ш

Марилля, Данилко, старець.

Старець. Ой, мати, мати! Високо твій снінок хоче літати, та щоб часом низько не впав.

Марилля. Важко мені з шим якусь раду дати. Він змалку такий; щойно народився і зразу ж себе показав — груді не взяв, так без молока й заколисувався. Я тоді у двір за мамку стала.

Старець. Тому й вийшов він загартованим. А в дворі, кажуть, тепер великі зміни сталися.

Марилля. Атож, дідусю, — зміни. Як повернувся молодий панич десь із далекого краю, з навчання, так усе й пішло догори дном, усіх чиншовиків почали чистити. Не

чекає, доки суд скінчиться, а наперед за всіх застави кладе і виселяє; з нами так само вийшло.

Старець. Знаю, знаю, пані хазяйко! Старі порядки по світу ламають, а нових, кращих, щось не видно та й не видно.

Данилко. Я так вважаю, що я тільки один мушу на своїй новій скрипці на новий лад заграти.

Я В А І V

Ті ж і Зоська.

Зоська (*входить з квітами в руках*). А-а! Дідусь до нас у гості приплентався.

Старець. Так, так, моя дочко! Приплентався божим словом вас привітати; зараз далі поплентаюся з тим самим.

Зоська (*підсідаючи до старця*). Добре, що я тут діда застала — маю прохання до тебе.

Старець. Слухаю, дочко моя, слухаю. Хе-хе-хе! Гадав, що тільки я мушу у всіх просити, а воно, бачу, що і в мене просити щось хочуть. Хе-хе-хе! Я ще запанію з такого гонору.

Зоська. Ти завжди жартуєш зі мною, а я проситиму лише те, що всі люди в тебе вічно просять.

Данилко. Ну, значить, пропало дідове панство!

Зоська. На ось тобі, дідусю, трохи квітів, а ти помолися... за здоров'я...

Старець. За чие, моя дочко? За татове, мамине чи, може...

Зоська (*нахиляється до старця, щоб не чули мати й Данилко*). Помолися, дідусю, за здоров'я нашого панича.

Старець. Добре, дитинко! Я за всіх молюсь, за кого тільки просять — і за живих, і за небіжчиків. Тільки ось, що я з твоїми квітками робитиму?

Зоська. Коли будеш у церкві, то повісь їх на ікону.

Данилко. Або до своєї торби приколи, щоб краща була.

Старець. Правда, синку мій. Якщо кращою стане, то, може, й кидати більше будуть.

Зоська. Аби лише не каменем, діду.

Старець. Хе-хе-хе. Всяк буває, дітки мої, всяк! Хто

хліб, хто камінь, а кожен щось та вкине. (*Збирається йти.*)

Марилля. Вже, діду, йдете від нас?

Старець. Вже, пані хазяйко, вже! Не сидиться мені довго на одному місці! І так по краплині назбираеш усюди горя людського, аж нести важко, а що ж бо то було, коли б довго засиджувався в одній хаті? Хе-хе-хе! Бувайте щасливі! Слава Христу!

Всі. Слава! Слава! На віки віків.

Я В А V

Марилля, Зоська, Данілко.

Зоська (*сідаячи біля матері на ліжку*). Матінко, бачите, які гарненькі квіточки?

Марилля. Бачу, бачу, наче крізь сітку: туман якийсь в очах стоїть. Але де це тебе носить? Ніякого впину на тебе немає.

Зоська. Не сидиться мені в хаті, мамуню; тут якось задушно, то я взяла й побігла на сіножать. Ходила собі там біля річки і квіточки для тебе ось ці рвала. Ти ж колись, як дужа була, їх любила!.. Ох, мамуню, як тепер хороше на сіножаті! Травиця зеленіє, квіточки цвітуть, ой, як гарно цвітуть! А вільха над річкою так листячком шелестить, так шепотить, начебто щось дуже цікаве хоче розповісти! Мамцю! Мамцю! Ти, здається, заснула? Чи-чуєш, що я тобі кажу?

Марилля. Чую, миленька, чую, хоча в ушах шумить, як у якомусь млині.

Зоська. Сонечко яснеє світить і гріє, ох, як сонечко гріє і світить! А пташки співають, аж заливаються! Так тепло, так гарно на світі! Мамцю, а як тобі?

Марилля. Мені, дітки, холодно й страшно.

Зоська. Не говоріть так, мамо, а то й мені робиться холодно й страшно від таких слів... Ага! Парвала, значить, я тобі квітів, підійшла до річки, пахлилася і дивлюся у воду, як у дзеркало. А там я, друга, в ній відбиваюся. Отак задивилася, аж... хтось хап мене за стан! Я в крик, вириваюся, дивлюся — аж то панич з двору. І так почав мене обнімати та цілувати! Я рвонулася раз, вдруге — і вирвалася. Але ж який він пригожий, коли б ти бачила!

М а р и л я. Ясна річ, панні! (Набік.) Своїми грудьми, як і її, вигодувала, а він... (До Зоськи.) Нє заводься дуже з ним, донечко.

З о с ь к а. Я ж нічого, матусю.

Пауза.

Ах, якби ти знала, мамо, який сон я сьогодні бачила! Хочеш, я розкажу?

Д а н и л к о. Розкажи, Зосько, розкажи! Бо і я ж дуже люблю сні бачити Тільки почекай, я малих покличу, хай і вони послухаюгь. (Виходить і за хвилину повертається з Оленкою і Юрком.)

Я В А VI

Т і ж і О л е н к а з Ю р к о м.

Д а н и л к о (до Оленки й Юрка). Ну, сідайте, малі! Тільки щоб було тихо! Зоська сон буде розповідати.

Оленка з Юрком сідають долі біля материного ліжка.

Ну, починай, Зосько! Ми готові!

З о с ь к а. Здається мені, прийшов до нас у хату хтось такий незвичайний,— на голові місяць, у руці сонце тримає; прийшов він і каже: «Годі вам тут сидіти, годі гинути, ходімте за мною!» Ми спочатку, здається, перелякалися, а потім — нічого. Він так ласкаво на нас подивився, що ніби в очах його сльози заіскрилися. Зібралися ми всі — ти, батько, я, Симон, Данилко та малі і пішли отак за ним, покинувши і хату і все своє господарство. Як тільки ми вийшли — він і каже: «Що б воно поперед чи позад вас не робилося,— не оглядайтесь назад, а йдїть зі мною, все вперед, все вперед!» Ішли ми отак, ішли, аж бачимо: навколо нас якесь страшне болото: гадюки, вужі, слизні так і кишать, як у якомусь горщику...

Д а н и л к о. Ай-я-я! Гадюки і слизні?!

З о с ь к а. Але зачепити нас бояться: він їх усе сонцем лякає,— тільки сичать і вигинаються. Пройшли ми це болото гадюче, йдемо далі,— аж входимо у темний-претемний дикий ліс. Вітер у гіллі тріщить і свище, звірі усякі виють, зубами клацають, на нас кидаються...

Д а н и л к о. Боженько! Усякі звірі! Ой, жах який! Я, мабуть, помер би там від страху!

З о с ь к а. Але зачепити не наслідуються,— він і їх, як гадюк, сонцем усе відганяє. Перейшли ми той звірячий ліс, ідемо — аж виходимо на велику-велику пу-

стелю — тільки вихор по ній гуляє, де-не-де на пустелі тій стирчать посохлі вільхи, верби, осика. По цих деревах — з одного на друге — перелітають якісь чорні птахи, такі, що страшно й сказати! До нас підлітають, випускають кігті, роззявляють клюви — здається — хочуть нас розірвати і проглинати.

Д а н и л к о. Ах, як страшно! Добре, що хоч мене не проглинули.

З о с ь к а. Але нічого: його, нашого поводиря, і сонця бояться. Проїшли ми це поле пташине, йдемо далі. Нарешті спиняємось на тому місці, де веселка спускалася. Тут він знов говорить: «Ідіть слідом за мною по цій різнокольоровій доріжці!» Ми здивувалися, але що ти зробиш? Пішли. І підіймаємось все вище і вище, минули хмари й хмаринки, аж до самісіньких зірок добралися, а там, по Чумацькому Шляху, переплигуючи з зірки на зірку, ще далі йдемо, а зірки хоч і світяться, але не печуть; немов по квіточках, по них ступаємо...

Д а н и л к о. А в ноги не кололи ті зірки?

З о с ь к а. І прийшли ми в якусь чудесну країну, якої я не бачила в житті, не чула й не снила. Чудові квіти всюди розкидано, як ті зірки, по яких ми йшли; сади якісь не наші, так цвітуть, так цвітуть — куди краще, ніж наші вишні і яблуні. На деревах гойдаються райські птиці — пір'я на них — немов самоцвітами й діамантами всіяне. А співають вони — мільйон соловейків наших так не зможе. У садах по долинах річки течуть, а вода в них так грає, як сонце у тих скельцях, що ми бачили на ліхтарях у церкві! Ідемо цим садом-раєм, ідемо, аж бачимо — стоїть палац. Ніхто такого не чув і не бачив, усе виблискує, наче з самого сонця він зроблений: стіни золоті-золоті, а дах сліпучими блискавками вкритий. Увійшли ми у той палац, озираємось навколо — і що ж? На самому почесному місці сидить спаситель, а біля нього мати божа, святий Юрій, Микола та Ілля.

Д а н и л к о. Навіть Ілля і Микола! Оце так диво!

З о с ь к а. І ще багато-багато усяких святих, менших і більших. Підійшли ми до спасителя, а він, ласкавий, і каже: «Годі вам на землі покутувати, вже прийшов час вам разом зі мною панувати! Святий Петро, — туг він вказав на того, що нас вів, — буде про вас піклуватися на віки вічні»...

Пауза.

Данилко. Ну, а далі що було?

Зоська. Нічого! Тут я й проснулася...

Данилко. Шкода, що ми там не залишились. Може б, там і скрипку допомогли швидше зробити.

Зоська. Мамо, ти все чула? Ну, як по-твоєму: добрий сон, чи ні?

Марилля. Чому не чула? Добрий сон, дуже добрий сон! Бог ще за нас, як видно, не забув, а я думала...

Зоська. Ось і тато йде!

Входить Левон і сідає біля стола. Оленка й Юрко виходять.

Я В А VII

Марилля, Зоська, Данилко, Левон.

Левон. Ну, що? Як матері?

Зоська. Нічого. Мамуся сьогодні наче трохи веселіша.

Марилля (закашлялася). Бач, і ти вже прийшов! Що ж там чув?

Левон. Що чув, що чув? Стару пісню: не поступається. Сьогодні виселятимуть: вже й підводи у них приготовлені.

Марилля. Таки сьогодні! А я ж і-з ліжка не можу встати! Як же це буде?

Левон (запально). Нічого! Винесуть, як якусь княжну! За це не турбуйся!

Зоська. А як буде з посівами? Невже нам і жати не дадуть?

Данилко. Ото дурна! Як не будемо жати, так менше ж роботи буде. Вже й так це хазяйство мені в печінках сидить. Тільки роби та й роби!

Марилля. Куди ж ми подінемось?

Левон. Нікуди! У чистеє поле!..

Марилля. Може, до кого з сусідів можна було б перебраться на якийсь час... Не просився?

Левон. І просився й молився. В одних немає місця, інші бояться: ще, кажуть, відповідати за це будемо. З судом та з законом не жартуй.

Зоська. То як же буде, татку?

Левон. Так буде, як буде! Ти, Симон і Данилко у найми підете, а я з вашою матір'ю і з малими підемо жебрати. Он як буде!

Данилко. І я піду жебрачити. Не хочу в найми. Зоська *(глухо)*. У найми підемо!..

Марилля. Йти жебрачити!.. Боже, боже!..

Левон *(ніби сам до себе)*. У найми і жебрачити! Ха-ха-ха! Зяблики — у найми і жебрачити! Батьки й діди жили на цьому шматку землі. Вічно думали жити. Чинш платили, робили; мов одбували якусь панщину; ліс корчували, будувалися... Вічно думали жити, а тепер! Тепер син і внуки у найми і жебрачити... Хазяйські сини й онуки... Ха-ха-ха! *(Йде до порога, н'є воду і знову сїдає.)*

Марилля. Я казала, що нічого не вийде. Чи бідному судитися з багатим? Поки з багатого пух, то з бідного дух. Таких, як ми, цілі села повивозили з хат у поле, від посівів, від усього добра.

Левон. А чому старовіри виграли, хоч і пізніше за батькового діда поселилися в Барках? Чому?

Марилля. Мабуть, для них інші права.

Левон. Не все рівно, які люди?

Марилля *(кашляє)*. Все рівно, та, мабуть, не все рівно. Коли б ти не слухався свого адвоката Клепатовського, то хоча і вигнали б нас, так господарство б лишилося, а так...

Левон. А так загинуло, не повернеш! Навіщо даремно собі й другим серце їсти?

Марилля. Тож подумати! П'ять років судилися! Останню корову й коняку цього літа продав! Останню корівку!

Зоська. І мою теличку, яку мати мені віддала годувати, колись на посаг...

Левон. Що згадувати те, чого не повернеш! Після кожний розумним стає. Я тільки правду хотів знайти. Ха-ха-ха! Здурів і правду шукав! *(Водить очима по хаті, після певної паузи понуро, тужно.)* Постаріла дідова хата, як і він, покійний... треба було пову ставити... З батьком колоди тягали. Підірвався старій, помер... Тоді сам одиш мусив кінчати... Тяжко було самому, але дав собі раду... тільки ногу покалічив і ходити не можу рівно. *(Глянувши у вікно.)* Садок з дідом садили... Знав покійний, як доглядати за деревом... Сам умів прищеплювати. Садок виріс. Кожного спаса ми мали що з батьком святити... Зжився з землею, як з рідною матір'ю... Кожний камінчик у полі і кожний кущик на сіножаті вже змалку

знав, як свої п'ять пальців на руці... На цих гонах впа-
сав скотину... орав, сів, косив... А тут — суд! Геть виган-
яють! Покинути тую хату, з якої батька й матір на
могілки повіз... Покинути тее поле, де кожну скибину
потом кривавим скропив... Ех, ех... І я мушу поступи-
тися? Зректися? Людина з землею зростається, як це де-
рево: зрубай дерево — засохне, відними у людини
землю — загине.

Д а н и л к о. То хай би тато купив у дворі...

Л е в о н. Купив, купив! А хіба закон дозволяє таким,
як ми, купувати? А плативши чинш, хіба я не купив цієї
землі? Та що ти знаєш...

М а р и л я (*ніби крізь сон*). А тепер на поневір'яння,
на вічні муки й знущання. На вічне поневір'яння.

З о с ь к а. Найматися! Йти в чужу хату, до чужих лю-
дей. У неволю йти!

Л е в о н (*глухо*). Чим я завинив? Чим я завинив?
Що любив оцю землю, оцю рідну нашу!.. І тим завинив?
Для того любив її, щоб вона мстилася мені, нам усім,
і гнала у світ? Ха-ха-ха! Земля жене тих від себе, хто
з віку в вік святить її своєю гарячою кров'ю і потом со-
лоним! І за що? За що? (*Схилив голову і нишком вити-
рає слюзи.*)

З о с ь к а (*підходить до батька, гладить його по го-
лові*). Не мучте себе так, татку. Годі так побиватися!
Не пропадемо на світі... Що ж робити? Якось та бу-
демо жити! Не журіться, тату. Я сьогодні сон добрий
бачила.

Я В А V I I I

Т і ж і С и м о н.

С и м о н (*вбігає*). Тату! Чого сидиш? Пшеницю й го-
родину двірськими сохами переорюють!

Л е в о н. Хай переорюють! Їх земля — їх право.

М а р и л я (*кашляє*). Дайте мені води! Душно мені!

Зоська подає води, підтримує матір — та п'є.

С и м о н. Коли земля їхня, то хай їдять її, але добро
наше — ми сіяли!

Л е в о н (*лайливо*). Ми сіяли, а люди жнуть, ну і що
тобі з того прибуде чи одбуде? Га?

Симон. Тато своїми судами все хазяйство просудив, а тепер останне з хаги на глум віддав

Левон. Не я віддав, а земля сама себе віддала їм на поталу. Я, ти, п'ятий, десятий чимсь їй не догодили, ну от і цурається своїх дітей.

Симон. Але ж нашої праці вона не цурається. І ми за те мусимо захищати її всіма своїми силами.

Левон (*глузливо*). Ха-ха-ха! Буде захищати землю від людей тією силою, яку та ж земля і ті ж люди давно забрали у нього! Розумний, — нічого сказати!

Симон. У батька забрали, але в мене ще не встигли, і в мене вистачить сили не дати себе скривдити, і я не дамся! (*Вхопив з-під лави сокиру і хоче бігти*).

Батько віднімає сокиру.

Левон. Не смій мені зачіпати їх! А ні, то я сам уб'ю тебе цією сокирою!

Симон. Я буду тільки своє боронити!

Левон. Сокирою?

Симон. Хоч би й своєю головою! Хто ж мені забронить?

Борюкаються.

Зоська (*розбороняє, цілує руки Симону*). Кинь, Симонку! Не йди проти волі батька! Що ти один зробиш там? Тільки хвору матір перелякали.

Данилко. І мене злякали. Киньте! Що ви — малі діти, — отак боротись?

Левон (*до Симона*). Пусти сокиру, розбійнику! (*Вириває*.)

Симон. Ех, тату, тату! А що нас чекатиме, коли ми будемо отак попускати?!

Левон (*опускається на лаву, понуро*). Треба правди шукати не сокирою, а розумом. Дід твій не мав розуму, я не маю, то хоч ти його май, щоб згодом тебе і твоїх дітей не ганяли отак, як сьогодні.

Я В А І Х

Ті ж і Оленка з Юрком.

Оленка і Юрко (*вбігають у хату, втираючи кулаками сльози*). Тату! Тату! Якись люди дах з нашої хати здирають!

Левон. Хай здирають! Не ваше діло!

Зоська. Я піду, попрошу їх, може...

Левон (*гнівно*). Не треба! Не йди! Досить, що батько твій спину згинав і роги оббивав. Я сам винен і за всіх вас відповідатиму перед людьми і перед богом. Треба було мені загодя виїхати з цієї хати і не чекати, поки прийдуть викидати. А тепер... сам собі яму викопав своїми руками! (*Після якоїсь паузи.*) Так, так, сам собі глибоку яму викопав... Передчасно доведеться в неї лізти. Погибель якась підступає і душить мене з усіх боків... В очах робиться темно... думка туманиться. Щось стискає горло, не дає дихати. Наче якась гора навалилася на плечі і давить мене, як каменем, усього гнітить, і звірі якісь обступили і на мої трухляві кістки ласо дивляться. (*Немов божевільний.*) Де я? Хто я? Темно, страшно навколо! (*Чути, над хатою тріщить, сиплеться пісок.*) О-о! З неба пісок сиплеться! А може, то зірки наші падають, що поведуть нас по світу з кийком жебрацьким? (*Приглядається, тривожно.*) Ні, ні, то не зірки, а живий пісок, який я на хату тягав на своїх плечах... О, мій пісочку, золотий пісочку! Я тебе тягав на горище, вгору, а ти мене вниз, на віки вічні засиплеш. Сипся! Буйним градом сипся!.. (*Ніби пробудився.*) Але що це я говорю? Що я марю? Треба швидше йти, щоб краще приготуватися у велику мандрівку!

Тріщить. Крізь розчинене вікно видно, як валиться солома і крокви з даху. Оленка і Юрко злякано туляться до Зоськи.

Ви тут посидьте, а я піду і миттю приготую все для дороги. Треба добре намастити колеса для матері, бо ніхто ж не догадається. На чужому возі ваша мати виїде сьогодні, як пані, з своєї хати! (*Витер рукавом сльози, виходячи.*) Не виходьте з хати, доки я не повернуся.

Я В А Х

Ті ж без Левона.

Данилко. Які тато сьогодні дивні, як не при своєму розумі.

Симон. Ще б пак! Це ж не жарти! Усе забрали. Рук нема за що зачепити. Кожний збожеволіє.

М а р и л я (*ніби крізь сон*). Води мені дайте!

Зоська подає. Пауза.

Зоська. І що ми будемо робити?

Симон. Зараз тато повернеться, то щось будемо робить. Добре, що ви хоч сокиру відняли у мене, а то б забив когось і в тюрмі довелось б гнити.

Зоська. Не роби цього, братіку! Тато старий, мати хвора, ці — ще малі, то що ж вони робитимуть без тебе й без мене? А так підемо в найми, будемо хоч коли-неколи допомагати їм, чим зможемо.

Симон. Так! Треба допомагати. Треба починати нове життя. І я його почну. Ми ще знайдемо землі у своєму краю і ще збудуємо хату на своєму полі! Я добре придивився, як люди живуть, і знаю, як треба жити. Тато вірно сказав, що треба розумом воювати, а не сокирою. І я буду розумом воювати і інших навчатиму цій війні! Досить кривди, досить неправди!

Над хатою великий тріск.

Зоська (*злякано*). Ох! Хоч би хата нас передчасно не поховала...

Симон. Не бійся! Це тільки з кроков накат здирають. Доки нас звідсіль не попросять, стелі чіпати не будуть. Та й батько ж на дворі: бачить, що там робиться...

Данилко. А я все ж таки піду звідсіль на всякий випадок. А, параліч би вас! І скрипку не дають спокійно зробити... Ходімо, малі. (*Забирає Оленку й Юрка і виходить.*)

Я В А Х І

М а р и л я, С и м о н, З о с ь к а.

М а р и л я. Допоможіть мені вийти з хати, бо страшно!..

Симон. Зараз, мамо, зараз!

Зоська. І мені якось моторошно! Та ще оце тато десь затримався.

Симон. А я — віриш — з кожною хвилиною все більше розпалуюсь. Здається, нічого в світі тепер не боюся. Хоч би земля тут розступилася, я не злякався б

і у прірву скочив би! Та й справді. Подумай, сестро, чого нам боятись? Землю від нас відібрали, хату нашу розкидають, зостаємось ми як після пожежі — в самих сорочках. Та чого ж ми варті на світі, і яке життя нас чекає? Без землі, без своєї хати людина все одно, що скажений собака — одна ціна: ні йому притулку, ні йому скоринки хліба, ні йому доброго слова!.. Будуть знущатись, ганяти, доки не загонять у якусь прірву, з якої повік собі не знайдеш виходу. А так — раз — і кінець всьому! (*Тріск.*) Що ж? Вались, хато! Швидше падай! Вбивай усіх, на смерть усіх убивай! Досить бідних і без нас на білому світі: голодних, підневільних у селях, а п'яниць і шахраїв по містах. Вались, хато! Пригорни нас до себе своїми дерев'яними руками, як пригортає крильми своїх дітей голубка перед яструбом. Пригорни нас, хатко, і зігрій! Бачиш, як темно і страшно! Ха-ха-ха! Хата не валилась! Дерево жаліє нас більше, ніж живі люди, люди з серцем і душею!

З осьька (*дивиться на Симона зляканими очима*). Симонку! Не говори так, братіку! Мені страшно робиться від таких твоїх розмов. А тут батько не повертається.. Коли б швидше все це кінчалося... Неспокійно мені, коли б хоч з ним не сталося чогось поганого.

Я В А Х І І

Ті ж і двоє дворових людей.

Один з людей. Чого сидите? Батько повісився! З осьька (*кинулася з хати*). Ох, боже мій, боже! Таки доконали старого!

Марилля (*хоче зійти з ліжка і падає додолу*). Симонку, допоможи мені!

Симон сидить на одному місці і злорадно поглядає. Люди підходять і хочуть забрати ліжко.

Симон (*хапає сокиру і підбігає до ліжка, зціпивши зуби*). Тільки спробуйте що зачепити в хаті!!!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Сцена являє собою зруйнований будинок: стирчать стовпи, піч; валяються колоди, лати, солома, хатні речі. В глибині сцени — сад, ближче до рампи стоїть самотнє дерево, недалеко від нього розкидані стіл, лави, стільці. Діти (Олена та Юрко) ніби перелякані. Гульня у них не клеїться. Час дії — через два тижні після першого акта. Перед заходом сонця.

Я В А І

Марилля, Данилко, діти.

Данилко (*прибиваючи ікону до дерева*). Ну, мамо, вже все готове! Так у хаті попорядкував, що краще й бути не може, навіть боженьку повісив, щоб було перед ким молитись. А тепер мушу до своєї роботи братися. (*Сідає осторонь і майструє скрипку.*)

Марилля (*сідає на землю і тулиться до дерева*). Ех, дожилися, боженько, боженько! Не висить твій образ у хаті у почесному кутку, а ось де, на цьому дереві, серед цієї руїни. Як сирота, висить образ твій отут. Дощі його будуть мити, сонечко палити, вітер хитатиме, як ту берізку в полі. Потоптали, боженько, вербу твою свячену, покришили твою свічку стретенську. А ми, слуги твої вірнії, сидимо отут як погорільці на попелищі і сонечка твого ясного за слізьми не бачимо. Ох, ох! Люди твого сонечка не бачать, правдоньки твоєї не бачать, голосу твого не чують. Освяти, боже, душу мою грішну, не покинь мого вдовиного сирітства, — пошли мені силюньки оцих малих виховати. Схорони їх від голодної й холодної смерті і від поганих людей укрий їх, боже!

Данилко. Мамо, мамусю, не голосіть так, бо аж мене на сльози бере, як подивлюся на вас! Жалко тата, ясно, що жалко, але що ж поробиш? Не бідкайтесь так, мамо... Незабаром я скрипочку свою закінчу і тоді так заграю, так заграю, що вже нікому з нас голосити не захочеться. А зараз краще будемо про щось інше вести розмову. Мені коли сумно стає і скрипка не вдається, то я тоді сам з собою розмовляю і розмовляю... Ну, що ж це таке? Ніяк не можу зрозуміти... Ага! От скажіть мені, мамо, чого це так довго тата не ховали? Аж досі ніяк не зібрався розпитати вас про це.

Марилля. Не ховали, бо так треба було, — слідство робили. Закон, бачиш, такий є: коли хто смерті собі заподіє,

так не можна доти ховати, доки не дізнаються, як і через що він душу свою згубив.

Д а н и л к о. Ага. Тепер розумію. Значить, коли і я помру, то не будуть ховати доти, доки не дізнаються у мене, від чого я помер. А-а-а, скажіть мені, мамо, навіщо це люди родяться, щоб потім вмирати? Бо ж, я думаю, не великий цимус — лежати засипаним землею.

М а р и л я. Так уже богом створено у світі. Нічого не поробиш.

Д а н и л к о. Нерозумно, коли так це створено. А чи правда, мамо, що є така країна, у якій б'ють джерела живої води? Кажуть, якщо напитися тієї живої води, то людина ніколи не помре.

М а р и л я. Може, й є. Хто його знає! Але того джерела ніхто ще не бачив і з нього не пив, бо коли б хто-небудь пив, то хоч одна людина жила б і жила на світі довше, ніж усі люди живуть, а такого нема: всі до одного, рано чи пізно вмирили, вмирають і будуть вмирати. Така вже божа воля.

Д а н и л к о. А все ж таки жива вода є, як собі хочеш, мамо. Бо чого ж би про неї так усі говорили! Коли я виросту такий великий та дужий, як наш Симон, тоді я піду з своєю скрипочкою шукать те джерело, а як знайду — сам нап'юся і вас усіх почастую, і ми будемо жити й жити, аж поки не помремо!

М а р и л я. Ну й договорився!

Пауза.

Д а н и л к о. Розтлумачте мені, мамо, навіщо люди хати будують, а потім самі ж їх розкидають?

М а р и л я. Будувати то вони самі будують, а розкидають не люди, а їхня недоля гірка розкидає...

Д а н и л к о. Цікаво, що це за така пані — гірка недоля? Мушу пошукати для неї такої води, від якої вона, коли вип'є, відразу помре. Але, по правді кажучи, коли недоля так руйнує те, що люди будують, то навіщо й будувати? Це ж, їй-богу, мені куди краще ось тепер, на цих руїнах, без стін і даху, як було у хаті. Коли я сидів у хаті і майстрував свою скрипочку, то мені здавалося, що я сиджу у якійсь клітці, відкіль буде важко і на волю вирватись. А тут — ніяких загород! Лети собі, куди хочеш, як пташка, і все таке. А цей величезний дах, зліплений з неба, куди кращий, ніж був наш, солом'яний.

Пауза.

Ну, от, одна дощечка ніби й готова, тепер будемо робити другу. Що ж це я хотів ще спитати? Ага! Згадав! Скажіть, мамо, чи далеко цей кінець світу? Кажуть, верст сто, мабуть, від нас буде, як не більше?

М а р и л я. Кінець світу там, де кінець щастю людському.

Д а н и л к о. Е-е! Ти, мамо, так говориш, що й сам писар не розбере.

Я В А П

Т і ж і С и м о н.

М а р и л я (*до Симона, глухо*). Ти вже повернувся? Поховали? Може, на кладо...

С и м о н (*сїдаючи, понуро*). Аякже! Поховали, тільки не на кладовищі... не дозволили! За тином, біля кладовища поховали... Тут, поміж живими, не було йому місця. Нема йому пристановища і поміж небіжчиками... Самогубець! А запитайте, хто його довів до цього самогубства?!

М а р и л я. Нічого не поробиш, діти. Грішною смертю помер — мусить спокутувати.

С и м о н. Спокутувати! Спокутувати! Ця одвічна спокута тільки людину у звіра перетворює, дичавіти доводиться, як розбійнику якомусь. Що вона, ця спокута, зі мною зробила? Я сам себе не пізнаю. Коли сьогодні кидав на батькове тіло землю, то мені здалося, що цією жорствою червоною закидаю самого себе, своє щастя, свої літа молодії, закидаю бога, людей, цілий світ; здавалося, все як є ховаю на віки вічні у холодній могилі.

М а р и л я. Нічого, синку! Це пройде, це в тобі тільки сум великий говорить. Знай, що не все ще і не всіх ти поховав: зосталася в тебе я, братіки й сестрички твої — і ти з ними маєш жити і повинен жити. Важкувато тепер тобі,— та й кому з нас сьогодні тут легко,— але що поробиш? Помучимось якийсь місяць-другий, прибиті сирітством своїм і самотністю; місяць-другий будеш блукати, як утопленик між живими, не знаходячи собі пристановища, а там за якийсь рік, як зацвітуть навесні перші квіти над батьківською вічною постіллю,— зацвітуть і в тебе на душі й на серці барви, світлі барви тихого спокою і святої журби. Будеш далі жити і шукати щастя на землі.

С и м о н. Квіти! Щастя! Брудні ноги потопчуть квіти на батьковій могилі, як і його самого у землю втоптали; а щастя,— як би глибоко не заховав його у собі,— то його тобі знівечать без всякого жалю! Нечистими руками будуть копирсатися у душі, доки не вирвуть з неї те щастя, не кинуть його під ноги і не розчавлять.

Пауза.

М а р и л я. Все ж таки, як би там не було, а нам треба думати, як далі жити. Мимоволі мусимо давати собі якусь раду. Цього, сину, мало, що ти надумався перетягти сюди ломаччя з поля. Гризти його не будемо.

С и м о н. Що ж ви, мамо, знов так міркуєте, щоб ішов туди, до них, ласки просити?

М а р и л я. А хоч би й так? Що ж тут такого?

С и м о н. Я вже матері з першого ж дня казав і тепер те саме кажу: не піду туди і ви всі не підете. Жодного кроку у той бік не зроблю і звідси не відступлю. Батькова могила навіки стала межею між ними і нами, і не знищить її людська сила! Горе тому, хто перший переступить цей пагорбок могильний над своїм рідним, простягне руки до них і піде з ними. Не довго буде ходити разом з ними. Бо вони, якщо не вирвуть серця і не розбестять душу, то хоч очі засліплять і поведуть блудними стежками на вічне поневіряння, на вічне знущання і зневагу. А свої на такого будуть тикати пальцем і обережно шепотіти: «Відступник, душопродавець! Батькову могилу переступив, щоб лизати їх злодійські руки!»

М а р и л я. Але ти без них не обійдешся. Рано чи пізно мусиш піти до них... по роботу... по хліб...

С и м о н. Ну й що ж, коли я піду з примусу, як їх паймит, як невільник, але не по своїй волі — як їхній підлабузник і нашіптувач? Праця моя невільницька тільки яму їм глибшу викопає, а хліб, спечений руками невільника, обернеться на отруту в їх зубах. Але зараз... зараз я до них не піду нізашо, хіба вірвочками потягнуть, якщо є на світі такі міцні вірвочки. Там, над батьковою могилою, я запрягся не зійти живим з цього місця, з цього нашого пограбованого гнізда, де татові ноги росу холодну топтали, а очі його шукали у небі зорю свого щастя. І не зійду, не поступлюсь, хай мене б'ють, ріжуть, катують!..

Д а н и л к о. Е, часом і без вірвочки у петлю лізуть, як лихо припре.

Марилля. Заспокойся, Симонку! Кияємо зараз про це говорити. Може, хочеш їсти? Є трохи печеної картоплі. *(Вигоргає кийком з попелу картоплю.)*

Симон *(їсть)*. З'їм, чому не з'їм? З самого ранку нічого в роті не мав. А роботи було багато: сам мусив яму викопати — ніхто не хотів допомогти, бо, кажуть, для вішалника страшно землю копати. Ну, хай їм буде страшно. Але я знаю: не страх був тут причиною, а те, що ми не маємо чим заплатити і чим почастувати, ні за що купити їм горілки, нагодувати салом... Не схотіли, і не треба! Без них посидимо за жалобним столом. Ха-ха-ха! Нічого сказати — багатий стіл: картопля і вода, вода і картопля. Поминки по рідному батькові, по хазяїнові з хазяїнів! Поминки у розкиданій хаті, на знівечених посівах, по сумлінному трударю, по щирому хліборобу! Що ж? До жнив і косовиці треба готуватися, до великих жнив і косовиці! *(Лютю кидає картоплину.)* І жа в горло не лізе — колом стає.

Данилко. А ти візьми та залий водою, або ж дай я тобі по спині постукаю. Мені як стане шматок у горлі, то мама як стукне, — дивись, шматочок і пішов куди треба.

Марилля *(до Симона)*. Де Зося? Чому вона не прийшла разом з тобою?

Симон. Де Зося? Де Зося? Питайся в неї, а не в мене, де вона пропадає. Пішла з кладовища раніш від мене, то мусила б раніше й прийти.

Марилля. Коли б хоч не заблудилася де? Чому ти пустив її саму? Чи далеко тут до біди!

Симон. Може, до біди й недалеко блудити, але та не заблудить, якщо сама того не захоче. Але вона вже справді блудить з першого дня після смерті батька. Мати хвора й довірлива, то й нічого не бачить і не чує, а я все бачу і чую. Полетіла раніш від мене з кладовища, щоб у двір залетіти, на паничевий гнучкий стан подивитись і, як сучка, до його ніг полащитись.

Марилля. Відкіль це ти взяв, щоб Зося... Зоська... моя донечка?..

Симон. Так, так, Зоська, твоя донечка, а моя сестричка рідна у двір до панича бігає, весь куток про це як у бубон б'є. Я все не йняв віри, поки сам не переконався: позавчора всю ніч там пропадала. Я бачив, але мовчав, бо ще таго був непохований, не хотів при покійнику про це наше нове нещастя говорити і колотнечу здійсмати.

Марія (журно). Зоська... Моя Зосенька... Вухам своїм не вірю. Пригадую: того дня, як викидали, вона прибігла і говорила, що там, біля річки... Чи ж може бути?.. Зоська... Зоська...

Симон. Хе-хе-хе! Продажна шкура, масляні очі, улесливе слиняве сіюсюкання, безсоромні поцілунки по закутках — ось вам ополонка, в яку падає, заплющивши очі, проста дівчина. Без великих зусиль і витрат безчесний ласолоб має собі досхочу свіжого й здорового товару через нашу темряву і простоту. А платить за цей товар розбитим щастям, споганеною славою і паскудними хворобами... Зоська, Зоська... Чи ж вона в них перша, чи остання?..

Данилко. Ти, мабуть, ще не забув їм те, що вони відбили в тебе Кастусю Дударишку, яку, після того, як лелека приніс їй маля, і вони прогнали, і ти прогнав.

Я В А Ш

Ті ж і Зоська.

Зоська боса, але дбайливо причесана і одягнена. Увійшовши, якусь хвилину стоїть розгублена, тримаючи щось під фартухом. Говорить чи то боязко, чи то винувато; в її голосі часом бривить сльеза.

Симон. Таки прийшла на ніч! Що ж це таке сталося?

Зоська. Чому ти говориш так, братіку? Чи ж я коли-небудь ночувала де, крім своєї хати, або тепер не ночую кожної ночі на цих уламках?

Симон. А позавчора де всю ніч пропадала? Гадаєш, не знаю?

Зоська. Нічого ти, братіку, не знаєш, ох, нічого! Мені так сумно і страшно зробилося від того, що тато лежав недалеко від нас непохований і такий страшний з цією вірвовкою на шиї, що я не витримала і, немов учадівши, побігла в поле. І ніде не ночувала, ніде, усю пічку у полі блукала. Нічого поганого не робила, щоб я щастя свого не побачила!

Марія. Не клянися, дочко! Навіщо?.. Не треба!

Симон. А чому сьгодні разом з кладовища не прийшла? Чому?

Зоська. Сьгодні?.. З кладовища?.. Так собі!.. Зайшла на годинку до тітки, що служить з дядьком у

дворі... Якась така туга по дорозі охопила мене, що не могла стриматись і зайшла. Та ось вона, тітка, позичила нам трохи сала і хліба. Каже: «У вас сьогодні поминки по тагові, то хоч повечеряйте на здоров'я». (*Дістає принесене і віддає матері.*) У тітки позичила... Не хотілося мені спочатку брати, але потім так жалко мені всіх вас стало, що взяла й позичила...

Симон. Знаю, у якої тітки була ти з позичками, знаю! Але чим ти будеш віддавати оце позичене? Ще треба тітку якусь вигадати! Сказала б вже просто, що була у дядька, у молоденького та пригожого, справді ласого до всяких позичок. Ні гріха тобі, ні сорому!.. Ще на батьковій могилі пісок не протрях, а дочка вже побігеньками займається. Забула, що він, покійний, говорив тобі перед своєю останньою хвилиною. Якщо маєш таку коротку пам'ять, то я тобі нагадаю. Батько казав: «Не згинайся передчасно перед дужим, бо він тобі за твоє плазування перед ним очі заплює паскудною слиною, а душу й серце твоє змішає з брудом своїх чобіт». Забула слова ці, не дочекавшись і першого молодика після смерті того, хто сказав їх тобі? Ех, Зосько... (*Швидко виходить.*)

Зоська сідає, закривши очі руками.

Я В А І V

Мариля, Зоська, Данилко, діти.

Данилко. І що це Симон думає з своєю люттю? Навіть мене вже починає проти нього зло брати. Намолов, намолов язиком, а якби хто спитався — навіщо? Тільки верх мені до скрипки зіпсував, і вийшла з нього пі богіві свічка, ні чорту кочерга. Підемо, малі, шукати нову дощечку! (*Забирає Оленку, Юрка і виходить.*)

Я В А V

Мариля, Зосся.

Мариля (*ніби сама до себе*). Таке ж воно було миле дитятко. Відома річ — панське, що й казати... Любила його, наче своє рідне... Вже тоді, при груді, в його утленькому тілі грала панська кров. Шойно тільки почав ручки у кулачки складати, бувало як ущипне, так

міцно ушипне. А як стали зубки прорізатися — кусався; як угризе, то аж кров з грудей вийде. Ще маленький, — а вже такий дошкульний був. І, здається, чи ж давно те було, як він біля мене колисався, а тепер, дивись — мужчина, хоч куди! (До Зоськи.) Чи правда це, Зосько, що Симон говорив? Чи правда, що ти до нього у двір...

Зоська. Мамо! Для чого тобі це знати? Чи ж не однаково буде? Якщо це правда — я загинула; якщо це й неправда — я не воскресла... У небі маленька зірка посміхається до великого місяця, а на землі вутла калинка хилиться до міцного явора, а я — що?

Марилля. Та хіба ти не знаєш, що тебе чекає, коли будеш так хилитися до нього, як калинка до явора? Себе згубиш, і нас на віки вічні осоромиш і знеславиш. Він пожирує, пограється, та й кине, як кидають непотрібну ганчірку на смітник. Та я не вірю, що Симон говорив правду і ніколи не повірю. Ти заспокой мене, дитинко, і скажи, що це неправда. Я тебе випестила, своїм молоком викормила, і не маєш права мені брехати.

Зоська (бореться сама з собою). Не муч мене, мамо! Я й так сама змучилася за ці два тижні, як помер батько. Щось таке страшне й дивне робиться біля мене і зі мною, таке, чого я своїм бідним розумом і зрозуміти не можу. Мамо, краще не розпитуй; я брехати не буду, але ти ж сама знаєш, не можна і всю правду казати

Марилля. Рідній матері можна!

Зоська. А коли я вже не знаю, де правда, а де обман. Все змішалось в моїй нещасній голові. Якийсь туман синій-синій розіслався навколо мене і я, здається, пливу по ньому, так тихо-тихо пливу, як ті білі гуси на озерах або ж сиві хмари високо в небі. І хтось мене кудись тягне, бере за руки, обіймає за стан і несе з собою так легко-легко, як тихий вітер ту пір'їну голубину над гаєм зеленим!

Марилля. Ти завжди була якась така, що й сама я не можу зрозуміти — яка. Змалку дуже важко було тобі лад дати. Ти тільки й розмовляла з лісами, з вітрами та з струмочками. Щось нелюдське сидить у тобі.

Зоська. Чи ж я винна, що я така?

Марилля. Ти в цьому, може, сама й не винна, та зате винна в тім, про що Симон говорив. Він бачив тебе з ним позавчора вночі.

Зоська. Неправда, мамонько! Неправда! Я там не

була,— це, може, тільки моя тінь була там. Так—напевне, тінь! Я часом бачу, як тінь моя відходить від мене і йде сама далеко, далеко. Крізь високі гори йде, над бістрими річками і густими лісами пливе і потім знов до мене повертається, і ходить слідом за мною, ніби стежить за мною. Тоді на мене страх знаходить. Ой, боюсь я цієї тіні своєї, як привида якогось, що прийшов з того світу, боюсь!

Марилля. Так то тінь твоя там була?

Зоська. Тінь, мамонько! Тінь! Сама я це була там. Кого я там не бачила?

Марилля (*столнено*). Не вірю я тобі! Ти завжди тільки й вигадуєш щось незвичайне, аби лише мозок комусь зав'язати й заплутати. Та ось що: заприсягнись, що це неправда, що ти сама туди не ходила. Зприсягнись! Інакше й мене з розуму зведеш, бо сама вже, видно, його згубила.

Зоська (*встає*). Зприсягнуся, мамо! Як хочеш, заприсягнуся, що то тінь моя була! Чим хочеш, заприсягнуся. Руку дам відрубати, своєю головою.

Марилля. Не треба мені твоєї голови. (*Показуючи на ікону.*) Перед богом заприсягнись, перед його образом.

Зоська вагається.

Ну, чого чекаєш? Ставай на коліна і присягайся!

Зоська (*стає перед іконою на коліна*). Мамо, я боюсь! Мене проймає якийсь жах...

Марилля. Складай пальці для хреста і присягайся. Інакше я видеру тобі очі, щоб ти до смерті стежки туди не знайшла!

Зоська (*складає пальці, щоб хреститись*). Мамо, мамонько! Не губить мене! Я не можу!.. Я не знаю, котре з нас — моя тінь, а котре — я сама...

Марилля. А коли я тобі очі виколю, тоді знатимеш? Га? Тоді знатимеш?

Чути, хтось іде, посвистуючи.

Зоська (*вся просвітлилася*). Мамонько! Вона сама— тінь моя — йде! Удвох із нею будемо присягатись!

Марилля (*ламаючи руки*). Що зі мною? Що з нею? Який лихий дух її поплутав? Розвалена хата, закопаний батько, а вона? (*Глухо.*) Зосько! Зосенько!

Зоська (*ніби в екстазі*). Мамо, мамонько! Ясний місяць до золотої зірки пливе, зелений явір до калинки

своєї хилиться, а вона — тінь моя — з далеких країв до мене прибуває, дорогі подарунки приносить: гаряче серце, замріяну душу, безмежне кохання.

М а р и л я. Що з тобою, Зосько? Зосенько!..

Входить панич.

Я В А VI

М а р и л я, З о с ь к а, п а н и ч.

З о с ь к а (*схопилася і, простягнувши руки, хоче кинутися до панича, але Марилля, сама того не помічаючи, загороджує їй собою дорогу*). Панич, паничик до нас прийшов!

П а н и ч (*граючись паличкою*). Чи Симон дома?

М а р и л я. Дома, паничику! Він щойно кудись виїшов; зараз повернеться.

З о с ь к а (*приносить паничеві ослінчик і застеляє хусткою*). Сідайте, паничику. Я... ми такі раді, що ти... ви прийшли, такі раді... Сідайте.

П а н и ч. Не турбуйся, Зосько, маю час і постояти...

Пауза.

Що це ваш Симон думає? Чому він не йде звідсіль і вам не шукає якогось пристановища?

З о с ь к а. Ми швидко, паничику, виїдемо... Не гнівайся!

М а р и л я. Дуже він затявся: я — мати його — і то нічого не можу з ним зробити. Біда з дітьми, паничику, біда!

З о с ь к а. Сум по батькові у Симона трохи відійде, — ми й підемо. Не будемо тут вікувати і надокучати паничеві. Певно, що не будемо.

П а н и ч. Через батькову та його впертість тільки хату довелось даремно розкидати.

З о с ь к а. Нічого, паничику. Шкода тільки, що тато повісився, та матір довелось хвору виносити.

П а н и ч. Як же тепер здоров'я Левонишине?

М а р и л я. Дякую, паничу, за запитання! З тиждень ще після того не могла ходити, а тепер сяк-так волочу ноги; коли б тільки швидше кудись подалі поволочитись!

П а н и ч (*сідає на ослінчику*). Ну, а як Зоська годується?

Зоська. Як бачите, паничику! Останнім часом живу на світі і світу не бачу. Одна моя радість, одне моє щастя, коли з то... коли уночі сни чудні бачу, коли думками пливу, до те... до свого місяця ясного. Так, тепер, паничику, живу я й чекаю... тільки ночі чекаю!.. *(Сідає на долівці, недалеко від панича і з любов'ю поглядає на нього.)*

Марилля *(набік)*. Скажу йому, все чисто скажу! Може, він мої сумніви заспокоїть. *(До панича, вагаючись.)* Скажіть, паничу, скажіть, соколику... Не прогнівайтеся на мене! *(Падає до його ніг)*. Не губіть її, паничу! Воно ще дитя і нічого не знає... Не губіть! Пожалійте матір!.. Може, й вам коли бог пошле діток... Не губіть! Я її тією ж груддю кормила, що й вас! Зжальтеся над бідною вдовою! Чи правда, що вона до вас... що вона? *(Сльози не дають їй говорити. Спирається одною рукою об ослінчик.)*

Зоська. Мама нічого не знає... Я нічого їй не говорила. Пробачте їй, паничу!

Панич *(встає)*. Що? Що хочеш від мене, Левониho? Я нічого не розумію! Я ж не можу дозволити знову ставити тут хату, коли мені цю садибу треба приєднати до двору. Коли вже вас викинули, то тут і все. А якщо захочете у мене служити, то я дам у дворі хату.

Марилля. Я не про це. Я... я благаю тебе, не баламуть її, мою Зоську! Вам, паничику, нічого не станеться, а вона загине, пропаде нізашо!

Панич. Яка Зоська загине? Що ти вигадала?

Зоська. Я, мамонько, не загину; а коли й загину, то тінь моя зостанеться й буде жити на світі, аж до кінця віку. Так! Тінь буде жити, коли я загину.

Марилля. Чуєте, паничику, що вона говорить? Це ти її зачарував. Це ти в мене дочку забираєш. Краще серце в мене, у матері, вирви і зроби собі з нього свічку, але не забирай дочки у нещасної вдови!

Зоська *(підходить до матері і цілує її в голову)*. Зозулько моя підстреленая! Все рівно розлетяться твої дітки по білому світові, і будуть коршунни терзати їх тіла і пити кров теплу, а буйний вітер розметає пір'я і чорним піском присипле їх кісточки. Тільки ти, зозуленько, цього соколика тепер не кляни — він ні в чому не винен; я краще за тебе знаю.

Марилля *(сповзає з ослінчика до паничевих ніг)*.

Паничику! Я тебе дитиною біля своїх грудей випестувала, виняньчила! Я ж тебе могла утопити, задушити, але ти живеш і цвієш. Не вбивай же мене, відворожи, поверни мою Зоську! І в тебе мати була..

Панич. Пізно вже, тітко!

Марилля. Ой, чому ж тоді з моїм молоком не йшла отрута у той час, коли...

На останні слова матері входить Симон В його руках сокира, якою він весь час похитує Зоська перша побачила Симона і відійшла осторонь.

Я В А VII

Ті ж і Симон.

Симон. Еге! Моляться на панича тут, чи що?

Марилля підводиться і відходить осторонь.

Зоська. Це мати так собі! Просили панича, щоб дозволив ще якийсь час тут посидіти.

Симон. А ти просила, щоб він там, у себе, дозволив тобі ночі просиджувати.

Панич. Ти, мій милий, озвірів і не пам'ятаєш сам, що говориш. Знай, що я тільки палець підніму, і ти зараз же задзвениш ланцюгами за напад з сокирою на моїх людей, коли твою милість з хати викидали..

Симон. Знаю, знаю! Але поки моя сестричка не набридла тобі, ти на її брата й на матір пальця не піднімеш.

Зоська (*весь час стежить за Симоном і його сокирою*). Братіку! Навіщо ти сестру свою топчеш у болото? Її ще й без тебе люди топтатимуть. Годі докоряти й паничеві, й мені: цим горю не допоможеш!

Симон. Ха-ха-ха! Може, скажеш навколішки стати і молитися на нього? (*До панича.*) Чого прийшов сюди, паничу? Чи тобі замало, що вона туди, до твого палацу, бігає? Чи цього тобі замало?

Панич. Я прошу тебе відповісти: доки ви будете сидіти на моєму полі?

Симон. Я не на паничевім сиджу, а на своїм, і ніхто мене звідсіль не зжене!

Панич. А закон для чого?

Симон. Я й чекаю закону: буде суд, і правда переможе.

Панич. Якби правда з тобою була, то не силів би ось так під голим небом.

Симон. Нащо ж довів нас до цього? Нащо хату розкидав?

Панич. Бо з мого лісу була збудована.

Симон. А будував хто ось цією сокирою? (*Трясе сокирою.*)

Зоська (*стає поміж паничем і Симоном*). Братеньку! Одна сокира будувала, а друга розбивала,— причому ж тут панич? Він її ніколи і в руки не бере.

Входить Данилко.

ЯВА VIII

Ті ж і Данилко.

Данилко (*набік*). О, бач! І панич прийшов до нас у гості! Тільки ж чим ми його почастуємо? (*До панича.*) Хвала Ісусу, паничу! А я маю до тебе цікаву справу: позич мені жил на струни і кінського хвоста на смичок, бо скрипку свою от-от змайструю, а грати не буде як. Позич, паничу! Як розбагатію, тоді віддам.

Симон. Ти б краще вірьовки собі на петлю попросив,— цього швидше у людей дістанеш.

Панич. Я б з радістю тобі позичив...

Симон (*понура*). Так, як батькові

Зоська. Паничику, не гнівайся на нього. Він не такий вже й недобрий, як хоче показати. Він з часом і переміниться, і буде тобі служити, ох, як вірно буде служити! Твоє поле орати, твоїх коней доглядати, твоїх діток возити. А ми з мамою хліб будемо жати, для тебе, паничику, жати! Тож не гнівайся на нього!

Панич. Я не знаю, хто тут пан — я чи він?

Симон. Ніхто!

Данилко. Ти, Симонку, як я бачу, тільки сперечаєшся з паничем, а не поговориш, як це личить хазяїнові, про важливі справи. Тата сьогодні поховав, а хреста й не поставив? Попроси у панича дерева на хрест.

Панич. На це в мене лісу вистачить. Можете скільки хочте з мого лісу хрестів ставити. Без прохання — дозволяю.

Симон. Дуже вдячні!.. Я сам стану за хреста на батьковій могилі і буду вічно стерегти, щоб твої плуги не розорали її, не знищили, як твої сокири оці стіни!

Панич. Дурню! Чи ж не твої руки це робили і роблять? Подумай лише! (*Швидко виходить, посвистуючи.*)

Данилко (*вслід йому*). А по жили й хвіст я до панича прийду. Скажу тільки, щоб собак прив'язали!

Я В А ІХ

Ті ж без панича.

Зоська (*до Симона*). Ти розгнівив його, Симонку! Дозволь — я побіжу і перепрошу. (*Хоче вибігти.*)

Симон (*стискаючи сокиру, перегороджує шлях*). Тільки ступи у той бік!

Зоська з плачем опускається на землю. Симон, кинувши сокиру, сідає на ослінчику і кладе голову на долоні. Данилко витирає очі рукавом.

Завіса поволі спускається.

ДІЯ ТРЕТЯ

Я В А І

Мариля (*самі*).

Мариля (*сідає, шие торбу*). Охо-хо!.. Не судила доленька скористатися з свого добра, як всі добрі люди користаються! Подумати лише! Льонок був добрий; полола його, збирала, стелила, а як вляжався — сушила, м'яла, удвох з Зоською ниточку до ниточки складали... на стретення у верстат поставила... На сорочки собі, небіжчикові і дітям ткала. Прийшла біда, і все пішло марно: замість сорочок — торби шию. Ех! ех!.. Собі й дітям — жебрацькі торби. (*Замислилася.*)

Я В А ІІ

Мариля, Зоська, діти.

Зоська (*входить з пучком волошок, за нею — діти*). А ти все шиєш, мамо? Кинь!.. Страшно мені робиться від цього твого шиття. Здається мені, що ти нам усім, ще живим, сорочки на смерть шиєш. Кинь, мамо, цю свою нещасну роботу! (*Сідає і плете вінок; біля неї — діти.*)

Марія (коли входить Зоська, продовжує шити). Ге! моя рідненька! А хто ж буде шити? Може, ти? Що ж мене, тебе (показує на дітей), їх, усіх нас чекає? Що? А пошити треба багато, ох, як багато треба цих торб на крихти від людського столу. Старець, який тоді був у нас — пам'ятаєш? — казав, що чим більше на жебракові торб, тим більше такому подають. Може, скажеш, неправда? Га?

Зоська. Ми ще не жебраки, мамо!

Марія. Як не сьогодні, то завтра, позавтра, будемо ними. Така вже, видно, доля у нашого брата, і нам цього не минути. Тільки подумай! Симон роз'ятрився і нічого й думати не хоче, яку дати раду нам, безпритульним, — все якогось суду чекає. А ти, а ти тільки ще смоли підливаєш у цей вогонь, звідкіль всі наші нещастя йдуть.

Зоська. Мамо! Я лише хочу це нещастя на щастя змінити.

Марія. І з кожним разом ще більшу безодню копаєш між ними й нами, в яку звалиться ніхто інший, як ти, всі ми, і ніколи не виліземо, як з вічного болота. Ех! ех! Обое ви, діти, ту безодню собі копаєте, обое; Симон — своєю дикою завзятістю, а ти — своєю шаленою любов'ю. Батьки ваші інакше жили.

Зоська. Так, так, мамонько, — інакше!.. Ось через це і торби ти шиєш та мені з Симоном дорікаєш.

Марія (не слухаючи). Губите ви себе, мене, малих оцих. Боже мій, боже. Одно звіром на всіх дивиться і волі нікому не дає, а друге всю сім'ю у неславу вводить.

Зоська. Мамонько! Що ти до мене маєш? Я хочу врятувати всіх вас, хоч, може, й сама загину. Чи я знаю, що зі мною діється? Може, хтось якісь нерозгадані чари на нас навів і мене, після тата, обрав собі за першу жертву? Чи я знаю? Не думай, мамонько, що я така, як тобі і Симону здається. Та що ж? У вас своя правда, у мене своя. Життя свої чорні кросна тче і буде ткати, аж поки люди самі не дадуть йому основи з вічної правди і братньої любові, а підткання — з вічного щастя і радості.

Марія. Е! почала вже тин городити, щоб за ним сховатися з своєю безсоромністю! Сказала б одразу, що продалася у злодійські руки по своїй волі — і тут тобі все! Так ні! Треба ще великою брехнею іншим мозок крутити. Матір, моя рідненька, не обдуриш.

Зоська. Ти, мамо, сама себе дуриш, отак думуючи. Всі люди самі себе дурять, а їм здається, що хтось інший тому причиною. А втім, краще кинемо, мамо, цю суперечку!.. Гляньте — яке красиве небо на заході. Там, на тому небі ми колись жити будемо. І там не буде ні такої зруйнованої хати, ні таких поганих людей: буде там один великий дім для всіх, як є, а в ньому житимуть люди інші, ніж тут, на землі, — усі будуть поміж собою як брати й сестри рідні. Правда, мамо?

Марилля. Але поки тобі прийде час туди йти, я тебе і цього, твого, проклянута своїм материнським словом.

Зоська (*ламаючи руки*). Матінко! Що хочте робіть зі мною, тільки його не чіпайте: він, бачить бог, як і я, ні в чому поганому не винен. Все це неправда.

Марилля. А чому присягатись не схотіла? Га?

Зоська. Бо... бо я не знала і не знаю, що правда, а що неправда, що гріх, а що не гріх!

Марилля. А він чому сказав: «пізно, тітко!»?

Зоська. Бо й він так само нічого не знає.

Входять Симон і Данилко, несуть з собою по деревині на хрест, кладуть посеред сцени.

Я В А ІІІ

Ті ж і Симон з Данилком.

Данилко (*кинувши деревину*). Біда мені з цим Симоном! У мене своєї роботи багато, а тут ще помагай йому хрест робити. (*Сідає і порпається біля скрипки.*)

Симон (*кинувши деревину навхрест з Данилковим, понуро*). Зрубав ту горобину, на якій батько... Великий буде хрест. Із стовбура витесали й випиляли з Данилком, зосталося лише обстругати і все буде готово. Чи не бачили, де струг?

Зоська (*підводячись*). Я, братіку, ніде не бачила. Зараз знайду. (*Знаходить струг і віддає Симону*). Може, допомогти тобі?

Симон (*стругаючи хрест, стоїть на колінах*). Нічого не треба! Бачу, що часу не маєш: віночок плетеш-заплітаєш. То й плети, заплітай, як добрі люди один одному вірвовки плетуть, виплітають!

Зоська (*сідає і знову плете вінок, набік*). Мати

проти мене, брат проти мене, а хто ж за мене заступиться?

Д а н и л к о. Оце так пішла у нас сьогодні робота! Зоська вінок плете, Симон хрест робить, мати торби шие, а я скрипочку майструю. Дивіться, люди!

М а р и л я (до Симона). Надвечір, коли вас усіх тут не було, знов приходив, та й казав, щоб марно не йшли йому наперекір. Хату у дворі дає, тебе з Зоською на службу бере.

С и м о н (гаряче). Нічого не треба, нічого! Раз сказав, щоб ви мені про це і не згадували. Їхня ласка до порога, тільки до порога. Перед очима як лис вигинається, а з очей збув, то й забув! Не треба! Сам раду всьому дам! Відбудую заново хату, заведу нове хазяйство. Почнемо нове життя. Ось тільки б хреста поставити і дочекатись розгляду справи. Не там, у них, а тут наше місце. Ніхто нас звідси не зжене і не злякає, хоч би самого люципера на допомогу викликали. Споконвіку все це звідсіль нашим було, є й буде. Ми не якісь прибудди. Ми не маємо права й кроку зробити звідсіль у той бік. Хай вони до нас ідуть, а не ми до них!

Д а н и л к о. Не витримаєш — підеш!

С и м о н. Так! Так! Може, й правда, може, навіть і побіжу. (Загадково). Але з чим?..

М а р и л я. Поки ти свого доб'єшся, що ми їсти будемо? Ні сам нікуди не йдеш на заробітки, ні іншим не дозволяєш. До мене, матері твоєї, і до цих малих не маєш бога у серці. Ех! Симоне, Симоне! Губиш ти себе і всіх нас.

С и м о н. Не бійся, мамо! Не погублю! А якщо й згинемо ми, то увесь світ про це знатиме, і правда зверху буде. Одне горе, що ви мені у всьому наперекір: ти своїм повсякденним наріканням, а вона, Зоська, своїм упаданням до того... поперек дороги мені стаєте і топчете все те, що я хочу сіяти.

З о с ь к а (йде до Симона і кладе йому руку на плече). Ех ти, мій братіку рідний! Горда, непокірна з тебе вийшла людина! Орлом-птицею б тобі бути і літати попід небесами, як літає отой вільний вітер! Тільки горе — крил тобі не дано, соколе мій сіроокий! Не говори, братіку, що я топчу те, що ти сієш. Хто знає — може, ти своєю гордістю топчеш усе те, що я своїм дівочим серцем сію? Хто знає?

Симон (*понура*). Батьківська могила та хрест її знає!

Зоська. Ти все такий самий, братіку! Спелить ося гордість твоє серце, на попіл його перетворить. А злоба людська споганить твою добру славу, і нічого ти не доведеш своїм опором цілому світу! Не сьогодні-завтра підеш по тій самій стежці-доріжці, по якій всі люди ходять. Зламають тебе, похилишся і загинеш.

Симон. Але сам я, по своїй волі, не загину; мене сила велика згубить, а ти по своїй охоті, сама себе віддаєш на цю згубу, на вічний глум!

Зоська (*відходить від Симона, набік*). Боже! Як же мені тут важко жити! (*Сідає і плете вінок. Пауза.*)

Данилко. Хрест робити робиш, а чим його одвезеш?

Симон. Про це не турбуйся! Не піду коня випрошувати ні до сусідів, ні туди, до них! На своїх плечах понесу — ще витримають, вистачить сили. Коли сам на собі донесу — більше радості буде тому, хто під цим хрестом буде спати, бо знатиме, що нікому я не кланявся, ні перед ким не жебрачив.

Данилко. А кому ж це мати торби шие?

Симон. Шие, бо нема чого робити. А як пошие, я всі до одної попалю!

Марилля. Поки ти, дитино, зберешся палити, то вони самі зітліють на мені, на цих малих, а може, й ще на когось. Ось одна торба вже й готова! (*Бере в руки, розглядає.*) Здається, буде добра — не мала й не велика, ще тільки вірвовки прив'язати... (*Шукає і прив'язує.*)

Симон. Ех, киньте, мамо, драгувати! Душу з мене хочете передчасно виняти — більш нічого! Не дасте спокійно навіть хреста цього закінчити.

Марилля. Що, дитино? Я ж нічого! А що запас біди не чинить, ти це сам добре знаєш і розумієш.

Симон (*до Данилка*). Пошукай, Данилку, якого цвяха, хрест збити, бо вже готовий — вистругав.

Данилко (*шукає з сокирою, знаходить у бревні гак і вириває*). Ось я зараз тобі цього гака вирву; тато на нього, як вірвовку сукав, прядиво чіпляв. (*Подає гак Симону, той обчищає і збиває хрест.*)

Зоська. Коли ж ти понесеш його, Симонку?

Симон. Коли? Сьогодні. А нащо тобі знати?

Зоська. Так собі спитала. Але ж надворі вже вечір. Поночі нести буде незручно.

Симон. Неправда! Поночі краще з хрестом іти. Ніхто тебе не зачепить і не осудить. Уночі, опівночі понесу, а не вдень, бо вдень ще й хрест у мене видеруть, як видерли з душі й серця все добре й світле. Уночі піду з хрестом на кладовище, як привид якийсь з того світу, щоб аж мертвякам страшно було! Один батько лише мене пізнає і радісний вийде до мене назустріч,— подякує за хрест і благословить мене на подальший опір, на подальшу боротьбу з недолею. Бо він, тато наш, інший, ніж усі небіжчики: він не ліг з ними в одному місці, а зовсім окремо похований у сирій землі-матері. І хреста йому понесу я вночі, а не вдень, як це всім носять і ставлять.

Марилля. Я з тобою піду, сину! Я ще ж і разу, грішна, не змогла глянути на його могилу.

Симон. Гаразд, мамо, понесемо з тобою! А ти, Зосько й Данилко, залишитесь стерегти малих і хату.

Данилко. Коли б ти мене й дрючком гнав, то я б не пішов уночі, та ще й з хрестом. Щоб ще десь вовки з'їли, чи мертвяки налякали.

Зоська (*підходить до Симона*). А ти дозволь, братіку, і мені іти туди разом з вами! Коли ти й мати підете, мені страшно буде самій тут сидіти. Мені здається, що якесь нещастя мене тут спіткає, коли без вас зостануся.

Симон. Не сама будеш! Малі, Данилко з тобою будуть.

Зоська. Вони спати полягають, а я сама як тінь отут тинятимусь. Боюсь я цього поруйнованого попелища. Мені тут страхи всякі звижаються. Візьми мене, братіку, з собою! (*До Марилі.*) Мамонько, візьміть мене — я хрест вам нести допоможу.

Симон. Перестань лізти у вічі! Не тобі хреста носити чи за нами ходити.

Далеко чути обжинкову пісню. Симон підіймає хрест і стійма тримає його над собою. Всі якусь хвилинку слухають пісню.

Зоська. Ха! Обжинкову пісню співають!

Симон. Так! Обжинки у дворі!

Марилля. Мабуть, до себе йдуть, додому.

Симон. Так! Але вже час і нам іти!

Марилля (*зав'язуючи хустку*). Час, діти!

Симон бере хреста на плечі і виходить, за ним Марилля. Зоська так само намагається піти, але повергається і кінчає плести вінок.

Зоська, Данилко, діти.

Зоська. Пішли! Не взяли мене з собою. Навіть слова доброго не сказали. А я так хотіла піти з ними, так хотіла! Самі хрест понесли.

Данилко. Е-е! ще натішишся, Зосько, хрестом! Почекай трохи. У мене вже спина починає боліти — мабуть, від праці над цією скрипкою, — буде й тобі те саме!

Зоська. Мовчи вже краще про це, Данилку! Краще скажи, коли вже ти, зрештою, закінчиш цю скрипку свою?

Данилко. Тоді, коли ти зносиш віночок, що зараз плетеш.

Зоська. А звідки ти знаєш, що я його буду носити?

Данилко. Ге! Що б я та не знав? Я навіть знаю, коли ти його зносиш, а, значить, тоді й скрипочка оця моя буде вже готова.

Зоська. Коли ж це, по-твоєму, буде?

Данилко. Тоді, як ти стежки у двір не побачиш!

Зоська. Що ж це, я, значить, осліпну?

Данилко. Може, й осліпнеш. Але ти й зараз не все бачиш. Ех, Зосько! Жалко мені тебе. Ні від мами, ні від Симона ласки не маєш, а там, де ти ласку знайти гадаєш, добра собі не чекай.

Зоська. Чому ти так говориш, Данилку?

Данилко (*не слухаючи*). Хай собі кажуть, що я дурнуватий, що я такий, що я сякий, а я все бачу і все розумію. Не хочу лише наперед лізти з своїм розумом, бо з ним тепер по світі далеко не зайдеш. Дурнуватий Данилко, чи зовсім дурний — малий клопіт! А тільки що його менше чіпають і дражнять, як якогось розумного, то це можу сказати напевне, бо не знають, чим дошкулити йому, бо Данилко з усього сміється. А що ж ви, розумні? Хоч би й ти чи Симон? Товчетися, як Марко в пеклі, або ж як мухи в смолі, і більш нічого. Кожний вас ущипне, кожний вас обдурить, кожний вас, як то кажуть, б'є і плакати не дає. А якби ви були дурні, то вас хоч би й чіпали, то не так сильно, бо вас, дурних, не так би боялися, як бояться вас тепер, розумних.

Зоська. До чого ти це все ведеш?

Данилко. А хоч би до того, що твій панич, як од-буде з нами суд, їде кудись за море женитись.

Зоська (*випускає з рук вінок*). Як це? Що ти кажеш? Панич буде женитися!.. Як це женитися?..

Данилко. Як буде женитися? Так, як і всі добрі, чи й недобрі люди женяться. Вже ж не так, як...

Зоська (*перебиває*). А що мені з того? Хай жениться! Велике мені горе! Чи він мій жених, чи коханець?..

Данилко. То для кого ж це тобі у віночок вбиратись сьогодні заманулося? Ну, та мені хочеться спати! (*До дітей.*) Ходімо, малі. Хто спить, той не грішить. Я сьогодні знайшов нове місце для спання: на мое щастя, забули собаку будку розбити, тож на місце нашого Лиска я з вами, малі, поселюся. (*Хоче йти.*)

Зоська (*вагається*). Данилку! Чи це правда, що ти казав? Чи це правда?

Данилко (*відвернувся*). На тобі, чорте, груш! Дурний казав, а розумний повірив.

Зоська. То ти мене обманув?

Данилко. Звичайно — обманув! Чи в мене ж таки немає клепки в голові, щоб розумним говорити правду? Спи, сестричко, спи спокійно. (*Виходить.*)

Я В А V

Зоська (сама).

Зоська. Та-а-к! Певно, що це неправда. Та що зіймною робиться? Про що це я думаю! Так чи інакше мій сон золотий мусить розвіятись; чарівний туман скінчиться, і я, така, як зараз, скінчусь. Замість мене буде інша якась мара тягти далі страшний тягар своєї нової долі. По гірських і піщаних дорогах буде тягти її, як каторжник тачку, аж поки сама не добереться туди, звідкіль не повертаються... до тата... до кладовища! Бррр! Що я думаю! Як же ця ніч завжди лягає якимось чорним і страшним птахом на мої думки! Зведуть оці чорні птахи нещасне життя моє у темряву безпросвітну! З сил вибиваюся в боротьбі з цим нескінченим сумом, що стелеться навкруги мене і страшними очима дивиться у мої засмучені очі. Ха! Втечу знову звідсіль і блукатиму до самісінького білого дня там, де він; може, зустріну його, свого королевича ненаглядного. Буду далі при ньому бачити, як сон, дивну повість своєї молодості, чарівну казку

свого щастя; буду співати пісню наболілого серця і заплаканої душі! У віночку цьому до нього піду. (*Приміряє.*) Так! Як у короні з'явлюсь до нього і схилю голову свою безталанну на груди його лебедині. (*Чути шурхіт.*) Що це? Хтось іде! Данилко, це ти? Боже! Як страшно! Таки хтось наближається! (*Притулилася до дерева.*)

Я В А VI

Зоська, невідомий.

Невідомий (*з віхою у руках*). Не лякайся, сестро моя! Я — своя людина, хоч і прийшов не кликаний, не званий.

Зоська (*злякано*). Хто ти?.. Хто ви?..

Невідомий. Хто я? Та вже ж людина! А що більше треба знати, як не це?

Зоська. Я тут сама! Нікого більше немає вдома. Та що ж вам треба?.. Може, переночувати? Але, як бачите, у нас нема як...

Невідомий. Мені нічого не треба, сестро моя. Я не з тих, що приходять, аби тільки щось взяти, а з тих, що з собою щось добре приносять.

Зоська. Але що ж, коли я вас боюся, чоловіче! Ви якийсь такий дивний!

Невідомий. Не бійся, сестро! Я лист, що одірвався від того ж самого дерева, що й ви, що й багато мільйонів подібних. Вільний вітер і мене приніс сюди, на ваші руїни. Хотів би з тобою і з братом твоїм поговорити про важливі справи.

Зоська. Я ж вам казала, що немає нікого дома, а сама я нічого не знаю.

Невідомий. І нічого, сестро, знати не треба, а що треба — я скажу, а ти братові те передай... Слухай, сестро! Скликаються збори великі, і всі брати й сестри на ті збори повинні з'явитись.

Зоська. Хто скликає?

Невідомий. Вони самі по собі скликаються. Ніхто не знає, від кого такий наказ вийшов, але всі, до кого тільки той клич дійшов, підіймаються і, як мурашня, йдуть.

Зоська. А як хто не піде?

Невідомий. Хто по своїй волі не піде, над тим прокляття нависне, бо на тих зборах життя мільйонів на терези ставитимуть, а в такому великому ділі навіть одна

людина може собою терези у той чи в інший бік переважити.

Зоська. То і я мушу іти на ті збори?

Невідомий. Так, сестро. Тільки старі і діти від них звільнені.

Зоська. А куди йти?

Невідомий. Сумління і жадання собі й іншим щастя тобі дорогу покаже. У цьому віночку йди! Тільки йти треба не озираючись,— бо хто озирнеться — стовпом мовчазним стане, якого потім і грім з місця не зрушить.

Зоська. Та-ак! Я піду, я мушу куди-небудь іти звідсіля: тут так страшно, так страшно!

Невідомий. Иди, сестро! І брата за собою веди, а я тимчасом інших піду скликати.

Зоська. Я скажу Симону. Тільки, мабуть, поки суд наш не відбудеться, він ні на які збори не піде, напевно, що не піде.

Невідомий. То хай після суду приходить. Та я ще у вас буду.

ЯВА VII

Зоська (сама).

Зоська (*сідає на землю*). Яка дивна людина! Скавав — ще буде у нас. Та хоч би ж не вночі. Бо так же його страшно слухати, хоч у той же час і хочеться слухати. Щось незрозуміле тягне і до нього, і на ті збори небувалі. Незвичайна людина! Не знає й не відає — сестрою мене називав. Чому він мене так називав? Ха! Треба втікати звідсіль, а то ще хтось інший такий прийде і страху всякого з собою принесе. Піду! Піду до нього, до свого місяця ясного, обів'юся коло нього, як хміль коло дубочка і забуду хоч на гединку свої думи тривожні, саму себе, невгамовну. Як ручай кужелю, розпущу косу свою дівочу по білих своїх плечах... Він любить мене такою! (*Розпускає косу.*) А тепер покладу на голову віночок з волошок, бо він казав, що мої очі, як волошки, то хай же волошки на волоссі моему красуються! (*Кладає вінок на голову.*) Тепер якраз буду русалкою. Бо він же таки русалкою своєю мене називає, то, певно, я колись і буду нею. Бо люблю я царство русалчине! Вони там собі, як рибки, у воді хлюпочаються, то в ліс ідуть і на гілочках гойдаються, мов ті квіти-дзвіночки влітку на сіножаті.

Щасливі вони, ці русалочки, нашого щастя дівочого нащадочки! Щасливі і спокійні! А тут мучся, дівчино, не знаючи, як і що з собою вдіяти! Але вже час іти! Він, золотий мій, певно, давно вже чекає на мене. Так! Давно місяць своєї зірки чекає, а вона все лише здаля йому посміхається. (*Підводиться, з розплетеними косами, і тихо йде, потім, здивована, відступає назад.*) Він сам іде до мене, він сам! Ах, яке щастя!

Входить панич; Зоська хвилину милується ним, потім висне у нього на шиї.

З а в і с а:

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Час — пізня осінь. З дерев опало листя. Холодно.

Я В А І

М а р и л я, О л е н к а, Ю р к о.

М а р и л я (*входить з Оленкою і Юрком, сама несе ломачця, Оленка й Юрко — картоплю у пелені*). Тихо, дітки, тихо! Зараз обігріємось і повечереємо. (*Кидає ломачця.*) А картоплю сюди сипте! (*Діти висипають.*) Кажете — холодно? Ну, то зараз вогонь вам розпалю. (*Розпалює.*) Тепер сідайте, дітки, і грійтеся, а картоплю у вогонь, на жарок кидайте, щоб швидше пеклася. Не бійтеся, поки я тут живу, ще не замерзнете і з голоду не помрете. Та поки що не так дуже й холодно. Ось як прийде кінець осені, та зима загуляє з снігами, тоді — розмова інша! Але й тоді нічого, дітки, нічого! Минуло літо, мине осінь, зима, а там і весна прийде. Тепленько буде, сонечко буде гріти, травка зеленіти, пташки співати, садочки цвісти... А зараз грійтеся, дітки, грійтеся! Коли б тільки наш Симон швидше з суду повернувся.

Я В А ІІ

Т і ж і Д а н и л к о.

Д а н и л к о (*підходячи до вогню*). А! як добре, що мама вогонь розклала і картопля печеться, бо в мене,

правду кажучи, дрижаки по тілу так і скачуть, наче смичок по скрипці, а тут (*показує на живіт*) кишка з кишкою так навкулачки б'ються, що хоч урядника клич їх розбороняти! (*Сідає і гріється*) А та-та! Як тепленько! Страшенно не люблю холоду! Еге, здається, на оцей час зарився б, як ведмідь, у барліг і проспав би до самісінької весни, горе тільки, що на шкірі не наросла ведмежа вовна!.. Мамо, чому я не ведмідь?

Марилля. Бо ти дурненька ворона! Сам не знаєш, що патякаєш.

Данилко. Е-е! Коли б я був хоч вороною!.. Вже б давно полетів звідсіль зі своєю скрипочкою куди-небудь у теплішу хату. Та що переливати з пустого в порожнє! Може, я трохи і ведмідь, і ворона, але все одно — тільки Данилко: на лева, чи на сокола важко при теперішніх ділах видертись. Закінчу скрипочку — вже небагато залишилося біля неї роботи — і почну собі грати. Кому — на весіллі, кому — на хрестинах, а кому... Горе тільки, що не можна грати на похоронах, а то б такого «Лазаря» завів, що хоч навприсядки йди!

Марилля. Ну й договорилося! Чи ж під «Лазаря» йдуть навприсядки?

Данилко. А чому ж не піти? Я сам перший пішов би. Мені, коли заграє музика, так і всередині все заграє, а ноги так і сверблять танцювати.

Марилля. У тебе все не по-людському. Тільки б і танцював там, де інші плачуть.

Данилко. Е! Бо танцювати не вміють, тому й плачуть; як мокрі ворони сновигають або наче блекоти наїлися... Ну, хоч би наша Зоська...

Марилля. А що — Зоська? Де ти її бачив?

Данилко. Де бачив? Я з двору йшов, а вона у той бік прямувала, розпустивши коси, мов русалка якась.

Марилля. Нещасна дівчина! Погубить вона себе остаточно цією гульнею непотрібною. Не кажи хоч Симонові про це.

Данилко. Комедія — хто не знає, а хто й знає, так все одно — комедія. Чого це Симон від них хоче? Там же зовсім добрі люди живуть. Ходив сьогодні до них позичати, просив, щоб дали жил та кишки на струни й хвоста на смичок. Ну, вони мені так все це й позичили, тільки на струни дроту дали, бо, кажуть, що в них кишки

й жили всі вийшли і немає в запасі. Не кажіть тільки, мамо, Симонові, що я позичати ходив туди, а то ще з хати геть вижене.

Я В А Ш

Ті ж і Симон.

Симон (*входить і сідає. Понуро*). Чи нема чого з'їсти?

Марилля. Зараз картопля спечеться. Ну, що? Як?

Симон. Все пропало: ми програли! Свідки не підтвердили, свої люди не підтвердили, що ми давно живемо на цій землі. Всі його свідки були підкуплені і споєні. Дванадцять чоловік присягнули неправдиво, і суд не зміг задовольнити наше прохання: ствердили попередній вирок і присудили виселитися звідсіля. Остаточний вирок зробили... далі нікуди подаватись.

Марилля. Ну, й що ж ми тепер будемо робити? Яку тепер ти, восени, раду даси?

Симон. Яку раду? Яку раду? Вже не раз це говорив: не складу своїх рук, як до молитви, і не піду до них просити притулку. Курінь якийсь тимчасовий збудую і будемо сидіти тут до весни, а до весни багато чого може на світі перемінитися.

Марилля. Проти закону хочеш іти — більшої біди на себе накликати?

Симон. Не проти закону, а проти тих, що нас погубили — лжесвідків, і проти тих, що цих свідків підкупили їх же кривавими мідяками. Ось проти кого хочу йти!

Данилко. І-і! Один дурень гроші бере, а другий дурень дає — на те й гендель.

Симон (*люто*). А ти — третій дурень — іди розмовляти з своєю скрипочкою, а не тут!

Данилко відходить осторонь.

Марилля. Що вдієш один проти всіх? Не йдуть, сину, річки вгору, і не крутяться на вітряку крила проти вітру. Не такою дорогою пішов ти, ой, не такою, і хочеш далі йти. З самого початку я передчувала, що нічого з цієї твоєї впертості не вийде, і що ж, чи не моя правда? А треба було покоритися! Давали хату, службу давали, можна було добре влаштуватися, хоч би ці малі якийсь притулок мали — теплу ночівлю і ложку гарячої страви.

Ти цього не схотів — все якогось суду чекав. Ось тобі й суд!.. Хочеш курінь якийсь ставить?.. Ну й поставиш, ну й що з того? Так само прийдуть, розкидають і виженуть у холод в чистеє поле на втіху вовкам голодним.

С и м о н. Хай розкидають, хай виганяють! Знов повернуся і знову тут сяду і буду весни чекати.

М а р и л я. Доки отак весни дочекаєшся,— мороз тобі і нам усім зуби виїсть, на кригу перетворить.

С и м о н. Ну й що ж там такого? Обернемось на стовпи замерзлі, на каміння бездушне, а серця наші тоді з серцем землі зростуться, і ніхто не наважиться зачепити нас, бо той, хто зачепить, сам кригою стане, і ніяке сонце вже не розтопить тієї криги!

М а р и л я. Ти сьогодні як не при своєму розумі, Симоне! Немов у гарячці, нісенітницю якусь страшну верзеш. Послухай краще мене, дитино, я ж тебе годувала,— покорися ти їм,— ще не пізно!

С и м о н. Ха-ха-ха! Покорися! А чи знаєш ти, мамо, що це значить — їм покоритися? Чи хоч догадуєшся? Це, мамонько, значить: продатися, віддати себе, тебе, нас усіх у неволю їм на віки вічні — скітати у вічному рабстві, з якого ніколи не знайдемо порятунку ні ми, ні ті, що після нас те рабство у спадщину дістануть. Чи розумієш це, мамо?

М а р и л я. Нічого я, дітки, не розумію, але як крізь сон догадуюся, чого ти хочеш. На своє і наше нещастя такий ти вдався. Недаремно старі люди не провіщали нічого доброго ні тобі, ні батькам твоїм, ох, недаремно!

Пауза.

Опам'ятайся, синку! Подумай, схаменись, викинь гордість із серця і послухайся матері! Знай, що рідна мати дітей своїх ні до чого злого не доведе. Не хочеш сам до них іти — я піду, мені, старій, нічого не соромно. Вони не відмовлять нашому проханню, бо до Зоськи ласку мають.

С и м о н. О, щоб їх земля не носила з такою їхньою ласкою!

Входить невідомий з віхою.

Ті ж і невідомий.

Данилко (*сторонівши, набік*). А це ще хто за пророк з кием?

Невідомий (*говорить, звертаючись більше до Симона*). Три дні тому я у вас був, люди добрі, тільки дома всіх не застав — одна сестра була... Тепер знову прийшов з тим самим.

Симон. А! Ви, мабуть, той самий, про якого Зоська говорила? Людей на якісь збори скликаєте?

Невідомий. Так, так! На великі збори! Вже час і тобі, брате, з свого гнізда рушати!

Марилля. Наше гніздо зруйноване.

Невідомий. Суд твій, казали мені, сьогодні скінчився, тепер ти вільний, як птах, — ніщо тебе не зв'язує.

Марилля. Як це — ніщо не зв'язує? А я — мати його, а малі оці, яких він мусить допомогти мені годувати, і в люди вивести?..

Невідомий (*не слухаючи*). Досить натягалися твої діди й прадіди цієї важкої ноші! Пробила година, і ти мусиш, як могутній орел, розправити свої крила і летіти туди, куди зараз всі злітаються. Скінчився одвічний сон людства, вогнистий світанок починається на землі від краю до краю, від моря до моря!

Данилко (*набік*). Що він верзе? По-моєму, вечоріє, а він каже — світає. Чи сліпий, чи він не бачить?

Невідомий. На хрестах могильних горять свічки стрітенські, а на курганах смоляні віхи палають, і шляхи освіщають для всіх тих, хто йде на те зборище велике. Горе тому, хто буде спати у ці часи тривожні!

Симон. Важко зрозуміти вас, чоловіче! Скажіть же мені хоч, навіщо ті збори скликають?

Марилля. Так, для чого? Може, землю будуть давати?

Невідомий. Змія виганяти!

Всі. Змія? Якого?

Діти злякано туляться до Марилі.

Невідомий. Не чули? Та й де вам почути? Ви все у цих руїнах копаєтесь, як черви, придавлені камінням, білого світу не бачите, нічого почути не вмієте.

Данилко (набiк). Ну, я-то, напевно, знав би про це, але, мабуть, то брехня?..

Невідомий. З давніх-давен оселився на нашій землі, у зачарованому болоті страшний змії-упир.

Всі. Навіть упир?

Невідомий. Так, так, добрі люди! І ось через цього вовкулаку-вампіра пішли на весь світ всілякі біди й нещастя.

Марилля. Невже це й нас через нього таке горе спіткало?

Симон. Мамо, не перебивайте!

Невідомий. Пошесті всякі сіє він рукою своєю хижацькою,—це, щоб сила народна не зростала і його не пододала, а у вічі тумани чорні напускає, щоб люди його не бачили. Вночі з хати в хату заходить і кров теплу з серця висмоктує, а в душу отрути своєї підливає, щоб вона просвіту ніякого й ніколи не бачила. Де тільки хоч тiнь його проповзе — там зненависть страшна поміж братами і сестрами, як змії, розгнізджується, невинна кров по землі ллється, а на руках людських пута залiзні брязкають, як дзвони до всеношної. Злодійські почуття у людських думках розплоджує, і на саме сонце накидає жалобне покривало. Удiв і сирiт у рабство до голоду і холоду заганяє, а дітей від батька й матері передчасно назавжди одриває,—це все для того, щоб славу свою вампiрiвську возвеличувати. Ось який він — упир!

Данилко. А скажи, дядьку, чи ти бачив його?

Невідомий. Ніхто не бачив!

Марилля. Та як же це?

Невідомий. А дуже просто: всі до цього часу гадали, що то не вампірова робота, а що то бог так дав.

Симон. А як же це збори виганяти його будуть, коли ніхто й не бачив його?

Невідомий. Якщо брати й сестри всі, як один, на збори прийдуть, тоді й побачать його, бо, щоб його побачити,—треба всі очі до одного місця зібрати.

Данилко. А він не поїсть за таке діло всіх?

Невідомий. Він з'їсть лише того, у кого не вистачить до кінця відваги дивитися йому сміливо у вічі.

Данилко. Ну, якщо так, то я на ці збори не піду!

Марилля. Так, значить, і мого Симона хочете туди зманити?

Невідомий. Я нікого не зманюю! Я лише клич даю і цю вість розношу всім людям від хати до хати. А хто ще не загинув остаточно, і не запропастився у вампірових лещатах,— той сам піде, і ніяка сила його не затримає.

Симон. Я не піду, хоч мене вже й тягне туди. Я повинен тут залишатися, щоб руками й зубами триматися за цю спадщину батьківську, бо як втрачу її,— місця мені на цілому світі не буде.

Невідомий. Що ж, брате мій! Гадаєш, що цей кляпоть ґрунту крізь землю провалиться? Ти так думаєш?

Симон. Не провалиться, але, коли зйду — мене назад сюди не пустять.

Невідомий. Не бійся! Без твоїх рук ніде не обійдуться.

Марилля. Як собі хочете, добрий чоловіче, а я свого Симона від себе нікуди не відпущу! Хай краще думає, як хліба роздобути на зиму й де ночувати.

Невідомий. Не вдержиш, мати, свого сина, коли в ньому кров заграє, і душу його до світла потягне. Піде, хоч би земля перед ним розступилася. З палаючим смолоскипом піде крізь піски холодні і крізь болота й драговину туди, звідкіль я до вас з цією звісткою приходжу. Таємний голос, що досі дрімав у глибині грудей, поведе його так легко, що й не оглянеться, а кривда, яку батьки його терпіли і він сьогодні терпить, підганятиме його. Може, навіть буде гнати його на дуже й дуже страшні діла. Та нічого — піде і доможеться свого!

Пауза.

Ну, що, Симоне? Не гай часу! Там чекають тебе сотні, тисячі, мільйони таких, як ти, і ти, знаю, давно чекаєш їх, тільки намагаєшся це тамувати в собі. Час проснутися, Симоне! Час!

Симон (*схиливши голову, ніби сам до себе*). Залишити матір, кинути землю і піти? А чи знайду там я те, що тут залишу? Чи знайду? Але щось тягне туди! Зачарував ти мене, чоловіче. Надвоє розриваються мої думки і моя душа. Як же це все раптом трапилось? Яку ж страшну загадку мені загадано — чи тут зоставатись, чи йти туди?

Невідомий. Час, Симоне, час! Озирнися навколо себе і згадай все. Ти й досі стежки своєї не бачив, бо

вічно незмиті сльози тобі очі туманили. Червона кров з тебе капала по слідах ніг твоїх. Наганяв ти собі мозолі тяжкі, коли орав і сів, а ненажерливе гайвороння клювало твоє стигле зерно. З дня народження ти щось думає, щось робив, творив, і що? Недолу свою тільки з року в рік годував і поширював її панування. Пісень і казок чарівних мати тобі над твоєю колискою багато наспівала; вони довго у душі твоїй жили і радували тебе, а що від них сьогодні залишилося? Осміяли, обплювали тобі їх гості незвані, мучителі твої — горе та неправда! Оглянься, Симоне! Згадай, зваж на все! Згадай матір, сестру свою і ту віршовку, на якій твій батько повісився! (*Швидко виходить*).

Я В А В

Ті ж без невідомого:

Симон (ніби прокинувся). Ах! Він уже пішов!.. (*Хоче бігти за невідомим*).

Марилля (хапаючи за руку). Симонку! Ти куди, дитино?

Симон. Пустіть, мамо! Я хочу розпитати, у якому місці ті збори скликаються?

Марилля. Не треба! Не йди! Нащо він тобі? Я тебе прошу, дитино моя, зостанься.

Симон. Я тільки спитаю і повернуся назад.

Марилля. Не знаєш де, і не треба! Навіщо тобі ті страшні збори? Я не пущу тебе на них! Не пущу!

Симон. Мамо, пустіть, я тільки довідаюся, і більше нічого!

Марилля (повисла у Симона на шії). Все рівно — не треба! Там загибель твоя і наша. Ой, боже ж мій! Навіщо його, цього баламуту, принесло сюди? Що йому треба від нас? Нещастя за нещастям так і валиться на мою бідну голову. (*Плаче*).

Симон. Чого плачете, мамо? Що ж нічого такого страшного не сталося. Не плачте, мамо! Коли вже так хочете, не підку навіть питати.

Марилля (хилиться до землі). Добиваєте мене! З усіх боків добивають! Яке і є життя, відбирають. Кара божя зійшла на весь рід наш. Ох ти, доленько моя нещасна!

Симон (*відійшовши осторонь*). А все-таки мушу дізнатися, де ті збори скликаються, що б там не було! І чого я про це не запитав у нього? Чи не сказав він часом про це Зосі? (*До Марилі*). Мамо! Де Зося?

Мариля (*із вдаваною байдужістю*). Бог її знає! Десь пішла. Мабуть, по гриби пішла.

Данилко. Я ж тобі говорив, мамо! Зоська пішла... (*Глянувши на матір, замовкає*).

Симон. Куди пішла?

Данилко. Та, мабуть, по гриби, як мама казала, я не знаю.

Симон. Обманюєш! Добре знаєш, а тільки не хочеш казати, кажи, бо я...

Мариля. Нащо вона тобі? Пішла й прийде. Чи не вперше.

Симон. Вперше чи не вперше, а сьогодні я мушу знати, куди вона пішла. (*Підступаючи до Данилка*.) Кажі, шельмо, бо битиму!

Данилко. Я ж тобі кажу, що не знаю. А бити мене не маєш права: на те мати є.

Симон. Він ще, жаба, буде зі мною сперечатись! Коли запитую, то мусиш сказати. Я старший від тебе і не якийсь приبلуда, а твій брат.

Данилко. Хоч ти й старший, хоч ти й брат мені, а все рівно, хоч і знаю, та не скажу! Що ж ти зі мною зробиш?

Симон. Розкажеш усе, як миленький, коли юшку, гадіві, пуцу!

Мариля (*до Симона*). Кинь ти до нього в'язнути! Що з тобою сьогодні зробилося?

Симон. Коли питаюся, то хай каже! (*До Данилка*). Ну! Чуєш, чи ні?

Данилко. Аякже! Чую! Для чого ж у мене вуха?

Симон. Ну, то кажи! А ні — то, побачиш, душу з тебе вимотаю.

Данилко. Не скажу!

Симон. Скажеш!

Данилко. Хоч заріж!

Симон (*хапаючи сокиру*). Кажі, зміюко! А то, як стій — скрипочку твою на дрібні шматочки порубаю!

Данилко (*ховає скрипку під себе*). І скрипки не дам рубати, і не скажу!

С и м о н (*видирає з-під Данилка скрипочку і хоче рубати*). Скажеш?

Д а н и л к о (*падає перед Симоном на коліна і цілує руки*). Ой, братіку, ой, ріднесенький! Порубай краще мене самого на дрібні шматочки, а скрипки не чіпай! Богом тебе прошу!

М а р и л я (*відтягаючи Симона*). Чи ти сказився сьогодні?

С и м о н (*борониться від Марилі*). Одчепіться, мамо! (*До Данилка, замахнувшись сокирою на скрипку*). Кажі!

Д а н и л к о (*хлипаючи*). Симоне, братіку! Не рубай! Краще мене забий, заріж, що хочеш зроби зі мною, а скрипочки не чіпай! Такої другої за все життя не зроблю.

С и м о н (*знову замахнувся сокирою*). Посічу на дрібні тріски! Кажі!

Д а н и л к о (*припадає головою до скрипки*). Відсічи мою голову, а скрипочки не чіпай! Та вже скажу, скажу тобі, де вона!

М а р и л я. Давай сюди сокиру! Давай сокиру! Я сама тобі скажу, де Зоська. (*За сценою гамір: чути Зосьчин голос: «Пустіть мене, я сама піду! Пустіть!» Двоє дворових людей вводять на сцену Зоську з зв'язаними за спиною руками*).

Я В А V I

Ті ж, Зоська і дворові люди.

Один з дворових людей. Хотіла повіситися біля палацу, так наказали зв'язати і сюди привести!

З о с ь к а (*хоче вирвати руки з вірьовок, у страшних муках*). Нащо руки зв'язали? Мамонько, братіку, змилюйтеся, розв'яжіть! За що так покарали?!

Мариля, Симон, Данилко ніби кам'яніють у своїх позах, здивовані чи то перелякані. Діти підбігають і туляться до Зоськи. Дворові люди виходять.

Поволі спускається завіса.

ДІЯ П'ЯТА

Час — напередодні «всіх святих». Вечір. Темно. Глухо. Завиває вітер.

Я В А І

М а р и л я, Д а н и л к о, діти.

Д а н и л к о (*весь час виводить, перериваючи, на своїй закінченій скрипці сумну мелодію*). Мамо, втікаймо звідсіля, а то вже й мені важко витримати: так тут холодно, темно і страшно!

М а р и л я (*гріючись із дитьми біля вогнища*). Як Симон скаже, так і буде, нічого я в цьому своєю волею порадити не можу.

Д а н и л к о. Все Симон та Симон! Чи ж без нього так і обійтися не можна. Я ж для чого в тебе?

М а р и л я. Для чого? Тільки пищати на скрипці, оце і вся з тебе тут рада й порада! Як-от зараз пишиш та й пишиш, хоч вуха затикай.

Д а н и л к о. А все ж таки, мамо, скажи по правді; у цієї скрипки кращий голос, ніж у тієї, що в мене раніш була?

М а р и л я. На тій гудів, як джміль, і на цій так само виводиш якесь півтора людського. Знайшов коли музикою займатися! Жалоба по батькові ще не одійшла, з Зоською таке нещастя приключилося, а він — на тобі! На скрипці виграє.

Д а н и л к о. Мамонько, я ж нічого веселого не граю, а все таке, як сама чуєш, що й по небіжчиках можна грати. Жалобна музика, бач, у мене виходить, а не якась інша

М а р и л я. І тільки ще більше жалю завдаєш, тільки серце на шматки розривається. Думок своїх до порядку не можу привести.

Д а н и л к о. А які там думки? Узяв, вирішив раз і назавжди кинути це безпритульне пристановище — от і все, і що ж тут мозок думками сушити? Забрав свої манатки, та й дай, боженько, ноги й здоров'я!..

М а р и л я. У тебе все просто, як з мосту, а клепки в голові і на копійку немає. Ну, ми хай собі підємо — гаразд! А Симон, Зоська? Як тобі здається? Зректися ми їх повинні, чи що?

Данилко. Хай і вони з нами йдуть. Чи ж їм хто не дає?

Марилля. А коли не хочуть?

Данилко. То їх відділити треба, якщо їм кепсько з нами жити і коли тебе не вміють слухати.

Марилля. Навіщо їх відділяти? Вони вже самі давно відділилися від нас, та тільки я — мати — не можу відділитись від них і залишити без усякого порядку і ладу. Та що ти, дурненький, у цьому розумієш?

Данилко. Я тільки одне розумію: тікаймо звідсіль, мамо, от і все. Їсти нічого, хати нема, скоро зима буде, холоднеча, сніг, мороз... Брр! Вже й зараз усього до кісточок холод проймає, немов голками залізними. Замерзнемо, мамо, справді замерзнемо. На льодяники перетворимось, як Симон казав. А я не хочу бути льодяником, бо якже я тоді на скрипочці своїй буду грати? Тож пальці, напевно, зовсім подубіють, та й скрипочку мороз поколе. А така ж голосна вдалася, така голосна!

Марилля. Але ж Симон, Зоська!..

Данилко. Коли Симон не хоче розставатися з цими нещасними руїнами, то й бог з ним! Без нього дамо собі раду.

Марилля. То й що з того? Він же і нас не відпускає?

Данилко. Тихенько втечемо від нього, сьогодні втечемо. Поки він повернеться, то й сліду нашого не залишиться. Може й без нас шукати ті свої збори, про які отой дурний з віхою наплів йому, ще й як може! Однаково ж ми йому шукати не допомагаємо.

Марилля. Казав же, що на слід уже натрапив, і скоро все скінчиться. Незабаром все господарство приведе до ладу.

Данилко. Чекай, бабо, Петра, — будеш сир їсти! Йому в голові все догори ногами перевернулося, а ми мусимо слухатись і чекати злигоднів, останнього свого кінця.

Марилля. Ну, а Зоська?

Данилко. Я Зоську умовлю, і вона піде з нами! Йй-богу, піде. Я заграю їй ту музику, що панич висвистував, коли був у нас, — вона заслухається і піде як мила, куди тільки я з скрипочкою піду.

Марилля (глухо). Куди ж ми підемо? З чим? По що?

Данилко (з запалом). Самі собі підемо: ти з мамими, я з скрипочкою. У світ, мамонько, по хату і по хліб

підемо. Я буду грати, ти співати, а малі своїм плачем нам допомагатимуть. І таку почнемо мандрівку, яка ще нікому й не снилася. Від села до села підемо, від двору до двору — аж до великого міста дійдемо, кажуть, є такі міста, чи городи, де хати всі наче печі — з цегли муровані, а народу там багато, багато! Церкви там золотом криті, а в церквах великі й малі боженьки стоять і висять. Дороге каміння з їх сяйва і корон так і капає на землю, буйно, як іноді сльози чи град з неба. А люди до них, до цих боженьків, ідуть і йдуть, як вода пливе. Від усяких хвороб виліковуються, від нещастя збавляються, долю собі кращу вимолюють. Такі там чуда, кажуть, мамонько, робляться. (*Цілує руку Марилі.*) Тож тікаймо звідсіль, мамонько! Там буде нам усім добре і весело. Утікаймо! Та для чого ж ти, мамо, торбинки шила?!

Я В А П

Ті ж і старець.

Старець. Слава Христу, добрі люди!

Всі. Слава! Слава! І тепер і на віки віків!

Старець. Що це у вас сталося, пані хазяйко? Як навесні був я у вас, це місце не такий вигляд мало!

Данилко. Воно вже й тоді мало такий же вигляд, тільки тоді ще купи трималося, а тепер розсипалося.

Старець. Так, так, бачу! А де ж іще ваша сімейка? Було ж більше.

Данилко. І тоді, дідусю, така ж була наша сімейка, тільки як сиділа в хаті, так здавалася більшою...

Старець. Так, так, знаю! Гніздо зруйнувалося, і пташки порозбігалися, хто куди. Знаю, знаю! Сам я з такого гнізда.

Марилля (*подаючи шматок хліба*). Сідайте, діду, і помоліться за грішну Левонову душу.

Старець (*здивовано*). Що, пані хазяйко? Помертвій чоловік?

Данилко. Так, дідусю! Тато не витримав, взяв та й повісився.

Старець. Вічний супокій! Вічний супокій його душі! (*Молигься.*)

Марилля. Відкіль же це, дідусю, бог вас приніс до нас?

Старець. З світу, пані хазяйко! З далекого світу волочуся. Хе-хе-хе! З світу у світ плентаюся. І так кожний день, і кожну нічку, якщо десь не заночую.

Данилко. Мабуть, великий цей світ, дідусю? Чи кінець йому є де, чи нема? Я ні в кого не можу про це дізнатися.

Старець. Ой, великий світ, мій синку! Куди тільки я не ходив, ніде кінця йому не знайшов, не чув і не бачив. Може, де й є кінець йому — та певно, що є, бо звідкіль же нам бог вітри посилає, літо й зиму, тепло і холод?

Данилко. Мабуть, добре жити на цьому великому світі? Я вже казав мамці, що добре.

Старець. Там добре, де нас немає. Але мені у моєму жебрацькому становищі всюди непогано. Що мені там, синочку, може бути поганого? Іди собі, куди очі дивляться; мене ні хата своя не затримає, ні рідня не зв'язує, ні власна земелька до себе не тягне! Цілий світ — моя хата, усі люди — рідня моя, уся земля — моє поле рідне. Усюди, що хочу, своє знаходжу: чи шматочок хлібця, чи теплий куток для ночівлі, чи тільки так добре слово — і за це дякую богу! Іду собі та йду. Нічого не боюся, нічого боронити не маю: все багатство моє у цих торбах — ось ці крайці хліба, та часом який шматочок сиру чи сала. І що мені більше треба? Добре мені й так. Смачно їм, спокійно сплю. Знаю, що не обікраде мене злодій, не пограбує розбійник. Усюди ласку маю — за живі душі і за померлі молитись просять. Звичайно, не всі мене приймають з охотою, не всі люблять, та це здебільшого такі, де собак багато і двірні всякої, — туди я намагаюся не заходити. А так — на світі всюди добре, синку мій, всюди!

Марилля. Може, й правду, дідусю, кажеш, що тобі не тяжко на цьому світі живеться, але в нас тут дуже погано. Як пішло од весни нещастя за нещастям, так і ради з ними ніякої не можу дати.

Старець. Знаю, пані хазяйко, знаю.

Марилля. Як бачите — хату нашу розкидали. Левон мій — як тобі вже Данилко казав, не пережив, вічний супокій йому, — такої неправди і руки передчасно на себе наклав.

Старець. Знаю! Добрий чоловік був — хазяйновитий і справедливий був. Скільки разів я не заходив, завжди

добре око на мене мав. Вічна пам'ять йому, і хай земля для нього легенькою буде, а бог з його душі зніме найбільшу пляму, що зробив її сам у розпачі.

Марилля. Вічна пам'ять йому! А Зоську нашу теж знали, дідусю? Така була дівчина!

Старець. Знав, пані хазяйко, чому не знати?.. Не один раз і хліб мені виносила, і водичку у спрагу давала. Останнього разу, як у вас був, навіть квіточок мені дала,— за паничеве здоров'я просила молитись. Добра була дівчина. Хай бог милосердний за те їй долечку щасливу пошле!

Марилля. Ой, дідусю мій! Не на радість і втіху вона в мене росла, допитлива дуже була і якась немов не при собі. А з весни, як увійшло їй щось у голову, як почала у двір бігати, як почала, так тепер зосталася ніби не при своєму розумі.

Старець. Знаю це я! Ох, чому ж не знати? Молодість її погубила, та й кого вона не губила!

Марилля. А Симон мій так само, чи збожеволів, чи хто його знає, що з ним діється. Хоч убий його — піти звідсіль не хоче, і нам волі нікому не дає, незважаючи на те, що вже останній суд за цю землю відбувся, і ми його програли. Та ще й інша біда з моїм Симоном сталася: прийшов сюди якийсь лихий чоловік і наговорив йому про якогось вампіра і про збори,— тож тепер ходить уночі і шукає ті збори, не на добро шукає! Вже почали його й вовкулакою усі називати. Може, й справді у розбійники записався — хто його знає? Сама я ніяк не збагну цього. Чи не чули ви, діду, чогось про ці збори?

Старець. І чув, і не чув, і сам добре нічого не знаю, та й хто його все розбере як слід? Тепер такий на світі неспокій поміж людьми росте, що не дай боже! То, може, де й збирається те зборище, але де — я нічого не знаю. Багато чуток всяких, як і завжди, ходить поміж живими, багато про що говорять доброго і поганого, але що з того всього гомону вийде — ніхто напевне не скаже. Слабкі стали теперішні люди: погані очі мають, щоб усе, як належить, бачити ними; погані вуха мають, щоб кожний шерех почути і вгадати, звідкіль вітер прихильно віє, поганий і розум мають, щоб ним розкумекати все, як є, де їх добро чекає, а де зло. Так, так, пані хазяйко! Слабкі люди. Навіть яку й мають силу, так і з тієї не можуть скористатися. Якийсь сон і страх усіх обплутав.

Данилко. Правда, дідусю! Мені тут дуже страшно, але щоб хотілося спати на цьому холоді,— так цього не скажу.

Старець. То чого ж сидите на цій руїні, коли вам тут страшно? Чого чекаєте?

Данилко. Та все ж чекаємо, поки Симон оті збори знайде.

Марилля. Подітися нікуди!

Старець. А куди я подінуся? А куди подінеться п'ятий, десятый, такий, як я, і багато інших, подібних до мене?

Данилко. Ну, місця такого я ще все ж таки не знаю!

Старець. Як підеш, синку мій, у світ, то визнаеш. Удень сонечко стежку покаже, а вночі Чумацький Шлях на небі. А йти буде легко-легко, бо вітер буде тебе підганяти. І так будеш шукати й шукати того місця, аж поки не знайдеш вічного спочинку.

Данилко. А як хмарно буде, та з дороги зіб'ємось,— хто тоді покаже?

Старець. Добрі люди, мій синку, добрі люди. А йти вам звідсіль треба.

Данилко. Та я вже матері казав так само, але все ще впирається.

Старець. Нічого тут, пані хазяйко, не висидиш. Викинь гордість з серця та йди звідси. Не сподівайся на синову поміч,— він уже далеко від тебе з своїми думками і не скоро до тебе з ними повернеться. Стежки ваші розійшлися і зійдуться лише тоді, як він, побувавши на тих зборах, яких зараз шукає, повернеться до тебе, укритий славою. А тепер не чекай його і думай сама про себе. Бач — яка страшна ця осіння ніч, а ти тут сама з своїми малими і з цим нещасним музикантом, що своєю грою до сліз тільки доводить. Час, пташко-мати, зніматися з цього зруйнованого гнізда, щоб інших своїх діток захистити від поганих яструбів, від яких ти не мала сил захистити свого Симона й Зоську! Викинь гордість із серця, набирайся відваги, бери оцих з собою і йди, йди, куди понесуть ноги, куди очі твої будуть дивитись!

Марилля. Та я вже з самої весни торбинки для всіх пошила, багато, багато їх пошила! Але Симон, Зоська!.. Як же мені піти без них?

Старець. Не бійся, пані хазяйко! Вони, якщо не знайдуть того, чого шукають, щоб у твою хату щастя при-

нести, то повернуться до тебе тим самим шляхом, яким ти від них підеш. Такий вже порядок на світі поміж нами, людьми.

Д а н и л к о. Ну й добрий же це порядок: наприклад, я піду в ліс шукати гриби, а повернуся звідтіль лише з гілкою осиковою?

С т а р е ц ь (*продовжуючи*). Може, твій син тепер шукає навіть те, чого й не губив, але мусить шукати, повинен. Ганьба тій людині, що руки опустила, як перевесла, і чекає, поки доля сама до неї прийде у хату і попроситься, щоб прийняла її з ласки своєї! Ганьба тому, хто, заплющивши на все очі, буде йти второваною з давніх-давен стежкою неправди, думаючи, що інакше й бути ніколи не може, що не в його волі змінити старий порядок безпросвітного життя! Ганьба тому, хто, народившись у ярмі, тягне його покірно, як старий віл, не пориваючись навіть і на годину випрягтись з цього ярма, що поганить його людську гідність! Ганьба тому! Нам, старим, інша справа: ми не живемо, а лише доживаємо. Молоді ж мусять чогось шукати, чогось добиватися.

М а р и л я. Дідусю! Щось незрозуміле для мого жіночого розуму ти говориш. А все ж таки я бачу, недаремно я торбинки шила, ой, недаремно!

С т а р е ц ь. І син твій колись цього не розумів, а може, й тепер не розуміє. Та от прийшов час, пробилася така щаслива чи нещаслива година і прокинулася у ньому думка велика, важлива, що так далі, як є, не мусить бути, щось потягло його до чогось невідомого, але світлого й радісного, ну й перевернувся весь старий лад у його бідній голові. Твої пісні й казки, що ти наспівувала і розповідала йому колись над колискою, багато цьому допомогли. То не переч же своєму сину і надалі йти тією доріжкою, яку він обрав сам собі і по якій тепер іде.

Д а н и л к о. Та мати йому нічого не перечить, але він сам собі перечить і нам не дає ніякого ходу, щоб як-небудь з цієї пустки на світ божий вибратись.

Я В А П І

Т і ж і З о с ь к а.

Зоська входить, наспівуючи щось сумне; у спідниці з саморобного полотна і сорочці — без кофти, груди розхристані, волосся розпатлане, спадає на плечі, на голові віночок з посохлого листя.

Старець (*мимохить відступає вбік, зляканий*). Хто це такий?

Марилля. Чи ж не пізнали? — Зоська наша!

Старець. Боже! Боже! Що з нею сталося?

Данилко. Сама тіль, та вінок з листя!

Зоська (*роздивляється*). Хто тут? Чого ви зібралися? Розлучить мене хочете з ним? Га? Ха-ха-ха! Не на таку награпили! (*До старця*.) А ти, сивий, чого сюди прийшов? Може, добру звістку приніс від мого батька чи від мого миленького? Не бійся — кажи! Я все знаю! Раніш нічого не знала, а тепер, ох, як знаю!.. Тато мій у палаці засів і там панує: багато слуг йому служать, і скарбів усяких багато має. Посаг мені великий дасть, ох, який великий, сто, тисячу, мільйон. А тільки, таточку, навщо ти мого миленького вигнав з палацу, що аж за морем опинився? Покинув мене мій ненаглядний, через поганих людей відцурався своєї русалочки з очима, як волошки. Ха-ха-ха! Але я піду до нього сама. Через бистрі річки, через густі бори, через сухі піски попливу до нього, як місяць у небі пливе. (*Сідає і копирсає у вогнищі*.)

Старець. Страшні діла у вас діються, пані хазяйко!

Марилля. Від молодикової суботи вона вже така! Третій тиждень проходить.

Зоська (*встає і ходить по сцені*). А ви геть звідсіля, всі геть! А-а! Знаю! На весілля моє зібралися! Не хочу я вас, круків чорних, — у мене інші гості будуть. (*До старця*.) Правда, старий, — інші? Мовчиш! Ну, як собі хочеш! А я скажу, хто в мене буде: зорі з неба золоті позбігаються, срібний місяць припливе, хмарки світлі зійдуться і будуть вони всі гулять на моєму весіллі, так весело буде, і вітер на моєму весіллі гратиме, так голосно гратиме, як він уміє інколи в лісі грати, як він у полі часом грає. (*До Данилка*.) Покажи мені зараз, маленький музико, як вітер грає?

Данилко награв жалібну і тоскную мелодію. Зоська крутиться по сцені, приспівуючи.

Вітер грає, а зіроньки скачуть,
Танок той дивний місяць веде,
Радісно хмарки білії плачуть.
Милий мій каже, що він — прийде.

Відблиск пожежі освітлює сцену. Зоська, все наспівуючи, якийсь час крутиться на сцені при світлі пожежі. Данилко грає.

Всі (*крім Зоськи*). Ой, десь пожежа!

Марилля. Наче з того боку, де двір, вогонь б'є!

Старець (*хреститься*). Кара божа іде на цю землю нещасну! Тут божевільна танцює, а там щось з димом іде.

Діти. Нам страшно, мамо!

Данилко. Втікаймо швидше звідсіль, а то ще й наша хата загориться!

Зоська (*припинила свій танок*). А! Як світло! А я думала, що вже ніч заступила, і мені треба до мого соколика збиратись. (*Роздивляється*.) Чого ж я, дурна, лякаюся! Це ж він тут! Тут мій королівич ненаглядний! (*Показує на дерево, на якому висить ікона*.) Ось де він! Ось! Сам, як сирітка, стоїть і чекає, поки я, як зірка небсна, не прийду до нього. Вже йду, вже йду, моє сонечко любе! (*Підходить і обнімає дерево, притуляє до нього своє лице*.) Пробач, соколику, що так пізно прийшла я сьогодні до тебе! Великий шлях мусила проробити. Гадюки на мене сичали, вовки вили, кажани й сови лякали, але я пробилася до тебе. Нічка вже минула, і кругом, бачиш, божий деньок сяє. Пригорни мене до себе, добрий мій королівичу! Зігрій мої груди дівочі; вони дуже змерзли — холодно вже, бач, робиться на світі! Не гони мене від себе, як той мене відганяв, і сам за море втік. Ти інший! Ти хоч і той, але не той. У тебе, чую, серце б'ється, а в того в грудях якийсь камінь скреготав; у тебе очі як зірки світяться, а в того мов голодні змії визирали; твої ручки обіймають, як мати обіймає дитяtko в колисці, а той, мов залізними лещатами стискував мене; той говорив, наче крук над непохованими кістками крякав, а твій голос ллється, як на сопілці ніжна пісня весною... Пригорни ж мене, соколе мій любий, і не зрिकाйся більше королівни своєї! (*Спускається по дереву, і, замислившись, сидить біля нього*.)

Старець. Піду я вже від вас, добрі люди. Великим горем і руїною тут кожний куточок наповнений. Щасливу доленьку пошли вам, боже! Бувайте здорові! Слава Христу.

Данилко (*схопившись*). Дідусю! Візьміть і мене з собою! Бо як прийде ще отака нічка з пожежею, то я зовсім помру від страху.

Старець. Як хочеш, синку мій. Місця нам вистачить. Можеш іти.

Марилля. Не йдіть, діду! І я вже надумалася: пі-

демо всі разом. Сили вже в мене невивстачає далі туг гинути.

Старець. Гаразд, пані хазяйко! Гаразд! І тобі місця вистачить.

Марилля (до дітей). Ну, дітки! Час збиратися в дорогу! Де ж тільки торбинки? (Знаходить торбинки і націплює їх на дітей, на Данилка і на себе. Старець допомагає.) Ось ці, маленькі, вам, малі, а цю, трохи більшу, тобі, Данилку.

Данилко (одягши торбу). Ось як ловко тепер буде! У руках скрипочка; на плечах торбинки — гуляй, душа, скільки влізе!

Старець. Що ж? Недаремно люди псалми й молитви ще змалку вчать. Кому-небудь на старість і пригодиться. Про торбу мусять не забувати навіть ті, що на посадах сидять.

Марилля (одягає на себе торбу). Ну, ця найбільша, якраз мені підійде! (Глянувши на Зоську.) Спробую і на неї одягти, може, з нами піде. (Підходить до Зоськи і хоче одягти торбу.) Зосько, дозволяю — одягну на тебе та й підемо разом.

Зоська (водячи помутнілими очима). Що? Куди?

Марилля. Одягни, Зосько, ці торбинки! Одягни, донечко моя. (Хоче одягти силоміць.)

Данилко. Не пручайся, Зосько, ходімо. Я заграю тобі паничеву музику.

Зоська (підхопила з землі, борониться). Що? Хочете торби на мене одягати? Га! Та ви знаєте, хто я така? Знаєте? Я королівна! Я — всевладна пані над всією цією землею! — Над цими ланами, над лугами, над цим лісом! Ха-ха-ха! А вони мене, як жебрачку, у торби хочуть прибрати! Я в короні ходжу, бачите? Серпи мої сталеві добро цілому світові жнуть, а мої полотна шовкові увесь світ одягають, а вони в торби мене хочуть прибрати! Геть, безсоромники! (Зриває торби і кидает у вогнище; сама опускається біля дерева.)

Марилля (відтягає торби подалі від вогню). Не хочеш і не треба! Не з моїми вже силами війну з вами вести. А торба ця хай залишиться тут: може, Симонові пригодиться.

Старець. Що ж, пані хазяйко, — вже всі готові?

Марилля. Вже, діду! Можемо йти.

Данилко. Втікаймо, дідусю, бо я вже готовий.

А Зоська наздожене нас, тільки не чіпайте її. Тепер вже можна всім разом проспівати відхідну.

Старець. Святу пісню ніколи не гріх співати.

Марія (до Зоськи). Зосько, як прийдеш до пам'яті, приходь з Симоном до нас!

Старець іде попереду, за ним — Марія з дітьми по обидва боки, а за Марилею — Данилко. Всі співають «Лазаря», — Данилко грає. Якийсь час їх пісню чути за сценою, потім вона поволі завмирає.

Я В А І V

Зоська (сама).

Зоська (ніби провітлівши, показує рукою). Ха-ха-ха! Там пожежа, ці, як погорільці, з торбами пішли!

Я В А V

Зоська й Симон.

Симон (швидко входить з того боку, де горить, тримаючи в руці запалену головешку. Роздивляється.) Пішли!.. Не почекали мене ще трохи. А так же все наладнав... (Побачивши Зоську.) Лише Зоська залилася! (До неї.) Що ти тут робиш сама? Ходімо зі мною!

Зоська (придивляючись). Це ти, Симоне?

Симон. Я, Зосько! Вставай швидше, сестро, та підемо, бо кожна хвилина тепер дорога!

Зоська. Куди підемо? По що?

Симон (вказуючи головешкою в бік, протилежний пожежі). На великі збори! По батьківщину!

Зоська (підводиться з землі). А-а!

Симон бере її за руку, і обоє зникають у темряві.

Завіса.

ПАВЛИНКА

Комедія на дві дії.

ДІЙОВІ ОСОБИ:

СТЕПАН КРИНИЦЬКИЙ — хутірський шляхтич, 45 років.

АЛЬЖБЕТА — його дружина, 40 років.

ПАВЛИНКА — дочка Криницьких, 19 років.

ПРАНЦИСЬ ПУСТАРЕВИЧ — свояк Криницьких, 50 років.

АГАТА — його дружина, 43 років

ЯКИМ СОРОКА — учитель, 25 років.

АДОЛЬФ БИКОВСЬКИЙ, 24 років.

Гості, музиканти.

Дія відбувається до революції в хаті Криницьких.

ДІЯ ПЕРША

Простора світлиця. Праворуч від глядача — вікна в сад, ближче до оркестру — стіл; біля столу — лави й табуретки, над столом — висяча дешевенька лампа, на стіні — ікони. Ліворуч — двері в сі-нечки, ближче до оркестру — скриня. Навпроти — стіна і двері в боківку (кімнатку); справа при стіні від кімнатки — ліжко, засте-лене ковдрою, в головах високо накладено подушок; зліва, в кут-ку, — піч; на стіні рушниця, старосвітський з гирями годинник та кілька лубочних малюнків.

Час — осінній вечір перед «псковсю».

Я В А І

Павлінка (одна).

Струнка ще й досить вродлива дівчина. Одягнена в недороге кра-мове плаття, але чистеньке; без хустки, — у косах кілька гребінців. Сидить на ліжку й уважно шиє крамний каптанчик.

Як підіймається завіса — Павлінка співає:

Ой, піду я лугом, лугом,
Де мій милий оре плугом;
Ой, піду я лугом, лугом!

Оре поле він волами,
Я вмиваюся сльозами;
Оре поле він волами.

(Переставши співати.)

Е-е! щось не співається сьогодні. Чогось серденько тремтить, мовби хто його перелякав зненацька. А може, цьому пісня винна? Далєбі, ніяк не можу я сама себе до ладу привести. Ану, на щастя іншої почну. Якої ж бо це? Ага... *(Співає.)*

Ой, чого ж ти, дуб зелений,
Похиляєшся?
Ой, чого ж ти, мій миленький,
Не всміхаєшся?

(Співаючи, підходить до вікна і поглядає, потім знову сідає.)

А все-таки на серці якось тоскно. І чого йому, бідненькому, неvistачає? Пити й їсти, дякувати богові, доволі; часом татко й на платтячка дає гроші... Чого, чого, здається, ще бажати?.. Ох, ох, як же воно сумно! Просто хоч збирай манатки та тікай із хатки. Уже вечоріє: скоро не видно буде шити, а треба ж сьогодні неодмінно закінчити. Завтра «покрова»... у Михайлишках ярмарок... Ех, ех! коли б хоча той прийшов, кого так хочеться побачити сьогодні. *(Сідає біля вікна і починає знову, шуючи, співати.)*

Ой, летіли гуси та з-під Білорусі.
Сіли вони, впали на сивім Дунаї!
Сіли вони, впали, воду замутили,
Та й нас, молоденьких, навек розлучили.
Бодай ті гуси марно запрогали,
Як ми любилися — тепер перестали.

(Позирнувши у вікно.) Ну, вже зовсім без світла шити не видно! Зараз треба лампу засвітити. Темніє та й темніє, нічка наближається, а його як нема, то й нема! А широ ж обіцявся, противний, хоч би там що — прийти. *(Шукає сірників, засвічує лампу.)* І що це тато до нього має? З того часу, як довідався, що він на мене милим оком поглядає,— так наче чорна кішка між ними пробігла. Він ще нічого, але тато — так живцем би його з'їв. Ну, та й що: тато своє, Яким своє, а я — своє. Подивимось, чий верх буде: татків, чи мій, чи його? *(Подумавши.)* Казав — прийде сьогодні, хоч би там і лихо горіло. «Треба, каже, чи сяк, чи так, а щось же постановити. Ми, каже, не діти,— маєм свій розум і можемо собою розпоряджатись. Тільки ти, каже, Павлінко, повинна на те пристати неодмінно, бо інакше, каже, пропадем, як ті руді миші...» *(Схопившись.)* Ай! Хтось іде. Він, він, напевне, він!

Я В А П

Павлінка, Яким.

Яким. Ось і я — тут як тут! Добрий вечір ясноокій панні Павлінці. Що, золотко моє ненаглядне, трохи

заждалася мене, ненавидника? *(Позирнувши навколо.)*
А чи нікого немає? *(Говорячи, наближається до Пав-
линки, вітається й хоче обійняти її.)*

Павлінка *(боронячись)*. Ой, ой! помалу! Всі дома,
всі дома. Тільки в Якіма не всі дома, бо по ночах хо-
дить до молодих дівчат. Дадуть, дадуть зараз лупки
старі. *(Тупаючи ногою.)* Дозвіл є так пізно приходити?

Яким *(сідаючи)*. Є, є, моя ти цокотушко, щибетушко!
Кажі тільки швидше, голубко моя бистрокрилая: тато
твій дома чи ні? Бо ж сама знаєш, яка у нас із ним
страшенна любов...

Павлінка *(сідаючи до шиття)*. Ой, чому ж не
знаю: як між котом і собакою, точнісінько. Проте, проте
сміливим будь, як у бога під припічком. Поїхали обоє на
торг і, певно, пізно повернуться, бо мають трохи сього-
того на продаж і думають сякі-такі по́купки зробити.
Бачиш, завтра має прибути трохи гостей з ярмарку. *(Об-
німає Якіма, раптом знаходить у кишені книгу.)* А це
що? *(Невміло читає перші рядки з «Пісні про Сокола»*
М. Горького. Потім він забирає в неї книгу й сам читає.)

Яким. Та-а-к! Значить, вроді вечірка буде?

Павлінка. Так, так! Вечірка бути то буде, та не
всі на ній будуть.

Яким. Ех, Павлінко! Ти все своєї; мені й так гірко
на душі, мовби хто там полином засіяв, а ти ще колюч-
ками своїми солиш. Візьму на злість та й прийду. Що ж
вони зі мною зроблять?

Павлінка. Зробити то нічого не зроблять, але й
ти сам нічого не зробиш, а тільки переробиш...

Яким *(роблячи цигарку)*. Чи ясна панна Павлінка
дозволить мені запалити при ній?

Павлінка. Ого, звідки така делікатність? Рукам
коло дівчини дає волю не питаючись, а як цигарку за-
курити, так дозволу прохає. Не дозволяю через те, от
і все!

Яким. А я запалю.

Павлінка. А я не дам! *(Кидає шиття й хоче від-
няти цигарку.)*

Якийсь час тузаються, бігають одне за одним по хаті і навмисне
розкидають на ліжку подушки.

Яким *(бігаючи)*. Ну, вже годі, годі. Павлінко!
Більше нічому без твого дозволу давати волі не буду.

Павлінка. Ну, якщо так, то згода.

Сідають. Яким курить. Павлінка шие.

Яким *(помовчавши)*. Павлінко!

Павлінка. Га! Чи, може, Яким забувся, як я звуся?

Яким. Та ні! Я хотів би, золотко, серйозно з тобою поговорити.

Павлінка. І-і!!! Знаю я ці серйозності. Спочатку буде, чи я люблю, потім — чи дуже сильно, а потім — чи згодна все чисто зробити, що чорнобровий Яким захоче, а там, а там... і поїхало, як на немащених колесах... Чи ж не правда?

Яким. Правда то правда, але всьому мусить бути кінець.

Павлінка. Ну так слухаємо, вашець. А ось, може, й нову пісеньку нам заспіваєте. Одне лише за умовою: або надто веселу-веселу, щоб аж лявониху захотілося вибивати, або таку сумну-сумненьку, що, вислухавши її,— раз, два, та шубовість у вир головою! Ось так!

Показує і ледь не падає; Яким підхоплює й садовить її на лаві.

Яким. Це буде від тебе, моє ти сонечко, залежати. Як захочеш — така й пісенька вийде: або весела, радісна, мов саме небо яснее, або ж сумна, журлива, як осінні хмари над цією земелькою чорною. *(Помовчавши.)* Ех, ех! І доки ж все це буде тягнутись? Доки, мов суховій, сушить і мучить нас буде?

Павлінка *(жартівливо)*. Тільки не нас, а мене — треба говорити. Мені дуже добре, весело і так легенько, легенько на серці, що...

Яким *(з докором)*. Павлінко!

Павлінка *(затуляючи губи рукою)*. Ну, ну, вже мовчу... як німа риба.

Яким *(немовби до себе)*. Коли, коли вже настане та година, що нас з'єднає навіки, і ми вже ніколи не розлучимось. Коли? Коли?

Павлінка. Ха-ха-ха! На святе ніколи. Дуже вже татко мій уївся на тебе з того часу, як довідався, що ми з тобою покохалися. Ну, а без тата цю справу налагодити буде дуже трудно.

Яким. Трудно то воно трудно, але немає того злого, що б не вийшло на добре. Хоч би, наприклад, ми з тобою так зробили: вибравши підходящу годину, коли старий буде не сердитий, взялися б з тобою за руки, підійшли до

нього, поставали на коліна і сказали б: так і так. наш добрий батеньку,— я люблю Павлінку, а я люблю Якіма — дуже-дуже сильно, так, що й життя нам одному без одного немає, ну, так заспокойте наші серденька: дайте нам дозвіл узяти та й поженитися...

Павлінка. Е-е!!! Не туди, мій ти дурненький Якимку, поїхав! Заїдеш отак в очерет, що ні назад, ні вперед. Коли б це ще тільки з матусею, то воно сяк-так, як тобі не раз я й казала, але з старим — так чиста біда, справжнє горе. Хоч ти йому кілок на голові теши, так нічого не видовбеш. «На поріг, каже, щоб і показуватись не смів; черепок, каже, гадові покарьожу!» От і роби з ним, що хочеш! Коли б міг, так на першій осіці повісив би тебе. Ну й де ж в такому разі набратися сміливості йти вклоняться перед ним та просити дозволу?.. Дасть такої прочуханки і тобі й мені разом, що й одруження в голову не полізе.

Яким. Так-то воно так! Але я чомусь все ще надії не трачу,— а може, якось буде. Був же такий час, що мене любив, та навіть у біді то один раз, то другий помагав.

Павлінка. Був час, та водою сплив. Помагав, поки не побачив, що треба й дочкою допомогти, а як до цього стало доходити, от у ньому й обізвалася шляхетська фанаберія. Іншої пісні тепер співає. Ніж точить... гостро ніж точить рідний мій татко на того, кого сам колись любив і кого я полюбила... (*Підводячись, гаряче.*) І на віки вічні любить буду. (*Іде і поправляє подушки, за нею — Яким, обіймає її — і сідають, обнявшись, на ліжку.*)

Яким (*помовчавши, ласкаво*). Павлінко!

Павлінка (*сміючись*). Знову забувся, як звуся?

Яким. А ти знову своєї... Слухай, любочко: чи ти надумалась зробити оте, про що я тебе недавнечко просив та благав? Сама ж ти, золотко, казала мені не раз і тепер кажеш, що татко твій ні на які просьби не погодиться. Значить, сама добре розумієш, що іншого виходу для нас немає. А так, як я казав, буде найкраще. Хіба ж то ми будемо перші або останні? Янка Лукашонок із своєю Зосею так зробили, Ігнась Маняковський із своєю Доманисею, та багато хто... Батьки спочатку посердяться, посердяться трохи та й одійдуть — звісно, батьківське серце. От і ми з тобою, любенька, таким порядком самі собі щастя збудуємо і нічєї ласки прохати

не будем. Одне, аби твоя згода — і все буде гаразд. Я вже, признаться тобі, говорив з попом. Він завтра приїжджає в Михайлишки молебень правити та й заночує тут. Ну, а ми до нього... раз, два і — готово.

Павлінка. Думать то я думала, та якось страшно. Може, було б краще, коли б іще трохи почекаати, а то так скоро, раптом... Хто спішить, той людей смішить.

Яким. Яка ти недобра, Павлінко! Ти зараз — страшно, страшно, почекаати, почекаати! Отак і всю свою молодість почеканками переcheкаємо. А так ото завчасу життя можна добре влаштувати, так добре, аби лиш бажання в нас було та витримка.

Павлінка. А що — коли зловлять? Це ж я не переживу сорому, люди очі виколять, не можна буде й на світ показатись. Тепер і то скільки всякого бруду прислужливі сусіди та сусідки на нас нагортають, а що й казати тоді, як нам оця наша втеча не властяться?

Яким. Не бійся, золотко, не зловлять! Все піде гладенько. Завтра у вас вечірка; після вечірки всі будуть спати міцно, так що хоч з гармати стріляй — нічого не почують. Я все ретельно приготую, ти тільки зв'яжеш в клунок щонайпотрібніше, а там через часинку — і ти моя на віки вічні.

Павлінка (*немов із серцем*). Не я твоя, а ти мій на віки вічні!

Яким. Ну, хай буде, як кума казала; але це тоді лиш у нас вийде, коли ти пристанеш на те, про що я тебе прохав і прошу.

Павлінка (*подумавши, сміючись*). Ну, згода до... завтрашнього дня, а там побачимо.

Яким (*повеселівши*). І давно вже треба було отак сказати, моя ти квітонько весняная. Завтра увечері, як тільки всі полягають, — я вже в саду під вікном на тебе буду чекати. Ти віконце відчиниш, лахи під пахи та скік із хати в сад, як півень!..

Павлінка. Це ти, як півень, а я, мов...

Яким (*перебиваючи*). Мов курка.

Павлінка. Не курка, а як зозулька.

Яким. Як зозулька крізь вікно фурр! а півень цап, а піп кропилом пирсь! а там...

Павлінка (*сміючись*). А там ізнову фурр!.. (*Розмахує руками і хоче вирватись*.)

Яким дужче притискує її до себе та хоче поцілувати; вона ніби борониться, а потім обіймає його за шию, і вони довго гаряче цілуються.

Яким. Ох, коли б отак усе життя і кожну хвилинку.

Павлинка. Ого! Розласувався!.. Оскому наженеш, покіль охоту проженеш. *(Прислухавшись.)* Ой, ніби гуркоче! Чи не їдуть часом наші з торгу?

Яким *(прислухавшись)*. Таки хтось їде!

Павлинка *(сумно)*. Значить, Якимку, треба вже тобі робити фуру!

Яким *(устаючи, з зітханням)*. Нічого не вдієш — треба!.. Ой, ці батьки! І чому це не родяться на світ дочки без батьків!..

Павлинка *(підводячись)*. Ах, трохи не забула! Чи приніс мені те, що обіцяв?

Яким. Аякже, приніс, моє ти золотко. *(Дістає з кишені фотографію і віддає Павлинці.)*

Павлинка *(придивляючись до фотографії, весело)*. Оце так добре! Замість одного, маю вже двох: одного, що сам ходить до дівчат і рукам волю дає, а другого, що треба носити за... пазухою. *(Сміється.)*

Яким *(милується нею, схоплює і цілує)*. Ах ти, зозулько моя ненаглядна!

Павлинка *(боронячись)*. Ну, ну, півничку! Не гарячись, поспієш з козами на торг. *(Випихаючи Якіма з хати.)* Марш додому! Раз, два, три!..

Яким *(на дверях)*. Пам'ятай, Павлинко,— завтра!.. *(Виходить.)*

Я В А ІІІ

Павлинка *(сама)*.

Павлинка *(поправляє ліжко, потім придивляється до фотографії, цілує її й ховає за пазуку, притискаючи груди руками)*. А що, смачно? Тепленько?.. Га?.. Коло самого серденька дівочого... Певно, чуєш, як воно, бідненьке, тріпоче? Затишно тобі тут, як ніде, нікому!.. Але ні, ні! Так не годиться. Ще трохи зарано... Позавтра — інша річ. А тепер... *(Іде до ікони.)* Посидь краще, соколику, за іконою. Сидячи отак у бога за плечима, менше будеш мати грішних думок у голові, ніж пеститись огут *(показує)* у молодій дівчини. *(Наспівуючи, підходить до*

стіни, ховає фотографію за ікону і, як ні в чім не бувало, сідає до шиття.)

Та й чим твоя, дівчинонько,
Голівка зайнята? (і г. д.).

Я В А І V

Павлинка, Степан, Альжбета.

Степан (п'янений, увиходить з Альжбетою з сіней і приспівує).

Де ми ідем, де ми йдем,—
Корчми не минаєм;
Де заїдем, де зайдем,—
Там і погуляєм.

Альжбета (кладучи пакунки на скриню і, роздягаючись, до Степана). Не сміши ти людей. Коли випив, так лягай спати!

Степан. Мовчи, бабо!.. Ти, коханенька, рідненька, нічого не розбираєш... Волосся довге, а розум короткий. (Приспівує.)

Ой, там на горі
Мужик жінкою оре,
А другая підбігає:
«Запряжи ж ти мене».

(Хоче обняти Альжбету.)

Альжбета (відпихнувши). Ах ти, гнилий качан! Іще, може, тобі чого заманеться?..

Степан (викручуючи ногами).

Дід біб молотив,
Баба підсівала...

Павлинка. Тату! Та киньте вже!.. Ось краще роздягайтеся та, може, чого з'їсте.

Степан. А може, це й добре, коханенька, рідненька... Якби оце кислої та гарячої капусти... (Скидає одяг і кладе на скриню.)

Скину свитку, скину боти
Та й озую лапті.
Кожен дурень чи розумний —
Пан у своїй хаті.

(Сідає за стіл.)

Павлинка (*кинувши шиття на ліжко, до Альжбети*). Мамо, дістаньте з скрині скатертину, а я принесу вам попоїсти. (*Виходить.*)

Я В А V

Степан, Альжбета.

Альжбета (*дістаючи скатерть із скрині*). З ким це ти отак нажлуктився?

Степан (*запалюючи люльку*). Я і з тим, я і з цим, а ти, коханенька, рідненька, вгадай — із ким!

Альжбета. А лихо тебе знає — з ким!

Степан. Чи ж не казав, що у тебе тут (*торкаючи себе пальцем у лоб*) не всі дома? А втім, слухай: з зятем!

Альжбета (*здивовано*). Із зятем?!

Степан. Так, так, коханенька, рідненька. Хто з сватом, хто з свахою, а як Степан Криницький — так з рідним зятем.

Альжбета (*накриваючи стіл*). Таки правду кажуть, що горілка людей з розуму зводить. Коли ж ти встиг його нажити?.. Дочка ще заміж не вийшла, а батько вже зятя має!

Степан. Коли не маю тепер, так буду мати в четвер. Це, бачиш, він ще тільки збирається підмазатись до нашої Павлинки; ну, а щоб слизькіш усе пішло, так спершу мене він підмазав.

Альжбета (*сідає*). Так би й казав одразу. А хто ж це такий?

Степан. Адольф Биковський!

Альжбета. Е-е! Я думала, хто там!.. А воно — нічого людського. Лише їздить та нюхає, яка дівчина посагу більше має, а сам — так голий, як макогін.

Степан. Посаг нюхає, бо носа має. Але все-таки це для нас млинець та ще маслом підмазаний. Він сам мені, коханенька, рідненька, хвалився, що його господарство в сто разів краще за всі тутешні господарства. За одного коня тільки, казав, заплатив сього літа три сотні. «На цьому коні, каже, завтра до васпанства заїду з ярмарку». (*Мацає по кишенях, сам до себе.*) Де ж би вона поділася?.. (*До Альжбети.*) Ти, бабо, чи не бачила часом книжки, що я купив сьогодні? Де вона пропала?

Альжбета. А що я — пастушка над твоїми книжками? Пропив, може, з отим зятем.

Степан (*іде до скрині, знаходить у світі книжку і кладе її за ікону, де Павлінка поклала фотографію*). Коханенька, рідненька, не думай, що я яку-небудь погань вибрав собі на зятя. Завтра він приїде, подивисься, так зразу іншої заспіваєш. Одним словом, хлопець: шляхетського заводу, з пишнотою, з усякою делікатністю і все таке...

ЯВА VI

Павлінка, Степан, Альжбета.

Павлінка (*увиходячи з мискою, з ложками і хлібною під пахвою*). Про кого це, татку, говорите, що має всяку делікатність і все таке? (*Ставить їжу на стіл і сідає до шиття*.)

Степан (*разом з тим, як їсть*). Вельми васпана цікава! Швидко постарієш, коханенька, рідненька, як усе будеш знати.

Павлінка (*просячи*). Скажіть, скажіть, таточку!

Степан. Ага, ні сіло, ні впало, захотіла баба сала. Коли вже тобі, коханенька, рідненька, так хочеться, то скажу. (*З поважністю*.) Отже, значить, цей панич з делікатністю і з усяким таким — мій зять.

Павлінка (*пирснувши від сміху*). Зять?!

Степан. Отже, значить, він не зовсім ще зять, але скоро на нього право дістане.

Павлінка. А які ж заслуги оцього... цього, ну як його... що колись татовим зятем зробіться?

Альжбета. Та це ж, це... Ти, певно, його бачила колись... Адольф Биковщик.

Павлінка. Биковщик!!

Степан. Авжеж. Ну, авжеж! Пан Адольф Биковський.

Павлінка. Ну, хіба що, татку, для нього на другу дочку постараетесь або самі з ним оженитесь, щоб перебрити його з простої людини на свого зятя.

Степан. А ти що? Оцупок?

Павлінка. Оцупок — не оцупок, але й за ломаку не піду.

Степан. А ремінь нашо?

Павлінка. На все, тільки не на підганяння до заміжжя.

Степан. Коханенька, рідненька, ще порадимо, де кого посадимо.

Альжбета. *(в той час, як їсть, до Степана)*. Іж ось краще, ніж із пустого в порожнє переливать. Як приїде свататись, тоді тее й буде.

Павлинка. Таткові ж відомо не від сьогодні, що я за одного тільки можу вийти або за нікого.

Степан *(змінившись, кидає ложку на стіл)*. Що?.. За кого?!

Павлинка *(встаючи і йдучи до ліжка)*. За кого? За Якіма.

Степан *(стукуючи кулаком по столу)*. Мовчи, негіднице! Раз сказав, щоб цього гольтіпаки і звання не було в моїй хаті, щоб його ймення я не чув ніколи... цього недовірка, цього... цього забастовщика! Так і не забувай про це, коханенька, рідненька!

Павлинка *(з досадою)*. Навіщо зводити наклеп? Він нікому ніякої забастовки не робив і не робить.

Степан *(запалюючи зі злістю люльку)*. А чорт його бери, не тут споминаючи,— робив чи не робив. Знати й бачити його не хочу в своїй хаті, цього хамла, цю нікчему!

Альжбета. Прибирай уже, Павлинко, зі столу!

Павлинка *(кинувши на ліжко шиття і йдучи до столу)*. А давно це, татку, сам з ним цілувався?

Степан. Коханенька, рідненька, не лізь у вічі. А ні— то геть з хати і тебе з цією поганню вижену.

Павлинка йде з мискою до дверей; несподівано двері розчиняються, ввалюється в хату п'яний Пранцись Пустаревич, за ним— його жінка.

Пранцись ненароком вибиває миску в Павлинки.

Павлинка. Ай! Що ж це ви, дядьку, наробили?

Я В А VII

Павлинка, Степан, Альжбета,
Пранцись, Агата.

Пранцись. Дурниці, дурниці, пане добродію! Похвальбни Єзус. Достеменно відшкодуєм, відшкодуєм, ось-це-да!

Степан і Альжбета. Навіки.

Альжбета. А мої ж ви рідненькі, чи то ви все ще з торгу їдете? Здається ж, раніш за нас виїхали?

Пранцись. Достеменно, ось-цо-да, кобила заблудила, пане добродію.

Агата. Тудою-сюдою, та хіба цей мочи-морда приїздив коли в свій час додому? Він же, як ганчірник, то туди, то сюди кривуляє по дорозі.

Пранцись. Пане добродію, твоє бабське діло — мовчати! Я, достеменно ось-цо-да, спритний, — тонко розумію, що і як роблю.

Альжбета. Та сідайте ж, мої любенькі!

Агата. Тудою-сюдою, куди тут сідати! Ніч надворі, кобила під тином, півверсти додому, а цей, тудою-сюдою, пугач косоокий, не витримав, щоб людям не наробити вночі неспокою. *(Сідає, а за нею — інші.)*

Степан. Е, що там такого! Виспимось! Дяка богові, нічка не петрівочка, а покрівська.

Павлинка *(підбираючи черепки)*. Завтра гості будуть, а дядько останню миску кокнув. Треба, щоб на ярмарку дві відкупив.

Пранцись. Дурниці, пане добродію, дурниці! А ось ми, достеменно, поминки справимо по мисці. *(Дістає з бокової кишені пляшку, потягує з неї й ховає назад.)*

Альжбета *(сміючись)*. А якби це й нам сваток дав цієї соски поссати! Чи ж ми з свахою вишкребки...

Павлинка *(виходячи з черепками)*. Ого! Цих святих крапель дядько і вмираючому не дав би, не те що... *(Виходить.)*

ЯВА VIII

Степан, Альжбета, Пранцись, Агата.

Пранцись *(услід Павлинці)*. Дурниці, дурниці, пане добродію. Молоденька іще, молоденька! Лози треба, достеменно, ось-цо-да.

Агата *(до Альжбети)*. Що, свашечко, тудою-сюдою, доброго купували на базарі?

Альжбета. Ат, сеє да теє. Подивіться, коли хочете. Нічого такого цікавого.

Устають і йдуть обидві до скрині і роздивляються покидані на ній пікупки.

Пранцись *(до Степана)*. Чув, свате, пане добродію, що сьогодні люди казали?

Степан. Ні, ні, коханенький, рідненький, не чув; не було коли! А що?

Пранцись. Та якже; ось-що-да! Кажуть, пранцуз, пане добродію, іде на Борисів по шапку й рукавиці, що колись там лишив. Чотириста тисяч війська з собою веде, і, достеменно...

Агата (*перебиваючи, з місця*). Не чотириста тисяч, а чотири сотні тисяч...

Пранцись. Дурниці, дурниці, пане добродію. Все одно йде, ось-що-да. Пружинний складаний костюл з собою несе, пане добродію.

Агата (*з місця*). Тудою-сюдою, не несе, а в повітрі, на машині, що літає, той костюл везе.

Степан і Альжбета (*здивовано*). Ай-я-я! Аж у повітрі костюл везуть!..

Агата. Егеж, еге! Тудою-сюдою, я сама на власні вуха чула.

Степан. От коли пішло все догори ногами! Як поставлять цей пружинний костюл, то можна буде сподіватись і для нашого брата якогось такого полегшення. Дяка богіві, дяка богіві!!! А ось моя оця домоправителька, донечка моя цокотушка, сплуталась із цим... із цим безбожником, і хоч ти їй окропом голову ошпарюй.

Пранцись. Молоденька, достеменно, ось-що-да! Березової каші не завадило б, пане добродію.

Альжбета. Дуже трудно ладити з теперішньою молоддю. Пішло таке розпутство в світі, що не дай боже! Замість церковних книжок — читають якісь триндички. Вітер у всіх у голові ходить. Це ж мені колись сказали: іди за Степана, — я й пішла без усякої суперечки зі своїми старими.

Агата. А так, так, тудою-сюдою! І мій як до мене посватався, батько небіжчик і каже: іди, бо все одно ніхто тебе кращий не візьме; я подумала, тудою-сюдою, ну й пішла.

Дивляться обидві на своїх чоловіків, потім — одна на одну, плюють кожна в другий бік і розглядають знову покупки.

Пранцись. Так, так, добродію, інакше колись було. (*Дістає пляшку і п'є, а потім дає Степанові.*) Достеменно, дурниці, ось-що-да, було, а ти, свате, випий, щоб тее, що було, у пам'яті не сиділо.

Степан п'є, Пранцись придержує за пляшку, щоб той зайвого не випив.

Степан (*обтираючи вуса і спльовуючи*). Щипає, щоб їй гарячка!

Пранцись (*ховаючи горілку*). Ага, ось-цо-да, щипає, звісно, бо чужа, пане добродію.

Обидва закурюють.

Альжбета (*до Агати*). А чи завтра, свашечко, будете на ярмарку?

Агата. Та треба ж буде якось зібратись.

ЯВА ІХ

Ті ж і Павлінка.

Павлінка (*увиходячи, до Альжбети*). Може б, мамо, придавили сир, бо на завтра не оддавиться.

Альжбета. Та ще встигне... Дай мені з тіткою поговорити.

Павлінка. Ідіть, ідіть, мамо, а я за вас з тіткою поговорю.

Агата. Ідіть, свашечко, тудю-сюдою, не зважайте на мене. Ми тут з Павлінкою зачекаємо на тебе.

Альжбета (*виходячи*). Ну, як собі хочете.

Павлінка з Агатою сідають на скриню і жваво про щось розмовляють.

ЯВА Х

Павлінка, Степан, Пранцись, Агата.

Степан. Чи знаєте, сватку, оцього, цього... як він... а щоб тебе... (*До Павлінки*). Павлінко, як того звати, що мене сьогодні підмазував?

Павлінка (*з місця*). А звідки ж я можу знати, хто татка мазав?

Степан. Ну, отой?.. Щоб він тямився!.. зять, зять!

Павлінка (*пригадуючи*). Як же його, як?.. Здається, Бик... Бичок...

Степан. Ага, він, він. Ні, не так! Биковський, коханенька, рідненька, ось як. Пан Адольф Биковський. (*До Пранциса*). Так ото бачиш, сватку, він, значить, підлабузнюється до моєї Павлінки. Що ти на це?

Пранцись (*дістаючи горілку*). Дурниці, дурниці, пане добродію. Достеменно, бичок, ось-цо-да, більш нічого. (*П'є й дає горілки Степану*)

Степан (*випивши*). Завтра, таким чином, приїде обнюхати, як і що, тож і ви, сватку, зі своєю загляньте до нас Якшо, коханенький, рідненький, може, який торг буде ладитись, так прикинеш слівце якесь там. Тільки приїжджайте.

Пранцись. Дурниці, пане добродію, і прийти можна. Достеменно, близько, ось-цо-да.

Степан. Близько то близько, та щоб не було слизько: на дощ ніби збирається.

Павлинка (*з місця*). А чи татко коня напували?

Степан. Ні, коханенька, рідненька. Зараз піду. (*До Пранцися*.) А може, разом з сватом підемо? Я свого напою, а сват свого погляне, чи добре прив'язаний.

Пранцись. Дурниці, пане добродію. Достеменно, жінка завезе, якщо б кобила втекла. (*До Агати*.) Правда, бабо?

Агата (*з місця*). Що — правда?

Пранцись. Достеменно, коли б кобила втекла, то мене тоді ти додому завезеш, пане добродію.

Агата. А щоб ти, тудою-сюдою, боком їздив! Іди швидше, поглянь! Це ж і мені з пам'яті вилетіло.

Степан. Ходім, коханенький, рідненький.

Обіймаються і, хитаючись, виходять, наспівуючи:

Чаму ж нам не пець,
Чаму ж не гудзень,
Калі у наших хатачках
Парадок ідзець?

ЯВА ХІ

Павлинка. Агата.

Павлинка. Ну, а коли я його люблю, тіточко!

Агата. Мало що, дитинко, тудою-сюдою, любиш його, ну, а як батько не хоче, так подумай, що люди скажуть, коли супроти волі старих підеш.

Павлинка. А що нам люди? Вони з ним жити за мене не будуть і по моїй смерті за мене спокутувати не будуть. Поговорять, поговорять та й перестануть, як намозолять язика.

Агата Як собі вважаєш, моя дитино. Що ж я, тудою-сюдою, нічого не зараджу.

Павлінка (*заломивши руки на колінах*). Коли ж він такий добрий, такий розумний, що й сказати не можу!

Агата. Усі вони добрі, поки не візьме которий дівчину в свої руки, а як візьме, тоді на другий лад, тудою-сюдою, заграє, а ти танцюй під його дудку. І мій, поки тільки сватався до мене,— слухняний був, як теля, а як оженився, так справжнім вовком зробився.

Павлінка (*ніби не зважаючи на мову Агати*). Книжки мені приносив... Хороше так про все розповідав... як треба жити, як людей треба всіх любити, та багато, багато чого! І любить же він тих людей зовсім якось не так, як ми їх любимо. Це ж треба знати, скільки мій тато на нього даремного наговорив та очорнив, а він хоч би що. «Звісно, каже, людина: їй щось не пощастило чи не сподобалося, от і мститься. У нас, каже, все йде не так, як треба. Люди, каже, у нас, як звірі: один на одного кидаються, один одного цькують, під'юджують, ненавидять один одного. З малих літ, каже, звикають у ненависті жити, з малих літ їх цього навчають і дома, і поза домом. Сліпі, каже, всі сліпії. Один до одного не мають ніякого жалю, хоч усіх душать зверху всілякі пошесті та злидні».

Агата. Чула я, чула про нього не раз. Вельми вже, кажуть, тудою-сюдою, розумний і добрий він.

Павлінка (*пожвавішавши*). А що ж, хіба не правда? І все було б добре, коли б не цей тато: хоч що хоч, те й роби з ним...

Агата. Треба, дитино, почекати, а може ж, тудою-сюдою, лихо перемелеться і все добре буде.

Павлінка. Третій рік, тіточко, чекаємо і нічого не виходить. Третій рік колочуся і виглядаю тієї часинки, як би тільки з ним побачитись. Повішуся, тіточко, повішуся, коли мене з ним розлучать!..

Агата (*хреститься*). М'яця, сина!¹ Тудою-сюдою, що ти, Павлінко? Побійся бога такі речі говорити проти ночі! Тьху! мати пресвятая!

Павлінка (*показуючи*). Коли тут, тіточко, так під серцем болить, що й жити не сила. Такий він миленький, такий гарненький, такий слухняний... (*Задивившись в*

¹ Для режисера. Походить від «Во ім'я отця й сина».

далечінь.) Коли ще з татом було у них як слід, прийде було, води за мене принесе, дровець наколе. Не зважає на те, що колись учився, а тепер і сам учить і більших і менших. Ніколи від нього слова негарного не чула. Так, знаєте, тіточко, й хочеться з ким-небудь про нього говорити й думати без кінця й початку. І чого я така нещасна? (*З сльозами.*) Батько рідний хоче мене одірвати від того, хто мені тепер миліший за все чисто — життя, хату рідну, цілий світ. І чому ж я така нещасна?

Агата (*тулячи до себе Павлинку, крізь сльози*). Годі, моя дитино, годі. Не горюй. Не смути себе, любенька, дуже. Якось же та буде. Бог найвищий, тудюсюдою, милостивий, і про твою тут тяженьку долю не за-буде.

Павлинка (*немовби прокинувшись*). А нехай собі буде, що має бути,— я свого таки доб'юся або згину, щоб і сліду не зосталося.

Агата. А все ж таки скажи мені, дитино, чого твій тато так на нього уївся?

Павлинка. Бо... бо Яким з мужиків...

ЯВА XII

Павлинка, Агата, Степан, Пранцись.

Пранцись (*за дверима*). Дурниці, ось-цо-да. Ніде не ділася! Я знаю, достеменно, додому втекла, пане добродію.

Степан (*увиходячи в хату, а за ним — Пранцись*). І треба ж було свату так погано її прив'язати, та ще під отаку темряву.

Агата (*схопившись*). Кого прив'язати?

Пранцись. Кобилу, кобилу, пане добродію. Вже ж не тебе, ось-цо-да.

Агата. Так де ж кобила?

Пранцись (*дістаючи пляшку*). Достеменно, немає кобили, де була, ось-цо-да, пане добродію.

Агата (*підбігаючи до Пранця з кулаками*). Так чого ж ти, тудюсюдою, несвячена кістко, розсівся, мов у своїй хаті!

Пранцись (*потягуючи з пляшки*). Дурниці, дурниці, ось-цо-да. Посвяtimo, достеменно, пане добродію, коли не свячена.

А г а т а (*хоче вирвати пляшку. Пранцись не дає*).
Ось я тебе зараз, тудою-сюдою, як висвячу цією пляшкою
по голові, так і своїх не пізнаєш, нещасний ти «ось-цо-
да». (*Голосячи.*) А боже ж мій, батечку мій! Нащо мене
покарав оцим, тудою-сюдою, п'яницею, цим недорікою,
цим кусамордою, цим... цим...

Я В А Х І І І

Т і ж і А л ь ж б е т а.

А л ь ж б е т а (*вбігає, тримаючи в руці торбинку з сиром*). Що це у вас тут скоїлось, мої миленькі?

П а в л и н к а. Кобила дядькова втекла, чи хто вкрав.
(*Іде, сідає на ліжку й шие.*)

А л ь ж б е т а (*до Пранцися*). Так чого ж, сватку, че-
каєте? Біжіть мерщій додому,— певно, там; це ж їй не
первина.

А г а т а. Та хіба ж оцю, тудою-сюдою, трухляву ко-
лоду зрушиш з місця! Сидить же ось, антихрист, щоб
йому міль п'яти попрідала, і з місця не ворухнеться.

С т е п а н (*закурюючи люльку*). Заспокойтеся, свахо.
Ніде вона не дінеться. Коханенька, рідненька, вона дома,
напевно, дома.

А г а т а. А ти, свате, тудою-сюдою, не совайся з своїм
носом туди, куди тебе не просять. (*До Пранцися.*) Хо-
дімо! Чуєш, чи ні!..

П р а н ц и с ь (*встаючи*). Дурниці, пане добродію,
дурниці. Моя голова догадлива. На тобі, ось-цо-да, поїду,
достеменно, додому.

А г а т а (*виводячи Пранцися*). Бувайте здорові! По-
хвальбони Єзус!.. Падло оце, ломака, наробив роботи...
(*Виходять, а за ними — Альжбета з торбинкою.*)

Я В А Х І V

П а в л и н к а, С т е п а н.

С т е п а н. Ох і даються ж взнакі оці нам своякі.
Але, дякуй богові, дві дірки в носі і скінчилося,— вже
позбувся.

П а в л и н к а. А давно це татків Гнідий утік з Лу-
жанки, і татко додому пішечки придибав?

Степан. Що було, те сплило, та більше, коханенька, рідненька, не буде, як кажуть люди.

Павлінка. Побачимо. Завтра ярмарок.

Степан. Не бійся, коханенька, рідненька. Я кобилу зловлю, але й ти дивись, щоб мені того зятя зловила, про якого я тобі сьогодні казав.

Павлінка. Що він — кінь чи віл, щоб я його ще мала ловити?

Степан. Не кінь і не віл, а так собі дійна тварина.

Павлінка. Тож, татку, його й подоїть, коли він для вас такий дійний, а я й не думаю.

Степан. То нічого, коханенька, рідненька. Надумаеться ваша, як покормить березова каша. От тільки, щоб година була добра, а то казав він, що на торг не поїде, якщо буде дощ іти.

Павлінка. Лихо не візьме. Такий цукор не розмокне.

Степан. Коханенька, рідненька, як скажу, так і буде; дві дірки в носі і скінчилося. Ось тільки треба довідатись, чи буде напевно завтра погода. Купив я сьогодні календар — якийсь білоруський, як каже крамар. Питався я в нього, чи пише про погоду, так крамар каже мені, що про погоду написано в ньому більш, ніж про щось інше. Значить, пошукаємо правди. *(Іде й дістає з-за ікони календар, звідти падає додола фотографія. Павлінка, зіскочивши з ліжка, підбігає, щоб підняти її, але не встигає.)*

Степан *(піднімаючи фотографію)*. А це що таке?

Павлінка *(намагаючись відняти)*. Це моє. Віддайте мені, тату!

Степан. Я питаюся — хто це?

Павлінка. Хіба ж, тату, не бачите?

Степан *(злісно глузуючи)*. Ха-ха-ха! Яким... Хай же він пропаде зовсім! *(Хоче рвати, Павлінка ж ну віднімати.)*

Павлінка *(крізь сльози)*. Віддайте, таточку, віддайте, не рвіть! Не знущайтесь з нього...

Степан *(відпихнувши від себе Павлінку)*. Відчепися від мене, гницька! Я вам тут розведу шури-мури...

Грюкають у сніях. Увіходить Францись, Агата, а за ними — Альжбета. Павлінка стоїть потупившись, ковтаючи сльози, і смиче пальцями фартук.

Павлинка, Степан, Альжбета, Пранцись,
Агата.

Пранцись. Дурниці, пане добродію. Я, ось-цо-да, казав, достеменно, ніде не дінеться.

Агата (*дражнячи*). Ось-цо-да, ось-цо-да! Сам кобилу, тудою-сюдою, поставив у вас під повіткою, а шукає за тином. Дурно тільки на колінах лазили та слідів придивлялися.

Альжбета. Ну, дякуй богові, що хоч знайшлася. (*До Степана.*) Що ти там крутиш у руках?

Степан (*тикаючи фотографію в лице Альжбеті*). На, на! милуйся, які подарунки одержує твоя дочечка!

Альжбета (*затуляючи лице рукою*). Чого соваеш... Така вона й твоя, як моя.

Степан. Брешеш! Коли б вона була моя, то була б така, як і я.

Пранцись. Покажи, покажи, пане добродію, що це за пташка?

Степан (*показуючи*). На, дивися, сватку! Поздоров мене з такою доченькою і з цим, з цим еретиком!

Пранцись (*розглядаючи*). Еге! Це той розумненький, вчений, грамотій... Достеменно, Сорока, ось-цо-да!

Степан. Ну от, от! Яким Сорока.

Агата (*до Степана*). Тудою-сюдою, покажіть і мені, сватку.

Пранцись (*до Агати*). Ти, пане добродію, баба, не лїзь сюди з цікавим носом. Достеменно, пильнуй своєї спідниці та панчіх, ось-цо-да! А ми суд, суд зробимо... правий і скорий.

Павлинка (*підходячи до Альжбеті, лагідно*). Мамочко, заберіть її у татка.

Альжбета. Що я з ним, дитино, зроблю? Ще битись буде...

Степан (*до Пранцися*). А добре, сватку, кажеш. Зробимо суд, пересуд добрим складом над цим гадом. А який?

Пранцись. А такий, пане добродію: стражників покликати, справнику донести. Достеменно, інквізиторський суд зробити — по-половині шась! і готово, ось-цо-да!

Павлинка (*кидаючись до Степана й цілуючи йому*

руки, крізь сльози). Таточку, віддайте! Не знушайтеся над ним!.. Він же вам нічого лихого не зробив...

Степан (*із злістю*). Спать, спать пішла, коли такого найшла! Спати! (*Рве фотографію.*)

Павлинка (*з плачем опускається на лаву*). Татко занাপастити мене хоче... Силою з хати вигнати.

Пранцись (*дістаючи пляшку*). А тепер, достеменно, вип'ємо на помин душі його, ось-цо-да. (*П'є.*)

Павлинка (*схопившись із лави, кидається до Пранцися*). По кобилі своїй справляй поминки, а не по людині, якої і підметки не варт! (*Вириваючи та розбиваючи об землю пляшку*). Ось-цо-да!

Пранцись (*розвівши руками, вражений, як і всі*). О-о-о!!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Та ж сама, що і в першому акті, світлиця. За столом сидять: Степан, Альжбета й гості—три хлопці й три дівчини. Мужчини сидять по один кінець столу, а жінки—по другий. П'ють чай, наливаючи в блюдця; заїдають. Парубки з дівчатами жартують, перекидаючись крихтами з хліба. З лівого боку (дивлячись од публіки), при стіні від бокової кімнатки сидять два музики і, настроюючи інструменти, стиха розмовляють проміж собою. Біля дверей сінешніх, за скринєю, на табуретці стоїть самовар. Павлинка, зодягшись по-святковому, упадає коло гостей. Трохи на обличчі змінилася; раз по раз зітхає і зненацька позирає у вікно, водночас намагається бути з усіма веселою та дотепною. Як піднімається завіса—Павлинка несе чай.

ЯВА І

Павлинка, Степан, Альжбета, гості, музики.

Павлинка (*ставлячи чай перед Степаном*). Що ж це татового зятя так пізно ні слуху ні духу? Чи не пронюхав він, що в мене посагу малувато?

Степан. Коханенька, рідненька, не сумуй. Як біда буде трохи й гірша, зате сатана інша.

Павлинка (*кепкуючи*). Мало що буде... Але ж, коли мене вже якось, мов тим смоком, стало тягти до цього Бик... Бичка... Ах, як його?..

Степан (з притиском). Биковського.

Павлинка (підходячи до другого кінця столу).
Може, Адельці іще скляночку?

Аделька-гостя. Дякую. Вже напилася.

Альжбета. Та бери! Що там питаєшся! Панна
Аделя лише дві випила.

Аделька. Коли ж більше не хочеться.

Павлинка (забираючи склянку). Вип'єш, вип'єш,
Аделько,— вміститься.

Альжбета (підсовуючи до гостей їжу). Старай-
теся, гостоньки, старайтеся. Ось — сир, масло, печеня!
Таки ж сьогодні трохи попрацювали коло польки та ля-
вониhi.

Кілька голосів (пережовуючи і сьорбаючи).
Дякуємо, дякуємо! Ми стараємося.

Степан. Чим хата багата — тим рада. Хліб на
столі — руки свої. Вибачайте тільки, коханенькі, рід-
ненькі, що горілки немає. Але ж я в цьому не винен. Хо-
тів узяти в Михайлишках, так, на лихо, монополька ці-
лий день була закрита.

Музика (вбік до другого). Як не брехне, то й не
дихне. Я сам бачив, як після обідні відбувалася з пляш-
ками коло монопольки катавасія.

Другий музика. Його тільки послухай! Скнара
і більш нічого.

Павлинка (поставивши Аделі склянку, до одного
з гостей). Може, пан Вінцусь іще вип'є?..

Вінцусь-гість (утираючи краєм скатерті губи й
лоб). Воно б то було вже й досить, та коли панна Пав-
линка так гарно просить, то можна іще якусь там скля-
ночку.

Павлинка (йдуци за склянкою). Цей уже так
п'яту склянку бабахає...

Степан (до Альжбети). Чи добре ж хоч ти просила
Пустаревичів? Чому їх так довго немає?

Альжбета. Коли б і не просила, то приїдуть.
(З насміхом.) Певно, достеменно, кобила заблудила.

Один з гостей. Щось сьогодні на ярмарку
Якими Сороки не було. А то бувало таким франтом по-
ходжає: дивіться на нього, мовляв, сьогодні, бо завтра
не дотовпитесь.

Павлинка (ставлячи чай). А пану Банадисю

заздрісно, що так приодягнутись не потрапить, хоч, може, й має за що.

Гість. Чим гроші тратить на одержу, я краще їх кому позичу.

Павлінка (*сідаючи на ліжку*). Та й процентик добрий злуплю, щоб аж у п'яти другому закололо.

Гість (*самозадоволено*). Хе-хе-хе! А панні Павлінці досада ще не пройшла, що колись оцьому йогомосці Сорочи ні за які проценти не позичив.

Павлінка. Дуже ж йому цим і не пошкодили. Найшлися люди, що й без процентів позичили і дали йому можливість поїхати на вчительські курси. Тепер нічєї ласки не потребує.

Одна з гостей. Певно, що ні! Такий чоловік ніде не пропадає.

Степан (*прислухаючись досі до розмови про Сорочу*). Коханенька, рідненька, киньте про того свинопаса говорити. Набридла вже мені розмова про нього гірше од гіркої редьки. І чи балакаєте про нього, чи не балакаєте — все одно нічого не вийде. Я вже йому дав дорогу.

Павлінка (*неспокійно*). Яку дорогу?

Степан. А ти, коханенька, рідненька, не слухай, вуха розвісивши, та краще гостей доглядай. Дві дірки в носі і скінчилося!

Якусь мить тиша. Павлінка підходить брати склянки, але всі відмовляються

Альжбета. Що ж, вибачайте, гостоньки! Не хотіли пити, їсти, потім самі будете жалкувати.

Степан. Вибачайте, вибачайте, коханенькі, рідненькі, одного не скажете, що всього було вволю, тільки принуки не було.

Кілька голосів (*встаючи з-за столу*). Дякуємо, дякуємо пану господарю і пані господині! Підкріпилися, хвала богіві, що краще й не треба.

Павлінка (*встаючи з ліжка*). Прошу панянок сюди пересісти, а пани-кавалери візьміть собі табуреточки та ось тут присядьте, а я тимчасом почастаню чаєм наших музик.

Степан та Альжбета (*вилазючи з-за столу*). Аякже — треба, треба!

Дівчата сідають на ліжку, хлопці коло них на табуретах; жартують між собою.

Альжбета (*підходячи до музик*). Ходімте, мій-ленькі, вип'ємо по скляночці чаю.

Музики. Дякуємо, пані! Ми вже сьогодні пили.

Альжбета. Мало що коли було, а тепер треба ще підкріпитися. (*Забирає інструменти і кладе їх на скриню, садовить музик за стіл і сама сідає. До Павлинки.*) А ти, дитино, налий музикам чаю!

Степан (*запалюючи люльку*). Вибачайте тільки, коханенькі, рідненькі, що горілки немає.

Музики. І без цих крапель будем живі.

Чути грюкіт у сінцях.

Степан. А бач, хтось-таки хоч наприкінці з'явився. Треба піти та глянути, а то ще в двері не втрапить. (*Іде.*)

Один з гостей. Неси, боже, нежонатого та багатого!

Одна з гостей. Женить будемо!

Павлінка (*ставляє музикам чай, підходить і дивиться в вікно. Набік*). Ах, як же темненько!

Один з гостей. Кого так, панно Павлінко, виглядаєте?

Павлінка. Того ж — нежонатого та багатого.

Я В А П

Ті ж та Адольф Биковський.

Степан (*стрічаючи Адольфа у дверях*). А-а! Нарешті з'явився, дорогий гостоньку! Що ж це, коханенький, рідненький, так довго чекати на себе нас примусив?

Адольф (*вішаючи пальто на стіні коло порога*). Похвальйони в хату!

Кілька голосів. Навіки! Навіки!

Адольф (*до Степана, вітаючись з ним*). Вибачайте, що трохи запізнився. Але це винен мій жеребець. Як по-ніс з гори, що біля Притиків,— і мене викинув, і вісь зламав, так що вже мусив другу колимажку взяти; через те й замарудивсь.

Один з музик (*вбік до другого*). Щоб він так дихав! Який його чорт ніс? Пристав кінь, та й усе тут.

Другий музик. А що ж інше? на моїх очах заплатив повесні за якусь здохлятину тридцять карбованців, і тая вже швидше його понесе.

Степан (до Адольфа). Прошу ж, прошу далі, сюди, де ближче кут і де все тут.

Адольф. Дякую, дякую вашеці. Прошу про мене так не клопотатись.

Іде й з усіма вітається; Альжбету цілує в руку, стоячи до неї боком і не згинаючись.

Альжбета. Прошу пана Адольфа, прошу до столу! Може, вип'єте чаю й чимось закусите? (До Павлинки.) Павлінко, наливай панові Биковському чаю!

Адольф (сідаючи за стіл з другого кінця від музик і запалюючи цигарку). А що ж у васпанства доброго чувати?

Степан (сідаючи до столу). Та що в нас чувати? Стара баба не хоче здихати, а молода заміж іти.

Адольф (задоволено). Хе-хе-хе! Стару хай смерть душить зволить, а молоду треба приневолить.

Альжбета (до Степана). А, вашець, сходи подивись, чи добре прив'язаний кінь пана Биковського?

Адольф. Не турбуйтеся. Я його добре прив'язав.

Степан. Коханенький, рідненький, хоч і добре прив'язав, але сіна, певно, не дав. У нас так: гість як попало, а тварину так треба добре доглянути. (Виходить.)

Я В А Ш

Ті ж без Степана.

Павлінка (ставлячи перед Адольфом чай і сама сідаючи віддалік). Що ж це — пана Адольфа кінь хотів поносить?

Адольф. Аякже! Три сотні весною заплатив і тільки клопоту нажив. Та в мене все так! Корови мої кожна варта по якій сотні карбованців; як дременуть влітку, так і на доброму коні їх не здоженеш.

Павлінка (хитрувато). Певно, й овечки в пана Адольфа так само навперегонки бігають?

Адольф. А так, так! Маю п'ятнадцять старих і двадцять молодих. Як ударить спека, так вони мало не всі чисто крутяться на одному місці.

Павлінка (йдучи по чай для себе, вбік до публіки). Гедзі овечок мучать, а як і сам ото тут (показуючи пальцем на свою голову) гедзів має, то й думає, що це вони гедзькаються.

Альжбета. Який же сьогорічний урожай у пана Адольфа?

Адольф. Та нічого собі. (*Явно брешучи.*) Жита нажав кіп зо двісті, вівса так само зо двісті, ячменю — з сотню.

Один з гостей. А скільки ж у пана землі?

Адольф. Волоки з півтори добрих буде.

Гість. І ліс є?

Адольф (*втираючи хусточкою лоб*). Аякже — є: з півволоки, коли не більше. Сосна в сосонку!

Гість. І сіножать є?

Адольф. Є, є! Над самою річкою, так само з півволоки. Моріжок, як шафран.

Музика. Так у пана всього з півволоки орної землі?

Адольф. Ну-ну-у, так! З доброї півволоки.

Альжбета. У нас орної землі, може, і зо три волоки буде, і то ми стільки не наж́али.

Павлинка (*сівши з чаєм до столу*). Пан Адольф краший, видно, за нас господар.

Адольф. О, у мене господарство ні в чому не схибить. У мене і жінка теж буде краща, ніж у всіх.

Один з гостей. Коли б тільки не вдалася норювиста.

Павлинка. Цікаво, чи пан Адольф уже сторгував собі яку?

Адольф. Це, поки що, таємниця.

Павлинка. А мені пан Адольф скаже?

Адольф. Так. Але спершу татові й мамі, а після вже і васпанні на саме вушко.

Павлинка (*беручи в нього склянку*). Добре, добре! Пан Адольф мов знав, що я трохи глухувата.

Адольф. Глухувата?!

Павлинка (*йдучи по чай, вбік до публіки*). Треба шершня за носа поводить, щоб і десятому заказав, як жінку купувати.

Альжбета. Пан Биковський, здається, у нас вперше?

Адольф. А так — уперше!

Одна з гостей. Так панові треба дати поцілувати стару бабу.

Один з гостей. Пан Адольф лише до молодих та багатих ласий, а старі у нього в рахунок не йдуть.

А доль ф. А правда, правда! Я тільки до молодих маю потяг.

А ль ж б е т а (*набик*). І дурний же він, як видно.

П ав л и н к а (*подаючи чай Адольфу*). До кого це маєте такий потяг: до дорогих корів чи до дорогих кобил?

А ль ж б е т а. Та ні! Пан Биковський має потяг тільки до молодих дівчат.

А доль ф (*н'ючи чай*). Атож, ато! Лише до молодих дівчат.

П ав л и н к а. Ой, чи не заженете собі через це остюків на язик?

А ль ж б е т а. Що ти?! Хіба ж пан Биковський кінь?

Му з и к а (*вбик до другого*). Кінь не кінь а, як видно. Бидло таки настояще.

А доль ф (*до Павлинки*). Панна Павлінка тільки всі мені компліменти говорить.

П ав л и н к а (*неуважно*). Ага! Компліменти. (*До музик.*) Пригощайтесь, пригощайтесь, музиченьки. А то вже ноги сверблять. Так і хочеться з паном Адольфом сипнути лявониху.

А доль ф. Фі! Я таких мужицьких танців не танцюю.

Му з и к а (*до Павлинки*). Дякуємо! Вже, як годиться, приготувалися; тепер можемо й різонуть що завгодно для панянки. (*Сідають на свої місця, настроюють інструменти.*)

П ав л и н к а (*до Адольфа*). А які ж ви танці танцюєте?

А доль ф. Герц-польку, піди-спать, манчиз, піді-кварти. (*Вилазячи з-за столу, цілує Альжбету в руку; до Павлинки.*) Ну, що ж? Може, ми з паняночкою попробуємо?

П ав л и н к а. Коли ж отих мудрих танців не тільки що не вмю, а ніколи навіть їх і не бачила.

А доль ф. Не бійтеся! Я на всі лади вивчу паняночку скакати. (*Бере Павлінку як до танцю; до музик.*) Заграйте нам герц-польку!

Му з и к а. Ми цього не вміємо.

А доль ф. Ну, так піди-спать!

Му з и к а. Вперше чуємо.

А доль ф. А може, піди-кварти знаєте?

Му з и к а. І це вперше чуємо.

Павлінка (*ніби жалкуючи*). Ай-яй-яй! От тобі й на! Так і не навчуся тих панських танців.

Адольф. Не сумуйте дуже. Я буду витилинкувати на язик, а васьпанна лише прислухайся та виробляй ногами так, як і я.

Павлінка. Значить, будемо танцювати під язик.

Сміх, Адольф грає на язик та безглуздо викручується з Павлінкою.

Адольф (*показуючи*). Ось так, ось так! Праву ногу сюди, а ліву туди. Голову в лівий бік, а задом під поріг, та ось так!.. Раз, два, три, то направо, то наліво..

Всі придивляються до них і сміються.

ЯВА ІV

Ті ж і Пранцись, Агата, Степан.

Пранцись (*п'яний*). Похвальбони Єзус! Ось-цо-да, пане добродію.

Кілька голосів. Навіки! Навіки!

Пранцись (*глянувши на Павлінку й Адольфа*). А це що за такі, достеменно, викрутаси, як у цирку чи в божевільному домі?

Один з гостей. Це пан Биковський навчає панну Павлінку новомодних танців.

Пранцись і Агата роздягаються.

Пранцись. Можна, можна далі крутитись, мов у хворобі святого Левентога. Далі, далі! Раз, два, три, ось-цо-да!

Адольф (*далі показуючи Павлінці*). Ось як, ось як! То направо, то наліво. Раз, два, три! То туди, то сюди, ніжка в ніжку, раз, два, три!

Павлінка (*вириваючись*). Ні, так нічого не вийде. Не спритна я до науки.

Адольф (*садовлячи Павлінку*). Це тільки трудно перший раз, а після піде все гладко, як пугою висмольти! (*Ходить по хаті, махаючи хусточкою коло обличчя.*)

Пранцись, Агата і Степан сідають за стіл. Альжбета подає їм чаю.

Пранцись (*запалуючи люльку, з Степаном*). Достеменно, пане добродію, кобила заблудила і через те трохи спізнилася. Але це дурниці, дурниці! Іще час буде, ось-цо-да.

А г а т а. Який чорт заблудила! Поки об'їхав, тудою-суюдою, всю околицю, мов погорілець, так і північ мало не обгорнула. Тудою-суюдою, все горі тієї собі шукав.

П р а н ц и с ь. Ти, бабо, достеменно, мовчи, ось-цо-да! Ти нічого ніколи не тямши, а я маю розум розторопний. Я, пане добродію, Барнашов, де пішов, там і пройшов. *(До гостей.)* А ви, молоденькі, не зважайте, ось-цо-да, і танцюйте, пане добродію, поки не одубіють ноги.

П а в л и н к а. А правду дядько каже. Будемо гуляти, нащо дарма час марнувати! *(До музики.)* Заграйте, будь ласка, польку, але таку, як відаєте... щоб аж світ ходором пішов!

Музики грають польку; всі, крім старих, танцюють: Адольф з Павлинкою, а всі інші гості — хто з ким. За столом Пранцись з Степаном частуються горілкою з пляшки, яку перший приніс з собою.

А д о л ь ф *(танцюючи, приспівує).*

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком,
А цибуля диво мала,
Що петрушка танцювала.

П а в л и н к а *(у відповідь співаючи).*

А на печі при лучині
Дівка гроші полічила;
Налічила півталера
Та й купила кавалера.

А д о л ь ф.

Дівчинонько, тонка, бліда,
Я до тебе в гості їду,
І коняків не жалкую,
Цілу вічку все маюдрую.

П а в л и н к а.

У городі ячмінь родить,
А до мене Яким ходить.
Ти роди, ячмінь, густіше,—
Ти ходи, Яким, частіше!

А д о л ь ф.

Сидить голуб на гіловці,
Соловей на вітті;
До одної дівки ходжу,
Друга на приміті.

П а в л и н к а.

Оженися, не лінися,—
Будеш панувати:

З однією — свиней пасти,
З другою — зганяти

А доль ф.

Наше поле кам'янисте —
Ні проїхать, ні пройти.
Наші дівки норовисті —
Що не можна й підійти.

Павлінка.

Я з норівом, ти — каголик;
Не руш мене за подолик.—
Мій подолик шовком шитий,
Хто полізе, буде битий!

Степан (*як втихла гульня*). Браво, браво, пане Адольф! Здатний до танців,— якщо не рівняти захристиян до ружанців.

Пранцись (*потягуючи з пляшки*). Дурниці, дурниці, ось-цо-да! Достеменно, хоч у кишені пусто, зате ноги сиплють густо. Коли б йому та ще мій розум розторпний, так зовсім було б добре, пане добродію.

А г а т а. Кинь ти вже, тудою-сюдою, плескати, як лотоки у млині! Танцюють — нехай танцюють; ти своїми очергами так не потрапиш.

Аль ж б е т а (*до Пранцися*). Може б, чого, сватку, закусили?

Пранцись. Дурниці, ось-цо-да! Достеменно, закушу, закушу. (*До гостей*.) А ви, пане добродію, розважайтесь, доки господар геть з хати не жене, ось-цо-да.

Павлінка (*до Адольфа*). Може, пане Адольф, заспіваєте нам що-небудь? Я чула, що вельми хороший голос маєте.

Адольф (*зупиняючись*). Е-е! який там хороший! Вже так собі! Звичайно, кращий, ніж у інших.

Кілька голосів. Так просимо заспівати. Ми всі просимо.

Адольф. Коли вже так гарно просите, то можна. А яку ж би панна Павлінка хотіла?

Павлінка. А все одно, яку хочете! Ну, яка краще у пана Адольфа виходить.

Адольф (*співає недоладно, махаючи хусточкою перед обличчям*).

Вилітає лебідь,
Плаває голубка;
Певно, в нас кохання
Та й не буде, любко.

Павлинка. А таки ж нічого не буде.

Один з гостей. Хіба ж ото «голуби» плавають, а «лебеді» літають?

Адольф. Ну, коли перебиваєте, так зовсім не буду співати.

Альжбета. Хай пан Биковський на них не зважає та співає: звісно — темнота, що вони розуміють!

Павлинка (*поглядаючи в вікно*). Вибачайте, пане Адольф! У мене ненароком вилетіло слівце.

Кілька голосів. Вибачайте, вибачайте! Просимо, просимо. Більш не будемо!

Пранцись. Достеменно, пане добродію, іще заведи свою шарманку: вона в тебе просто, як грамофон, ось-ці-да, гучить.

Адольф. Ну, гаразд, буду! Але коли ще хоч раз зупините, тоді розсерджусь і зовсім кину співати. Співайте тоді самі!

Кілька голосів. Ні, ні! Не будемо!

Адольф (*співає*).

Дивлюсь я без толку на холодную шаль,
І чорную душу терзає печаль.

Павлинка (*душачись од сміху*). Хіба ж у пана Адольфа чорна душа?

Один з гостей. А для чого ж, пане, дивишся на неї без толку?

Адольф (*наступившись*). Більше співати вам не буду, хоч на колінах просить. Співайте собі самі, коли такі розумні! (*Сідає*.)

Павлинка. Тож і заспіваємо, коли пан Адольф такий вразливий, що навіть жартів не розуміє. (*Вбік*.) Ех, швидше б усе це закінчилося!

Один з гостей. А таки ж заспіваємо, і всі разом.

Павлинка (*До Адольфа, хитрувато*). А пан Адольф нам допоможе?

Адольф. І не думаю.

Кілька голосів. А що ми заспіваємо?

Павлинка. «Ой куди ж ти, дуб зелений, похляєшся?..»

Адольф. Фі, мужицька!

Павлинка. А пан Адольф, може б, хотів, щоб завели якого манчиза?!

Пранцись Достеменно, ось-цо-да, якщо такої панської натури, так позагикай клоччям вуха, пане добродію.

Степан *(до Пранцися, тихо)*. Коханенький, рідненький, не картайте його! Він, бачиш, як я вже й казав, моститься до моєї Павлинки. Як будеш над ним насміхатися, то може ще відступитись, а я його стараюся приручити.

Павлінка. Ну, так що? Згода на цю?

Кілька голосів. Згода, згода!! А потім іншу.

Павлінка. Тільки не збивайтеся з толку. Дивіться, як я буду руками такти відбивати.

Кілька голосів. Добре, добре!

Співають. Павлінка, сумно всміхаючись, диригує; потім і Пранцись підходить і пляшкою вимахує гакти; музики також своєю грою допомагають.

Ой, куди ж ти, дуб зелений,

Похиляєшся?

Ой, чого ж ти, мій миленький,

Не всміхаєшся?

Пранцись *(як перестали співати)*. А тепер, ось-цо-да, «Як жа мне не пець», пане добродію.

Адольф. Ізнов мужицьку!

Пранцись. Атож, мужицьку, атож, ось-цо-да! А васпан, достеменно, свою панську сховай свиням на снідання.

Агата *(підходить і тягне Пранцися за поли)*. Кинь ти вже, тудою-сюдою, з глузду сходити!

Пранцись. Ось-цо-да, відчепися від мене, пане добродію!

Павлінка. Ну, будем співати «Як жа мне не пець, як жа не гудзець?..» *(Співають, як першу.)*

Пранцись *(коли скінчили)*. А тепер, достеменно, «Чечіточку», пане добродію.

Кілька голосів. Чечіточку! Чечіточку! *(Співають «Чечіточку».)*

Народила чечіточка семеро дочок,

Народила невеличких семеро малых...

Альжбета *(коли змовкли)*. Відпочиньте, миленькі, хоч трохи, а то заморилися дуже. *(До Пранцися.)* Сідайте, сватку, до столу, та, може, чого закусите, бо й ти ж помагав.

Пранцись (*сідаючи*). Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Молодим треба показати, показати, пане добродію, а вони все потраплять... вірно тільки навчити їх. (*Потягуючи з пляшки, до Степана.*) А ти, свате, тримайся, ось-цо-да. Їм не дам, вони молоденькі ще, поспіють.

Степан. А правда, правда, сватку! Іще їх пора не втекла. (*Випиває.*)

Павлінка (*коло гостей*). А що ж ми тепер будемо робити? Вже наспівалися, так, може, знов потанцюємо?

Пранцись (*заїдаючи*). Достеменно, зачекайте, я зараз скомантую, пане добродію, за що і як взятись, бо мій розум розторопний, а ви нічого не тямите.

Павлінка. Ну, добре, почекаємо. (*До Адольфа.*) Що ж це пан Адольф надувся, як миша на крупу, або як останне в піч усипавши?

Одна з гостей. Пан Адольф, видно, закохався.

Адольф. Ну так що, коли закохався?

Пранцись (*пережовуючи їжу*). Достеменно, тепер, ось-цо-да, зачнемо лявониху, пане добродію!

Всі. Лявониху! Лявониху!

Адольф. Ізнов мужицьку!

Павлінка (*до Адольфа, підлещуючись*). А ми з паном Адольфом вдаримо лявониху, справді, вдаримо! Пересердьтеся на мене, грішну, більш чи й випаде коли так весело з вами пострибати.

Адольф. Та я вже дуже не гніваюсь. Якщо вже так хочете, то ходімо, що там такого особливого?!

Пранцись (*до музик*). Достеменно, ріжте, пане добродію! (*До Альжбети.*) А ми з свахою вшкваримо, ось-цо да!..

Степан (*до Агати*). А ми з свахою, коханенька, рідненька!

Музики грають лявониху. Жінки трохи впираються, але потім ідуть; за ними інші гості. Павлінка з Адольфом.

Пранцись (*приспівує*).

Ой, Лявониха-Симониха, була,
Та Лягону хліба-солі не дала!
Ой, Лявонихо-Симонихо, стій,
Не ходи ти по капусті моїй!

Альжбета:

Хоч капуста заросла лободою,
Не піду її полоть за тобою.
Пропади ти на капусті своїй,
Світ не застуй ти мені, молодій!

Степан.

Ой, Лявониho, ти жінко моя,
Ти ж не випрану сорочку дала;
І не качану, ще й не митую,
Тільки шовком всю обшитую.

Агата.

А, мій татку, дівересеньку,
Веди мене помалесеньку;
Не веди мене там, де жінці,
Веди мене по доріженьці;
А стернею ніжки йти не хочать.
По доріженьці так самі біжать.

Адольф.

Як почав я бігати, бігати,
Щоб ту милую провідаги
Як почав же я котиться,
Щоб до неї притулиться.

Павлинка.

А коли ж я у матусі жила,
Як та вишенька в садочку цвіла;
Дісталась я чортовій душі,
Він зсушив мене, як липку, ізсушив.

Адольф.

Ти берізонька, берізка моя,
Ти берізко срібнокоренькая,
Твої віти перебірні,
Наші дівоньки невірні.

Павлинка.

Не веди мене ні в ліс, ані в сад,—
Заведи мене до татка назад;
Не веди мене ні в ліс, ані в бір,—
Заведи мене до татка у двір!

Пранцисъ (*коли перестали танцювати, до Степана*). Достеменно, і дала ж твоя баба мені жару, ось-що-да. Аж жижки трусяться, пане добродію.

Степан. І твоя, коханенька, рідненька, не відстала,— аж задуху мало мені не нагнала.

Агата. Обидва ви ковальські міхи, тудою-сюдою, неповороткі, тож і здається, наче хтось вам жару якогось давав.

Альжбета. А правда, свашечко, правда. Їм лише коло пляшки крутиться, а не з пристойними жінками лявониху вести.

Пранцись. Ага, достеменно, добре, що пляшку свашечка, пане добродію, згадала! *(Дістає пляшку й частується з Степаном.)*

Павлинка *(до Адольфа)*. Ну, як же пану Адольфу сподобався наш мужицький танець? Як на мене, так краще у вас лявониха виходить, ніж той якийсь «підікварта». І приспівки доладні знаєте!

Адольф *(ніби скромно)*. А трохи ж деяких навчився колись.

Один з гостей. Пора нам і честь знати! Певно, вже до півночі добирається.

Кілька голосів. Так, так, час рушати додому!

Павлинка *(з полегшенням, вбік)*. Слава богу!.. *(До гостей.)* А може б, іще погуляли?

Альжбета. Кому далеко, то воно так, а кому близько, так не шкодить іще побавитись.

Кілька голосів. Ні! Ні! Вже час і пора!

Павлинка. Ну, так нехай музики на відхідне хоч марша заграють, щоб веселіше всім снилося і щоб міцніше всім спалося.

Степан. А це не зашкодить! *(До музик.)* Що ж, коханенькі, рідненькі, заграйте, будь ласка, іще що-небудь на відхідне дорогим гостонькам, а там дві дірки в носі і скінчилося.

Музики грають марш. Гості одягаються, прощаються й виходять, за ними — музики.

Я В А V

Павлинка, Адольф, Степан, Альжбета,
Пранцись і Агата.

Степан. От і потихшало трохи в нашій хаті, нема вже кому стрибать.

Пранцись. Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Було шумно, пане добродію, та й буде шумно!

Агата. А так, так, тудою-сюдою, як буде весілля в Павлинки.

Павлинка. Е-е, мого весілля піколи не буде, значить, і шумно не буде!

Адольф. А хіба в батьків молодого, панночко, гадаєте, невистачить на весілля?

Павлінка. Вистачить, не вистачить, а таки весілля мого ніхто не побачить...

Степан. Це, коханенька, рідненька, побачимо. Ще я на тее єсть, і в своїй хаті господар, а не гість! Жита не один мішок і сала не один шматок.

Пранцись. Достеменно, дурниці, ось-цо-да. Часом чи весілля, чи повісив — одно на друге, пане добродію, виходить.

Агата. А ти, «ось-цо-да», прикуси свого язика і не тицькайся, тудою-судою, туди, куди тебе не просять. Напився, наївся, так і мовчи!

Альжбета (до Агати). Що ж там, свашечко, такого? Сват же нічого лихого не каже. (До Павлінки.) Прибери-рай ти вже, дитино, з столу.

Пранцись. Достеменно, чи свині їли, чи шляхта попаслася — отакечки, ось-цо-да, стіл виглядає, пане добродію.

Павлінка. Добре, мамо, зараз. (До Адольфа.) А пан Адольф мені допоможе?

Адольф. Коли потраплю, так чому ж ні? (Прибирають зі столу; посуд ставлять на табуретці біля самовара).

Альжбета. Ви б, дітки, занесли посуд на ту половину.

Павлінка. Однаково; я потім занесу сама, а тепер (позираючи лукаво на Адольфа)... я боюся з паном Адольфом іти одна на ту половину!..

Адольф (несучи посуд, вбік до публіки). Видно, дівка втелюшилась у мене по саму шию.

Павлінка (ідуци до столу, вбік до публіки). І хватило ж у бога розуму створить отаку чаплію недотепну!

Пранцись (до Павлінки). І правда, достеменно, краще обережність, ніж потім бентежність, пане добродію.

Агата (до Пранцися). А ти, «обережність», не мели по-дурному, а думай, як до хати йти.

Пранцись. Пане добродію, отак і підемо; що ж там, достеменно, такого? (Прощаються обое й виходять.)

Альжбета помагає прибирати з столу.

ЯВА VI

Павлинка, Адольф, Степан, Альжбета.

Павлинка. Не так, пане Адольф, береш склянки: треба ось як! *(Показує.)* Отже й зграбний! — як припряжений віл до карети.

Адольф. А панна Павлинка все компліменти мені говорить.

Павлинка *(вбік до публіки)*. Дурню плюнь у вічі, а він скаже: дощ іде!

Альжбета *(до Степана, який клює носом за столом)*. Що ти, тююн важиш? Іди та вкладайся спати. Це ж тобі тут не корчма.

Степан *(сонно)*. Коханенька, рідненька, я наважу, а ти купиш. Сон — непогана річ. А для чого ж колядки — хорошії святки, що під'їв та й на полатки. *(Вилазячи з-за столу, до Адольфа.)* Коханенький, рідненький, вибачай... Забавляйся тут з Павлинкою, а я покуняю трохи... Сьогодні ще перед світом моя розбуркала мене. *(Одводзячи Адольфа вбік)*. Ну, що? Як моя Павлина... запала в душу чи ні?

Адольф. О, важна молодиця! Хоч сьогодні ладен з нею одружитися.

Степан. Ну, так тупай коло неї; тільки сміло: вона дівка податлива, хоч, може, трохи й єсть у неї якісь мухи в носі.

Адольф. Хе-хе-хе! Я до кожної зумію підлизатись.

Степан. Ну так підлизуйся, коханенький, рідненький! *(Прощається і йде в кімнатку.)*

ЯВА VII

Павлинка, Степан, Альжбета.

Альжбета *(витираючи стіл)*. А ти, Павлинко, може, в карти пограєш з паном Адольфом?

Адольф *(закурюючи)*. Та й мені вже треба збиратись додому.

Павлинка. А хіба пан Адольф розсипався, що мусить збиратись? Доїдете ще; коня ж маєте неабиякого!..

Адольф. О, кінь у мене добрий!

Альжбета. Ну, то й чого ж поспішати?.. Нам, старим, як той каже, така річ: попоїв та й на піч.

Павлінка (вбік). Чого доброго — заночує, от буде біда! (Вголос.) А погода сьогодні непогана. Навіть місяць світить, що рідко на покрову. Буде добре панові Адольфу додому їхати.

Адольф. А хоч би й погана, так мені ж близько; жеребець мій за мить домчить.

Альжбета (до Павлінки). Ну, так подивися ж ти, де карти, та позабавляйтесь ще трохи з паном Адольфом, бо я, мабуть, зроблю слідом за дідом. Трохи ж сьогодні таки натупалася.

Адольф. Прошу, прошу, панійко! На нас, молодих, не зважайте.

Альжбета. Та уже ж я таки й піду.

Адольф (цілуючи в руку Альжбету). Швидко й я поїду, ось лише дам одного господаря панні Павлінці.

Павлінка. Побачимо — хто кому? (Шукає карти.)

Альжбета виходить у кімнатку.

Я В А VIII

Павлінка, Адольф.

Адольф. Чого панянка шукає?

Павлінка. Того, чого іще не маю. Карт.

Адольф (глянувши на вікно). А ось вони — на вікні!

Павлінка (вбік). Думала, що не побачить; швидше б, може, з хати випхнула, коли б карти не знайшлися. (До Адольфа.) Ну, коли є, так будемо грати. (Позирнувши у вікно). А в що?

Адольф. У господаря.

Павлінка. Це, значить, у дурня?

Адольф. Ну, це тільки мужики так говорять. (Роздає карти.)

Павлінка. А як пан Адольф думав, хто ми? Тож так само мужицького роду.

Адольф. Вперше чую!

Павлінка. Та й пан Адольф так само мужицького роду. (Грають у карти.)

Адольф (здивовано). І я?!

Павлінка. Авжеж, авжеж! Колись були всі мужики, ну, через це тепер кожна людина — мужицького

роду, хоч би там котора і вдавала з себе пана чи графа. Та й що казати! Адам і Єва і то були мужиками.

А дольф (*здивовано*). Адам і Єва?!

Павлінка. І Ной, і Єзус...

А дольф. Що я чую? Звідкіль це, панно Павлінко, все знаєте?

Павлінка. Ого, не скажу!

А дольф (*благаючи*). Благаю, скажіть.

Павлінка. Не тією б'єте! От тухтії!

А дольф. Та скажіть!

Павлінка (*нетерпляче*). Ну, добре. Поспитайте у Якіма Сороки: він все вам розкаже. (*А дольф програє.*) Дурень пан! Дурень пан!

А дольф (*поправляючи*). Господар. (*Роздає карти.*)

Павлінка (*вбік*). Який у чорта господар, коли дурень?!

А дольф. Що панна Павлінка каже?

Павлінка. Кажу: авжеж господар. (*Хвилинку мовчать; Павлінка вбік.*) Що тут говоріть з цією вишкваркою. Дёржить же його нечистий! (*До А дольфа.*) А чи, пане А дольф, женитись хочете?

А дольф. Ой, страшенно хочу. А панні Павлінці заміж хочеться?

Павлінка. Ого, іще й як хочеться!.. Коли вдасться, так ще й сьогодні, може, вийду.

А дольф. А я ж іще з татком і мамкою вашими нічого про це не говорив.

Павлінка. Про віщо — про це?

А дольф. Ну, про це, як я женитись буду, а панна Павлінка заміж іти. (*Програє.*)

Павлінка. Ізнов пан дурнем! Ізнов дурнем!

А дольф. Господарем!.. (*Роздає карти.*)

Павлінка. А може, вже годі? Щось на сон наче хилить. (*Позіхає, встає й поглядає в вікно. Вбік.*) А що, коли не прийшов?

А дольф (*не дочувши*). Хто не пішов?

Павлінка. Я кажу, коли б хоч дощ не пішов. (*З удаваною жалістю*). Я так жалію, так жалію пана А дольфа, щоб не змок, що аж тут щось тремтить. (*Показує на груди.*)

А дольф. І я так само панну Павлінку жалію і гер, і потім...

Павлінка. Коля це — потім? Як пан Адольф іше дурня візьме?

Адольф. Та ні! Тоді, як будемо... як будемо... ну, як це сказати?..

Павлінка. Ізнов як шахрай! *(Поправляє)*. Ось так було, так бити треба, а я з цієї ходжу, і пан Адольф ізнов дурень, дурень, дурень!

Адольф. Господар!

Павлінка. Все одно, хоч і господар, але ж, коли карти показують, так дурень!

Адольф. Хай собі буде й так! Тепер через те, що панна Павлінка мене так обіграла, візьму та й поїду. *(Встає.)*

Павлінка *(з полегшенням, вбік)*. Зібрався-таки, врешті.

Адольф. На добраніч панні Павлінці! Прошу чекати,— я приїду на закінчення.

Павлінка. Заберіть його краще тепер.

Адольф. Кого?

Павлінка. Та тее ж закінчення.

Адольф. А панна Павлінка все жартує. *(Прощається. Виходячи, вбік до публіки.)* Ось це на всі боки дівка! Одним словом, як сторубльова кобила. Отака — ягідка для мене жінка!

Я В А ІХ

Павлінка *(сама)*.

Павлінка *(неспокійно)*. А той, може, хай би краще й не приходив! Та: все чомусь всередині тремтить... І нащо це я йому обіцяла? Краще було б почекати. Що тут робити? *(Ходить од вікна до вікна і виглядає)* Підштовхнула ж мене нечиста на згоду пристать! *(Сумно-весело.)* А може, не прийде?.. *(Сумно.)* А коли не прийде, то, значить, він вже мене не любить більше. Ні, нехай краще прийде, а там — що буде, те й буде. Треба поворожити. *(Стукає пальцями.)* Прийде, не прийде, прийде, не прийде, прийде... *(Весело.)* Прийде, прийде! А тепер — любить чи не любить? Ну, це треба на картах поворожити. *(Бере й перекидає карти.)* Любить, не любить, до серця притисне, до чорта пошле; любить, не любить, до серця притисне... *(Весело.)* Так, так, любить, до серця притисне! Ну, раз карти отак показали, то треба збира-

тись. Але ж насамперед наслухати треба: чи сплять старі. *(Іде й підслухує біля дверей кімнати.)* Сплять, аж хропуть, немов онучі деруть. *(Підходить, дивиться у вікно, замислюється.)* Що тут взяти? Ага, треба заглянуть у скриню. *(Відчиняє скриню, пораяється в ній; дістає корали й приміряє.)* О! оце-то треба забрати,— так мені вони до лица йдуть. Ну, платтячко новеньке так само треба взяти. Все це зв'яжемо в хустку. *(Розстеляє хустку і складає свої речі).* А-а, й черевички мушу забрати, бо в чім же я з ним бігати буду? Корсетку також візьму, бо хто ж її тут буде носити?.. І-і! Вже більш, здається, нічого. *(Зв'язує і йде до ліжка. Чути шарудіння за вікном. Павлінка потиху.)* Ай, хтось там прийшов. *(Весело.)* Прийшов мій миленький, прийшов! Таки карти правду показали. *(Іде до вікна.)* Хто там?

Голос із-за вікна *(приглушено)*. Я!.. Я!..

Павлінка *(приглядаючись у вікно, вбік)*. Нічого-сінько не видно! Темрява страшенна! *(У вікно.)* Хто — я?

Голос. Я!.. Я!.. Ну, хіба ж не пізнала?

Павлінка. Зачекай хвилинку. Ось я зараз. Тільки подушечки зв'яжу і ковдру.

Голос. Та мені нічого не треба!

Павлінка. Мало, що не треба, а я візьму... *(Швидко йде до ліжка, зв'язує подушки й ковдру в простиню.)* Ну, вже готово! *(Відчиняє вікно й викидає клунки.)* Хапай, а зараз — і мене! *(Сама собі.)* Треба з кімнатки взяти верхню одежину й хустку, тільки хоча б же бо старі не прокинулись. *(Прикручує гніт у лампі і йде в кімнатку. За якийсь час виходить звідти вдягнена.)* А тепер і себе треба викинути! *(Швидко йде до вікна. Чути шамотіння в кімнатці.)* Ай, хтось устав!

Я В А Х

Павлінка, Степан.

Степан *(вибігає з кімнатки, обгорнувшись ковдрою)*. Хто тут, хто тут лазить опівночі? Альжбето! Альжбето! Мерщій сюди!

Павлінка, перехрестившись, кидається у вікно. Степан побачив. Гвалт! Злодій! *(Біжить до вікна й хапає Павлінку за ноги.)* Альжбето! Скоріше сюди! Рушницю хватай!..

Павлинка, Степан, Альжбета.

Альжбета (*вибігає, як і Степан, обгорнувшись ковдрою; вся тремтить*). Матінко пречиста! Що тут робиться? (*Мацає по стіні*.) Зараз, зараз несу рушницю. (*Хапається за гирю від годинника, він з грюкотом падає з стіни й розбивається*.) Ай! Що ж я наробила!

Степан (*тримаючи Павлинку за ноги, до Альжбети*). Куди тебе нечистий заніс? Підкрути швидше гнота та поможи тягнути!

Альжбета (*біжить до лампи*). Уже, уже!

Павлинка (*перевісившись через вікно*). Тягни, братіку, сильніше!

Альжбета (*підкрутивши гнота й біжачи до Степана*). Лишенько мое! Це ж Павлинка! Звідки ти взяв того злодія?

Степан. Коханенька, рідненька, не мели язиком, та ось помагай тягнути; там якийсь гад її за руки тримає.

Павлинка. Дужче, дужче, братіку!

Альжбета (*помагаючи Степану тягти*). Що ти, дитино, одуріла чи що?.. (*Стягають Павлинку з вікна в хату*.)

Степан. Ти це, коханенька, рідненька, куди надумала летіти?

Павлинка (*опираючись рукою об стіл, потупившись*.) Я!.. Я!.. хотіла заміж іти!

Степан і Альжбета. Через вікно?!

Павлинка. А що ж, коли ви, татку й мамко, крізь двері не пускаєте.

Ті ж і Пранцись, Адольф, Агата.

Пранцись (*без шапки, ввалюється в хату, тримаючи за комір Адольфа*.) Достеменно, пане добродію, злодія, злодія зловив, ось-цо-да!

Агата (*тягнувши клунки*). Аякже, тудою-сюдою, з цими клунками біля вашого вікна копався.

Павлинка, Степан і Альжбета. Пан Биковський?

Пранцись. А так, так, пане добродію, Адольф, Адольф! Злодій, достеменно, ось-по-да!

Степан *(до Адольфа)*. Так це ти мені хотів дочку вкрасти, злодюго, коханенький, рідненький!

Адольф *(заїкаючись і не розуміючи, в чім справа)*. Я... я... збився тут коло саду з дороги, то й хотів ото у панни Павлинки спитатися через вікно, кудою виїхати...

Пранцись. Достеменно, злодій, злодій! Клунки з хати крізь вікно повитягав. Може, й шапку мою вкрав.

Агата. Ти зараз, п'янице, тудою-сюдою, і голову забудеш. Це ж уже як додому доплентавсь, так тоді тільки огледівсь, що й шапки забувся.

Пранцись. Достеменно, а баба нащо, — ото ж, щоб за всім доглядала. Але злодія, пане добродію, я таки зловив, зловив, ось-по-да.

Степан *(до Павлинки)*. Так це ти, коханенька, рідненька, за нього хотіла заміж тікати, як довідалась, що отого гада, оте плюгавство за афішки арештували?!

Павлінка *(глухо)*. Боже мій, боже! Якимка арештували!

Степан *(самозадоволено)*. Хе-хе-хе! Вже оте мужицьке насіння не буде більш наших стежок поганити.

Павлінка. Якимка арештували! Мого соколика ненаглядного арештували.

Степан *(до Адольфа)*. А ти, коханенький, рідненький, волоцюга, розбишака з-за темного рогу, геть з моєї хати, щоб твоєї й ноги тут не було! Не міг, як треба, похристиянському — з сватами, за всіма звичаями, мою дочку взяти, а бач, як злодій, крізь вікно витягти хотів! Геть! Геть!

Адольф. Я... Я... лише хотів дороги розпитатись...

Пранцись *(розв'язуючи клунки)*. Достеменно, злодій, пане добродію! Подушки й спіднички дівочі через вікно покрав. До урядника, марш! До урядника, гицель, ось-по-да!

Павлінка. Якимка арештували! Мою зіроньку ясную арештували. *(Дико.)* Ха-ха-ха! Звірі сліпі!!! *(Мов сніп, падає на землю. Метушнява. Крики: «Води! води!»)*

Пранцись. Достеменно, пане добродію, у мене є краплі. *(Дістає з кишені пляшку і прискає в лице Павлинці горілкою.)*

А га та (кидаючись до Пранцися). Тудою-сюдою,
сказився!..

С те п а н (похмуро). Коханенькі, рідненькі, дві дірки
в носі і скінчилося!

З а в і с а.

Окопи. 3. VI. 1912 р.

З М І С Т

	Стор.
Янка Купала. <i>Стаття П. Тичини</i>	3
Автобіографія	7
Заспів	
Тобі, проводир. — <i>Строфи: 1, 2, 3, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 25, 33—переклад П. Тичини;</i>	
<i>Строфи: 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34—переклад А. Кошштейна</i>	9
Про Сталіна - сіяча. — <i>Переклад М. Рильського, Д. Білуца</i>	15

П О Е З І І

(1905 — 1917)

І як тут не сміятись. — <i>Переклад П. Дорошка</i>	21
Спросоння. — <i>Переклад А. Кошштейна</i>	25
Відгук 29 жовтня 1905 р. у Мінську. — <i>Переклад З. Гончарука</i>	27
Не клянїте мене. — <i>Переклад В. Струтинського</i>	29
Рідні пісні. — <i>Переклад В. Ткаченко</i>	32
Спроба октави. — <i>Переклад Г. Бойка</i>	33
Хліб. — <i>Переклад В. Ткаченко</i>	35
На службі. — <i>Переклад Г. Бойка</i>	36
З пісень бідняка. — <i>Переклад Г. Бойка</i>	37
Через війну. — <i>Переклад В. Ткаченко</i>	39
Щастя. — <i>Переклад В. Ткаченко</i>	41
Я бачив. — <i>Переклад М. Терещенка</i>	42
Я не для вас. — <i>Переклад М. Зісмана</i>	43
Перел бурею. — <i>Переклад А. Хуторяна</i>	45
Косареві. — <i>Переклад Ю. Назаренка</i>	46

Дайте мені... — Переклад Г. Бойка	48
Злочинець. — Переклад С. Крижанівського	49
З пісень про мужицьку долю. — Переклад Т. Масенка	50
Прийшла осінь. — Переклад П. Дорошка	52
Я не поет. — Переклад Т. Масенка	54
До пісень. — Переклад О. Юценка	56
Пісні мої плачуть. — Переклад Г. Бойка	58
Як піду я, піду... — Переклад Г. Бойка	60
А хто там іде? — Переклад М. Рильського	61
Пісня вільної людини. — Переклад Г. Бойка	62
Воля. — Переклад М. Терещенка	64
Я мужик-білорус... — Переклад Т. Масенка	65
З пісень недолі. — Переклад П. Дорошка	67
Можна. — Переклад В. Ткаченко	69
На старий мотив. — Переклад Г. Бойка	70
Ось тобі й живи... — Переклад М. Терещенка	72
Гей, скажи, мужичок?... — Переклад К. Дрока	74
Не йди до багатих. — Переклад Г. Бойка	76
Ой, чи довго... — Переклад К. Дрока	77
Чого нам треба (Наслідування). — Переклад К. Дрока	79
Захід сонця. — Переклад К. Дрока	81
Осінь. — Переклад І. Цитовича	83
Зима. — Переклад І. Цитовича	87
Засватана. — Переклад І. Цитовича	89
Ще настане весна. — Переклад К. Дрока	92
Рідне слово. — Переклад М. Рильського	93
Дума. — Переклад М. Терещенка	94
Я і воля моя. — Переклад К. Дрока	95
Пісняру-білорусу. — Переклад І. Цитовича	96
Тут і там. — Переклад К. Дрока	98
Пам'яті Т. Шевченка. — Переклад С. Крижанівського	99
Як я полем іду... — Переклад О. Юценка	101
До дівчини. — Переклад К. Дрока	102
Братові на чужині. — Переклад А. Малишка	103
Я від вас далеко. — Переклад М. Рильського	105
І вітер, і сокіл, і я... — Переклад А. Қопитейна	107
Пісня і сила. — Переклад М. Рильського	108
«Як візьму сопілку в руки». — Переклад П. Дорошки	109
Літо. — Переклад К. Дрока	110
Пісня («По зимовій, по доріжці...»). — Переклад К. Дрока	111
Не сопілка грає. — Переклад Т. Масенка	112
З недоцвітів. — Переклад Д. Білоуса	113

Жниця. — <i>Переклад Н. Лісовенко</i>	115
Я козак, та не той... — <i>Переклад М. Нагнибіди</i>	117
Весна по весні... — <i>Переклад М. Рильського</i>	118
За свободу свою... — <i>Переклад А. Щербака</i>	120
Гей, вперед! — <i>Переклад І. Гончаренка</i>	121
Дві тополі. — <i>Переклад П. Дорошка</i>	122
Над рікою в спокою... — <i>Переклад П. Дорошка</i>	123
На сінокосі. — <i>Переклад К. Дрока</i>	125
Ти, зелений, темний гаю... — <i>Переклад Н. Лісовенко</i>	126
Сірі, буденні дні... — <i>Переклад І. Гончаренка</i>	127
Вийди... — <i>Переклад П. Дорошка</i>	128
Я люблю. — <i>Переклад В. Струтинського</i>	130
Будь смілим!.. — <i>Переклад М. Пригари</i>	131
Літом. — <i>Переклад К. Дрока</i>	132
Пісня (з народної). — <i>Переклад І. Гончаренка</i>	134
А ти, сиротино... — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	136
«Чин», герб і личак. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	137
Депутати й громадяни. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	138
Бджоли й трутні. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	139
Селянин і кінь. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	140
З пісень мужицьких. — <i>Переклад М. Леценко</i>	141
Братові — <i>Переклад П. Дорошка</i>	142
Пісня («Сіло вже сонечко...»). — <i>Переклад Д. Білоуса</i>	143
Обійми... — <i>Переклад Д. Білоуса</i>	144
Перед ніччю. — <i>Переклад Б. Чалого</i>	145
Пісня сирітки. — <i>Переклад В. Лефтія</i>	146
Наша пісня. — <i>Переклад В. Лефтія</i>	148
«Підрубайте того дуба»... — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	149
Крук і соловей. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	150
Осел і його тінь. — <i>Переклад П. Сліпчука</i>	151
Як цвілась калина... — <i>Переклад П. Тичини</i>	152
Моє терпіння. — <i>Переклад Б. Чалого</i>	153
На суд. — <i>Переклад Б. Чалого</i>	154
Моя віра. — <i>Переклад А. Кацнелсона</i>	155
Дві долі. — <i>Переклад М. Пригари</i>	156

(1918 — 1942)

Моя наука. — <i>Переклад М. Рильського</i>	157
Пісня і казка. — <i>Переклад Т. Масенка</i>	159
Мсроз. — <i>Переклад М. Рильського</i>	160
На смерть Степана Булата. — <i>Переклад А. Малишка</i>	161

А зозуля все кувала... — Переклад О. Жолдака	162
Орлятам. — Переклад М. Нагнибіді	164
Дві сестри. — Переклад М. Терещенка	167
За все... — Переклад С. Крижанівського	169
Влітку. — Переклад І. Гончаренка	170
Де стояв двір панський... — Переклад І. Гончаренка	171
Нова осінь. — Переклад М. Рильського	173
Диктатура праці. — Переклад М. Терещенка	174
Пісня будівництву. — Переклад М. Бажана	175
Ударнику. — Переклад З. Гончарука	177
Молодим поетам. — Переклад М. Терещенка	179
Завжди у майбутнє. — Переклад Д. Білоуса	180
Настане така година. — Переклад О. Новицького	181
Травень. — Переклад М. Лещенко	184
Я — колгоспниця... — Переклад І. Цитовича	186
Виряджала мати сина. — Переклад Є. Нарубіної	188
Б'ють хвили в нестримному шквалі... — Переклад А. Кац- нельсона	190
На смерть товариша Кірова. — Переклад В. Бачки	191
Україна. — Переклад М. Терещенка	192
Орденоносній Білорусії. — Переклад А. Малишка	194
Олеся. — Переклад М. Шпака	199
Льон. — Переклад С. Крижанівського	201
Вечірка. — Переклад О. Юценка	204
Сини. — Переклад М. Нагнибіді	206
Гості. — Переклад А. Щербака	209
Дороги. — Переклад А. Малишка	211
Пісня трактористки. — Переклад Є. Нарубіної	213
Сонцю. — Переклад В. Ткаченко	216
Хлопчик і льотчик. — Переклад Т. Масенка	217
Сосни. — Переклад Г. Бойка	219
Дві дівчини. — Переклад А. Малишка	221
Старі окопи. — Переклад В. Сосюри	223
Якубу Коласу. — Переклад І. Гончаренка	225
Іспанія вільною буде! — Переклад О. Новицького	228
На тему критики і самокритики. — Переклад Г. Бойка	230
День Конституції. — Переклад М. Бажана	234
Пам'яті дагестанського ашуга Сулеймана Стальського. — Переклад О. Новицького	236
Сонячному Шота Руставелі. — Переклад А. Малишка	238
А ми собі сіємо й сієм... — Переклад В. Сосюри	240
Грузія. — Переклад А. Малишка	243

	Стор.
Генацвале. — <i>Переклад В. Сосюри</i>	245
Пам'яті Максима Горького. — <i>Переклад Д. Білоуса</i>	246
На вибори вийшли... — <i>Переклад А. Щербака</i>	248
Наша молодь. — <i>Переклад З. Гончарука</i>	249
Добридень, Москва!.. — <i>Переклад М. Стельмаха</i>	250
На західнобілоруські мотиви:	
Вересень місяць. Дід. Онук. Батько. Мати. Сурми за- гнали. — <i>Переклад В. Струтинського</i>	252
Заспівай мені, дівчино... — <i>Переклад Б. Чалого</i>	256
Қолискова. — <i>Переклад Б. Чалого</i>	258
Ти з Заходу, я зі Сходу. — <i>Переклад Є. Нарубіної</i>	260
Дякую партії Леніна — Сталіна. — <i>Переклад О. Новицького</i> . .	261
Спасибі народу за пісню. — <i>Переклад Д. Білоуса</i>	263
Білоруським партизанам. — <i>Переклад М. Терещенка</i>	265
Повстав народ. — <i>Переклад М. Зісмана</i>	268
І знову прийдуть щастя й воля. — <i>Переклад М. Зісмана</i> . . .	269
Дев'ять кілхів осикових. — <i>Переклад П. Тичини</i>	271

ПОЕМИ

Взимку. — <i>Переклад І. Муратова</i>	275
Одвічна пісня. — <i>Переклад Т. Масенка</i>	285
Нікому. — <i>Переклад М. Терещенка</i>	313
Курган. — <i>Переклад М. Терещенка</i>	323
Бондарівна. — <i>Переклад Т. Масенка</i>	330
Безіменне. — <i>Переклад І. Муратова</i>	343
Борисов. — <i>Переклад Т. Масенка</i>	353
Над рікою Оресою. — <i>Переклад Т. Масенка</i>	359
Тарасова доля — <i>Переклад М. Терещенка</i>	392

ДРАМИ

Зруйноване гніздо. — <i>Переклад О. Мокрієва</i>	405
Павлинка. — <i>Переклад П. Тичини, Т. Масенка</i>	465

Оформлення художника *В. Стеценка*

Відповідальний за випуск *В. Струтинський*
Художній редактор *К. Калугін*
Технічний редактор *Г. Музичко*
Коректори *О. Супруненко, О. Словенко.*

✱

ЯНКА КУПАЛА.
«Избранные произведения»
(На українском языкє)

✱

БФ 01391. Здано на виробництво 26/II-1953 р.
Підписано до друку 22/VII-1953 р. Формат
паперу 84×108₃₂. Папер. арк. 8,063. Друк.
аркушів 26,445—1 вкл. Обліково-видавн. арку-
шів 19,774. Зам. 386. Тираж 10.000.

Надруковано з матриць Київської
книжково-журнальної фабрики на
Книжковій фабриці Головидаву
Міністерства культури УРСР. Одеса,
Купальний зав., 5. Зам. № 4403.

ЯНКА
КУПАЛА

